

Gheorghe Calcan

Născut 16. 04. 1956, Săgeata, Buzău. Studii: Școala generală în localitatea natală, Liceul Teoretic „B. P. Hașdeu” Buzău (1975), Facultatea de Istorie-Filozofie (1980) și doctorat (1995), Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași. Profesor istorie: Liceul Industrial nr. 6, Ploiești, 1980–1990 (repartiție guvernamentală), Colegiul Național „Mihai Viteazul”, Ploiești, 1990–2002, conferențiar Universitatea Petrol – Gaze din Ploiești din 2002. Șef de catedră și arie curriculară în învățământul preuniversitar, director Colegiul Național „Mihai Viteazul” 2001–2002, Șeful Catedrei de Științe Socio Umane și Juridice din Universitatea Petrol–Gaze din Ploiești 2004–2008. Organizator și coordonator al Cercului de Istorie al elevilor și studenților – zeci de simpozioane consacrate aniversării marilor evenimente din istoria

națională, premiul I pe țară în 1987 și 1996 la sesiunile Științifice ale elevilor. Inițierea în explorarea Științifică, sub coordonarea prof. univ. dr. Ion Agrigoroaiei, premiul I, 1979, Sesiunea de comunicări Științifice a studenților.

A publicat (autor unic sau în colaborare): *Industria petrolieră din România în perioada interbelică. Confruntări și opțiuni în cercurile de specialiști*, Editura Tehnică, București, 1997; *România și Conferința de pace de la Paris, 1919–1920. Studii și documente*, Editura Prahova, Ploiești, 2001; *Profesorul și senatorul Aurelian Moșoiu, o personalitate a lumii prahovene*, Editura Printeuro, Ploiești, 2003; *Istoria Românilor*, Editura Universității Petrol–Gaze din Ploiești, 2005; *Generalul Traian Moșoiu în epocă și în posteritate*, Editura Universității Petrol–Gaze din Ploiești, 2006; *Istoria românilor. Elemente de metodică predării istoriei*, Editura Universității Petrol–Gaze din Ploiești, 2007 și 2009; *România interbelică. Industrie-administrație-apărare*, Editura Universității Petrol–Gaze din Ploiești, 2008; *Administrația publică românească în secolele XIX–XX. Legi și reforme importante, Volumul I, De la reformele lui Alexandru Ioan Cuza la cele ale Marii Uniri, (1864–1925)*, Editura Universitară București, 2009; trei cărți de teste de istorie și peste 100 de studii și articole în reviste de specialitate și de cultură, unele indexate în baze de date internaționale, inclusiv ISI. A prezentat peste 60 de comunicări Științifice în țară și în străinătate (Chișinău–2005, Paris – 2006 și 2010 – editate în volume de Peter Lang – Bruxelles – Bonn – Berlin – Frankfurt an Main – New York – Oxford – Wien, Senegal–2008, Sofia–2005 și 2007, Ouagadougou – Burkina – Faso – 2012, Pamukalle – 2009 și Istanbul – 2012 – Turcia etc. cu editări în Bulgaria, Canada, Italia, Republica Moldova, Turcia).

Chevalier des Palmes Academiques (Decret, Primul Ministru al Republicii Franceze), Rector al Universității Populare „Dimitrie Gusti” din Ploiești (din 2002), a fost: Vicepreședinte al Fundației Oamenilor de Știință Prahova (F.O.S.P.), Vicepreședinte al Asociației „Cultul Eroilor” – Filiala Prahova, i-au fost conferite diverse medalii și diplome. A făcut parte din Comisia Națională Consultativă de Istorie, membru al Comitetului de Redacție al „Anuar”-ului Societății de Științe Istorice și al Arhivelor Naționale – Prahova (vol. I–IX, 1989–1997), al „Buletinului Universității Petrol–Gaze din Ploiești, Seria Științe Socio Umane și Juridice” (din 2004) etc.

A participat la cursurile mai multor Universități de Vară din Franța (Lou-Riouclair–1997, Universitatea Paris 7 – *Denis Diderot* – 2004 și 2005), proiectele *Socrates* și *Erasmus* (Finlanda, Franța, Turcia: 2001, 2002, 2005, 2008), profesor invitat, Universitatea Bretagne–Sud (Franța) 2006, vizite interșcolare (Anglia, 2001), membru al mai multor proiecte internaționale privind implicarea tinerilor în știință și societate (Franța–Paris și Marsilia, Grecia–Atena, 2008–2012). A efectuat călătorii documentare în zonele românilor din Basarabia (Republica Moldova), nordul Bucovinei (Ucraina) și cele ale aromânilor din Bulgaria și Macedonia. A vizitat importante site-uri istorice în Europa și Asia.

9 786065 433243

ROMÂNIA ÎN RELAȚIILE INTRNAȚIONALE ALE CONFERINȚEI DE PACE DE LA PARIS-VERSAILLES, 1919-1920.

RECUNOAȘTEREA INTERNAȚIONALĂ A MARII UNIRI

GHEORGHE CALCAN

GHEORGHE CALCAN

ROMÂNIA ÎN RELAȚIILE INTRNAȚIONALE ALE CONFERINȚEI DE PACE DE LA PARIS-VERSAILLES, 1919-1920. RECUNOAȘTEREA INTERNAȚIONALĂ A MARII UNIRI

GHEORGHE CALCAN

**ROMÂNIA ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ALE
CONFERINȚEI DE PACE DE LA PARIS-VERSAILLES,
1919-1920. RECUNOAȘTEREA INTERNAȚIONALĂ
A MARI UNIRI**

GHEORGHE CALCAN

**ROMÂNIA ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE
ALE CONFERINȚEI DE PACE DE LA PARIS-
VERSAILLES, 1919-1920. RECUNOAȘTEREA
INTERNAȚIONALĂ A MARI UNIRI**

Editura MEGA
Cluj-Napoca
2013

Tehnoredactarea:
Andreea MACAVEI

Coperta:
Andreea MACAVEI

ISBN 978-606-543-324-3

© Gheorghe Calcan, 2013

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	7
 CAPITOLUL I	
România în relațiile internaționale ale Conferinței de Pace de la Paris–Versailles, 1919–1920	17
I.1 Atitudinea marilor puteri față de România la Conferința de Pace de la Paris–Versailles din anii 1919–1920, oglindită în presa din orașul Ploiești	17
I.2 „Le Figaro” despre România și interesele sale la Conferința de Pace de la Paris–Versailles, 1919–1920 (până în momentul părăsirii Conferinței de către I. I. C. Brătianu).....	25
I.3 Atitudinea marilor puteri față de România la Conferința de Pace de la Paris–Versailles din anii 1919–1920, reflectată în ziarul „Le Figaro” (august 1919)	34
I.4 Ziarul „Le Figaro” despre atitudinea marilor puteri față de România la Conferința de Pace de la Paris–Versailles (septembrie 1919).....	49
I.5 Voci franceze pentru România la Conferința de Pace de la Paris–Versailles din anii 1919–1920.....	55
I.6 Take Ionescu – o prezență activă în procesul recunoașterii pe plan internațional a Marii Uniri	61
I.7 Clemenceau în presa ploieșteană.....	68
 CAPITOLUL II	
Recunoașterea internațională a unirii Bucovinei cu România. Tratatul de la Saint-Germain En Laye (10 septembrie 1919)	71

CAPITOLUL III

Recunoașterea drepturilor României asupra Dobrogei întregi. Tratatul de pace cu Bulgaria de la Neuilly sur Seine (27 noiembrie 1919).....	115
---	-----

CAPITOLUL IV

Recunoașterea internațională a unirii Transilvaniei cu România. De la unirea Transilvaniei cu România la Tratatul de la Trianon. 1 decembrie 1918–4 iunie 1920.....	141
---	-----

CAPITOLUL V

Problema Banatului în fața Conferinței de Pace de la Paris–Versailles din anii 1919–1920. Fixarea graniței în Banat prin tratatul de la Sèvres (10 august 1920)	205
---	-----

CAPITOLUL VI

Recunoașterea internațională a unirii Basarabiei cu România. Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920	225
---	-----

ÎNCHEIERE	277
------------------------	-----

ANEXE	285
--------------------	-----

DOCUMENTE DIN PRESA PRAHOVEANĂ	285
---	-----

DOCUMENTE DIN PRESA FRANCEZĂ	320
---	-----

BIBLIOGRAFIE	377
---------------------------	-----

CUVÂNT ÎNAINTE

Istoria continuă să rămână o știință atât a trecutului, cât și a prezentului. A trecutului, pentru că ea încearcă și reușește permanent să descopere, să interpreteze, să nuanțeze fenomenele, evenimentele, faptele petrecute de-a lungul vremii. A prezentului, pentru că ea oferă întotdeauna exemple despre experiența generațiilor precedente, despre ceea ce s-a dovedit a fi viabil și despre ceea ce ar trebui evitat. Din aceste preliminare considerente, se poate deduce cu lejeritate utilitatea cunoașterii istoriei.

Faptul că nu se prea întâmplă ca mesajele istoriei să fie tratate întotdeauna cu considerația care s-ar cuveni este o altă problemă. Aceasta se datorează unei multitudini de factori: atitudinea instituțiilor politice, cultura oamenilor politici, orientările politicii educaționale, sensibilitatea și nivelul de instruire al „oamenilor cetății” etc.

Fenomenul „crizei istoriei” se resimte destul de mult în societatea românească după evenimentele politice din anul 1989. O explicație principală ar putea fi cea rezultată din „exacerbarea” rolului istoriei în perioada regimului totalitar de stânga de până în anul 1989, care a transformat istoria într-un instrument al propagandei de stat. Atașamentul de spațiul natal, patriotismul, sentimente firești existenței fiecărei națiuni au fost deseori asociate cu politica forței politice conducătoare a societății din acea perioadă, contribuind direct la consolidarea acelei forțe politice. Evident, lucrurile nu trebuie exagerate, în sensul că nu trebuie desconsiderate eforturile făcute atunci pentru consolidarea coeziunii naționale și a sensibilității față de reușitele înaintașilor.

Echilibrul trebuie păstrat întotdeauna, iar dacă acesta a fost afectat într-o anumită etapă, acest fapt nu trebuie să devină premisa afectării lui într-o altă etapă. Vorbind despre acest lucru, trebuie să observăm că acest fenomen chiar se petrece în zilele noastre. Disciplina istorică a intrat într-un con de umbră al interesului societății românești, uneori este neglijată, alteori este subtil desconsiderată și chiar acuzată. S-a redus numărul orelor de istorie în întregul sistem de învățământ: primar, gimnazial, liceal.

Istoria nu a mai constituit un obiect obligatoriu la examenul de bacalaureat, se manifestă o reticență în denumirea manualelor de *Istoria românilor*, preferându-se alte formule, precum *Istoria Europei*, ori pur și simplu *Istorie, manual pentru clasa a XII-a*. S-a simplificat programa școlară, s-a rarefiat conținutul manualelor, au fost scoase elemente de consistență ale devenirii statale, s-a translatat centrul de greutate spre fenomene și aspecte secundare ale istoriei naționale. Cuvintele (și sentimentele generate de acestea) *patriotism, național, patrie, națiune* aproape că nu se mai rostesc, ele fiind adesea asociate fie cu epoca revolută a totalitarismului de stânga, fie cu unele poziții naționaliste, ori egoiste, care nu sunt „la modă” cu cerințele prezentului și, în fond, potrivnice eforturilor mai noi de integrare euroatlantică.

Evident, viziunea și interpretarea din urmă nu poate fi cea corectă. Popoarele, națiunile și istoria trebuie să-și păstreze locul și rolul lor în armonia universală. De altminteri, nici în această direcție a „crizei identitare” nu trebuie exagerat. Sub raportul „producției istorice” se poate remarca publicarea unui număr impresionant de lucrări științifice, abordarea și aprofundarea unor subiecte de neatins în etapa de până în 1989, organizarea de diferite manifestări științifice, omagiale, conferințe etc.

În acest context de oarecare labilitate și de tranziție spre stabilitate și normalitate față de un sistem referențial al existenței naționale, se încadrează și demersul nostru de publicare a lucrării de față.

Participarea României la operațiunile Primului Război Mondial cu scopul explicit al realizării unității naționale, înfăptuirea acestui ideal și recunoașterea lui pe plan internațional constituie un capitol important al istoriei naționale. Conferința de Pace de la Paris-Versailles din anii 1919-1920 a reprezentat un veritabil examen de maturitate al diplomației românești. Delegația română condusă de primul ministru Ion I. C. Brătianu, în pofida numeroaselor șicane realizate de marile puteri, a obstrucționării participării la luarea deciziilor, la introducerea în categoria statelor considerate cu interese limitate, la acordarea unor procente de despăgubire inferioare pierderilor suferite în timpul războiului, la încercările de dominare a economiei

naționale, la impunerea unor condiții care favorizau intervenția în afacerile interne sub pretextul protecției minorităților etc. a reușit cu eforturi considerabile, prin perseverență, ingeniozitatea utilizării argumentelor istorice și adoptarea unor poziții adecvate să obțină recunoașterea internațională a Marii Uniri realizată de poporul român în anul 1918. Din aceste considerente, Conferința de Pace de la Paris-Versailles din 1919–1920 poate fi considerată un triumf nu numai al principiului naționalității, ci și al cauzei românești.

În anul 1918, în urma eforturilor îndelungate depuse de întreaga națiune română, prin acțiuni interne proprii, într-un context internațional favorabil, s-a constituit statul național unitar român. Provinciile românești aflate sub dominație străină s-au unit cu Patria Mamă: Basarabia la 27 martie/9 aprilie, Bucovina la 15/28 noiembrie și Transilvania la 18 noiembrie/1 Decembrie 1918. România întregită avea o populație de aproape 15,5 milioane locuitori față de aproximativ 7.250.000 locuitori. Suprafața arabilă a țării a crescut de la 6.650.000 ha la 14.600.000 ha, iar cea ocupată de păduri, de la 2.500.000 ha la 7.300.000 ha, a sporit lungimea rețelei de cale ferată de la 4.300 km, la 11.000 km¹.

Recunoașterea internațională a Marii Uniri s-a realizat la Conferința de Pace de la Paris din anii 1919–1920. Analiza celor hotărâte la Paris are o importanță aparte. Este deosebit de util să urmărim cât mai aprofundat, cum anume s-a recunoscut valabilitatea actelor anului 1918. Chiar dacă la Conferință, marile puteri au avut rolul decisiv, acolo s-a impus principiul naționalității, al voinței popoarelor de a dispune de ele însele în conformitate cu hotărârile adoptate în anul 1918. Dacă României i s-a recunoscut valabilitatea actelor anului 1918, aceasta se explică prin faptul că hotărârile adoptate în 1918 au fost în deplină concordanță cu acest principiu central al conferinței. În același timp, revendicările României au fost susținute de argumentele istorice, etnice, etnografice, de tradiție, limbă și cultură, care au unit dintotdeauna locuitorii ambelor versante ale munților Carpați.

---

¹ I. Agrigoroaiei, D. D. Rusu, *Istoria românilor. Epoca contemporană*, Chișinău–Galați, 1992, p. 5; Ion Agrigoroaiei, *România interbelică*, vol. I, Iași, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2001, p. 42.

Adoptarea principiului național, drept arbitru suprem, constituie meritul fundamental al Conferinței. Deși, la această conferință, România a suferit numeroase nedreptăți și chiar umilințe, impunerea acestui principiu al naționalității ca etalon al adoptării celor mai vitale hotărâri, acoperă, dacă nu în totalitate, în cea mai mare parte, greutățile întâmpinate de delegația română la Conferința de Pace de la Paris–Versailles din anii 1919–1920.

Toate aceste considerente explică interesul istoriografiei românești, tot mai accentuat, odată cu trecerea timpului, față de problematica Conferinței de Pace de la Paris–Versailles. În perioada interbelică, probabil și datorită apropierii de acest eveniment, doar două au fost lucrările mai semnificative care s-au referit la activitatea delegației române la Conferință: Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919, în lumina corespondenței diplomatice a lui I. C. Brătianu*² și V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României, nov. 1919–mart. 1920*³. Câteva reacții la zi asupra unor probleme dezbătute la Conferință ne-au fost oferite de Mircea Djuvara⁴. Referiri asupra unor aspecte ale Conferinței ca și ale participării delegației române la Conferința Păcii, a activității și tratamentului ei, găsim în lucrări cu un caracter mai general. În primul rând, se cuvine a fi menționată, foarte valoroasa lucrare a lui Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916–1919*⁵. Informații interesante sunt oferite și de lucrarea despre relațiile internaționale, scrisă de Radu Meitani⁶.

În prima jumătate a etapei de după 23 august 1944, istoriografia acestei probleme aproape nu a înregistrat acumulări. După

² Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919, în lumina corespondenței diplomatice a lui I. C. Brătianu*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Cartea Românească, 1940.

³ V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României, nov. 1919–mart. 1920*, Sibiu, Tipografia Poporului, 1925.

⁴ Mircea Djuvara, *Trebuie oare să semnăm tratatul cu Austria?* București, Imprimeriile „Independența”, 1919; *Câteva considerațiuni asupra Conferinței de la Paris*, București, 1919.

⁵ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916–1919*, Ediția a II-a, vol. 1–3, București, Casa Școalelor, Atelierele „Cartea Românească”.

⁶ Radu Meitani, *Istoria politică a raporturilor dintre state de la 1850 la 1930*, București, 1943.

anii '70, situația a început să se mai schimbe. Câteva studii, sub semnătura unor prestigioși cercetători, precum Eliza Campus, Nicolae Fotino, I. Calafeteanu, Mircea Mușat, Viorica Moisuc și-au propus analiza recunoașterii pe plan internațional a desăvârșirii unității naționale⁷. Aceste studii nu au abordat problematica în totalitatea ei. Regimul politic al țării din această perioadă, controlat de Partidul Comunist, explică întrutotul această stare. Ideologia comunistă nu a permis abordarea unor aspecte care ar fi deteriorat relațiile „frățești” cu Uniunea Sovietică și cu celelalte țări vecine. S-au făcut referiri mai ales la tratatele cu Ungaria și Austria, pentru recunoașterea internațională a unirii Transilvaniei și Bucovinei și asupra clauzelor minorităților referitor la acest din urmă tratat. S-a scris prea puțin despre stabilirea graniței în Banat, despre discuțiile privitoare la Dobrogea și respectiv la tratatul cu Bulgaria. Numai unele din aceste studii, și acestea doar ca o simplă operație de inventariere, au făcut referiri la tratatul din 28 octombrie 1920, privind recunoașterea unirii Basarabiei cu România.

Aprecieri notabile asupra participării delegației române la Conferință, a activității sale, a poziției marilor puteri față de ea, au fost făcute, prin prisma relațiilor româno-americe, în timpul Primului Război Mondial, în lucrarea lui Boris Rangheț, apărută în anul 1975⁸. Un an mai târziu, a apărut lucrarea foarte bine documentată a profesorului Emilian Bold, *De la Versailles la Lausanne, 1919–1933*⁹, care, analizând reparațiile de război, a făcut și unele referiri la participarea și activitatea delegației române la Conferința de Pace. Referiri asupra temei au fost făcute

---

⁷ Eliza Campus, *Recunoașterea pe plan internațional a desăvârșirii unității statale a României*, în „Studii”, tom. XXI, nr. 6, 1968; Nicolae Fotino, I. Calafeteanu, *La consecration internationale de la grande union*, în „Revue roumaine d'histoire”, București, Editura Academiei, nr. 4, 1978; Mircea Mușat, *Înfăptuirile maselor populare din România din anul 1918 și confirmarea lor pe plan internațional*, în „Anale de istorie”, an XXII, nr. 2, 1976; Viorica Moisuc, *Tratatul de la Trianon – consacrare internațională a legitimității unirii Transilvaniei cu România*, în „Anale de istorie”, an XXII, nr. 3, 1976.

⁸ Boris Rangheț, *Relațiile româno-americe în perioada primului război mondial (1916–1920)*, Cluj-Napoca, Dacia, 1975.

⁹ Emilian Bold, *De la Versailles la Lausanne, 1919–1933*, Iași, Junimea, 1976.

și în unele lucrări cu caracter ceva mai larg. Printre acestea, dorim să remarcăm: *România în Primul Război Mondial*¹⁰ și lucrarea lui Mircea N. Popa¹¹, care au capitole speciale asupra Conferinței de Pace și recunoașterii de către aceasta a actelor anului 1918.

Criza generalizată a sistemului comunist, combinată cu un dezgheț ideatic a facilitat apariția în deceniul al IX-lea al secolului trecut a unor lucrări care au abordat cu mai mult curaj aceste aspecte. Este cazul lucrării lui Mircea Mușat și Ioan Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*¹² și mai ales a celei semnată de C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918–1920). Triumful principiului naționalităților*¹³, care a reprezentat prima încercare de realizare a unei monografii a problemei. Evident, din motivele cunoscute, coloratura ideologică a perioadei a continuat să fie vizibilă, (mai ales în cazul celei dintâi lucrări menționate), iar aspectele tabu au continuat să fie tratate expeditiv, recunoașterii unirii Basarabiei fiindu-i, de exemplu, consacrate, doar trei fraze în cea de a doua lucrare menționată. Un fapt cu totul salutar, petrecut în chiar anul sfârșitului regimului comunist, elocvent „dezghețului” sfârșitului acestei etape, l-a constituit reeditarea lucrării lui Constantin Kirițescu¹⁴.

Prăbușirea sistemului totalitar comunist și revenirea la valorile democrației tradiționale a permis abordarea nestin-gherită a acestei probleme în diverse studii și publicații¹⁵. Ioan Scurtu i-a dedicat o lucrare președintelui delegației române la

---

¹⁰ Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Opreșcu, *România în Primul Război Mondial*, București, Editura Militară, 1972.

¹¹ Mircea N. Popa, *Primul Război Mondial 1914–1918*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

¹² Mircea Mușat și Ioan Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

¹³ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918–1920). Triumful principiului naționalităților*, Cluj-Napoca, Dacia, 1983.

¹⁴ Costin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916–1919*, Text stabilit de Costin Kirițescu, Mircea N. Popa, Lucia Popa, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

¹⁵ Vezi, de exemplu, colecția *Anuarului Societății de Științe Istorice*, Filiala Prahova și Arhivele Naționale Prahova, vol. I–VIII, Ploiești, 1989–1996.

Paris¹⁶. Istoricul ieșean Valeriu Florin Dobrinescu a publicat mai multe lucrări consacrate acestei tematici¹⁷. Acestei serii i se încadrează atât lucrarea: *România și Conferința de Pace de la Paris (1919–1920)*¹⁸, avându-i coordonatori pe Gheorghe Buzatu, Valeriu Florin Dobrinescu, Horia Dumitrescu, cât și preocupările lui Lucian Leuștean, Paul Cernovodeanu etc.¹⁹. Apreciem recenta acțiune de editare a unor documente oficiale ale participării României la Paris derulată de Dumitru Preda, Ioan Chiper, Alexandru Ghișa²⁰. Nu poate fi neglijată acțiunea de traducere a unor lucrări de referință dedicate activității României la Conferința de Pace, precum cea a istoricului Sherman David Spector, ori lucrarea mai generală a lui Seton Watson²¹. Publicarea într-un nou format, cu un conținut și dimensiuni apreciabile a

¹⁶ Ioan Scurtu, *Ion I. C. Brătianu*, București, Museion, 1992. Vezi și Ioan Scurtu, *Viața politică din România, 1918–1944*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996; Ioan Scurtu, *Monarhia în România 1866–1947*, Danubius, 1991 etc.

¹⁷ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919–1923)*, Iași, Institutul European, 1993; Valeriu Florin Dobrinescu, D. Tompea, *România la Conferințele de Pace (Paris: 1919–1920; 1946–1947)*, Focșani, Neuron, 1996; Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia 1918–1940*, Iași, Moldova, 1991; Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria de la Trianon la Paris 1920–1947. Bătălia diplomatică pentru Transilvania*, București, Viitorul Românesc, 1996 etc.

¹⁸ Gheorghe Buzatu, Valeriu Florin Dobrinescu, Horia Dumitrescu, (coordonatori), *România și Conferința de Pace de la Paris (1919–1920)*, Focșani, Empro, 1999.

¹⁹ Lucian Leuștean, *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon, 1918–1920*, Iași, Polirom, 2002; Paul Cernovodeanu, *Basarabia, drama unei provincii istorice românești în context politic internațional, 1806–1920*, București, Albatros, 1993. A se vedea și bibliografia lucrării.

²⁰ Ministerul Afacerilor Externe, Direcția Arhivelor Diplomatice, Institutul de Istorie „N. Iorga”, București, Liga Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, *România la Conferința de Pace de la Paris (1919–1920). Documente diplomatice*, volumul I, 1 decembrie 1918–28 iunie 1919, ediție de Dumitru Preda, Ioan Chiper, Alexandru Ghișa, București, Semne, 2010.

²¹ Sherman David Spector, *România și Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui Ion I. C. Brătianu*, Iași, Institutul European, 1995; Seton R. W. Watson, *O istorie a Românilor din perioada romană până la desăvârșirea unității naționale*, Muzeul Brăilei, Brăila, Istros, 2009.

noului *Tratatul de istorie a Românilor*, reprezintă un câștig pentru orientarea cercetării istoriografice contemporane²². Acum se poate vorbi de o tratare aprofundată, neobstrucționată de factori externi cercetării istorice.

Demersul nostru publicistic îl apreciem ca deosebit de util. Util atât sub aspectul investigației istorice, util în contextul „debusolării” generale de după prăbușirea regimului comunist, util în contextul „atentatului” asupra istoriei produs după anul 1989. În prezent, cinstirea trecutului este aproape nesesi-zabilă. Aniversările istorice trec în ultima perioadă neobservate. Societatea românească nu a punctat, spre exemplu, vizibil, împlinirea a 90 de ani de la integrarea României în operațiunile Primului Război Mondial, război al întregirii naționale, 90 de ani de la marile bătălii și acțiuni din vara anului 1917 de la Mărăști, Mărășești și Oituz, 90 de ani de la realizarea Marii Uniri și de la recunoașterea acesteia pe plan internațional, pentru a urmări numai un singur filon, cel apropiat investigației noastre.

Aceste tăceri nu ni se par firești, mai ales într-o regiune și într-un context în care frontierele unor state din zonă precum cele ale fostei Cehoslovacii și ale fostei Iugoslavii, pentru a ne referi numai la vecinătățile noastre vestice, s-au modificat prin confruntări, uneori extrem de sângeroase. Astfel, utilitatea acestei teme este evidențiată și de faptul că sfârșitul secolului al XX-lea a produs modificări structurale ale granițelor naționale din Centrul și Răsăritul Europei. Reluarea implicită a dezbaterilor asupra caracterului statelor naționale din regiune impune actualizarea permanentă a unei problematici vitale pentru existența statului național unitar român, care nu intră, din niciun punct de vedere, în contradicție cu integrarea acestuia în Uniunea Europeană.

Demersul nostru publicistic reprezintă reluarea și dezvoltarea problematicei lucrării noastre, realizată împreună cu profesorul Ion Agrigoroaiei de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, dedicată Conferinței de Pace²³. Am extins aria cercetării, prin

---

²² Academia Română, *Istoria românilor*, vol. I-IX, București, Editura Enciclopedică, 2001-2008.

²³ Gheorghe Calcan, Ion Agrigoroaiei, *România și Conferința de Pace de la Paris, 1919-1920. Studii și documente*, Ploiești, Prahova, 2001.

investigarea unor spații informatice noi, în special oferite de presa franceză a timpului, care au lărgit și nuanțat universul de percepere a evenimentelor cercetate. Am adăugat Anexelor lucrării, alături de documentele interne, o secțiune cu documente externe, aparținând presei franceze din epocă. Am folosit și introdus astfel în circulația informațională, documente noi, utile investigației acestei tematici. Putem evidenția, astfel, mai convingător, atitudinea pozitivă, de susținere a României la Conferința de Pace de la Paris-Versailles, de către opinia publică franceză prin intermediul ziarelor „Le Figaro”, „La Croix”, „Le Matin”, „Le Temps” etc. Am actualizat problematica abordată cu informațiile și nuanțările aduse de lucrările apărute în peisajul recent al literaturii de specialitate. Prezența unor informații și documente aparținând presei prahovene are o semnificație importantă, arătând că în momentele referențiale ale evoluției naționale, întreaga spiritualitate românească a fost raliată idealului comun. „Centralul” și „naționalul” nu se pot realiza decât prin ceea ce este „local”. Informațiile provenite din Arhivele centrale rămân mereu o sursă prețioasă investigației întreprinse.

Lucrarea este structurată în șase capitole, cu Anexe și Bibliografie. Primul capitol are menirea de a sugera o imagine asupra activității și poziției României în relațiile internaționale ale Conferinței de Pace, atitudinile marilor puteri față de interesele românești, eforturile diplomației române de a contracara poziția adesea neprincipială a acestor puteri. Celelalte capitole sunt consacrate recunoașterii internaționale a unirii fiecărei provincii cu România din anul 1918, cu tratatele aferente (Transilvania, Bucovina, Basarabia, recunoașterea drepturilor României asupra Dobrogei întregi, fixarea graniței în Banat).

Considerăm necesar, în contextul acestor precizări generale pe care le facem, să exprimăm mulțumirile noastre tuturor celor care în îndelungata noastră cercetare, ne-au facilitat investigațiile realizate. Un loc important le revine astfel, colegilor de la Arhivele Naționale, Direcția Județeană Prahova, coordonați mult timp de dr. Mihai Rachieru, pentru facilitățile create atunci pentru studierea presei locale a timpului. Aprecieri deosebite avem atât față de personalul bibliotecilor și arhivelor centrale de la București, cât și față de al celor din Paris (în special Biblioteca Națională *François Mitterrand*).

Mulțumirile noastre se îndreaptă și către toți aceia care în modalități diferite au contribuit la realizarea acestei lucrări: d-nei Gween Rullier din Franța, pentru xerografierea la Centrul *George Pompidou* a unor articole din ziarul „Le Figaro”, tatălui acesteia, d-lui André Rullier, prietenul nostru de familie, care ne-a transcris unele articole din presa franceză greu lizibile, d-lui Emil Dan, Directorul Bibliotecii Universității Petrol-Gaze din Ploiești, care, cu un profesionalism desăvârșit și o modestie exemplară, ne-a redactat lucrarea, inclusiv textele în limba franceză, d-nei profesoare Anca Torcătoru de la Colegiul Național „Mihai Viteazul” din Ploiești, pentru corectura articolelor din presa franceză și, nu în ultimul rând, Grației Calcan pentru loialitatea și corectura lucrării.

Sperăm că publicarea acestei lucrări să-și atingă scopul pentru care ea a fost proiectată. Nutrim, de asemenea, speranța că ea va fi utilă tuturor celor interesați de cercetarea ori informarea privind un aspect nedeterminat al diplomației românești, legat de un moment astral al devenirii naționale, petrecut în prima parte a secolului al XX-lea. Vom saluta eventualele reacții produse de apariția lucrării și vom primi cu bucurie sugestiile venite din partea oricărei categorii de cititori, care vor deveni, indubitabil, elemente de reflecție și de orientare atât a cercetării, cât și a activității noastre publicistice ulterioare.

C A P I T O L U L I

ROMÂNIA ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ALE CONFERINȚEI DE PACE DE LA PARIS-VERSAILLES, 1919-1920

I.1 Atitudinea marilor puteri față de România la Conferința de Pace de la Paris-Versailles din anii 1919-1920, oglindită în presa din orașul Ploiești

Fapt cunoscut, România a participat la operațiunile Primului Război Mondial din dorința înfăptuirii dezideratului național, desăvârșirea unității național-statale. Urmare a eforturilor seculare ale poporului român din toate provinciile, în condițiile favorabile ale sfârșitului primei mari conflagrații, provinciile istorice românești, locuite în majoritate copleșitoare de populație românească, în urma acțiunilor și voinței lor liber exprimate, au hotărât unirea lor cu Patria Mamă: Basarabia la 27 martie/ 9 aprilie, Bucovina la 15/28 noiembrie și Transilvania la 18 noiembrie/1 decembrie 1918¹.

Deși aceste evenimente sunt de o legitimitate națională indubitabilă, o importanță aparte o are recunoașterea lor pe plan internațional. Recunoașterea internațională a actelor anului 1918 a avut loc la Conferința Păcii de la Paris-Versailles din anii 1919-1920. Legitimității aspirațiilor naționale i se conferă astfel un gir internațional.

În paginile de față, ne propunem să urmărim atitudinea marilor puteri față de România, la Conferința Păcii, reflectată în presa din orașul Ploiești.

¹ Ion Agrigoroaiei, *Marea Unire*, Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VII, tom. II, *De la Independență la Marea Unire, (1878-1918)*, coordonator Gheorghe Platon, București, Editura Enciclopedică, 2003, pp. 463-539.

Ziarele „Renașterea”, „Lanternă”, „Virtutea”, „Lumina”, „Invalidul român”, „Îndreptarea Prahovei”, „Lupta”, „Voința Prahovei”, „Rezervistul” și altele, deși diferite ca orientare politică, au avut, în ceea ce privește apărarea intereselor naționale, o aceeași linie politică constantă, corectă, militantă, făcându-se ecoul opiniei publice prahovene, parte integrantă a opiniei publice românești, militând pentru încheierea unei păci drepte, durabile, fără anexiuni teritoriale, cu satisfacerea dezideratelor naționale ale popoarelor.

Deși ziarele observate nu se păstrează în fondurile Arhivelor Statului Ploiești în colecții complete, ceea ce ne-ar fi dat posibilitatea unei mai mari continuități în analiza întreprinsă, totuși, prin coroborarea informațiilor culese, putem să observăm liniile dominante ale poziției presei prahovene.

Către sfârșitul anului 1918, când popoarele epuizate așteptau sfârșitul războiului, se întrezărea apropierea păcii ce trebuia să aducă recunoașterea unității naționale a poporului român. Presa prahoveană, asemenea întregii prese românești², saluta sfârșitul războiului, dând expresie ideilor și sentimentelor de bucurie, speranței într-o pace dreaptă, în rezolvarea intereselor naționale. Ziarul „Renașterea” din 26 octombrie 1918 publica sub un titlu semnificativ, *Chezășia păcii*, un articol deosebit de bogat în idei: „Oricât de sfânt lucru ar fi pacea, oricât de adânc ar dori-o azi omenirea toată, atât cea beligerantă, cât și cea neutră, principalul este nu numai terminarea propriu-zis a războiului, dar și așezarea unui regim de dreptate între națiuni. Trebuie să se rezolve principiul național”³. De aceea, presa prahoveană se pronunța pentru rezolvarea dreaptă, principială a tuturor litigiilor pe baza acestui principiu.

„Nu mai poate fi liniște în Europa – sublinia ziarul – decât dacă se va putea ca fiecare popor să-și croiască liber și în unitatea lui, destinele. *Toate popoarele sunt coapte pentru noua stare de*

² C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1919-1920). Triumful principiului naționalităților*, Cluj-Napoca, Dacia, 1983, p. 384. Vezi I. Agrigoroaiei, G. Calcan, M. Strugariu, „Atitudinea marilor puteri față de România la Conferința de pace de la Paris, reflectată în presa ieșeană (1919-1920),” în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»*, VIII, 1981, Iași, Editura Academiei, pp. 317-331.

³ *Chezășia păcii*, în „Renașterea”, 26 octombrie 1918.

*lucruri (s.n., Gh. C.)*⁴. Într-adevăr, românii, sârbii, cehii și slovacia, polonezii au demonstrat, prin acțiunile lor din toamna anului 1918, maturitatea lor politică, capacitatea de a se conduce singuri, de a sfârâma relații și organisme politice anacronice, instaurate fără voia și împotriva intereselor lor cele mai sacre, precum dreptul de a-și păstra limba, ființa națională și unitatea statală. „Numai lucru pe jumătate să nu se facă” – la pacea care se apropia, avertiza presa ploieșteană, subliniind că „numai popoare libere pot forma o omenire liberă”⁵.

Evitarea unui nou război trebuie să fie obiectivul central al întregii omeniri. Suferințele enorme, distrugerile catastrofale provocate de operațiunile militare ale Primului Război Mondial trebuie să folosească drept pildă conduitei politice internaționale. Siguranța unei păci durabile este asigurată de reducerea cât mai mult posibilă a înarmărilor, eventualele diferende nu trebuie să fie rezolvate pe calea armelor, ci la masa tratatelor în cadrul Ligii Națiunilor⁶.

Presa din orașul Ploiești a fost atentă la toate dezbaterile de pe plan internațional referitoare la maniera în care se va încheia viitoarea pace. Ea a reținut punctele de vedere exprimate de cele mai autorizate personalități ale timpului, informând opinia publică, mai ales, despre poziția acestora față de interesele românești. Comentând programul de pace al președintelui american Wilson, care conținea și principiul autodeterminării popoarelor⁷, sintetizat în cele „14 puncte”, presa prahoveană a subliniat poziția acestuia în ceea ce privește soluționarea luptei de eliberare națională a popoarelor din cadrul Imperiului Austro-Ungar: „Dorim să le salvărdăm și să le asigurăm locul printre națiuni”⁸. În aceeași ordine de idei, ziarul „Lumina” reda un interviu al fostului Ministru de Externe al Rusiei, care arăta că „din punctul meu de vedere, chestiunea sud-est europeană va

---

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ I. P., *Viitoarea pace*, în „Lanternă”, 4 februarie 1919.

⁷ Horia Vladimir Ursu, *Din istoria relațiilor internaționale ale României, 1900–1920*, București, Editura Universității din București, 2010, p. 184.

⁸ *Viitoarea pace*, în „Renașterea”, 13 octombrie 1918.

căpăta o soluție dreaptă și durabilă. Convingerea mea este că nu va fi greu să se acorde popoarelor sud-est europene granițele care să satisfacă aspirațiile lor naționale”⁹.

Încheierea armistițiului și apropierea păcii au fost salutate cu o deosebită satisfacție de presa ploieșteană pentru că, pe de o parte, se punea capăt suferințelor teribile îndurate de întreaga omenire, iar pe de altă parte, poporul român, încheindu-și în mod triumfal unitatea națională, aștepta recunoașterea internațională a Areopagului păcii: „După 4 ani de groaznic măcel – cel mai uriaș carnagiu pe care l-a cunoscut istoria omenirii, peste întreaga lume cumițită, se apleacă astăzi măreață, triumfătoare, divina ramură de măslin”¹⁰. România, care a făcut atâtea sacrificii în timpul războiului, nădăjduia justificat că la viitoarea conferință de pace va participa cu drepturi egale alături de celelalte state: „Sperăm că la viitorul Congres de pace unde vor trebui convocate toate popoarele mici și mari pentru a-și spune păsurile, vom avea și noi locul care ni se cuvine”¹¹.

Presa prahoveană aducea la cunoștința opiniei publice locale prezența delegației române la Conferință, condusă de Brătianu, și făcea apel la coeziunea tuturor forțelor politice și sociale ale țării în susținerea revendicărilor naționale¹². Ea se situa, astfel, deasupra comentariilor în privința componenței delegației, apreciind în mod justificat că „astăzi nu mai trebuie să fie vorba de interese mici de partid, astăzi sunt în joc interesele vitale ale țării”¹³. De asemenea, presa din orașul Ploiești ducea o susținută campanie de lămurire a cititorilor săi asupra drepturilor cu care delegația română se prezenta la Conferință. La loc de frunte se situa tratatul din 1916, publicat *in extenso*, pentru a arăta angajamentele asumate de marile puteri față de România, pe de o parte, și a explica defecțiunea României din 1917 și 1918, pe de altă parte¹⁴. Pentru ca afirmațiile sale să fie acoperite de o și mai

⁹ *Un interviu al lui Miulikov – Telegramă particulară a „Luminei”, în „Lumina”, 22 octombrie 1918.*

¹⁰ I. P., *Spre pace*, în „Lanternă”, 15 ianuarie 1919.

¹¹ Paul Teodoru, *Idealul*, în „Renașterea”, 23 octombrie 1918.

¹² Delatieu, *Făuritorii României mari*, în „Virtutea”, 11/28 mai 1919.

¹³ Gogu Tomescu (avocat), *Constatări*, în „Lanternă”, 30 iunie 1919.

¹⁴ *Vezi Viorica Moisuc, Confirmarea prin tratate a actelor de Unire. România la Conferința de pace de la Paris, în „Marea Unire din 1918 în context*

mare greutate, erau redade fragmente din presa franceză care lua atitudine favorabilă în privința revendicărilor românești¹⁵. Dar, contrar așteptărilor și drepturilor legitime, la Conferința de Pace de la Paris-Versailles, delegația română s-a confruntat cu o serie de mari dificultăți generate de atitudinea neprincipială a marilor state față de România, „unde a trebuit să suporte nedreptăți și jigniri”¹⁶. România nu a fost primită la dezbateri alături de marile puteri, așa cum i se promisese și cum ar fi avut dreptul în urma sacrificiilor făcute în timpul războiului mondial în interesul comun. Ea a fost inclusă în categoria statelor cu așa-zise interese limitate și a fost convocată în fața Conferinței numai pentru a-și expune doleanțele și a i se face comunicări. I-au fost nesocotite interesele economice¹⁷. Nu a fost admisă la redactarea tratatelor în care era vital interesată. Cei mari s-au erijat într-o adevărată „oligarhie aristocratică”¹⁸. Delegația română a întâmpinat serioase dificultăți chiar și în ce privește recunoașterea legitimității hotărârilor plebiscitare din toamna anului 1918¹⁹. Astfel, când discuțiile la Conferință avansaseră destul de mult și se pregătea semnarea tratatului de pace cu Germania, opinia publică prahoveană cunoștea deja că „rezultatele acțiunii noastre diplomatice sunt satisfacerea numai în parte a dreptelor noastre aspirații naționale”²⁰.

European”, coordonator Ioan Scurtu, Editura Enciclopedică, București, Editura Academiei Române, 2003, pp. 246-254.

¹⁵ *Unitate sufletească*, în „Rezervistul”, 10 august 1919; Pax, *Violențe de presă*, în „Lanternă”, 28 iulie 1919.

¹⁶ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918-1940)*, coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 7. Vezi și Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 472-494.

¹⁷ A se vedea, spre exemplu V. Fl. Dobrinescu, D. Tompea, *România la Conferințele de Pace (Paris: 1919-1920; 1946-1947)*, Focșani, Neuron, 1996, pp. 136-138.

¹⁸ Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 238.

¹⁹ Emilian Bold, *De la Versailles la Lausanne, 1919-1932*, Iași, Junimea, 1976, pp. 5-6.

²⁰ D. Dumitrescu, *Ploiești, 2 iunie 1919*, în „Îndreptarea Prahovei”, 23 iunie 1919.

Presă ploieșteană, aidoma întregii prese românești a luat atitudine fermă, criticând atitudinea marilor state față de România, informând opinia publică despre greutățile ce le întâmpina delegația română la Paris: „Ceea ce este mai grav la Paris [este] atingerea chiar a unor drepturi dobândite încă de la neatârnarea noastră, drepturi de care ne-am folosit întotdeauna spre cel mai mare bine al țării”²¹. Referindu-se la aceleași greutăți, un alt ziar sintetiza: „Știrbirea suveranității naționale, nesocotirea revendicărilor noastre teritoriale și robirea economică, iată în trei linii generale condițiile stipulate în hrisovul de pace pe care trebuie să-l semnăm”²².

Semnând tratatul de pace cu Germania, șeful delegației române nu înțelegea să facă același lucru și cu celelalte, dacă atitudinea față de România nu se va schimba²³. Criticând atitudinea marilor puteri, presa ploieșteană reliefa jertfele pe care le-a adus poporul român în acest război: „Românii și-au făcut datoria în 1916 când și-au legat soarta lor de cea a aliaților. Ei la Oituz și Mărășești au stăvilit cotropirea”²⁴, subliniindu-se totodată că „presa franceză este unanimă [...], în a protesta împotriva încălcărilor angajamentelor pe care aliații și le-au luat față de noi, atunci când intervenția noastră a salvat frontul de vest – în schimb lăsând pradă [...] austro-germanilor două treimi din ogorul pe care strămoșii ni l-au lăsat neatins”²⁵. Aceași atitudine fermă o găsim și în presa care apărea în orașul Iași, devenit capitală în condițiile dramatice ale Primului Război Mondial: „Am intrat în război și am făcut jertfe atât de grele, pentru că am crezut că aliații pe care i-am ajutat ca să ne ajute”²⁶.

După cum se știe, tratamentul neamical al României, și mai ales introducerea în tratatul cu Austria a așa-zisului tratat al

²¹ *Ibidem*.

²² Ad hoc, *Vrem dreptate*, în „Lanternă”, 14 iulie 1919.

²³ Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, Ediția a II-a, București, Cartea Românească, 1940, p. 74.

²⁴ *În jurul păcii*, în „Lanternă”, 16 iunie 1919.

²⁵ Ad hoc, *Aliații României*, în „Lanternă”, 1 septembrie 1919.

²⁶ Ion Agrigoroaiei, *Basarabia de la Unire la integrare*, Chișinău, Cartdidact, 2007, p. 72.

minorităților, prin care se urmărea în fond intervenția marilor puteri în afacerile interne ale României și a altor state sub pretextul de a se garanta drepturile minorităților naționale din statele succesorale, l-a determinat pe Brătianu să părăsească Conferința Păcii în semn de protest²⁷. Presa prahoveană a luat atitudine fermă împotriva tratatului minorităților²⁸, apreciat de autoritățile de la București ca fiind contrar drepturilor de suveranitate ale României²⁹. Referindu-se la acest aspect, ziarul „Rezervistul” arăta că „este inadmisibil ca unii locuitori străini de majoritatea nației să fie proteguiți și de altă autoritate externă, oricare ar fi și oricum s-ar numi ea, pentru că pe temeiul unor ficțiuni înălțate la rang de principiu, fără reciprocitate și brutal, te trezești că străinul este mai avantajat decât naționalul țării. Aceasta nu se poate pentru că:

1. Se știrbește suveranitatea statului și i se poate prevedea sfărâmarea;

2. Străinul din minorități are dreptul să plece *ibi ubi bene*”³⁰.

Un alt ziar făcea o analiză a drepturilor cetățenilor de altă naționalitate din România, demonstrând egalitatea tuturor locuitorilor, arătând inutilitatea unor măsuri speciale de ocrotire³¹, făcând să transpară și mai mult gândurile intervenționiste ale marilor puteri. Demn de remarcat este faptul că atitudinea neprincipială a marilor puteri față de România a găsit ecou în rândurile opiniei publice și ale presei franceze care observa foarte atent că „sub pretextul că proteja minoritățile etnice și religioase Antanta vrea să impună României un tratat a cărui aplicare i-ar știrbi suveranitatea națională”³².

În perioada în care delegația română nu s-a mai aflat la Conferința de Pace, presa ploieșteană a continuat să susțină interesele naționale, criticând atitudinea marilor puteri care nesocoteau aliata lor și-i neglijau interesele. Ea informa opinia

²⁷ Vezi Sherman David Spector, *România și Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui Ion I. C. Brătianu*, Iași, Institutul European, 1995, pp. 192–195.

²⁸ D. Dumitrescu, *Articolul 5 sau drepturile minorităților confesionale*, în „Îndreptarea Prahovei”, 4 august 1919.

²⁹ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 11.

³⁰ Ion Papazol, *Minoritățile*, în „Rezervistul”, 21 iulie 1919.

³¹ D. Dumitrescu, *Articolul 5...*, în *loc. cit.*

³² *Ad hoc, România și aliații*, în „Lanterna”, 1 septembrie 1919.

publică prahoveană despre noile greutăți care se făceau României în recunoașterea hotărârilor plebiscitare ale poporului român din anul 1918, în special în privința Transilvaniei, Banatului și Dobrogei întregi, presa din orașul Ploiești militând pentru recunoașterea drepturilor integrale ale poporului român asupra acestor provincii³³.

Pentru a o intimida și a determina România să reia colaborarea cu Conferința, marile puteri au adoptat o nouă metodă de lucru: aceea de a trimite note ultimative prin care România era somată să semneze tratatele de pace. Presa prahoveană a protestat, asemenea întregii prese românești, față de noua modalitate prin care marile puteri înțelegeau să trateze România, adoptând, după cum se exprima chiar un ziar francez, „un ton care n-are nimic suprem într-însul și care pare mai degrabă inspirat de un oarecare amor propriu ofensat”³⁴, cerând revizuirea atitudinii Conferinței față de aliatul ei. Sub titluri semnificative: *Vrem dreptate, Alianții și România, Răspunsul României*, presa din orașul Ploiești cerea renunțarea din partea aliaților la noua metodă, reluând argumentele cele mai puternice ale drepturilor românești³⁵. „Din toate colțurile hotarelor noastre firești se ridică astăzi un singur glas: *Vrem dreptate*.”

Sângele viteaz și generos vărsat pe altarul patriei cere astăzi realizarea integrală a aspirațiilor noastre etnice”³⁶.

Fapt cunoscut, guvernul român a decis să reia relațiile cu Conferința de Pace în luna decembrie 1919 și să semneze tratatele de pace³⁷.

Deși desfășurarea lucrărilor Conferinței de Pace și adoptarea hotărârilor nu s-au desfășurat în conformitate cu prevederile tratatului din 1916, cu sacrificiile și aspirațiile naționale ale poporului român, totuși, marile puteri au fost nevoite să țină cont de

---

³³ Vezi I. P., *Chestiunea Torontalului*, „Lanternă”, 28 ianuarie 1919; Gyon, *Fragmente de suflet*, în „Lanternă”, 9 iunie 1919; Ad hoc, *Evenimentele*, în „Lanternă”, 28 iulie 1919; Ad hoc, *Situația*, în „Lanternă”, 26 august 1919; *Marile manifestații în chestia Banatului*, în „Voința Prahovei”, 5 iunie 1919.

³⁴ Ad hoc, *Vrem dreptate*, în *loc. cit.*

³⁵ *Ibidem*, Vezi și „Lanternă” din 26 august 1919.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 384.

schimbările petrecute pe harta Europei, recunoscând valabilitatea actelor prin care poporul român și-a realizat unitatea națională.

Desăvârșirea unității naționale a României în anul 1918 și recunoașterea ei pe plan internațional constituie unul din cele mai de seamă evenimente din istoria poporului român. Presa prahoveană a acordat o deosebită atenție – după cum am putut observa – evenimentelor din acești ani. Ea a fost o tribună de propagare a ideilor democratice, a ținut la curent opinia publică prahoveană cu evenimentele politice, preparativele Conferinței, aspirațiile poporului român, iar atunci când interesele vitale ale poporului erau în primejdie, când marile puteri nesocoteau drepturile românești, a luat atitudine promptă. Păstrându-și în ansamblul ei coloratura și interesele politice de partid, ea a adoptat în privința intereselor majore, naționale – ca de altfel întreaga presă românească – o atitudine fermă, curajoasă. Evidențiind importanța tratatului din 1916, ea a apelat frecvent la argumentul suprem: sacrificiul poporului român pentru propria-i cauză, dar și interesul comun al aliaților, subliniind totodată că atitudinea marilor puteri față de România a stârnit dezaprobare și indignare chiar în opinia publică a țărilor aliate. Militând pentru rezolvarea justelor revendicări românești, presa ploieșteană a militat concomitent pentru rezolvarea pe baze trainice a întregii chestiuni central și sud-est europene, pentru încheierea unei păci durabile în Europa.

I.2 „Le Figaro” despre România și interesele sale la Conferința de Pace de la Paris-Versailles, 1919–1920 (până în momentul părăsirii Conferinței de către I. I. C. Brătianu)

După cum am observat în paginile anterioare, recunoașterea internațională a Marii Uniri s-a făcut la Conferința de Pace de la Paris din anii 1919–1920. În cele ce urmează, ne propunem să realizăm câteva nuanțări ale acestui eveniment prin intermediul unor informații oferite de ziarul „Le Figaro”.

Duminică 19 ianuarie 1919, ziarul amintit își consacră apariția deschiderii Conferinței de Pace. Era prezentată deschiderea festivă a acesteia. Discursul inaugural a fost rostit de

Raymond Poincaré, președintele Republicii Franceze. Definind războiul ca o cruciadă a umanității, Poincaré preciza că: „România nu s-a raliat războiului decât pentru a-și realiza unitatea națională la care s-au opus intenționat și arbitrar aceleași puteri (agresoare – n.n., Gh. C.). Abandonată, trădată, sugrumată, ei i s-a impus un tratat odios (la Buftea–București – n.n., Gh. C.) pe care dvs. sunteți obligați să-l revizuiți”³⁸. Era, deci, o recunoaștere din partea celei mai autorizate voci franceze, a resorturilor profunde ale participării României la operațiunile războiului mondial și fixarea unui veritabil program și cod politic care se impunea în fața tuturor în atitudinea și hotărârile ce urmau a fi luate la adresa României.

Același număr al publicației anunța reprezentanții oficiali ai statelor aliate. România a fost reprezentată la deschiderea oficială de I. I. C. Brătianu – președintele Consiliului de Miniștri și N. Mișu, ministru plenipotențiar la Roma³⁹. Delegația română era însă mult mai numeroasă, cuprinzând personalități ale vieții politice și specialiști în diverse domenii: finanțe, drept, istorie, geografie, etnografie, în măsură să apere interesele și revendicările delegației române la Paris⁴⁰.

La 2 februarie, „Le Figaro” publica articolul *Revendicările României*⁴¹. Era anunțat faptul că, în ziua precedentă⁴², Brătianu a expus în fața conferinței „cu o caldă elocvență și o abundență de argumente” care au făcut o bună impresie, revendicările României. Se sublinia faptul că premierul român și-a bazat argumentația „pe promisiunile făcute de Antanta țării sale în momentul intrării în război și pe argumentele etnografice”⁴³.

În privința Banatului, era semnalat diferendul româno-sârb. Tratatul din 1916 încheiat de Antanta cu România prevedea revenirea acestuia în întregime României. Banatul reprezenta un tot ce nu putea fi divizat. Pe de altă parte, Dunărea forma granița cea mai sigură. În sfârșit, sublinia publicația, românii erau

³⁸ *Discours d'ouverture*, în „Le Figaro”, 19 janvier 1919.

³⁹ *Autur de tapis vert*, în „Le Figaro”, 19 janvier 1919.

⁴⁰ Viorica Moisuc, *op. cit.*, pp. 241–242.

⁴¹ Raymond Recouly, *Les revendications de la Roumanie*, în „Le Figaro”, 2 février 1919.

⁴² Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 7.

⁴³ Raymond Recouly, *Les revendications...*, în *loc. cit.*

în majoritate în această provincie. La sfârșitul anului 1918, în contextul dispariției Imperiului Austro-Ungar, sârbii ocupaseră această provincie, inclusiv orașul Timișoara. Brătianu ceruse Conferinței, încă din ianuarie 1919, recunoașterea drepturilor asupra întregului Banat până la Dunăre⁴⁴.

Sârbii arătau, la rândul lor, că tratatul din 1916 a fost încheiat fără consultarea lor, considerându-l în consecință ca și inexistent. Dacă în ansamblul Banatului românii erau mai numeroși, în Torontal, sârbii, afirmau reprezentanții acestora, erau de două ori și jumătate mai mulți decât românii, în sfârșit capitala lor, Belgradul, nu putea fi lăsată pe graniță⁴⁵.

„Le Figaro” remarca faptul că cele două teze se deosebeau net și că acest diferend a apărut pe neașteptate în fața Conferinței. Publicația își exprima speranța că reprezentanții celor două puncte de vedere se vor pune de acord, în caz contrar, Conferința va organiza un plebiscit pentru a observa dorința locuitorilor.

În continuare, publicația franceză înștiința despre solicitarea recunoașterii drepturilor asupra Transilvaniei⁴⁶, unde românii erau majoritari. Frontiera solicitată mergea, în mare, de la Tisa până la Carpați. Trupele române nu ocupaseră în acel moment decât o parte a acestui teritoriu, cerându-se acceptul ocupării în întregime a acestei provincii. Delegația română mai arăta că maghiarii, simțind că vor pierde aceste teritorii, organizau în marile orașe o intensă propagandă bolșevică, așa cum se întâmpla, spre exemplu, la Arad⁴⁷.

Din teritoriile deținute de fosta monarhie dualistă, România mai dorea recunoașterea drepturilor asupra Bucovinei unde,

---

⁴⁴ Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, pp. 182–183.

⁴⁵ Vezi Const. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, Ediția a II-a, refăcută în întregime și mult adăugită, în trei volume, București, Editura Casei Școalelor, vol. III; C. Xenii, *Take Ionescu 1852–1922*, Ediția a III-a, Universul; V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României, noiembrie 1919–martie 1920*, Sibiu, Tipografia Poporului, 1925.

⁴⁶ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, pp. 7–8.

⁴⁷ Vezi și Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria de la Trianon la Paris 1920–1947. Bătălia diplomatică pentru Transilvania*, Viitorul Românesc, f.a., pp. 20–23.

sublinia publicația, „superioritatea numerică este încă în favoarea lor” (a românilor – n.n., Gh. C.)⁴⁸.

În ceea ce privește Basarabia, aceasta, preciza „Le Figaro”, după revoluția bolșevică, a hotărât în mod liber să revină la Patria Mamă. „Se știe că această provincie, populată în majoritate de români, a fost în trecut parte a Moldovei” și că românii au protestat permanent față de această nedreptate⁴⁹. Unirea Basarabiei cu România, afirma Onisifor Ghibu, apropiat evenimentelor desfășurate în această provincie, „n-a fost un simplu act politic sau diplomatic, ci produsul unei conștiințe naționale unitare, hrănite de cultura adâncă a nației noastre de pretutindeni”⁵⁰. Trecând în revistă principalele revendicări ale delegației române, publicația nu neglija să surprindă importanța acestora pentru statul român. România realiza mai mult decât o dublare a teritoriului și a populației sale. Interesante sunt considerațiile autorului acestui articol în legătură cu noua stare de fapt a României. Se sublinia, în primul rând, că aliații aveau tot interesul de a constitui în această parte a Europei atât de agitată o națiune pe cât de puternică, pe atât de înfloritoare, care să reprezinte un principiu al ordinii și stabilității.

În al doilea rând, se arăta că Europa avea nevoie de pace și de pâine. Or, România a fost înainte de război unul din grânarele Europei. În acest sens, se exprima speranța că ea va redeveni ceea ce a fost, foarte repede.

În al treilea rând, se arăta că nu trebuie uitat „că nu este o țară în lume unde simpatiile pentru Franța să fie arzătoare și sincere, o țară atât de strâns legată de noi cu o infinitate de legături, materiale și morale. Influența noastră care este deja considerabilă, nu avea decât să se dezvolte: iată de ce această mărire a României, care în același timp servește în egală măsură interesele franceze” trebuie apărată⁵¹.

La 15 iunie 1919, cu patru zile înainte de organizarea semnării tratatului de pace cu Germania la Versailles, „Le Figaro”

⁴⁸ Raymond Recouly, *Les revendications...*, în *loc. cit.*

⁴⁹ *Ibidem.*

⁵⁰ Onisifor Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, București, Semne, 1997, p. 455.

⁵¹ Raymond Recouly, *Les revendications...*, în *loc. cit.*

publica sub semnătura lui Denys Cochin, membru al Academiei Franceze, articolul *Pentru România*, deosebit de încărcat în semnificații și informații.

Articolul începea prin reactualizarea vizitei pe care au făcut-o la Paris în anul 1915, la invitația Institutului Lacour-Gayey, două personalități ale vieții publice românești, deputatul Diamandi și profesorul Cantacuzino. Autorul nu ezita să precizeze contextul vizitei oaspeților români, acela al conturării speranței în victoria finală după succesele franceze obținute pe râul Marna.

Cei doi invitați nu și-au ascuns dorința lor puternică de a vedea antrenată țara lor în acțiunea militară a aliaților. Ei au avut ocazia să reamintească originea latină a poporului român: secolele de oprimare străină (musulmană) nu au putut șterge trăsăturile fundamentale ale „descendenților coloniștilor Romei antice”. Invaziile străine nu i-au descurajat. „Tatăl meu, îmi povestea odată Brătianu, l-a întrebat pe bunicul său de ce și-a construit o casă atât de mică. Ea este destul de mare, a răspuns bătrânul, având toate șansele să fie distrusă de invadatori în urmă cu 20 de ani”. El a răspuns precum Socrate, dar din alte rațiuni, remarca autorul articolului⁵².

Oaspeții au căutat să explice gazdelor resorturile intime ale relațiilor româno-franceze. Argumentele nu erau puține, iar etapele acestei apropieri s-au succedat rapid în epoca modernă. Spiritul național românesc s-a îmborsărit constant prin emigranții revoluției franceze care au devenit în ospitalierul pământ românesc percepători, secretari, regizori. Războiul Crimeii a putut fi perceput ca un veritabil semnal pentru independența românilor. Tratatul de la Paris din 1856 a contribuit la transformarea Principatelor dunărene într-un stat modern prin unirea Moldovei cu Valahia. După 1866, România nu mai era legată de Imperiul Otoman decât prin plata unui tribut. „Copiii celor mai însemnate familii mergeau, de mai bine de treizeci de ani, să-și facă studiile în Franța”⁵³.

Denys Cochin adresa un apel la toți cei care au absolvit înainte de 1870 cursurile celebrei licee „Louis Le Grand” și „Bonaparte”

---

⁵² Denys Cochin, *Pour la Roumanie*, în „Le Figaro”, 15 juin 1919.

⁵³ *Ibidem*.

pentru a-și aminti atât de colegii lor români, destul de numeroși⁵⁴, cât și de coroanele primite la concursurile generale de elevul Lahovary. „Noi suntem, îmi spunea un deputat român, latini din neamul vostru, fiind formați mai mult la școala lui Racine și Voltaire decât în cea a lui Virgiliu și Cicero”⁵⁵.

În războiul Rusiei contra turcilor din 1877–1878⁵⁶, marele duce Nicolae, încrezător în forțele imperiale, nu a solicitat inițial tinerii națiuni de la gurile Dunării decât libertatea de trecere, pentru ca mai apoi „să ceară ajutor când trupele sale au întâlnit un greu obstacol în fața Plevnei, ajutoarele fiind oferite cu vitejie de către români, a căror mică armată s-a acoperit de glorie”⁵⁷. În urma acestor eforturi, România spera în mod firesc la mărirea teritoriului său. Dar promisiunile făcute României nu au fost respectate⁵⁸. „Tratatul de la Berlin nu i-a oferit decât un schimb: Dobrogea cedată în locul Basarabiei (de sud – n.n., Gh. C.) care îi aparținea și i-a fost reluată”⁵⁹. Ajuns la această etapă a explicațiilor sale, autorul surprindea cu exactitate cauzele aderării României la Tripla Alianță. „Neliniștită și pe drept nemulțumită, ea (România – n.n., Gh. C.) a acceptat o alianță – dar pur defensivă – cu Germania”⁶⁰.

Din această alianță, Germania a dorit să obțină profit. La fel cum au făcut rușii la Plevna, germanii au cerut imperios ajutor, în 1915, națiunii căreia ei îi promisese protecția. Efectul a fost contrar celui scontat. Fără să abandoneze neutralitatea, România nu și-a ascuns preferințele, opinia publică considerând că Puterile Centrale promovau o politică anacronică, în timp ce Antanta era văzută ca promotoarea principiului

---

⁵⁴ Între tinerii intelectuali formați în Franța la sfârșitul secolului al XIX-lea se afla și premierul I. I. C. Brătianu, membru al unei veritabile „dinastii” care a influențat atât de mult „destinul nației” sale. (Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 7.)

⁵⁵ Denys Cochin, *Pour la Roumanie...*, în *loc. cit.*

⁵⁶ În text, din pricina necunoașterii exacte a evenimentelor istorice din zonă, războiul a fost datat în 1870.

⁵⁷ Denys Cochin, *Pour la Roumanie...*, în *loc. cit.*

⁵⁸ Ion Țurcanu, *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări, 1918*, Chișinău, Tipografia Centrală, 1998, p. 175.

⁵⁹ Denys Cochin, *Pour la Roumanie...*, în *loc. cit.*

⁶⁰ *Ibidem*.

naționalităților⁶¹. Statul român a oferit liberă trecere pe Dunăre hranei și munițiilor trimise de Rusia pentru Serbia. În același timp, sublinia ziarul, România a refuzat trecerea munițiilor germane expediate turcilor. „În sfârșit, în august 1916, după un tratat de alianță și o convenție militară, a fost declarat război dușmanului comun” (Puterile Centrale – n.n., Gh. C.)⁶².

Serviciile asumate de România au fost respectate cu noblete. „Ea nu le-a regretat însă niciun moment, convinsă că Aliații îi vor sprijini realizarea idealului său național, așa cum el era garantat de tratatul semnat cu Aliații și de sentimentele de justiție ale acelor de care ea se legase”⁶³, după cum afirma însuși Brătianu. Diviziile aruncate în luptă de dușman pe diferite fronturi ca și rezervele lui au fost mai numeroase decât previziunile statelor majore aliate. În același timp, ținea să sublinieze autorul francez, „din partea noastră, ajutorul promis în muniții, avioane, artilerie grea a ajuns cu întârzieri”. În condițiile în care „distanța era mai lungă, drumurile ocolitoare, poziția centrală a avantajat dușmanul. El s-a apropiat de București din est depășind defileul Turnu Roșu⁶⁴. Mackensen a sosit din sud, din Bulgaria și capitala atacată din două părți a fost pierdută. Dar după o retragere eroică, românii cu numeroși ofițeri francezi, camarazii lor de arme, au dat o strălucită probă, oprind înaintarea germanilor”⁶⁵.

Mergând cu analiza mai departe, autorul arăta că, după câteva luni, armata română s-a refăcut cu ajutorul devotat al misiunii franceze, iar efectivele române au fost completate. În iulie 1917, armata română a început atacul cu cele mai mari șanse de succes. Dar în acest context s-a propus defectiunea rusă. Generalul rus Scerbacev a primit ordinul de la Kerensky de a nu mai lupta. „O nouă catastrofă s-a abătut asupra bravului popor român. Cu toate acestea la Mărășești, pentru a doua oară, armata a oprit net

---

⁶¹ Ion Agrigoroaiei, *Opinie publică și stare de spirit în vremea Războiului de Întregire națională și a Marii Uniri*, Iași, Fundația Axis, 2004, p. 15.

⁶² Denys Cochin, *Pour la Roumanie...*, în *loc. cit.*

⁶³ Viorica Moisuc, *op. cit.*, pp. 244–245.

⁶⁴ În realitate, germanii au spart frontul românesc prin defileul Jiului și au atacat capitala dinspre vest.

⁶⁵ Denys Cochin, *Pour la Roumanie...*, în *loc. cit.*

contraofensiva lui Mackensen. Soldații regelui Ferdinand purtau căști albastre. Văzându-i atât de bravi, germanii spuneau: aceștia sunt francezii”⁶⁶.

Dând dovadă de o bună cunoaștere a situației internaționale, autorul arăta că, după pacea de la Brest-Litovsk și ocuparea Ucrainei de către germani, „rezistența României, înconjurată din toate părțile, a devenit imposibilă”. În aceste împrejurări dramatice, primul ministru Alexandru Marghiloman, impus de germani, l-a înlocuit și l-a pus în acuzare pe predecesorul său, patriotul Ion I. C. Brătianu. S-au făcut alegeri, „dar în ce condiții?” – se întreba publicația. Rezultatul a fost că „noua Cameră a acceptat un tratat de pace (la Buftea – București – n.n., Gh. C.), la baza căruia regele Ferdinand nu a vrut niciodată să-și pună semnătura sa”⁶⁷. I. I. C. Brătianu, referindu-se la acest tratat, afirma că: „Nici legal, nici practic, nici moral, noi n-am fost nici într-un singur moment în pace reală cu inamicul”⁶⁸. Mergând cu analiza mai departe, „Le Figaro” sublinia: „Dar aceste timpuri rele au trecut. Basarabia la est, Bucovina la nord, la vest Transilvania până la Debrețin și Seghedin regiuni locuite în majoritate de români, sau aparținând vechiului Principat al Moldovei, doreau să fie unite cu Regatul. Cele două brațe ale sale întinse, unul către Polonia și celălalt către Ungaria, nu ajungeau pentru a cuprinde provinciile câștigate. Forma sa era cea a unui desag, acum ea se contura pe harta Europei ca o mare circumferință”⁶⁹.

În analiza transformărilor aduse de Marea Unire, autorul nu uita să ia în dezbatere problema Banatului. Aceasta pentru că Serbia revendica partea sa vestică. Pentru rezolvarea acestei dispute, s-a emis ideea compensării pretențiilor sârbești cu zona bulgară a Vidinului⁷⁰.

⁶⁶ *Ibidem.*

⁶⁷ *Ibidem.*

⁶⁸ Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 244.

⁶⁹ Denys Cochin, *Pour la Roumanie...*, în *loc. cit.*

⁷⁰ Așa numita politică a compensațiilor era o practică în negocierile aliaților. De exemplu, în timpul Conferinței, într-o anumită etapă s-au făcut presiuni asupra delegaților români de a ceda o parte din Cadrilater Bulgariei în schimbul recunoașterii drepturilor României asupra Basarabiei (Ion Țurcanu, *op. cit.*, pp. 189, 322).

Recunoașterea drepturilor istorice ale României reprezenta, în opinia ziarului „Le Figaro”, garanția echilibrului și a păcii viitoare în această parte a Europei. „Prin frontierele comune ale Galiției și Bucovina, România și Polonia, sudate una de alta vor forma o nouă Mittel Europa devotată cauzei și ideilor Aliaiților. Opusă în totalitate acelei Mittel Europa de dinainte de 1914, care nu cuprindea decât amenințări ale războiului, această nouă uniune, formată prin voința popoarelor și urmată de victoriile noastre, va aduce în ansamblul Europei asigurarea păcii, a ordinii și a libertății”⁷¹.

„Le Figaro” a continuat să aibă aceeași poziție favorabilă, ca de altfel cea mai mare parte a presei, a opiniei publice și a oamenilor politici din Franța, și după ce șeful delegației române Ion I. C. Brătianu a părăsit Conferința Păcii, la 2 iulie 1919, în principal datorită atitudinii inflexibile a celor mari în privința introducerii prevederilor asupra minorităților în tratatul cu Austria. Poziția lui Brătianu a rămas fermă în această privință: România „este un stat suveran, căreia nimeni nu i-a contestat independența”⁷².

În pofida faptului că delegația română și interesele românești au suferit la Paris numeroase și mari nedreptăți, vexațiuni și umilințe, aspecte asupra cărora nu ne-am propus să insistăm în acest loc al analizei noastre, principiul naționalității a triumfat. Conferința de Pace de la Paris–Versailles a recunoscut prin tratatele încheiate Marea Unire realizată de poporul român în anul 1918. Unirea Basarabiei cu România a fost recunoscută prin tratatul încheiat la 28 octombrie 1920, la Paris, unirea Bucovinei a fost recunoscută prin Tratatul încheiat la Saint-Germain, la 10 septembrie 1919, iar unirea Transilvaniei a fost recunoscută prin Tratatul de la Trianon semnat la 4 iunie 1920. (Granița în Dobrogea a fost fixată prin Tratatul de la Neuilly-sur-Seine, la 29 noiembrie 1919, iar cea din Banat prin Tratatul de la Sevres, la 10 august 1920).

---

⁷¹ Denys Cochin, *Pour la Roumanie...*, în *loc. cit.*

⁷² V. Fl. Dobrinescu, D. Tompea, *op. cit.*, p. 22. Pentru această problemă vezi și viziunea lui Sherman David Spector, *op. cit.*, pp. 191–195.

I.3 Atitudinea marilor puteri față de România la Conferința de Pace de la Paris-Versailles din anii 1919-1920, reflectată în ziarul „Le Figaro” (august 1919)⁷³

Sfârșitul Primului Război Mondial, marcat de prăbușirea militară a Puterilor Centrale, după ce timp de patru ani a epuizat principalele forțe militare și economice ale țărilor participante, a găsit armata română în plină înaintare pentru îndeplinirea misiunii sale istorice de eliberare a teritoriului național.

România a participat la desfășurarea Primului Război Mondial cu scopul înfăptuirii dezideratului național: desăvârșirea unității statale⁷⁴. De aceea, coordonata fundamentală a politicii externe românești promovată imediat după 1918, de guvernele și partidele politice din România, a fost aceea de a impune, spre confirmare și recunoaștere pe plan internațional, hotărârile pe care poporul român le adoptase în anul 1918: unirea Basarabiei (27 martie/9 aprilie); unirea Bucovinei (15/28 noiembrie); unirea Transilvaniei cu România (18 noiembrie/1 decembrie).

Desăvârșirea statului unitar român, eveniment considerat uneori un adevărat „miracol” al anului 1918⁷⁵, avea să fie consacrată pe plan internațional de Conferința de Pace de la Paris-Versailles din anii 1919-1920⁷⁶. Deși în urma tratatului încheiat în august 1916, cu Antanta, României i se promisese egalitate de tratament la viitoarea Conferință de Pace, la Paris o asemenea garanție a fost uitată, fapt care a pus delegația română într-o situație la care nu se așteptase⁷⁷.

---

⁷³ Acest subcapitol reprezintă reluarea (și adaptarea) articolului nostru *Atitudinea marilor puteri față de România la Conferința Păcii de la Paris din 1919-1920, reflectată de ziarul „Le Figaro”(august 1919)*, publicat în Buletinul Universității „Petrol-Gaze” Ploiești, Vol. LV, Seria Științe Umaniste, nr. 3/2003, pp. 118-121.

⁷⁴ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VII, tom. II, *De la Independență la Marea Unire, (1878-1918)*, coordonator Gheorghe Platon, București, Editura Enciclopedică, 2003, pp. 420-422.

⁷⁵ Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, pp. 167, 184.

⁷⁶ Vezi Gheorghe Buzatu, Valeriu Florin Dobrinescu, Horia Dumitrescu, (coordonatori), *România și Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)*, Focșani, Empro, 1999.

⁷⁷ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 475.

„Nu numai că tratatul semnat în august 1916 nu mai avea valabilitate, dar României i se impuneau condiții care, în mod practic, îi știrbeau independența și suveranitatea națională”⁷⁸. Discriminarea era evidentă, „generoasele principii de egalitate a statelor, principiul nediscriminatoriu, abandonarea diplomației secrete etc. au rămas doar pe hârtie”⁷⁹. Din primele măsuri luate de reprezentanții marilor puteri s-a remarcat „împărțirea arbitrară a statelor admise la Conferință în două categorii. Această împărțire spulbera principiul egalității între state. Prima categorie: «state cu interese generale», aceasta fiind, desigur, în viziunea organizatorilor Conferinței, doar marile puteri învingătoare. Cea de a doua categorie era aceea de: «state cu interese limitate», sau «speciale», adică țările mici, ai căror reprezentanți nu aveau dreptul să participe la ședințele ce urmau să discute problemele care interesau în mod direct”⁸⁰ și care așteptau deciziile celor mari. Așadar, la Conferință au avut rolul hotărâtor, în primul rând, *Consiliul celor Patru* (Wilson, președintele Statelor Unite ale Americii, Lloyd George, Clemenceau și Orlando în calitate de prim miniștrii ai Marii Britanii, Franței și Italiei) și apoi *Consiliul celor Zece* (șefii de guvern și miniștrii de Externe ai SUA, Marii Britanii, Franței, Italiei și Japoniei)⁸¹.

Președintele Statelor Unite ale Americii, Woodrow Wilson, perceput drept un idealist, atribuit care îl plasa oarecum într-o sferă a superiorității morale⁸², a încercat să dea o explicație

---

⁷⁸ Emilian Bold, *op. cit.*, p. 4. După cum se cunoaște, valabilitatea tratatului semnat de România cu Antanta în anul 1916 nu mai era luată în considerare pentru faptul că în anul 1918, România a încheiat pacea separată cu Germania. Deși această pace a fost impusă de situația dramatică concretă din zonă și recunoscută de reprezentanții Antantei la Iași, sub raport juridic ea a reprezentat un atentat la adresa respectivului act. (Neagu Djuvara, *O istorie a românilor povestită celor tineri*, Ediția a II-a revăzută, București, Humanitas, 2000, p. 201).

⁷⁹ Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 238.

⁸⁰ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 280.

⁸¹ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 6.

⁸² F. G. Dreyfus, A. Jaurcin, P. Thibault, P. Milza, *Istoria Universală*, vol. 3, *Evoluția lumii contemporane*, București, Univers Enciclopedic Gold, 2009, p. 358.

pentru „această politică discriminatorie față de aliații mai mici, sub pretextul că efortul militar cel mai mare și cel mai eficient a fost suportat de marile puteri. Președintele Wilson omitea însă să adauge că primele victime ale războiului declanșat de marile puteri fuseseră tocmai aceste țări mici, că teritoriul lor devenise câmp de luptă și zonă de ocupație, situație soldată cu imense pagube umane și materiale greu de recuperat, omitea să ia în considerație că războiul dus de aceste state era exclusiv un război de eliberare națională sau de apărare și nu de anexiuni teritoriale pe seama adversarului”⁸³.

La Conferința de Pace, în afara chestiunilor teritoriale, s-a abordat mai multe probleme, unele dintre ele devenind capitole speciale care au antrenat dezbateri și mecanisme proprii: minoritățile, reparațiile, care nu fac însă obiectul analizei paginilor de față. Acestea aveau o „strânsă legătură cu problemele petrolului, ele punându-se în același timp, condiționându-se și având drept scop tot limitarea suveranității de stat a României”⁸⁴.

Apelând la istoria poporului nostru, Brătianu, șeful delegației române la Paris, a arătat că la baza unirii din anul 1918 a stat legătura organică dintre regiunile locuite de români, bazată în primul rând pe unitatea etnică și economică care nu a putut fi întreruptă de sute de ani, nici de granițele nefirești trasate arbitrar de-a lungul timpului. Prima expunere plenară a premierului român în fața forumului mondial a fost făcută la 1 februarie 1919⁸⁵. În mintea premierului român, exigențele revendicative ale momentului erau bine fixate: „*Nu putem concepe existența neamului românesc fără Nistru, cum nu putem să o concepem fără Dunăre și Tisa*”⁸⁶.

Fapt cunoscut, presa vremii, atât cea franceză, cât și cea românească, a acordat spații largi Conferinței de Pace de la Paris-Versailles din anii 1919-1920, revendicărilor și prezenței delegației române, atitudinii marilor puteri față de aceasta⁸⁷. În

⁸³ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 280.

⁸⁴ Emilian Bold, *op. cit.*, p. 10.

⁸⁵ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 7.

⁸⁶ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 51.

⁸⁷ Vezi I. Agrigoroaiei, G. Calcan, M. Strugariu, *op. cit.*, pp. 317-332.

paginile următoare, ne propunem să ne referim pe scurt la modul în care ziarul francez „Le Figaro” a privit atitudinea marilor puteri față de România la Conferința Păcii, în luna august a anului 1919.

Părăsirea Conferinței de pace de către Ion I. C. Brătianu la 2 iulie 1919, din cauza atitudinii marilor puteri față de interesele românești a determinat aliații să adopte față de România o nouă politică, cea a notelor ultimative. La 13 august 1919, „Le Figaro” anunța faptul că trei note fuseseră adresate guvernului român, în numele Consiliului Suprem al Conferinței. Publicația reda în întregime conținutul celei de a treia note, datată 8 august 1919⁸⁸. De precizat că această notă apărea la puțin timp după ce armata română pătrunsese în Budapesta, la 4 august 1919⁸⁹. Nota arăta că la Paris nu se primise niciun răspuns din partea Bucureștiului la precedentele note ale Conferinței. Generalii români erau acuzați că nu se supuneau instrucțiunilor generalilor aliați și că ar fi împiedicat publicarea unei telegrame adresată de președintele Conferinței guvernului ungar. Aceiași generali erau învinuiți că ar fi permis soldaților să atace proprietatea privată din teritoriul maghiar, rechiziționând și trimițând în România animale și material rulant, supunând astfel Budapesta la o blocadă care nu era necesară, înfometând orașul⁹⁰.

Armata română mai era acuzată că ar fi distrus căile ferate, făcându-se referire în special la cea care lega Budapesta de Viena. Toate acestea, sublinia nota, violau hotărârile Conferinței, dreptul puterilor aliate și asociate și legile elementare ale umanității. Nota mai insera știrea că guvernul socialist ungar a fost răsturnat printr-o lovitură de stat, că membrii acestuia au fost arestați și că a fost înlocuit printr-un nou guvern având în fruntea sa pe arhiducele Joseph. Se lăsa acreditată ideea că restaurarea procesului democratic din Ungaria ar fi fost împiedicată de armata română.

---

⁸⁸ *Les notes à la Roumanie*, în „Le Figaro”, 13 août 1919.

⁸⁹ Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, p. 183.

⁹⁰ În realitate, armata română a luat măsuri pentru asigurarea liniștii și siguranței generale, a alimentat cu produse de bază populația civilă, copiii, bătrânii, spitalele, populația Budapestei „fiind salvată din ghearele foametei”. (Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, p. 467). A se vedea și Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 19.

Continuând pe linia acuzelor, nota încerca să conchidă că din partea Conferinței nu se putea crede decât faptul că guvernul român era hotărât să se despartă de puterile aliate și asociate. „Dacă Conferința s-ar fi înșelat în aprecierea sa – continua nota –, ea cerea guvernului român să dovedească eroarea sa imediat, nu prin vorbe, ci prin fapte care să demonstreze public că România acceptă și este gata să execute de bunăvoie politica hotărâtă de Conferință”⁹¹.

Comentând textul notei, publicația remarca tonul acerb în care ea a fost redactată, exprimându-și totodată surprinderea că această notă a avut ca bază o inițiativă franceză. Se sugera ca nota să fie remisă lui Brătianu de un reprezentant al altei mari puteri, și nu de unul al Franței. Având în vedere parametrii în care a fost redactată nota, arăta „Le Figaro”, nu era nicio mirare în faptul că guvernul român nu s-a grăbit să răspundă. Fără îndoială, întârzierea se datora și faptului că guvernul român opera cu discernământ în alegerea termenilor, încât să corespundă uzanțelor diplomatice. „Dacă Consiliul Suprem, din rațiuni care de alminteri nu apar nici suficient de clare nici bine documentate, găsește necesar de a prezenta României unele observații, cel puțin era logic de a spera, că acestea să fie făcute într-o manieră amicală”⁹².

Încercând să găsească resorturile intime ale acestei atitudini a Conferinței față de România, articolul aprecia că cei mai severi cenzori ai României se găseau printre delegații americani⁹³. Se reținea faptul că imediat ce s-a cunoscut vestea semnării armistițiului de către comandamentul român în campania din Ungaria, delegația Statelor Unite a amenințat că va întrerupe alimentarea acestei țări, pentru că altfel ar profita românii. Această atitudine s-a modificat însă după două-trei zile, presa americană adoptând un ton mult mai

⁹¹ *Les notes à la Roumanie, în loc. cit.*

⁹² *Ibidem.*

⁹³ Este cunoscut faptul că marile puteri obstrucționau delegația română la Paris cu scopul infiltrării lor în economia românească. Vezi: Gh. Buzatu, *Problema petrolului românesc la Conferința Păcii de la Paris din anul 1919*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, Iași, VII, 1970, pp. 225–242; Gh. Buzatu, *A history of Romanian Oil*, vol. I, Bucarest, Mica Valahie, 2004, pp. 117–132, 149–155, 189–191.

amical, „revenind la o apreciere mult mai veridică și mai echilibrată a evenimentelor”⁹⁴, tonalitate care nu s-a transferat însă și în mediile diplomatice. Articolul se încheia prin exprimarea convingerii că la baza acestei stări de lucruri nu se găsea decât o înțelegere greșită a problemelor și că, printr-o bunăvoință manifestată din partea ambelor părți, situația va putea fi rezolvată.

La 21 august 1919, Denys Cochin, un mai vechi susținător al drepturilor românești la conferință, a publicat un nou articol intitulat *Pentru România*. El își începea astfel articolul său: „Dacă este un soldat a cărei glorie să se apropie de cea a soldatului francez, acela este soldatul român”⁹⁵. Imediat el își argumenta afirmația. În vara anului 1917, 250.000 de soldați români și 750.000 de soldați ruși erau pregătiți să înfrunte Austria. Numai că în toiul pregătirilor, la ordinul lui Kerenski, rușii au produs defecțiunea cunoscută, propagând indisciplina și dezordinea. În pofida atacului formidabil al inamicului și al exemplului detestabil al aliatului rus, armata română s-a comportat admirabil, generalul Eremia Grigorescu refuzând să se retragă așa cum prevedeau ordinele și printr-un efort eroic, a oprit înaintarea germană.

Referindu-se la succesele armatei române din vara anului 1919, la vest de Tisa, autorul cita „Gazette de Lausanne”, care scria, la 18 august, că aceasta era cea de a doua victorie a soldatului român contra bolșevismului, subliniindu-se totodată că prin această poziție, România nu a făcut altceva decât să apere cauza Antantei. Conform estimărilor misiunii americane, armata maghiară avea în acel moment un efectiv de aproximativ 180.000 de oameni, iar dezarmarea trupelor lui Mackensen a contribuit la echiparea acesteia. Ofensiva maghiară contra cehoslovacilor a arătat tuturor că armata maghiară nu putea fi desconsiderată.

Acum maghiarii erau învinși, iar „Budapesta a primit românii ca pe eliberatori”. Aceasta a fost cea mai sensibilă lovitură dată bolșevismului de la nașterea acestei anarhii imaginare și sălbatice. „Ce trebuie să gândim noi despre această victorie? Care poate să fie atitudinea Alianților față de aliatul român atât de fidel în timpul anilor teribili și care persistă cu atâta inteligență și curaj

⁹⁴ *Les notes à la Roumanie*, în *loc. cit.*

⁹⁵ Denys Cochin, *Pour la Roumanie*, în „Le Figaro”, 21 août 1919.

în a servi în noua Europă, cauza ordinii și libertății? Vom prefera noi mai bine de a vedea renăscând la Budapesta, cu arhiducele Joseph, spiritul maghiar, spiritul aristocratic și german a lui Tisza și Andrassy? Am urmat noi românii așa cum meritau intențiile lor și serviciile făcute? Eu nu cred, din păcate, că putem să aducem această dovadă”⁹⁶.

Trecând în revistă diversele fațete ale atitudinii marilor puteri față de România, Denys Cochin aducea în atenție o altă problemă care nemulțumea guvernul de la București: protecția minorităților naționale. El ținea să precizeze că aceasta lovea în mod inutil și nedrept alianța. În fond, se punea problema ocrotirii evreilor. Autorul ținea să precizeze opinia unui demnitar român care lămură că poporul român era un popor liber, ce pretindea în mod justificat de a fi stăpân în casa lui, iar guvernul român nu putea fi acuzat, din aceste motive, de gânduri tiranice.

Dând dreptate punctului de vedere românesc, era făcută o analogie cu Franța. Se releva o serie de exemple prin care anumite categorii sociale ale catolicilor erau obstructionate în viața publică: preoți înlăturați din concursuri pe motive religioase, profesori obligați să-și părăsească postul sau refuzați în avansare din aceleași motive. În condițiile în care toți cetățenii Franței s-au implicat în mod egal în război, această țară trebuie să-și privească fiii în același mod. Prezentând aceste fapte, Denys Cochin continua: „Am oroare de tiranie, dar am și mai mare oroare de intervenția străină. Să combatem legile nedrepte cu toată puterea; dar între noi. Aceste lucruri, cum spun chimiștii, se fac într-un vas închis”⁹⁷. Toate acestea îl făceau pe autorul acestui articol să se gândească la poziția lui Brătianu față de atitudinea Conferinței în privința protecției minorităților în România. Îndemnul autorului era de a se respecta libertatea unui popor care a făcut un atât de nobil gest și să se conteze pe acest popor pentru viitorul Europei.

Articolul se încheia printr-un apel de sprijinire a României pentru locul pe care trebuie să-l dețină în arhitectura noii Europe. Nu se neglija contracararea acelor idei care priveau cu nostalgie dispariția monarhiei bicefale. Austria a deținut un rol important în echilibrul

---

⁹⁶ *Ibidem.*

⁹⁷ *Ibidem.*

Europei moderne, dar împăratul Francisc Joseph, împreună cu consilierii săi, au acceptat rolul de servitori ai Germaniei și a condus imperiul la ruină. „O puternică Românie și o puternică Polonie, între Marea Neagră și Marea Baltică, vor asigura un nou echilibru. Poporul francez a fost întotdeauna prietenul devotat al Poloniei. Cred că acum el are rațiuni temeinice de a sprijini România”⁹⁸.

Ministrul României la Paris, Victor Antonescu, remarca publicarea acestui demers și înștiința guvernul de la București de apariția acestui „foarte frumos articol despre România”⁹⁹.

La 29 august 1919, „Le Figaro” publica sub semnătura lui Robert de Flers, un articol deosebit de semnificativ atât sub raportul ideilor exprimate, cât și al momentului apariției lui intitulat *Alianții și România, 27 august 1916–27 august 1919*¹⁰⁰.

Articolul își propune din capul locului să facă o comparație sentimentală între cele două date. După ce la 4/17 august 1916 România a semnat la București Tratatul de alianță și Convenția militară cu puterile Antantei, autoritățile române au pus la punct operațiunile pentru declanșarea ofensivei de eliberare a Transilvaniei¹⁰¹. La 27 august 1916 – se arăta în ziar – la Palatul Cotroceni se reunea Consiliul de Coroană. După câteva ore de dezbateri, mobilizarea generală a forțelor militare române era hotărâtă. La orele 5 dimineața, subofițerii parcurgeau străzile citind din toate puterile textul decretului. Populația entuziastă, având în frunte două drapele tricolore, cel român și cel francez, a umplut străzile care au răsunat până noaptea târziu cu lozincile: „Trăiască România!”; „Trăiască Franța!”¹⁰².

---

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ *Arhiva Bibliotecii Naționale*, București, Colecția Saint Georges, Fond Victor Antonescu, pachet CLXXIV, doc. 5, f. 344.

¹⁰⁰ Robert de Flers, *Les alliés et la Roumanie, 27 août 1916–27 août 1919*, în „Le Figaro”, 29 août 1919.

¹⁰¹ Ion Agrigoroaiei, *Opinie publică și stare de spirit...*, p. 31.

¹⁰² Robert de Flers, *art. cit.* Referindu-se la evenimentele tumultuoase ale acelor zile, un martor ocular consemna în jurnalul său: „Consiliul de Coroană, care se întrunise chiar în acea zi la ora 10 a.m., decisese mobilizare generală și declarația de război către Austro-Ungaria. În noaptea de 14 spre 15 august s-a anunțat poporul prin sunetul clopotelor de la biserici și al trompetelor; mobilizarea armatei [...]. Entuziasmul era mare în toate părțile populației”.

Ziarul prezenta în continuare trecerea „micilor soldați albaștri ai regelui Ferdinand [...], prin pădurile de brazi ale Carpaților, [...], de-a lungul rocilor ascuțite, pe sub gloanțele ungunilor, spre frații lor din Transilvania care, de mai bine de o mie de ani, îi așteptau cu inima hotărâtă și sufletul încrezător”¹⁰³. În aceeași noapte, împăratul Germaniei declara că vărul său Ferdinand, regele României, a trădat cauza Germaniei și că în mai puțin de două luni va fi detronat și spânzurat. Cerând o clarificare în ceea ce privește atitudinea care trebuia adoptată în acel moment, Falkenhayn primea de la Guillaume următorul ordin: „Cotropiți Oltenia”. Astfel, trupe austro-germane s-au întors spre Dunăre. „Armata rusă este împărășiată. România e amenințată la toate frontierele”¹⁰⁴.

La 27 august 1919, exact în ziua în care se împlineau trei ani din momentul în care România hotărâse intrarea în război alături de Aliați, jurnalele franceze primeau comunicatul unei note a Consiliului Suprem al Alianților către România, notă care avea tonul unui veritabil ultimatum¹⁰⁵. Ziarul francez lua atitudine față de politica Consiliului Suprem de a adresa note ultimative României¹⁰⁶. Prin această notă, guvernul de la București era somat să se decidă de politica sa. El era amenințat cu eliminarea României din Antantă, dacă nu se supunea tuturor hotărârilor „celor Cinci”¹⁰⁷.

Orice om cu bun simț, aprecia ziarul, ar fi crezut la început că era vorba de o eroare, deoarece ungunii, care erau de fapt dușmanii, erau protejați, iar românii, care erau aliați, erau condamnați. Confuzia consta în faptul că nota menționată ar fi trebuit să fie

---

(Gheorghe Calcan, Cantemir Moșoiu, *Profesorul și senatorul Aurelian Moșoiu, o personalitate a lumii prahovene*, Ploiești, Printeuro, 2003, p. 93). Atmosfera era similară și la Iași: „Mobilizarea a sunat! În sunete de gorniști și cântece patriotice, în uralele entuziaste și sublime manifestări patriotice, Iașul a salutat astăzi noaptea chemarea fiilor țării sub drapelul apărării naționale” (Ion Agrigoroaiei, *Opinie publică și stare de spirit...*, p. 31).

¹⁰³ Robert de Flers, *Les alliés et la Roumanie...*

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, pp. 657–702.

¹⁰⁷ Robert de Flers, *Les alliés et la Roumanie...*

destinată Ungariei și nu României. S-a aflat însă cu stupeoare, continua „Le Figaro”, nu numai că faimoasa notă era perfect exactă, dar că, mai mult, ea a fost urmată de o altă comunicare și mai amenințătoare. „Cinci domni îmbrăcați ca dumneavoastră și ca mine au redactat aceste documente în jurul unei mese acoperite cu un covor verde, la o temperatură moderată și în condiții normale de confort și judecată. Știm, de asemenea, că domnul Balfour, pentru a agrava termenii acestor telegrame, a desfășurat o activitate sportivă de prim ordin și că delegația americană l-a ajutat cu o remarcabilă vigoare”¹⁰⁸. Rezultatul însă era trist – aprecia publicația – și în același timp dureros pentru imaginea Franței în lume, pentru „cei care o vor în fiecare zi mai frumoasă și mai mare, nu numai în ea însăși, dar și în inima celorlalți”¹⁰⁹.

Robert de Fleurs revenea asupra datelor, arătând cum Consiliul Suprem n-a avut inspirația de a reflecta asupra coincidenței acestei date. „Dacă se citește și se recitește cu atenție nota Consiliului Suprem rămânem confuzi în primul rând de tonul său plictisitor care pare mai demn pentru un provincial subtil în arta șicanei decât de reprezentanții marilor puteri, care ignoră fapte și au lipsuri de raționament pe baza cărora se bazează acest atât de neașteptat document”¹¹⁰. Nota reproșa cu duritate României că ea continua „să înhațe și să răpească bunurile ungarilor [...], că-și însușește pentru folosirea personală bunurile inamicilor care constituiau în realitate gajul comun al tuturor”¹¹¹. După cum se știe, noile autorități ale Ungariei nu au dorit să recunoască noua situație politică din zonă, nu au respectat linia de frontieră stabilită de Conferință între România și Ungaria și au atacat repetat zona Bihorului¹¹². În aceste condiții, Marele Cartier General al armatei române a hotărât campania de respingere a acestor atacuri în direcția vestică. Astfel, în august

---

¹⁰⁸ *Ibidem.*

¹⁰⁹ *Ibidem.*

¹¹⁰ *Ibidem.*

¹¹¹ *Ibidem.*

¹¹² Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, pp. 22–23. Pentru o analiză cu anumite nuanțe venite din partea unui autor străin, vezi Sherman David Spector, *op. cit.*, pp. 139–146.

1919, armata română era la Budapesta¹¹³. Nota Consiliului Suprem n-a făcut mențiune despre un fapt important și anume că după acordul semnat la Conferință la 27 iunie 1919, se produsese o modificare completă a situației, în sensul că românii au jucat un rol important, consimțind să dea importante sacrificii umane și materiale pentru cauza comună. Trupele române atacate de Bella Kun au transformat campania într-o mare victorie, apreciată de „Le Figaro” ca o stavilă a „bolșevismului maghiar care se pregătea să dea mâna cu bolșevismul rusesc”¹¹⁴.

Articolul preciza că operațiunile care s-au derulat între 20 și 30 iulie și a căror greutate românii au suportat-o în întregime, nefiind prevăzută în acordul din 27 iunie, trebuia să dea învingătorilor lui Bella Kun drepturi noi care nu putuseră fi prevăzute în acest acord. Acestea erau drepturile – argumenta publicația – de care românii s-au folosit în Ungaria de trei săptămâni, procedând la reluarea materialului lor, a cerealelor, a animalelor. „Consiliul Suprem se plângea că românii au acționat cu grabă și excese fără să aștepte deciziile Comisiei Reparațiilor”¹¹⁵. Dar era omeneste posibil, se întreba publicația, de a accepta deciziile unei comisii care lucra într-un ritm infinit de lent în timp de pace, în timp ce România era încă singură în război. „*Iar a doua zi după victoria de la Marna noi am așteptat deciziile unei comisii pentru a lua în stăpânire materialul german care a căzut în mâinile noastre? Atunci ce le reproșăm noi?*” (s.n., – Gh. C.)¹¹⁶.

Un lucru însă scăpa Conferinței și anume realitatea dură, viața de zi cu zi plină de nevoile cauzate de război, lupta pentru supraviețuire. Iată cum evidenția ziarul francez diferența dintre ceea ce se credea că este și ceea ce era de fapt: „Cea mai mare nedreptate a acestor domni ai Conferinței este de a discuta și a decide într-un cabinet de la Quai d’Orsay – nereferindu-se decât la principii, texte, dogme, documente diplomatice. Alături de aceste

---

¹¹³ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, pp. 444–470; Traian Moșoiu, *Ocuparea Budapestei, în legătură cu operațiunile militare în Ardeal*, f.a.

¹¹⁴ Robert de Flers, *Les alliés et la Roumanie...*

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ *Ibidem*.

dosare se aflau necesitățile vieții”¹¹⁷. Ajungând la acest punct al demonstrației, îmbinând logicul cu retoricul, Robert de Fleurs atingea un punct maximal al argumentației lui: „*Dar foamea nu încetează. Ori vedeți ce se întâmplă în Transilvania, în Valahia sau Oltenia. Țăranii pentru a munci, au nevoie de boii lor. Ungurii i-au luat. Recolta actuală este una din cele mai frumoase din ultimii ani. Dar unde sunt batozele? Ungurii le-au luat [...]. După această muncă grea, recolta este pusă în saci. Acum trebuie duse la gară. Unde sunt caii și căruțele? Ungurii le-au ridicat [...]. Dar unde sunt vagoanele și locomotivele care să le ducă până la debușeele unde putea fi vândute profitabil? Aceste locomotive și aceste vagoane sunt la Budapesta, la Breslau, la Viena, la dușmani și când românii au regăsit toate aceste mijloace de muncă și de existență, când le-au găsit după ce și-au vărsat sângele soldaților, doriți ca ei să se resemneze și să aștepte interminabilele discuții ale comisiilor de reparație și de distribuire? Dar aceasta este împotriva bunului simț și contra umanității” (s.n., – Gh. C.)¹¹⁸.*

Atunci când domniii Balfour¹¹⁹ sau Hoover ieșeau din ședințele lor, continua autorul, erau siguri că găseau pe o masă bine pregătită mâncărurile lor preferate. Dar, în același timp, țăranii români care se jertfiseră pentru cauza comună mureau de foame. Pentru a convinge că afirmațiile nu erau exagerate Robert de Fleurs oferea cititorilor ziarului „Le Figaro” statistica cu tot ceea ce Imperiile Centrale au rechiziționat din România în perioada 1 decembrie 1916–10 octombrie 1918: „644.500 vagoane fiecare încărcat cu 10 tone de grâu, porumb, orz, ovăz, legume uscate, furaj, semințe uleioase; 3.000.000 hectolitri de vin, 550.000 hectolitri țuică, 600.000 de cai, 1.000.000 de vaci și boi, 4.400.000 oi și 400.000 viței etc. Cum se poate, – se întreba autorul –, după un asemenea înfricoșător furt să le reproșăm [...], când sunt în stare de război și noi îi privim”¹²⁰.

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹⁹ Ministrul de Externe britanic, Arthur James Balfour practica adesea o politică de șantaj la adresa României pentru a obține din partea acesteia concesiile pe care le dorea, cum ar fi, de exemplu, acceptarea tratatului asupra minorităților (Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 11).

¹²⁰ Robert de Fleurs, *Les alliés et la Roumanie....* Vezi și R. W. Seton Watson, *O istorie a Românilor...*, p. 465.

Presă franceză nu uita să arate că opinia publică din România își exprima încrederea față de Conferința Păcii de la Paris, de la care aștepta recunoașterea pe plan internațional a Unirii săvârșite în anul 1918, atitudinea presei fiind – în general – una de simpatie, de înțelegere și sprijinire a României. În beneficiul cui – continua autorul – se exersa bunăvoința celor Cinci domni Supremi? Fără îndoială în beneficiul ungarilor. Ziarul critica decizia marilor puteri de a ajuta pe unguri și nu pe români, care au fost mereu alături de tabăra Aliaților. Dreptatea cauzei românești era susținută de acest ziar, care critica atitudinea nedreaptă a celor mari, uitând totul de la tratatul încheiat în anul 1916, până la efortul făcut de România pe câmpul de luptă. „Cele două treimi ale teritoriului său ocupat, țara întreagă distrusă și epuizată, populația decimată de epidemii, pierderile în armată cifrate la mai mult de 335.000 de oameni, acestea au fost în linii mari sacrificiile făcute de România” în timpul conflagrației mondiale, sublinia însuși șeful delegației române la Paris, în sesiunea din 1 februarie 1919¹²¹.

În continuare, pentru a fi și mai convingător, ziarul oferea exemple care demonstrau infidelitatea ungarilor, redând pasaje din presa ungară „ce a depășit în abjecții presa germană”¹²² în perioada războiului: „Dacă acest război trebuie să decidă unde găsim sufletul cel mai bestial este de acum un fapt stabilit, îl găsim la Paris”; „Francezii, englezii, rușii nu au în comun decât decadența spirituală și ticăloșia morală”; „Asocierea forțelor Antantei este bazată pe furt și profit”; „Antanta este o alianță de bandiți”; „Soldatul francez pleacă la război ca un laș. Nu se gândește la patria sa, ci gândul său zboară la banii care nu vor fi ai lui. Nimeni nu mai crede astăzi în curajul și în cultura poporului francez... Regretăm că onoarea franceză a căzut atât de jos” (s.n., – Gh. C.)¹²³.

Atunci când ziarele atât de populare ca „Pester Loyd” sau „Az Ujsag” au luat un ton asemănător pe care l-au conservat de-a lungul anilor, înseamnă, deducea publicația franceză, că erau de acord cu sentimentul public. „Iată oamenii față de care noi am manifestat de

¹²¹ Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 244.

¹²² Robert de Flers, *Les alliés et la Roumanie...*

¹²³ *Ibidem*.

o jumătate de secol o constantă simpatie..."¹²⁴. Cât despre Anglia, aceasta este „contrariul generozității și curajului [...], spiritul negustoresc care se adapă cu sânge, [...], incompetența muzicală [...]. Este diplomația în ambuscadă, este lașitatea în conducerea războiului”. Despre ceilalți aliați putem citi: „America este țara furtului, a speculației, a fățarniciei”; Ticăloșenia Italiei „este adâncă ca Oceanul și înaltă ca Alpii”; „Belgienii au sufletul brutal, sunt grosolani, servili, curioși, calomniatori. Din conversația lor iese un miros” urât¹²⁵.

Presa maghiară nu a scăpat din vizorul său nici personalitățile aliate, aducând grave injurii lui Poincaré, despre care spunea că atunci când vorbește despre politică, face mai degrabă epilepsie. Clemenceau a fost acuzat de venalitate, iar „după cincizeci de ani de viață publică, este sărac și întotdeauna a fost așa”. Cât despre președintele Statelor Unite ale Americii, Woodrow Wilson, acesta este „apostolul eternei uri, cu figura unui monstru cu cârlige ucigătoare, rânjind, cu privirea sa rece ca gheața”. Nu știu, arată Robert de Fleurs, „dacă dl. Hoover cunoaște acest mic instantaneu al președintelui său, dar eu mi-am permis să-l semnalez”¹²⁶.

Făcând comparație între cele două atitudini față de aliați: cea română și cea ungară, uimirea nu putea decât să fie justificată. Încercând să sintetizeze, ziarul constata că existau toate motivele pentru ca la Conferință să se manifeste exigență pentru unguri și bunăvoință față de români. Era necesar ca toată lumea să-și aducă aminte, într-un spirit de dreptate, de serviciile aduse în momentele decisive, și cu un plus de pietate, față de sângele vărsat în comun. Generalul Lafont, care și-a dat viața pentru cauza comună pe pământul Moldovei, spunea cu câteva momente înainte de a-și da sufletul: „Este dur pentru un soldat a muri departe de

¹²⁴ *Ibidem*.

¹²⁵ *Ibidem*. Prin contrast, presa română a avut, constant, o atitudine admirativă față de Aliați. Este de remarcat faptul că atunci când relațiile României s-au deteriorat prin plecarea lui I. I. C. Brătianu de la Conferință, în vara anului 1919, presa a fost foarte critică la adresa atitudinii Aliaților, dar ea a rămas pe pozițiile corectitudinii și decenței, neînregistrând derapaje ale deontologiei profesionale (A se vedea, spre exemplu, I. Agrigoroaiei, G. Calcan, M. Strugariu, *op. cit.*, pp. 317–332).

¹²⁶ Robert de Fleurs, *Les alliés et la Roumanie...*

ai săi – ai săi erau familia și armata – dar a muri pentru Franța în România, aceasta va însemna, poate mai târziu ceva în plus pentru prietenia celor două țări”. „Nu, domnule general, vă înșelați” – preciza ziarul. „Suntem pe cale de a uita toate acestea. Dar n-are importanță. Sunt afecțiuni și simpatii imperisabile pentru ca ele să scape judecății indivizilor trecători și care vin din străfundul misterios al raselor care supraviețuiesc”¹²⁷.

Autorul avea perfectă dreptate. Între opiniile și interesele celor mari și sentimentele popoarelor român și francez era o mare discrepanță. Cea de-a doua accepție a triumfat în cele din urmă. În pofida nedreptăților și umilințelor la care a fost supusă delegația română la Paris, interesele naționale românești majore, concretizate în recunoașterea internațională a Marii Uniri realizată în anul 1918, au triumfat. Referindu-se la această împlinire, istoricul american Sherman David Spector avea deplină dreptate apreciind că „dacă e vorba să fi existat, totuși, niște dezamăgiri”, nu se putea neglija rezultatul final. „Făurirea unui stat românesc, întregit ca entitate geografică, reprezintă îndeplinirea unei idei care, cu cinci ani în urmă, părea un simplu vis”¹²⁸.

Într-o scurtă privire retrospectivă asupra acestor din urmă detalieri, apreciem că se impun două constatări: acest articol este cel mai virulent la adresa atitudinii marilor puteri față de România la Conferința Păcii, din toate articolele publicate în ziarul „Le Figaro” în anul 1919. În al doilea rând, trebuie să reținem că el a fost scris în momentul de maximă tensiune al crizei relațiilor dintre România și Conferința Păcii; perioada în care delegația română părăsise Parisul, iar Conferința adoptase tactica notelor ultimative. Autorul articolului a demonstrat o foarte bună cunoaștere a realităților românești și a relațiilor cu Antanta. El a adus, în mod cert, un serviciu prețios cauzei românești, adăugându-se strădaniilor oficiale ale reprezentanților României și mai ales a întărit convingerea opiniei publice din Franța despre dreptatea cauzei românești. În perspectiva timpului istoric, el evidențiază legăturile puternice care au legat și vor lega constant prietenia dintre cele două

---

¹²⁷ *Ibidem*.

¹²⁸ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 295.

popoare latine, mereu triumfătoare conjuncturalelor ambiții ale egoismului individual și de grup.

Din succinta noastră analiză, constatăm faptul că în luna august a anului 1919, „Le Figaro” a publicat câteva articole deosebit de semnificative. Era prima lună, după ce primul ministru al țării, șeful delegației României la Conferința de Pace, Ion I. C. Brătianu a părăsit Parisul. (Concomitent, armata română ajunsese la Budapesta.) Marile puteri au declanșat o politică de intimidare și de presiuni asupra Bucureștiului, cu scopul de a readuce România la masa negocierilor, iar dacă acest lucru nu era posibil, de a obține din partea guvernului român concesiile dorite. Diplomatic, această atitudine a celor mari poate fi numită politica notelor ultimative. La orizontul apropiat al lucrărilor Conferinței se afla încheierea tratatului de pace cu Austria, care includea și așa numitul tratat al minorităților. O eventuală absență a României de la ceremonia semnării acestui document însemna o sensibilă lovitură dată politicii marilor învingători.

Articolele publicate în luna august anului 1919 dovedesc înțelegerea, simpatia, sprijinul și chiar încurajarea poziției oficiale a statului român. Deși presa nu era factor decizional, ea a putut crea o anumită imagine care a sensibilizat nu numai opinia publică, ci, în mod cert și unii factori deliberativi ai Conferinței.

I.4 Ziarul „Le Figaro” despre atitudinea marilor puteri față de România la Conferința de Pace de la Paris-Versailles (septembrie 1919)

Recunoașterea internațională a Marii Uniri¹²⁹ s-a făcut la Conferința de Pace de la Paris-Versailles din anii 1919-1920. Aici, în pofida multor nedreptăți și chiar umilințe, unirea *de facto* a fost

---

¹²⁹ Pentru nuanțarea problematicii Marii Uniri, în afara lucrărilor deja menționate pot fi văzute: Ion Agrigoroaiei, *Unirea Basarabiei cu România în presa vremii*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1999; Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Humanitas, 1991; Radu Economu, *Unirea Bucovinei 1918*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994; Ioan Scurtu, *Alba Iulia 1 decembrie 1918*, București, Editura Sport-Turism, 1988.

recunoscută și *de jure*¹³⁰. România a avut de partea ei în afară de argumentele de ordin istoric, etnic și lingvistic, exprimarea în mod liber a voinței de unitate națională conform dreptului de liberă dispunere a popoarelor, contribuția militară adusă în folosul cauzei comune a Antantei și opinia publică din țară și din străinătate și mai ales din Franța, presa internă și chiar o bună parte a presei externe. În luna septembrie a anului 1919, ziarul francez „Le Figaro” a continuat să aibă o poziție critică față de atitudinea marilor puteri în privința intereselor României la Conferință¹³¹.

La 4 septembrie, publicația anunța faptul că guvernul român a decis să nu semneze tratatul cu Austria și să-și prezinte demisia chiar în ziua în care aliații vor organiza festivitatea semnării acestui tratat. Articolul, care avea subtitlul *O chestiune de suveranitate națională*, ținea să sublinieze că întreaga presă românească, inclusiv cea de opoziție, găsea această hotărâre justificată¹³². Unul din motivele atitudinii României era acela că Statutul Ligii Națiunilor, parte integrantă a tratatului, conținea clauze incompatibile cu suveranitatea statului român.

Era vorba în primul rând, preciza articolul, de protecția minorităților etnice, nu numai a celor integrate ca rezultat al Marii Uniri, ci chiar a celor din cadrul vechiului Regat al României. Acestea din urmă, cuprinzându-i mai ales pe evreii recent naționalizați, urmau să fie puși sub protecția Societății Națiunilor Unite. „România trebuie deci să accepte un regim excepțional, care n-a fost impus niciunui alt stat”¹³³. România vedea în această prevedere o

---

¹³⁰ Literatura istorică dedicată Conferinței de Pace de la Paris–Versailles din anii 1919–1920 este deosebit de vastă. Lucrărilor menționate deja le pot fi adăugate și altele precum: V. Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919–1923)*, Iași, Institutul European, 1993; Lucian Leuștean, *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon, 1918–1920*, Iași, Polirom, 2002.

¹³¹ Acest subcapitol reia articolul cu același titlu publicat de noi anterior: Gheorghe Calcan, *Ziarul „Le Figaro” despre atitudinea marilor puteri față de România la Conferința de Pace de la Paris–Versailles (septembrie 1919)*, în „Buletinul Universității „Petrol-Gaze” Ploiești”, Vol. LVI, Seria Științe Umaniste, nr. 2/2004, pp. 107–171.

¹³² *La Roumanie et les Traités. Une question de souveraineté nationale*, în „Le Figaro”, 4 septembre 1919.

¹³³ *Ibidem*.

atingere a suveranității sale, prin obligația semnării unui tratat care pregătea o legislație încă nedefinită. Ea se plângea, nota publicația, că protecția acordată minoritarilor israeliți îi plasau pe aceștia într-o situație privilegiată în raport cu alți cetățeni.

De asemenea, guvernul de la București vedea o nouă atingere a dreptului de suveranitate al României, în prevederile tratatului referitoare la politica comercială a țării. El nu putea admite limitarea dreptului statului român de a încheia angajamente comerciale, cu obligația de a cere aprobarea unui for internațional, nici de a i se contesta libertatea de a reglementa, în deplină independență, tarifele Căilor Ferate Române.

O altă dificultate în relațiile României cu cei mari rezulta din maniera în care Conferința încerca să rezolve problema Dobrogei. Delegația americană cerea României să cedeze Bulgariei județul „Dobritch” (Durostor – n.n., Gh. C.)¹³⁴ pierdut de Bulgaria prin Tratatul de la București din anul 1913. Publicația remarcă rezistența care exista în mediile românești în această problemă, și faptul că era fără precedent ideea de a se revizui frontiera unui stat aliat prin modificarea granițelor existente înainte de război, în profitul unui stat inamic. Se arăta că și în situația în care ar fi fost adevărat că ar fi existat în Dobritch (din Cadrilater) o populație în majoritate neromânească, județul Vidin, din nord-vestul Bulgariei, era în schimb populat de 120.000 de români, pe care România cu toate acestea s-a abținut să-l revendice¹³⁵. Rezistența românească se fonda, aprecia publicația franceză, pe principiile juridice, căci chestiunea era plasată pe acest teren. În mod legitim, România tindea concomitent să-și protejeze în acea regiune interesele materiale, de mare importanță pentru dezvoltarea bogăției sale naționale.

Consiliul Suprem al aliaților a întâmpinat câteva surprize neplăcute, comenta „Le Figaro”, concretizate în a nu fi primit nici un răspuns din partea României, la nota care îi fusese adresată anterior. În consecință, la Paris au fost luate în calcul diferite soluții de ieșire din impas, între care s-a evidențiat aceea de a se

¹³⁴ Vezi Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 15; Ion Țurcanu, *op. cit.*, p. 189; V. Fl. Dobrinescu, D. Tompea, *op. cit.*, p. 168.

¹³⁵ *La Roumanie et les Traités...*

trimite în România un mesager extraordinar, învestit special cu misiunea de a face cunoscut guvernului de la București punctul de vedere al Antantei. Nicio decizie nu se adoptase însă până în acel moment.

„Dar nu este deloc posibil – în situația în care acest trimis va fi hotărât, ca mandatarul să fie de naționalitate francez. Relațiile de o particularitate aparte dintre Franța și România, fraternitatea armată afirmată pe câmpurile de bătaie și pecetluită de atâtea încercări suferite în comun vor impune Consiliului Suprem desemnarea unui reprezentant de altă naționalitate”¹³⁶.

La 5 septembrie 1919, „Le Figaro” se întreba dacă guvernul de la București primise cu adevărat toate notele ultimative, radio-telegrafiate, cu care a fost bombardat de către Consiliul Aliaților în ultimele zile, și dacă acestea au fost bine expediate. Era necesar verificarea acestui lucru înainte ca toată lumea să se agite de faptul că primul ministru Ion I. C. Brătianu nu a trimis niciun răspuns Conferinței¹³⁷.

Se estima că realizarea comunicării pe „calea aerului” nu părea sigură. Din acest considerent, Consiliul Suprem a ales „calea terestră” pentru a comunica cu Bucureștiul. Astfel, s-a decis să se trimită în România un reprezentant care să expună guvernului român dorințele marilor puteri. Alegerea s-a oprit la un înalt funcționar al Foreign Office-ului, Sir George Russell Clerk, care fusese numit în acele zile ministru al Angliei pe lângă Republica Cehoslovacă. Sir George care avea o experiență diplomatică apreciabilă, pentru că el își făcuse cariera în Abisinia, la Constantinopol și la Ministerul de Externe Francez, devenea astfel, purtătorul de cuvânt special și temporar al Antantei „pe lângă prietenii noștri români”¹³⁸.

Ce urma să le spună el cu obiectivitate guvernanților români, se întreba publicația. Care va fi cu exactitate obiectul misiunii sale? Greu de precizat, dar caracterul extrem de delicat al misiunii sale nu era, însă, deloc greu de intuit. Se exprima speranța, în interesul comun al tuturor Aliaților, că el va duce românilor nu

---

¹³⁶ *Ibidem*.

¹³⁷ Raymond Recouly, *La Conférence et les roumaines*, în „Le Figaro”, 5 septembrie 1919.

¹³⁸ *Ibidem*.

numai amenințări, ci și clarificări. „Românii au fost prietenii noștri, noi împreună am combătut și am suferit pentru aceeași cauză. Trebuie să-i tratăm ca pe prieteni. Fapt pe care Conferința de la Paris, pentru moment, a uitat”¹³⁹.

Ce sens aveau aceste comunicate și radiotelegrame realizate pe un ton amenințător? Nu ar fi fost – se întreba autorul acestui articol – „infinat mai simplu și mai înțelept de a se renunța, la aceste dialoguri, sau mai degrabă *monologuri* aeriene (subl. în text), și de a le înlocui cu discuții mai liniștite și mai calme, care să se țină fie la Paris, fie la București? Noi, francezii, care posedăm în România o situație din toate punctele de vedere privilegiată, avem un interes considerabil” să nu pierdem ceea ce deținem. „Când este vorba de o chestiune europeană de prim rang, privind o țară ca România, de care suntem atașați de atât de puternice legături, de opinia Franței, cea mai mare putere europeană trebuie să se țină seama. Avem dreptul și datoria de a face tot posibilul și chiar imposibilul ca nicio cauză de fricțiuni să nu existe între România și noi”. Concluzia era însă tristă, remarcându-se că această obligație nu s-a impus până la acel moment cu suficientă forță din partea guvernului francez¹⁴⁰.

Autorul aducea apoi în atenție un alt aspect al atitudinii neprincipiale a celor mari. Era vorba de redactarea și finalizarea textului tratatului de pace cu Austria, a cărui semnare urma să se realizeze peste numai câteva zile. El remarca faptul că după ce Consiliul celor Patru a pregătit tratatul cu Austria, abia după aceea românii, ca de altminteri și sârbii și cehoslovacii, au fost informați de stipulațiile proiectate, deși ei erau totuși primii interesați.

Raymond Recouly își reamintea cum, din întâmplare, se găsea în acel moment împreună cu Ion I. C. Brătianu, când a venit secretarul său și i-a adus un exemplar din tratatul care trebuia să fie dat două zile mai târziu reprezentanților Austriei, la Saint-Germain. Premierul român nu și-a putut ascunde dezamăgirea și neliniștea. În mod evident, el avea de ce să fie îngrijorat. „Mi-e teamă, mi-a zis el, de timpul material de a citi aceste sute de pagini care ating chestiuni atât de dificile și complexe, din care cea mai mare parte au un interes

---

¹³⁹ *Ibidem.*

¹⁴⁰ *Ibidem.*

vital pentru țara mea. Cum credeți dvs. că-mi pot lua responsabilitatea să-l avizez și să stau liniștit?”¹⁴¹. În continuare, șeful guvernului român i-a detaliat imediat interlocutorului său clauza privind minoritățile etnice. „El m-a făcut să văd rapid toate inconvenientele, toate pericolele”. Nu numai că aceste prevederi atingeau drepturile de suveranitate ale unui stat liber, dar sub cuvânt că acestea protejau străinii, în realitate puteau să perpetueze dezordinea și chiar să incite la revoltă împotriva statului român. „Niciodată eu nu voi accepta o clauză asemănătoare, mi-a declarat ferm dl. Brătianu”¹⁴².

Finalul articolului aducea în atenție conținutul informațiilor ultimelor telegrame. Se contura concluzia că Brătianu era pe cale de a-și ține cuvântul: el va refuza semnarea tratatului și va demisiona; guvernarea sa era pe sfârșite.

După ce a trecut ceremonia din 10 septembrie 1919 și Tratatul de Pace cu Austria a fost semnat, „Le Figaro” a revenit asupra acestui moment, în data de 25 septembrie, când a inserat textul pe care România l-a propus Antantei în privința protecției minorităților:

„România acordă la toate minoritățile de limbă și de religie care locuiesc în interiorul noilor sale frontiere drepturi egale cu cele ale celorlalți cetățeni români.

De asemenea, România declară că acceptă în manieră generală toate dispozițiile pe care toate statele care fac parte din Liga Națiunilor le vor admite pe propriul lor teritoriu în această materie”¹⁴³.

Ziarul reamintea că acest principiu de reciprocitate nu a fost acceptat de Consiliul Suprem și această decizie a reprezentat una din rațiunile fundamentale ale refuzului României de a semna Tratatul de Pace cu Austria, la Saint-Germain-en-Laye.

Din scurta noastră analiză, am constatat că importantul cotidian francez „Le Figaro” a consacrat, în luna septembrie a anului 1919, trei articole dedicate problematicii românești. Această lună a fost cea a semnării tratatului cu Austria. Două din cele trei

---

¹⁴¹ *Ibidem.*

¹⁴² *Ibidem.*

¹⁴³ *Autour des Traités. La Roumanie et le Traité avec l'Autriche*, în „Le Figaro”, 25 septembre 1919.

articole au apărut înainte de momentul semnării, iar celălalt după acest moment. România nu a fost prezentă la această festivitate, datorită nemulțumirilor acumulate, semnând tratatul ulterior, în decembrie 1919. Tonul publicației a fost cel cunoscut: „Le Figaro” a criticat atitudinea marilor puteri față de România, nedreptățile la care ea a fost supusă, justificând și explicând motivele care au determinat diplomația română să nu semneze tratatul cu Austria. „Le Figaro” nu a uitat să sublinieze eforturile făcute de România în timpul războiului mondial și legăturile speciale care erau atât de puternice și de complexe între România și Franța. Publicația a continuat să urmărească evenimentele atât în lunile care au venit, cât și în anul următor. Analiza realizată în capitolele următoare și documentele prezentate în anexe ilustrează acest fapt.

I.5 Voci franceze pentru România la Conferința de Pace de la Paris-Versailles din anii 1919–1920

Conferința de Pace din anii 1919–1920, a recunoscut Marea Unire a poporului român realizată în anul 1918¹⁴⁴. Modul de tratare a României la conferință, discriminatoriu și nedrept, de neglijare atât a aportului ei militar, cât și a angajamentului marilor puteri asumat prin tratatul din 1916, ca România să participe la masa tratatelor alături de marile puteri, și integrarea acesteia în categoria statelor considerate cu interese limitate, în care au fost incluse statele mici și mijlocii, a nemulțumit profund factorii politici ai țării și opinia publică românească¹⁴⁵.

Guvernul francez s-a solidarizat, în general, cu atitudinea marilor puteri. Cu toate acestea, sentimentele de prietenie față de poporul român au marcat conduita unor importanți factori ai puterii, reprezentanți ai vieții parlamentare, personalități ale vieții culturale și presei.

În paginile următoare, ne propunem să facem o succintă prezentare a acelor voci care au sprijinit România la Conferința de Pace. Sursele documentare ale literaturii de specialitate au

¹⁴⁴ Vezi Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, pp. 6–30.

¹⁴⁵ Viorica Moisuc, *op. cit.*, pp. 241–242. Pentru aprofundarea acestui aspect, a se vedea lucrările consacrate Conferinței de Pace.

fost completate cu informații oferite de Fondul arhivistic „Victor Antonescu” din cadrul Colecției „Saint Georges” al Bibliotecii Naționale, presa prahoveană și, parțial, cea pariziană a epocii.

Dorim să remarcăm mai întâi faptul că Raymond Poincaré, în calitate de președinte al Franței, în chiar discursul oficial de deschidere a Conferinței de Pace, ținea să precizeze că România se integrase în război pentru realizarea unității ei naționale, că pe parcursul operațiunilor militare ea a făcut eforturi considerabile, dar a fost trădată și abandonată, fapt pentru care a fost obligată să încheie un tratat odios cu inamicul, pe care forumul mondial trebuia acum să-l anuleze¹⁴⁶. Același Poincaré, într-un articol publicat în „Revue de deux monde” din aprilie 1920, condamna, cu toată autoritatea personalității sale „maniera în care Consiliul Suprem a tratat sau mai degrabă a maltratat România” la Conferința de Pace, subliniind că diplomații vremii nu s-au ridicat la înălțimea timpului, comportându-se „exact ca imperialiștii dinaintea războiului”¹⁴⁷.

Acest aspect era semnalat parlamentului francez de o altă autoritate politică a vremii, Aristide Briand, prieten constant al României. Acesta își exprima nedumerirea față de neadmiterea la masa tratatelor a României și a celorlalte state mici care „sunt prietenii noștri”. În cadrul activității parlamentare, chiar președintele Camerei Deputaților, Franklin Bouillon, a apărut interesele și cauza României, atitudine ce a primit aprobarea unanimă a deputaților, considerând că Franța, prin maniera în care a tratat micii săi aliați, și-a neglijat propriile ei interese din centrul și sud-estul Europei¹⁴⁸.

Sușinători activi ai intereselor românești au existat chiar în organismele oficiale ale conferinței. Este și cazul Comisiei muncii, unde reprezentanții francezi au contracarat propunerile defavorabile României, venite din partea celorlalți membri, afirmând: „Noi suntem aici pentru a apăra și aduce servicii aliatei noastre,

¹⁴⁶ *La Conference de la Paix. Ouverture solennelle. Discours de M. Poincaré. M. Clemenceau élu president*, în „Le Figaro”, 19 janvier 1919.

¹⁴⁷ Ion M. Oprea, *Les rapports entre les grandes puissances et la Roumanie à la Conference de la paix de Paris*, în „Revue roumaine d’histoire”, nr. 2, Editura Academiei, București, 1981, p. 322.

¹⁴⁸ *Ibidem*.

și nu pentru a o leza”¹⁴⁹. Despre bunele intenții ale Franței care „dorește independența (României n.n., Gh. C.), și ca niciun român să nu rămână în afara granițelor viitoare”, dădea asigurări și generalul Franchet d’Esperey, implicat în evenimentele militare din zonă¹⁵⁰.

Victor Antonescu, ministrul României la Paris, informa cu promptitudine guvernul de la București, despre atitudinea presei franceze față de problemele românești la conferință. Parcurgerea notelor sale telegrafice, ne ajută să ne formăm o imagine sugestivă despre atitudinea opiniei publice franceze față de interesele românești la Paris.

În ianuarie 1919, 14 mari ziare pariziene publicau diferite informații despre România¹⁵¹. La 8 martie 1919, ziarul „La voix des Communes” consacră României prima sa pagină prin articolul *Le sacrifice roumaine*, semnat de Alfred Westphel, trezorerul general al Ligii Drepturilor Omului¹⁵². Articolul insista foarte documentat asupra situației internaționale din momentul intrării României în război. „À la fin de juin 1916 les Allies traversaient une période particulièrement critique. Verdun etait plus menace que jamais. L’offensive de la Somme ne paraissait pas devoir donner ce qu’en esperait. L’armée anglaise etait encore en pleine formation...”¹⁵³. Apoi se arăta că România a fost mai mult forțată de către aliați să intre în război în acel moment. În telegrama trimisă de Pichon, ministrul de externe francez, atașatului militar al Franței la București la 23 iunie/6 iulie 1916, se sublinia că aliații considerau „că România trebuie să ia parte acum sau niciodată”, la războiul care se desfășura.

După aceea, articolul arăta că aliații nu și-au respectat obligațiile asumate prin tratat. Se cita, spre exemplificare, articolul 4 al tratatului din 1916. Se explicau rațiunile și necesitatea încheierii păcii separate, pentru care România nu a avut nicio vină, și

¹⁴⁹ *Ibidem*, pp. 322–323.

¹⁵⁰ *Generalul Franchet d’Esperey și cauza românească*, în „Lanterna”, (Ploiești), an I, 28 iulie 1919.

¹⁵¹ Arhiva Bibliotecii Naționale, Colecția Saint-Georges, Fond Victor Antonescu, pachet CLXXIV, dos. 5, f. 324.

¹⁵² *Ibidem*, pachet XCII, f. 24.

¹⁵³ „La sfârșitul lui iunie 1916, Aliații traversau o perioadă cu adevărat critică. Verdunul era mai amenințat ca niciodată. Ofensiva de pe Somme nu părea să aducă ceea ce se spera. Armata engleză era încă în plină formare...” (t.n.).

care nu a afectat „pe fond” lupta împotriva Puterilor Centrale¹⁵⁴. Articolul conchidea că la Conferință, României trebuia să i se recunoască drepturile datorită meritelor ei. „Sans doute, elle n’a trouver à la Conference de la Paix la recompense de son effort. C’est une raisson de plus pour le reconnaitre, loyalement. Car ce qui fait la paix de le recompense, c’est avant toute l’estime qui l’accompagne et c’est precisement cette estime que la Roumanie est en droit d’attendre de nos”¹⁵⁵.

Dar, în pofida tuturor așteptărilor și drepturilor sale, România nu s-a bucurat de un tratament principial la Paris. Interesele sale au fost desconsiderate. Această situație a stârnit profunde nemulțumiri și în rândurile opiniei publice franceze.

Contraofensiva românească în direcția vestică, din primăvara și vara anului 1919, declanșată în înțelegere cu factorii militari ai Antantei, a sporit intransigența marilor puteri față de România¹⁵⁶. Ziarul „L’Echo de Paris” aproba însă acțiunea României: „Ar trebui ca Consiliul Suprem interaliat să înțeleagă că îndrăzneala din ce în ce mai mare a lui Bela Kuhn, nu este decât consecința bunăvoienței cu care prea mult ne-am purtat față de ei” (unguri – n.n.)¹⁵⁷.

Și presa prahoveană relata cititorilor săi despre reacțiile presei franceze față de tratamentul impus României la Paris. Astfel, ziarul „Lanternă” oferea pasaje din „La Liberté”, care găsea justificată atitudinea guvernului român de a nu semna așa numitul tratat al minorităților pe care cei patru mari doreau să-l impună României¹⁵⁸: „Sub pretextul că protejează minoritățile etnice și religioase, Antanta vrea să impună României un tratat a cărui aplicare ar știrbi suveranitatea națională”¹⁵⁹. Aceeași poziție

---

¹⁵⁴ Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 244.

¹⁵⁵ „Fără îndoială, ea va găsi la Conferința de Pace recompensa efortului său. Este o rațiune în plus pentru a o recunoaște cu loialitate. Căci ceea ce face pacea, recompensei, este înainte de toate, stima ce o însoțește și sigur România este în drept să aștepte această stimă de la noi” (t.n.).

¹⁵⁶ Sherman David Spector, *op. cit.*, pp. 139–147.

¹⁵⁷ Ad hoc, *Zile de glorie*, „Lanternă”, an I, 4 august 1919.

¹⁵⁸ Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, p. 170.

¹⁵⁹ Ad hoc, *Aliații și România*, în „Lanternă”, an I, 1 septembrie 1919.

a avut-o și Albert Thomas „într-un foarte frumos articol” publicat în „L’Information”¹⁶⁰.

Constatând că marile puteri nu au de gând să-și schimbe poziția față de România, șeful delegației române, Ion I. C. Brătianu a părăsit Parisul, la 2 iulie 1919, după ce mai înainte a semnat tratatul cu Germania. Acest lucru a determinat Conferința să adopte o nouă tactică de lucru, aceea de a trimite note ultimative la București și de a soma guvernul român să revină la Conferință¹⁶¹.

„Le Figaro” condamna această tactică: „E neplăcut ca un consiliu care se împodobește cu titlul de suprem să adopte un ton care n-are nimic suprem într-însul și care pare mai degrabă inspirat de un oarecare amor propriu ofensat și de vreo susceptibilitate zădărnicită.

Ne găsim în fața inamicilor noștri de o parte și a prietenilor noștri români de alta. Aceasta se uită...”¹⁶².

Întrucât România nu a obținut modificările cerute, nu a semnat Tratatul de pace cu Austria, în septembrie 1919. Ziarul „Le Matin” publica un articol în care arăta motivele pentru care România nu putea să semneze acest tratat¹⁶³.

În perioada în care România s-a aflat în război cu Conferința Păcii (iulie-decembrie 1919), presa franceză a fost de partea României. „Dans notre conflits avec la Conference, la presse francaise continue a nous etre favorable”¹⁶⁴, telegrafia, la 2 decembrie 1919, Victor Antonescu, în țară¹⁶⁵. Tot el anunța Bucureștiul, la 22 august 1919, că „Denys Cochin publié dans «Figaro» ce matin, un très bel article sur la Roumanie, dissant que le seul soldat qui approche en gloire le soldat francaise c’est le

---

¹⁶⁰ Arhiva Bibliotecii Naționale, Colecția Saint-Georges, Fond Victor Antonescu, pachet CLXXIV, dos. 5, f. 336.

¹⁶¹ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 12.

¹⁶² Ad hoc, *Aliații și România*, în „Lanternă”, an I, 1 septembrie 1919.

¹⁶³ Arhiva Bibliotecii Naționale, Colecția Saint-Georges, Fond Victor Antonescu, pachet CLXXIV, dos. 5, f. 347.

¹⁶⁴ „În conflictul nostru cu Conferința presa franceză continuă să ne fie favorabilă” (t.n.).

¹⁶⁵ Arhiva Bibliotecii Naționale, Colecția Saint-Georges, Fond Victor Antonescu, pachet CLXXIV, dos. 5, nepaginat.

soldat roumaine, et blame l'attitude de la Conference à l'égard de la Roumanie. Toute la presse a nous etre favorable"¹⁶⁶.

Presa franceză a luat atitudine și față de ideea Conferinței de a trimite un comisar aliat în România, cu scopul de a convinge Bucureștiul să-și modereze poziția¹⁶⁷. Comisarul în niciun caz nu putea să fie francez „car le sentiment publique de la France est avec la Roumanie”¹⁶⁸. Ideea era respinsă cu hotărâre și de Clemenceau, președintele Conferinței de Pace, ce sublinia că „La Roumanie est en effet, liée à la France par trop d'affections reciproques”¹⁶⁹.

Presa franceză s-a pronunțat pentru recunoașterea integrală a drepturilor românești. „L'Echo de Paris” insista asupra intereselor românești în Banat¹⁷⁰, „La France” se pronunța pentru recunoașterea drepturilor României asupra Dobrogei și-l aprecia pe Brătianu¹⁷¹, „L'Oeuvre” și „Journal des Debats”, publicau interviuri cu De Martonne despre Basarabia, ce „acționează în favoarea noastră ca un adevărat prieten”¹⁷², dezvoltând idei compatibile tezei românești¹⁷³. Importante ziare franceze: „Le Temps”, „Le Matin”, „L'Intransigent” au oferit spații unor reprezentanți oficiali ai României, pentru a informa opinia publică cu documente, statistici, fotografii, poziții oficiale ale guvernului de la București¹⁷⁴. Atenț cu cei care publicau articole în favoarea României, la 6 august 1919, V. Antonescu solicita Bucureștiului permisiunea de a fi decorați Jacques Bainville

---

¹⁶⁶ „Denys Cochin a publicat în «Figaro» în această dimineață, un foarte frumos articol despre România, afirmând că singurul soldat care se apropie în glorie de soldatul francez este soldatul român, și a blamat atitudinea Conferinței cu privire la România. Toată presa ne este favorabilă” (*Ibidem*, f. 344).

¹⁶⁷ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria de la Trianon la Paris...*, p. 27.

¹⁶⁸ „Căci sentimentul public al Franței este cu România” (Arhiva Bibliotecii Naționale, Colecția Saint-Georges, Fond Victor Antonescu, pachet CLXXIV, dos. 5, f. 351).

¹⁶⁹ „România este în fond legată de Franța prin atât de multe afecțiuni reciproce (t.n.)” (*Ibidem*, f. 349).

¹⁷⁰ I. P., *Chestiunea Torontalului*, „Lanternă”, an I, 28 ianuarie 1919.

¹⁷¹ Ad hoc, *Evenimentele*, în „Lanternă”, an I, 28 iulie 1919.

¹⁷² Ion Țurcanu, *op. cit.*, p. 316.

¹⁷³ Arhiva Bibliotecii Naționale, Colecția Saint-Georges, Fond Victor Antonescu, pachet CLXXIV, dos. 5, f. 336.

¹⁷⁴ *Ibidem*, ff. 321, 338, 348, 354.

și Geron (Perivaux) pentru articolele publicate în „L'Action Française” și respectiv „L'Echo de Paris”¹⁷⁵.

În atitudinea ostilă a marilor puteri față de România la Conferința de Pace, poporul român s-a bucurat de sprijinul constant a numeroase personalități și al opiniei publice franceze. Presa franceză a reliefat, după cum am constatat, cu generozitate acest lucru. Aceasta demonstrează nu numai afectivitatea și prietenia reciprocă a celor două popoare, ci și faptul că poziția României la Paris își avea fundamentul în adevăr și demnitate.

I.6 Take Ionescu – o prezență activă în procesul recunoașterii pe plan internațional a Marii Uniri

Între numeroasele personalități ale realizării și consolidării Marii Uniri din anul 1918, trebuie să fie analizată și aceea a lui Take Ionescu. Fără a ne propune o analiză exhaustivă a acestei personalități, folosindu-ne de unele informații oferite de istoriografia Conferinței de Pace, a lucrărilor cu caracter monografic¹⁷⁶, ca și de unele surse mai puțin cercetate, precum Secția de Manuscrise a Bibliotecii Naționale și presa prahoveană, dorim să nuanțăm doar câteva aspecte din activitatea lui Take Ionescu.

La jumătatea anului 1918, Take Ionescu, însoțit de aproape 200 de personalități, printre care se numărau Octavian Goga, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Vasile Lucaciu, Nicolae Titulescu a plecat în Elveția și apoi la Paris, unde a întemeiat Consiliul Național al Unității Românești. El a devenit președintele acestui for și a desfășurat o importantă activitate pentru unitatea națională a românilor¹⁷⁷. La sosirea lui în Paris, a fost întâmpinat la hotel de numeroși „jurnaliști francezi, englezi, americani, elvețieni, olandezi, spanioli și un japonez”¹⁷⁸. În Occident, Take

¹⁷⁵ *Ibidem*, nepaginat.

¹⁷⁶ Vezi, spre exemplu, Paul D. Popescu, *Take Ionescu al nostru*, [Ploiești, Rotary Club, 2008]; C. Xenii, *Take Ionescu, 1858–1922*, Ediția a III-a, Universul, f.a.

¹⁷⁷ Ion Agrigoroaiei, *Marea Unire...*, pp. 477–479; Academia Română, *Marea Unire din 1918 în context european*, coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, 2003, pp. 145–146.

¹⁷⁸ Paul D. Popescu, *op. cit.*, p. 290.

Ionescu se bucura de o mare apreciere. El trecea drept un mare politician. Era legat prin anumite interese de oameni politici și de afaceri occidentale și se bucura de simpatia acestora. Winston Churchill îl considera „omul mereu lucid, clarvăzător, sigur pe el”, pentru Clemenceau era „marele și bunul european”, lordul Curzon îl aprecia ca fiind foarte cunoscut în întreaga Europă, lordul Balfour îl vedea drept unul din principalii lideri ai politicii internaționale, Venizelos constata că „deferența cu care era tratat de toate cercurile a făcut să fie considerat drept una dintre cele mai apreciate personalități participante la conferință, opiniile sale atrăgând atenția chiar și atunci când nu reprezenta oficial România”¹⁷⁹. Era înzestrat „cu câteva calități foarte necesare atunci: insinuant, capabil, amical, cunoscut de toți englezii și de toți francezii, se vâra oriunde, avea succes oriunde, era crezut”¹⁸⁰. El era omul rezolvării „cu minimul de riscuri” și „maximul de avantaje materiale și practice”¹⁸¹.

Astfel, este interesant de semnalat faptul că încă din 18 noiembrie 1918, Crețianu telegrafia în țară, Președintelui Consiliului de Miniștri, că Take Ionescu urma să vină la Londra unde se va întâlni și cu Balfour, ministrul de externe al acestei țări. De altfel, acesta din urmă, sublinia telegrama, i-a trimis o scrisoare foarte amabilă prin care se recunoștea Consiliul Național al Unității Române și-l asigura pe Take Ionescu „de toată simpatia sa în menirea libertății și restaurării care se găsesc în fața lui și l-a asigurat de toată cooperarea cordială și sprijinul său pentru a rezerva și avansa relații de călduroasă prietenie între Marea Britanie și România, în eforturile pentru cauza comună atât de profund apreciată în Anglia”¹⁸².

Analiza notelor diplomatice trimise la București evidențiază un interes aparte despre activitatea lui Take Ionescu în străinătate. Unele rapoarte aveau mențiunea: „personal și foarte

---

¹⁷⁹ *Ibidem*, p. 234–236.

¹⁸⁰ N. Lupu, *Noi și sârbii*, Colecția Actualități, Cultura Națională, f.a., p. 33.

¹⁸¹ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, pp. 34–35.

¹⁸² Biblioteca Națională, Secția Manuscrise, Colecția Saint Georges, Fond V. Antonescu, pachet CLXXIV, dosar 7, f. 25.

confidențial”¹⁸³, iar altele cereau instrucțiuni guvernului în legătură cu poziția care urma să fie adoptată vizavi de activitatea desfășurată de el.

Brătianu nu l-a inclus pe Take Ionescu în delegația oficială care reprezenta România la Conferința de Pace. De altfel, în unele probleme ale atitudinii pe care trebuia să o aibă România față de recunoașterea pe plan internațional a Marii Uniri cei doi oameni politici au avut puncte de vedere diferite. Astfel, Ion I. C. Brătianu susținea dreptul de suveranitate al României asupra întregului Banat, așa cum se prevedea în tratatul pe care el îl semnase în 1916, când România a intrat în operațiunile Primului Război Mondial¹⁸⁴. Take Ionescu susținea ca partea vestică a Banatului, Torontalul, în care populația sârbească era precumpănitoare, să fie cedată Regatului Sârbo-Croato-Slovean. Deși neoficială, această poziție a lui Take Ionescu se bucura de un mare credit în fața occidentalilor. Seton Watson aprecia că poziția și înțelegerea realizată de Take Ionescu cu reprezentanții sârbi l-a determinat pe Brătianu să renunțe „să-l ia pe Take Ionescu, al doilea delegat la Conferința de Pace”¹⁸⁵.

La rândul lor, sârbii arătau că nu puteau acorda niciun credit tratatului din anul 1916¹⁸⁶. Nici marile state aliene nu mai recunoșteau acest tratat: „Deși nu doreau să pună România într-o situație jenantă prin declarații publice în această privință, acestea nu mai considerau tratatul din 1916 ca fiind valid, după ce în mod practic, România îl violase prin încheierea unei păci separate”¹⁸⁷.

Într-o asemenea situație era necesară o colaborare a celor doi lideri politici, ceea ce ar fi dus la creșterea autorității și puterii revendicative a delegației române. Dar Brătianu „nu dorea să știe de angajamentele pe care și le asumase Take Ionescu în privința Banatului”¹⁸⁸,

¹⁸³ *Ibidem*.

¹⁸⁴ Sherman David Spector, *op. cit.*, pp. 149–150.

¹⁸⁵ R. W. Seton Watson, *op. cit.*, p. 458.

¹⁸⁶ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 150.

¹⁸⁷ R. W. Seton Watson, *op. cit.*, p. 458.

¹⁸⁸ Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. X, București, 1939, p. 422. C. Xenii, *op. cit.*, p. 404.

toată colaborarea lor la Paris reducându-se la schimbul unei cărți de vizită¹⁸⁹.

Conferința de Pace, după multe și anevoioase tratative, a hotărât divizarea Banatului după criteriile etnice și economice între România și Serbia¹⁹⁰. Această hotărâre a consolidat, într-un fel, poziția adoptată de Take Ionescu în această problemă, ceea ce a constituit un veritabil ascendent al său în relațiile imediat următoare cu diplomația sârbească.

Granița fixată la 10 august 1920 prin tratatul de la Sevres a cunoscut unele mici rectificări, aduse prin voința ambelor părți. Take Ionescu s-a înțeles principial cu sârbii, chiar din august 1920, pentru efectuarea unui schimb de comune. Răspunzând în Senat unei interpelări, I. G. Duca în calitate de ministru de Externe, dădea următoarele amănunte: „Take Ionescu a iscălit cu Serbia – și bine a făcut că a iscălit această alianță în 1920 – a convenit cu dl. Pasici, ca în loc ca aceste granițe să fie trase de Conferința ambasadorilor, cu organismele ei, printr-o procedură lungă și mai ales costisitoare, să fie trasată prin bună înțelegere între noi și apoi să venim în fața Conferinței ambasadorilor numai ca să cerem înregistrarea înțelegerii noastre. Iar printr-un al doilea aliniat al aceluiași Protocol, cu ocazia aplicării pe teren a graniței, dacă se poate, pe ici pe acolo, să se facă și oarecari schimbări de comune. Pe baza acestui Protocol s-au și început negocierile și s-a ajuns la următorul rezultat: noi cedăm sârbilor două comune sârbești și una ungurească, care după tratat reveneau României, iar sârbii ne cedează două comune românești și una ungurească care după tratat le reveneau lor”¹⁹¹.

Ulterior, după unele greutăți în privința cadastrului comunei Vărădia, s-a ajuns la o înțelegere prin care cadastrul aproape în totalitatea lui a fost recunoscut României. De asemenea, s-a trecut în partea românească „Iamul de lângă Vârșeț, comună curat

¹⁸⁹ C. Xeni, *op. cit.*, p. 404; Paul D. Popescu, *op. cit.*, p. 297.

¹⁹⁰ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. II, pp. 479–482; Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 151; Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, pp. 182–183.

¹⁹¹ Biblioteca Națională, Secția Manuscrise, Colecția Saint-Georges, Fond V. Antonescu, pachet CIII, dosar 1, f. 273.

românească și Jimbolia” iar, traseul pe Dunăre s-a stabilit într-o formă convenabilă și României¹⁹².

În mod tacit, sau deschis, Take Ionescu era personalitatea în care mulți oameni politici, mai ales din exterior, au văzut omul ce ar fi putut să obțină o situație mai bună pentru țara sa la Paris, în perioada în care România nu mai era reprezentată la forumul mondial¹⁹³ (vara și toamna anului 1919, pentru că Brătianu a părăsit Parisul, în semn de protest, față de poziția neprincipială a celor mari față de România). Primul ministru britanic afirma fără rezerve în contextul discuțiilor de la Paris: „aș vrea să văd aici pe Take Ionescu sau un alt om care să se plaseze pe un punct de vedere occidental”¹⁹⁴. La rândul său, secretarul general al Ministerului de Externe francez îi declara ambasadorului României la Paris: „Am uitat un lucru esențial, că oameni eminenți ca dl. Take Ionescu s-au declarat să semneze acest tratat cu Austria ca și tratatul minorităților”¹⁹⁵.

Despre tot ceea ce se întâmpla la Paris, Take Ionescu era bine informat: „Aici situația noastră nu este de invidiat. Francezii optează cu noi, dar votează cu Anglia și mai ales cu America. La Londra mai ales este o stare de spirit foarte rău dispusă pentru noi și cu totul de partea Americii. Acei care își închipuiesc că vor reuși să dezbină pe aliați în favoarea noastră își fac pur și simplu iluzii [...], avem pe toată lumea contra noastră”¹⁹⁶.

În speranța contribuției lui Take Ionescu la cauza românească, Nicolae Titulescu i se adresa acestuia printr-o scrisoare: „Când aceasta e situația, sincer crezi că d-ta n-ai mai putea face nimic

---

¹⁹² *Ibidem*.

¹⁹³ Reprezentanții oficiali ai României la Conferință constatau deosebirea evidentă între cei doi oameni politici. Ei remarcau faptul că „afară de Take Ionescu și Averescu care acceptă pacea așa cum e”, toți diplomații oficiali aprobau politica de rezistență și nesemnare a lui Ion I. C. Brătianu (Ion Țurcanu, *op. cit.*, p. 318).

¹⁹⁴ Eliza Campus, *Recunoașterea pe plan internațional a desăvârșirii unității statale a României*, în „Studii”, tom. XXI, nr. 6, 1968, p. 1174.

¹⁹⁵ Valeriu Florin Dobrinescu, *Raporturile româno-engleze, 1919-1940*, „Institutul de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol», Iași, 1979, manuscris, p. 60.

¹⁹⁶ Biblioteca Națională, Secția Manuscrise, Colecția Saint-Georges, Fond Take Ionescu, pachet 8, dosar 7, ff. 9-13.

pentru România aici, neoficial [...]?”¹⁹⁷. De altfel, corespondența lui Nicolae Titulescu cu Take Ionescu dezvăluie pe de o parte, preocuparea supremă a celor doi pentru soarta țării, ca și prietenia sinceră care i-a legat pe planul relațiilor personale, pe de altă parte¹⁹⁸. Dintr-o altă scrisoare, se poate deduce contribuția lui Take Ionescu în numirea lui Titulescu ca reprezentant al României la Conferința de Pace. În această calitate, Nicolae Titulescu a semnat Tratatul de pace cu Ungaria, la 4 iunie 1920. „În adevăr mi-ai scris că sunt *prim delegat* (subl. în text). D-ta ai vrut așa, n-am cerut-o eu, deci nu e vreo chestiune de amor propriu ivit la mijloc [...]”.

Te anunț că sunt hotărât a-mi lua rolul în serios, oricât de mic îți s-ar părea d-tale”¹⁹⁹.

Take Ionescu avea în sfera preocupărilor sale toate aspectele recunoașterii pe plan internațional a desăvârșirii unității naționale. Acest fapt este probat și de o notă diplomatică din vara anului 1920, a legației române de la Londra, prin care Anton Bibescu îl informa că s-a întâlnit cu primul-ministru al Angliei, Lloyd George și cu secretarul acestuia „pentru a discuta chestiunea rusă și a tezaurului nostru la Moscova”²⁰⁰.

Problemele consolidării unității naționale au putut să fie urmărite cu și mai multă putere în perioada în care Take Ionescu a devenit ministru de Externe și apoi președinte al Consiliului de Miniștri, iunie 1920–ianuarie 1922. Încercând să nu periclitizeze în vreun fel actul de unire a Basarabiei cu România, Take Ionescu a acționat ca statul român să nu se implice în războiul civil care se desfășura în Rusia Sovietică. La 20 august 1920, el dădea asigurări lui Cicerin: „Puteți fi deci sigur că nu veți fi niciodată atacați de armate sau bande pornite de pe teritoriul

---

¹⁹⁷ *Ibidem*, pachet CXXV, dosar 4, ff. 9–131.

¹⁹⁸ Astfel, într-o scrisoare datată 10 mai 1920, Nicolae Titulescu i se destăinuia: „Dacă ai ști ce bolnav sunt încă. Duc în spinare greutate enorme și parcă tot urc munți. Aceasta e în două vorbe ce simt” (Biblioteca Națională, Secția Manuscrise, Colecția Saint-Georges, Fond Take Ionescu, Pachet CXXV, dosar 4, ff. 43–47).

¹⁹⁹ *Ibidem*, ff. 12–17.

²⁰⁰ *Ibidem*, dosar 8, f. 7.

nostru”²⁰¹. La 28 octombrie 1920, Take Ionescu semna alături de Dimitrie A. Ghica, ministrul plenipotențiar, la Paris, tratatul frontierelor Europei Centrale²⁰². Acest tratat fusese semnat la Sevres, la 10 august 1920, între Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia, pe de o parte și Polonia, România, Regatul Sârbo-Croato-Slovean, pe de altă parte. Întâmplător sau nu, în aceeași zi, Consiliul Ambasadorilor celor patru mari state menționate mai sus, la care s-au adăugat domeniile britanice India, Noua Zeelandă și Africa de Sud, au hotărât să recunoască *de jure* unirea Basarabiei cu România. La protestele Rusiei, din 1 noiembrie 1920, față de acest act, Take Ionescu răspundea alături de generalul Alexandru Averescu că: „Unirea Basarabiei cu România este o chestiune definitiv rezolvată”²⁰³.

Din nefericire, trecerea subită în neființă a lui Take Ionescu a întrerupt brutal o activitate desfășurată în slujba neamului său, de către o personalitate atât de prodigioasă a vremurilor de atunci. Presa prahoveană îi creiona astfel personalitatea: „S-a stins marele cetățean și unul dintre cei mai vrednici fii ai românismului, a pierit o glorie a țării. Cum au spus oratorii, Take Ionescu a murit în apoteoză, căci n-a fost dat nici unui român să culeagă mai multe succese în țara lui și în străinătate.

Nimeni n-a fost mai mare avocat ca el în înțelesul cel mai înalt al cuvântului și de aceea i s-a zis Tăkiță «gură de aur»”²⁰⁴.

Ion I. C. Brătianu se vedea obligat să-i recunoască calitățile, subliniind în telegrama de condoleanțe adresată familiei că numele lui „strălucea dincolo de granițele noastre” și că „a contribuit cu toate admirabilele lui calități la înfăptuirea României Mari”, considerații pentru care s-au dispus funeralii naționale²⁰⁵.

Apreciindu-l pe Take Ionescu, Nicolae Titulescu nu avea nicio rezervă, declarându-i într-o scrisoare datată 4 mai 1919: „fac din d-ta cea mai luminoasă figură a vremurilor zbuciumate de azi.

²⁰¹ Paul Cernovodeanu, *Basarabia, drama unei provincii istorice românești în context politic internațional, 1806–1920*, București, Albatros, 1993, p. 179.

²⁰² Paul D. Popescu, *op. cit.*, p. 307.

²⁰³ Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 181.

²⁰⁴ *Funeraliile lui Take Ionescu*, în „Voința Prahovei”, an IV, nr. 84, 22 iunie 1922.

²⁰⁵ *Ibidem*.

Te admir cât poți să rabzi, și nu găsesc secretul stoicismului D-tale senin, decât în stăpânirea pe care ai câștigat-o asupra D-tale, din vitregiile vremurilor prin care ai trecut”²⁰⁶.

Fără îndoială, contribuția lui Take Ionescu la desăvârșirea unității naționale, a recunoașterii și a consolidării acesteia pe plan internațional trebuie reconturată. Noi nu ne-am propus decât să o reactualizăm și să oferim o eventuală sugestie pentru preocupările istoriografice următoare.

1.7 Clemenceau în presa ploieșteană

Presa din orașul Ploiești, aidoma întregii noastre prese²⁰⁷, a acordat o atenție previzibilă Conferinței de Pace de la Paris-Versailles din anii 1919–1920, unde a avut loc recunoașterea internațională a Marii Uniri a poporului român din anul 1918²⁰⁸. Evenimente, hotărâri, stări de spirit, personalități din acele momente au fost aduse în fața opiniei publice ploieștene. În acest context, personalitatea președintelui Conferinței de Pace, George Clemenceau a fost temeinic construită. Astfel, ziarul „Renașterea” din 5 octombrie 1918 aducea la cunoștința cititorilor săi convingerea marelui om politic francez că pacea era foarte aproape. De altfel, calitățile lui de perspicacitate, patriotism și fler politic au fost cu dărnicie evidențiate în presa ploieșteană.

Sub titlul *Clemenceau! Marele patriot care a pregătit victoria*, ziarul „Rezervistul” îi dedica un articol cu ocazia apariției la Paris a cărții lui Georges Lecompte, *Clemenceau*, apreciind că „Acest om este o ființă genială, care într-o lungă carieră a slujit patria sa ca foarte puțini la fel ca dânsul. Dar Clemenceau a fost întotdeauna un mare patriot care de mult a avut viziunea marilor zile de azi”. Pentru a-i contura mai bine personalitatea,

²⁰⁶ Biblioteca Națională, Secția Manuscrise, Colecția Saint-Georges, Fond Take Ionescu, pachet CXXV, dosar 4, ff. 12–17.

²⁰⁷ Vezi pe larg: I. Agrigoroaiei, G. Calcan, M. Strugariu, *op. cit.*, pp. 317–333; I. Agrigoroaiei, G. Calcan, M. Strugariu, *Unirea din 1918 și presa din orașul Iași*, în „Cercetări istorice”, IX–X, Iași, 1978–1979, pp. 451–464.

²⁰⁸ Vezi Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, pp. 6–30; Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, pp. 166–185 și lucrările consacrate Conferinței de Pace, citate în lucrarea de față.

dragostea sa față de țară, autorul articolului oferea cititorilor un fragment dintr-un discurs rostit de George Clemenceau în 1907 cu ocazia inaugurării monumentului lui René Yoblet: „Dacă este o țară care are dreptul la dragostea copiilor ei și care are dreptul să-l obțină la întâiul zâmbet, aceea este Franța noastră de ieri, de astăzi, de mâine, Franța mândrilor noștri străbuni dintotdeauna. Franța mândrilor noștri soldați sprinteni și blânzi, pe care cel mai neîmpăcat dușman nu l-a putut birui fără să-l admire [...].

O vom apăra, o vom păstra, o vom iubi, *silindu-ne să o lăsăm mai mare, mai înaltă, mai frumoasă, încă, generațiilor a căror sarcină va fi de a-i spori încă frumusețea (s.n., – Gh. C.)*²⁰⁹. Clemenceau, sublinia autorul articolului, a luptat o viață întregă, fie în guvern, fie în opoziție, pentru strălucirea Franței. „La toate ocaziile, de câte ori a rostit o cuvântare, de câte ori a vorbit francezilor, o singură dată n-a uitat că este francez”, iar în momentele de grea încercare ale anului 1914 el a încurajat și îmbărbătat. „Noi agățați de ceea ce ne mai rămâne din Franța nu voim, nu putem să mai suferim o dată cu ce am suferit în trecut. Nu-i de ajuns să fim eroi. VREM SĂ FIM ÎNVINGĂTORI”²¹⁰.

Săvârșirea atentatului lui Cattin împotriva lui Clemenceau a stârnit în presa din orașul Ploiești reacții de compasiune, de respect și elogiere a celui vătămat și revoltă și dispreț față de făptuitor. Ziarul „Lanternă” făcea cu această ocazie loc în paginile sale unei voci entuziaste. „Nu vreau să-i fac apologia, n-ar fi nici timp, nici locul, totuși această fire concentrată îmi apare ca un decor, mă obsedează și nu pot refuza peniței să-și ia zborul. El este simfonia energiei și luptei. E beția entuziasmului spontan, simbolul înălțării prin cuvânt căci mânuia tot atât de bine melodioasa limbă franceză ca și spada. E spiritul neamului său și energia Galo-Romană”²¹¹. Apoi era făcută o frumoasă schiță biografică a lui Clemenceau. Acesta era doctor în medicină, distins în această practică, a devenit om politic în

---

²⁰⁹ *Clemenceau! Marele patriot care a pregătit victoria*, în „Rezervistul”, an I, nr. 11, 4 mai 1919.

²¹⁰ *Ibidem*.

²¹¹ Gyon, *Clemenceau*, în „Lanternă”, an I, nr. 8, 18 februarie 1919.

vremuri de cumpănă pentru națiunea sa, pe care a condus-o sigur către victorie²¹².

Națiunea română a așteptat justificat să fie sprijinită de către Franța și în mod implicit de către Clemenceau, în acțiunea de recunoaștere a drepturilor României la Paris. În calitatea sa, Clemenceau a putut să cunoască direct atât revendicările delegației române la Conferință, cât și poziția principială și intransigentă a șefului delegației române. Poziția lui Ion I. C. Brătianu uneori incomoda, fapt care l-a determinat pe Clemenceau să facă afirmația: „În fața României, îmi scot pălăria până la pământ, când am însă români în fața mea, mi-o îndes pe urechi”²¹³.

Românii au privit întotdeauna cu încredere și au avut sentimente temeinice față de atitudinea și sprijinul Franței față de interesele lor naționale. Astfel, în urma unui mare miting desfășurat la Ploiești, în vara anului 1919, pentru recunoașterea drepturilor românești în Banat „s-a aprobat în aclamațiuni a se trimite” o telegramă D-lui Clemenceau, președinte al Conferinței Păcii, la Paris: „Cetățenii orașului Ploiești și județului Prahova, întruniți azi, 1 iunie, într-o mare întrunire publică pentru a afirma cu tărie drepturile neștirbite ale României întregite asupra ținuturilor dintre Mureș, Tisa și Dunăre, vă exprimă sentimentele lor de recunoștință și vă roagă a judeca cu toată dreptatea cererile României [...]. Recunoscători la sacrificiile aduse de Franța și marii ei aliați, ei se închină cu pietate înaintea mormintelor eroilor săi și înaintea durerilor sutelor de mii de orfani rămași pentru îndeplinirea drepturilor neamului românesc de la Nistru până la țărmlul Tisei”²¹⁴.

Succintele aspecte prezentate evidențiază atât reverberațiile activității și prestigiului președintelui Conferinței de Pace de la Paris–Versailles în presa ploieșteană, a gândurilor și sentimentelor legate între opinia publică românească și marele om politic, cât și rolul presei care, atunci, ca și acum poate contribui la mai buna cunoaștere și apreciere între colectivitățile naționale și liderii lor politici.

---

²¹² *Ibidem*.

²¹³ Gogu Tomescu, *Constatări*, în „Lanternă”, an I, nr. 25, 30 iunie 1919.

²¹⁴ *Marile manifestări în chestia Banatului*, în „Voința Prahovei”, an I, nr. 17, 5 iunie (23 mai), 1919.

C A P I T O L U L I I

RECUNOAȘTEREA INTERNAȚIONALĂ A UNIRII BUCOVINEI CU ROMÂNIA. TRATATUL DE LA SAINT-GERMAIN EN LAYE (10 SEPTEMBRIE 1919)

Unirea Bucovinei cu România din noiembrie 1918¹ a fost recunoscută pe plan internațional prin semnarea tratatului de pace cu Austria, la Saint-Germain en Laye în 10 septembrie 1919. Acest tratat face parte din sistemul de tratate al Conferinței de Pace de la Paris-Versailles din 1919–1920, care a fixat noua situație politică a continentului după Primul Război Mondial. El reprezintă o importanță deosebită pentru România.

Clauzele asupra minorităților, tranzitul și comerțul au antrenat în tratativele preliminare, însemnate discuții contradictorii. Deoarece aceste clauze care atingeau suveranitatea statului nu au fost modificate, delegația română a părăsit Conferința Păcii și nu a semnat tratatul cu Austria, decât la o dată ulterioară semnării lui oficiale și după ce respectivele clauze au cunoscut rectificări.

În paginile ce urmează, ne propunem să urmărim câteva aspecte ale activității delegației române la Paris ca și a guvernului de la București, în paralel cu evoluția discuțiilor privitoare la tratatul de pace cu Austria.

Prima expunere a lui Ion I. C. Brătianu asupra Bucovinei, în fața Conferinței de Pace a fost făcută la 1 februarie 1919. Atunci, premierul român a prezentat în ansamblu revendicările teritoriale ale României², în memoriul intitulat *România în fața*

¹ Ion Agrigoroaiei, *Marea Unire*, în Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VII, tom. II, *De la Independență la Marea Unire, (1878–1918)*, coordonator Gheorghe Platon, București, Editura Enciclopedică, 2003, pp. 498–507; Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Humanitas, 1991, pp. 354–404.

² Nicolae Ciachir, *Din istoria Bucovinei, 1775–1944*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993, p. 102.

Conferinței de Pace. Revendicările sale teritoriale, menționând că el vorbea „în numele dreptului de unitate națională a României”³. Diplomatul român a expus cu acea ocazie împrejurările în care, în conformitate cu principiul autodeterminării naționale, provinciile istorice românești aflate sub dominație străină au hotărât să se unească cu vechiul Regat. Granițele etnice care au rezultat din deciziile de unire ale anului 1918 asigurau cadrul politic, administrativ și economic natural de evoluție a poporului român, iar Conferința era chemată să-l recunoască *de jure*⁴.

În acea ședință, premierul britanic David Lloyd George l-a interpelat pe Brătianu în legătură cu natura adunărilor plebiscitare de unire din anul 1918, el personal exprimându-și scepticismul, și apreciind cererile României ca fiind exorbitante. După retragerea premierului român, Lloyd George a propus ca o comisie specială să analizeze problemele teritoriale ale României pe baza datelor istorice, geografice, etnografice. Din această comisie au făcut parte: C. Day, Ch. Seymour (SUA), E. Crowe, A. V. Leeper (Anglia), A. Tardieu, Jules Laroche (Franța), G. De Martino și Vannutelli-Rey (Italia), conducerea comisiei revenindu-i lui André Tardieu⁵.

Ca principiu, recunoașterea drepturilor istorice ale României asupra Bucovinei nu constituia pentru marile puteri o problemă, acestea neavând interese speciale aici. Austria nu revendica această provincie, iar la debutul preparativelor conferinței soluția dezavuării raptului produs în anul 1775 părea să fie soluția cea mai bună pentru rezolvarea situației Bucovinei. Ulterior, lucrurile s-au mai complicat atât din cauza unor pretenții teritoriale formulate de Ucraina, cât mai ales din pricina marilor puteri care au introdus în tratat probleme suplimentare legate de protecția minorităților, comerț și tranzit.

Legat de pretențiile ucrainenilor, este de reținut faptul că la 7 februarie 1919, Christian Rakovski, în calitate de președinte al Consiliului Comisarilor Poporului, a adresat un memoriu atât lui Clemenceau, cât și lui Wilson, prin care protesta față de prezența

³ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918–1940)*, coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 7.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Valeriu Florin Dobrinescu, D. Tompea, *România la Conferințele de Pace (Paris: 1919–1920; 1946–1947)*, Focșani, Neuron, 1996, pp. 21, 158.

trupelor române în Bucovina. Într-o scrisoare pe care Brătianu o adresa două zile mai târziu lui M. Pherekyde, locțiitorul său de la București, acesta își exprima îngrijorarea pentru că Anglia și SUA încercau să pună în discuție nordul Bucovinei. Delegația României la Conferință avea în componența sa doi bucovineni: Nicu Flondor, pentru problemele economice și financiare și Al. Vitencu, pentru problemele geografice și etnografice⁶.

La 8 februarie 1919, experții comisiei americane, prin vocea lui Ch. Seymour s-au raliat aprecierilor delegaților francezi și englezi care au ajuns la concluzia că viața economică a Bucovinei, și cu precădere a Cernăuțiului au gravitat spre România, fapt pentru care frontierele istorice ale provinciei trebuiau păstrate. Nu trebuia, însă, ca o asemenea decizie să neglijeze interesele minorității ucrainiene, apreciate de experți la aproximativ 100.000–150.000 de persoane⁷. „Comitetul pentru studierea chestiunilor teritoriale privind România” și-a început lucrările la 11 februarie 1919, beneficiind de o serie de studii referitoare la problemele românești, care au fost realizate anterior de Comisia Inquiry, de experți francezi și englezi. Acest Comitet, pe baza documentației realizate, a principiului autodeterminării popoarelor și a actelor plebiscitare realizate de poporul român în anul 1918, a recomandat marilor puteri recunoașterea desăvârșirii unității naționale a statului român⁸. Făcând o paranteză, trebuie reținut faptul că marile puteri au pregătit încă înainte de încheierea războiului documentațiile necesare încheierii tratatelor de pace. În această activitate s-au remarcat Departamentul de Informații Politice al Foreign Office-ului și comisia americană Inquiry. Într-o primă fază, la începutul anului 1918, englezii și americanii s-au pronunțat pentru menținerea monarhiei austro-ungare, pentru ca spre finalul lunii august 1918, ei să se pronunțe pentru dizolvarea acesteia. În toamna lui 1918, britanicii vedeau Bucovina divizată între România și un stat rutean. Comisia Inquiry a avut o bună colaborare și cu experții francezi, dintre care, pentru problemele românești, l-a consultat în mai multe rânduri pe cunoscutul geograf Emmanuel de Martonne.

⁶ Radu Economu, *Unirea Bucovinei, 1918*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, pp. 124–126.

⁷ Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p. 102.

⁸ Valeriu Florin Dobrinescu, D. Tompea, *op. cit.*, pp. 158–159.

Asupra problemelor teritoriale ale României au fost realizate 13 rapoarte. Comisia Inquiry recomanda ca regiunea Bucovinei ocupată de români să revină statului român⁹.

La 6 aprilie 1919, Comisia care se ocupa de frontierele României aproba în unanimitate raportul pe care îl realizase. Referitor la Bucovina, concluziile cele mai importante erau următoarele: luarea în considerație a aspirațiilor naționale ale românilor bucovineni, viața economică a provinciei era strâns legată de cea a României, rutenii din Bucovina erau avantajați dacă se asociau din punct de vedere economic cu românii, proces facilitat de existența aceleiași religii. Se avea în vedere faptul că România era un factor de stabilitate între Rusia, Ucraina și Ungaria contaminate de comunism și de anarhie. Configurația etnică a provinciei era văzută astfel de către experți: 272.952 români, 218.918 ruteni, 153.280 germani, 44.757 alte naționalități¹⁰.

La 2 mai 1919, Christian Rakovki, în calitate de președinte al Comisarilor Poporului din Ucraina, adresa guvernului român un ultimatum prin care acesta era somat să-și retragă forțele armate, în timp de 48 de ore, din Bucovina. Acest demers supus imperativului comunismului internațional, avea în esență rațiuni strategico-militare pentru realizarea unității între Ucraina sovietică și Ungaria sovietică¹¹.

Discuțiile pentru definitivarea tratatului de pace cu Austria au început la jumătatea lunii aprilie 1919, când lucrările asupra tratatului cu Germania erau aproape terminate¹². Consiliul Suprem dorea o accelerare a ritmului de desfășurare a lucrărilor tratatului. El a hotărât ca, după remiterea condițiilor de pace Germaniei la 7 mai, delegația austriacă să poată fi convocată la 12

⁹ Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia, 1918-1940*, Iași, Junimea, 1991, pp. 18-19.

¹⁰ Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p. 102. Seton Watson aprecia astfel dinamica populației români - ruteni: în 1848 erau 209.000 români și 108.000 ruteni, iar la 1910 s-a produs o inversare a acestui raport, existând 273.254 de români și 305.101 de ruteni. (R. W. Seton Watson, *O istorie a Românilor din perioada romană până la desăvârșirea unității naționale*, Brăila, Muzeul Brăilei, Editura Istros, 2009, p. 477).

¹¹ Radu Economu, *op. cit.*, pp. 133-134.

¹² Eliza Campus, *Recunoașterea pe plan internațional a desăvârșirii unității statale a României*, în „Studii”, tom. XXI, nr. 6, 1968, p. 1170.

mai pentru a examina condițiile de pace. În acest sens, o telegramă a fost trimisă Austriei, la 1 mai¹³.

În luna mai s-au discutat la Conferință clauzele militare, navale, aeronautice¹⁴ și s-au aprobat articole privitoare la prizonierii de război și la morminte (13 articole) aparținând acestor din urmă prevederi, care erau identice celor din tratatul cu Germania¹⁵.

În Consiliul celor patru, Wilson, președintele SUA a propus la 10 mai ca statele care au primit teritoriile din Austro-Ungaria să suporte o cotă din datoria publică a fostei monarhii. Era scutită Polonia, care cunoscuse operațiuni militare pe trei fronturi. Consiliul a aprobat propunerea făcută¹⁶. David Loyd George, primul ministru al Angliei, împărtășea întru totul ideea lui Wilson și opina că această cotă parte să fie calculată „în cota parte cu teritoriile primite”¹⁷ de fiecare stat.

În reuniunea Miniștrilor Afacerilor Externe din 14 mai, s-a aprobat partea din Bucovina care urma să fie atribuită României¹⁸. Precizăm că prin tratatul de alianță din 1916, României nu-i era recunoscută suveranitatea asupra întregii provincii¹⁹. Ulterior s-a revenit și Bucovina, în hotarele ei istorice, a fost recunoscută României.

Lucrările pentru redactarea tratatului cu Austria se desfășurau în condițiile în care la aceste dezbateri statele interesate, inclusiv România, nu puteau participa²⁰. Ele nici nu erau, măcar, consultate²¹. Acest tratament nu putea duce decât

---

¹³ L. Aldrovandi Marescotti, *Guerre diplomatique, 1914–1918*, Paris, Gallimard, pp. 214–215.

¹⁴ Eliza Campus, *op. cit.* p. 1170.

¹⁵ L. Aldrovandi Marescotti, *op. cit.*, p. 294.

¹⁶ *Ibidem*, p. 232.

¹⁷ Sherman David Spector, *România și Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui Ion I. C. Brătianu*, Iași, Institutul European, 1995, p. 170; Eliza Campus, *op. cit.*, p. 1171.

¹⁸ L. Aldrovandi Marescotti, *op. cit.*, p. 251.

¹⁹ Maurice Baumont, *La faillite de la paix, I, 1918–1935*, Paris, 1960, p. 124.

²⁰ Emilian Bold, *De la Verailles la Lausanne (1919–1932)*, Iași, Junimea, 1976, p. 6.

²¹ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România și Conferința de pace de la Paris (1918–1920), Triumful principiului naționalităților*, Cluj-Napoca, Dacia, 1983, p. 342.

la nemulțumirea delegației române. Ion I. C. Brătianu, primul ministru al țării și șef al delegației, nemulțumit de faptul că în redactarea tratatului cu Germania nu a fost consultat, s-a hotărât să nu accepte această situație și în cazul tratatelor cu celelalte state, mai ales că în aceste tratate interesele României erau de o importanță vitală.

În acest sens șeful delegației române a avut la 14 mai o convorbire cu Ministrul de Externe francez, Stephan Pichon: „Am conchis – spunea Brătianu – că, dacă nu vom fi altfel tratați, în condițiile de pace cu ceilalți inamici [...], eu îi declar că nu vom semna tratatul”²². Totodată, premierul român informa că guvernul de la București a întreprins un demers comun împreună cu ceilalți aliați, „cu interese limitate”, pentru a cere factorilor decidenți ai Conferinței să lucreze în așa fel încât „condițiile tratatelor cu Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia să nu fie stabilite cu neparticiparea noastră”²³.

De la demersul respectiv s-au scurs opt zile și nu s-a primit din partea Conferinței niciun răspuns. În același timp, lucrările pentru tratatul cu Austria înaintau rapid. În această situație s-a hotărât trimiterea unei a doua note al cărei final sublinia: „Nefiind consultate asupra clauzelor interesate în tratat și necunoscându-le nu vedem nevoia ca delegații noștri să asiste la remiterea tratatului de pace delegației austriece”²⁴.

Această inițiativă a eșuat. Nota nu a mai fost înaintată. Atunci când totul era pregătit pentru semnarea acestei note, delegații polonezi, greci, cehoslovaci și sârbi, temându-se de iritarea marilor puteri, și-au abandonat hotărârea inițială și au refuzat să semneze nota. Acest refuz a reprezentat o mare carență, care a avut urmări serioase asupra activității ulterioare a micilor state la Conferință. O unitate a lor le-ar fi sporit puterea revendicărilor. Ele ar fi putut constitui un bloc ale cărui interese nu ar fi fost neglijate cu o ușurință atât de mare.

---

²² Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919, în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, Ediția a II-a, București, Cartea Românească, 1940, p. 74.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, p. 76.

Cu toate acestea, șeful delegației române nu s-a resemnat, hotărându-se să acționeze cum va putea mai bine pentru a apăra și susține drepturile și interesele țării sale. Atitudinea sa poate fi socotită drept un început al cristalizării politicii sale de rezistență.

Nemulțumirea și protestele statelor mici ajungeau de regulă la cunoștința celor mari, dar acest fapt nu însemna și rezolvarea justelor lor cereri, iar atunci când se producea o rectificare în conduita celor mari, aceasta era foarte departe de aspirațiile micilor state. Iată, spre exemplu, opinia lui Wilson în Consiliul celor patru, la 22 mai, în privința statelor interesate la redactarea tratatului cu Austria: „Cred, spunea președintele, că trebuie să avem ocazia să cunoaștem punctul de vedere al reprezentanților statelor care făceau înainte parte din Imperiul Austro-Ungar, înainte ca textul tratatelor cu Austria să fie definitiv aprobat”²⁵. Era vorba, deci de o convocare formală a delegațiilor pentru a-și expune punctul de vedere și nicidecum de o participare efectivă la redactarea textului tratatului, căci marile puteri erau singurele care aveau latitudinea de a fixa definitiv clauzele tratatului.

La 23 mai 1919, Consiliul Miniștrilor Afacerilor Externe s-a reunit pentru reexaminarea frontierelor. Participanții au acceptat propunerea americană ca o fâșie din nordul Bucovinei, locuită majoritar de ruteni, care însemna aproximativ 18% din teritoriul provinciei, să rămână încă la dispoziția aliaților, în absența unui stat rutean, până la o hotărâre finală²⁶.

În tot acest răstimp, anumite comisii „au inclus în textul tratatului ideea de a proteja minoritățile”²⁷. Încă din noiembrie 1918, Take Ionescu informa guvernul că în condițiile în care „cauza națională română a fost acceptată și de America, este grație certitudinii că, problema evreilor s-ar fi rezolvat cu justețe”, diplomatul român avertizând că „orice agitație antisemită ne-ar fi fatală”²⁸. Faptul a fost sesizat și de presa ploieșteană care arăta că „prin pretinsa ocrotire, Conferința

²⁵ L. Aldrovandi Marescotti, *op. cit.*, p. 290.

²⁶ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 176.

²⁷ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 1170.

²⁸ Valeriu Florin Dobrinescu, *Raporturile româno-engleze, 1919-1940*, Iași, Institutul de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol», 1979, manuscris, p. 42.

Păcii are în realitate ca scop să rezolve chestiunea evreiască din România Mare”²⁹.

În „Monitorul Oficial” nr.223 din 30 septembrie 1918 a fost publicat decretul-lege referitor la acordarea drepturilor cetățenești tuturor locuitorilor, indiferent de naționalitate (completate cu alte măsuri similare, precum decretul-lege din 22 mai 1919). În raportul la proiectul de decret se sublinia, chiar de la început: „Ținând seama de spiritul de dreptate de care a fost întotdeauna însuflețit poporul român și față de marile prefaceri ale timpului, credem că se impune, ca o nevoie imperioasă, ca toți locuitorii Regatului, care nu aparțin altor state, să se bucure de o completă și egală folosință a drepturilor cetățenești”. Constituția din anul 1923 a consfințit, la rândul ei, această realitate³⁰.

La Conferință, inițiativa în problema minorităților a avut-o Anglia. La sfârșitul lunii aprilie, David Lloyd George scria despre un memoriu care a fost întocmit de secțiunea economică a delegației britanice la Conferință, în care se preciza „că un anumit fel de garanție să fie impusă noilor state, cu privire la interesele populației trecute sub stăpânirea lor”³¹. Se preciza faptul că interesul imediat în această privință îl constituie cazul Poloniei³². La rândul său, președintele american atrăgea atenția în Consiliul Suprem, la 1 mai 1919, asupra „nenorocitei situații în care se găseau evreii” din unele state și asupra „trebuinței de a se garanta în mod special drepturile evreilor din România și Polonia. Ar mai trebui – preciza președintele american – să se înscrie o dispoziție în acest scop și în tratatele cu aceste state”³³.

---

²⁹ D. Dumitrescu, *Articolul 5 sau drepturile minorităților profesionale*, „Îndreptarea Prahovei”, 4 august 1919.

³⁰ Articolul 5 din Constituția din anul 1923 preciza: „Românii fără deosebire de origine etnică, de limbă sau religie se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea învățământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociere și de toate libertățile și drepturile stabilite prin legi”. Vezi și art. 6–9. (*Noua Constituție votată de Adunarea Națională Constituantă în ședințele din 26 și 27 martie 1923*, București, Librăria Nouă, f.a., pp. 3–5).

³¹ D. Dumitrescu, *Articolul 5 sau drepturile minorităților...*

³² C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 345.

³³ Radu Meitani, *Istoria politică a raporturilor dintre state de la 1856 la 1930*, București, 1943, p. 262.

La 10 mai a fost publicat memoriul comitetului delegației evreiești pe lângă Conferință asupra drepturilor minorităților³⁴. Memoriul conținea un proiect de tratat pentru ocrotirea minorităților. Acesta urma să fie semnat de toate statele noi și de câteva din cele vechi. În expunerea de motive care însoțea proiectul, se vorbea de lipsa de rezultate a primei încercări de ocrotire internațională a evreilor (Tratatul de la Berlin, 1878) și de situația evreilor din România.

Între timp, Wilson a hotărât, împreună cu Clemenceau, primul ministru al Franței și în același timp președintele Conferinței de Pace și Lloyd George, formarea unei comisii internaționale care să studieze obligațiile care vor fi impuse statelor noi, inclusiv cele referitoare la ocrotirea minorităților³⁵.

Pentru că România nu făcea parte din categoria noilor state, comisia a cerut, prin intermediul lui Berthelot, autorizația formală de a-și extinde lucrările și asupra României și Greciei. Cererea a fost aprobată³⁶. La 21 mai, comisia a început examinarea problemelor pentru ocrotirea minorităților în România³⁷. Cu toate acestea, Comisia a acceptat încă din 13 mai următorul text propus de delegația americană: „România primește și convine să încorporeze într-un tratat încheiat cu principalele puteri aliate și asociate, dispozițiile care ar fi socotite folositoare de zisele puteri pentru a apăra interesele locuitorilor României, care se deosebesc de majoritatea populației prin rasă, prin limbă sau religie”. Acest text urma să fie introdus mai întâi în tratatele de pace cu Austria și Ungaria. Consiliul Suprem a aprobat această procedură³⁸.

Poziția României în problema ocrotirii minorităților a fost expusă la 27 mai, printr-o scrisoare adresată lui Philippe Berthelot, ca răspuns la scrisoarea acestuia adresată delegației române la 23 mai³⁹. În scrisoare se arăta că România era gata

---

³⁴ *Ibidem.*

³⁵ *Ibidem*, p. 263.

³⁶ *Ibidem.*

³⁷ *Ibidem*, p. 264.

³⁸ *Ibidem*, p. 263.

³⁹ Boris Rangheț, *Relațiile româno-americe în perioada primului război mondial, 1916–1920*, Cluj-Napoca, Dacia, 1975, p. 193; C. Botoran, I. Calafeteanu,

să primească pentru protecția minorităților orice dispoziție pe care ar adopta-o toate statele din Societatea Națiunilor, dar că „România nu ar putea în niciun caz să primească amestecul guvernelor străine în aplicarea legilor sale lăuntrice”⁴⁰.

Înainte cu o zi de această precizare, în notificarea pe care o făcea locțiitorului său la București, Brătianu arăta că este vorba în fond de problema evreiască ce se ascundea sub protecția minorităților. „Voi răspunde – arăta diplomatul român – că hotărâtă a acorda egalitate absolută și largi libertăți politice minorităților și să se asigure autonomia administrațiilor locale, România nu va permite sub niciun motiv, un amestec în drepturile și treburile sale”⁴¹.

De altfel, trebuie arătat că interesul pe care marile puteri îl etalau pentru așa-zisa ocrotire a minorităților era determinat de dorința lor de a-și exercita controlul asupra industriei românești a petrolului⁴². Între cele două probleme exista o strânsă legătură, „ele punându-se în același timp, condiționându-se și având drept scop [...], limitarea suveranității de stat a României”⁴³. Nimic nu se putea cere marilor puteri, nicio concesiune nu era făcută României dacă ea nu dădea suficiente garanții în privința satisfacerii intereselor trusturilor străine în industria românească a petrolului⁴⁴.

Lucrările de redactare a tratatului cu Austria au întârziat, neputându-se respecta hotărârea inițială a Comitetului Suprem. Astfel, abia la 29 mai a fost convocată a șaptea ședință plenară a Conferinței, care avea drept scop examinarea clauzelor tratatului de către puterile aliate și asociate, înainte ca acestea să fie înmânate delegației austriece.

Cu o jumătate de oră înaintea începerii ședinței, Ion I. C. Brătianu s-a adresat delegațiilor greacă, cehă, poloneză,

---

E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 349.

⁴⁰ Mircea Djuvara, *Trebuie oare să semnăm tratatul cu Austria?*, București, 1919, p. 17.

⁴¹ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 80.

⁴² Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 193; Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 79.

⁴³ Emilian Bold, *op. cit.*, p. 10.

⁴⁴ Vezi Gh. Buzatu, *A history of Romanian Oil*, I, Bucharest, Mica Valahie, 2004, pp. 189–324; Gh. Buzatu, *Problema petrolului românesc la Conferința Păcii de la Paris din anul 1919*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, Iași, VII, 1970, pp. 225–242.

iugoslavă pentru a face împreună front comun în susținerea intereselor lor și a cere Conferinței un timp de 48 de ore pentru a studia mai bine clauzele tratatului⁴⁵. Delegații respectivi nu s-au arătat suficient de curajoși în susținerea propriilor lor interese, afirmând că nu era momentul cel mai potrivit pentru acest lucru. Delegații cehi și polonezi mărturiseau fără niciun pic de reticență că „țările lor atârând în întregime de marile puteri, nu era momentul de a le indispuce”. O declarație asemănătoare o făcea și delegatul Greciei⁴⁶.

Brătianu a căutat să convingă pe colegii săi de necesitatea acestui drept. Cu această ocazie, el a subliniat că înseși problemele de frontieră erau mai puțin importante decât admiterea prezentării unui tratat în numele lor, fără să-l cunoască⁴⁷. „A nu rezolva acest lucru și a nu cere acest termen pentru a studia clauzele tratatului, ceea ce constituie și un drept al nostru al tuturor, iar nicidecum o plângere – arăta Brătianu – ar fi să abdicăm de la suveranitatea noastră de stat independent”⁴⁸. Până la urmă s-a hotărât ca în numele tuturor să se prezinte o cerere verbală pentru acordarea unui timp de 48 de ore, necesar studierii clauzelor tratatului. Cererea a rămas să fie prezentată de Brătianu, căci ceilalți delegați „unul după altul [...], s-au recuzat lăsându-mi mie sarcina acestui demers”⁴⁹.

Ședința s-a deschis la ora 15,38. Ea a fost condusă de președintele Conferinței, Georges Clemenceau. Ședința a durat 25 de minute și s-a redus la un simplu dialog între Clemenceau și Brătianu, fiind cunoscută ca ședința de „revoltă a micilor puteri”⁵⁰.

Președintele a anunțat că formula proiectului de tratat care va fi prezentată „nu este cu totul exactă”, căci din ea lipsesc clauzele militare, ale reparațiilor și cele politice cu privire la Italia. El mai preciza, răspunzând lui Brătianu, că se va proceda la fel ca și la tratatul cu Germania și anume „se va da citire unui text care este cred în realitate foarte vecin cu textul Tratatului”⁵¹. Brătianu a

⁴⁵ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, pp. 76–78.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 178.

⁵¹ Vezi stenograma ședinței (Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, pp. 44–46).

cerut permisiunea de a lua cuvântul și în numele Greciei, Poloniei, Regatului Sârbo-Croato-Sloven, Cehoslovaciei și României, cerând Conferinței amânarea cu 48 de ore a remiterii condițiilor de pace Austriei. Brătianu a solicitat dreptul „ de a se lămuri în privința termenilor pe care să-i examineze înainte de a-l aproba, [întrucât, la fel – n.n., Gh. C.] ca în cazul textului comunicat germanilor, o declarație verbală nu poate prezenta totul cu claritate. Chiar acum, dacă textul ar fi citit în întregime, am avea nevoie de timp ca să reflectăm pe marginea lui, pentru a putea studia efectele asupra fiecăruia dintre statele noastre”⁵². Președintele a fost de acord cu cererea formulată, mărturisind: „Găsesc cererea d-lui Brătianu în totul fundamentată”⁵³. Răspunzând mulțumirilor exprimate de Brătianu, Clemenceau mai declara că ceea ce a făcut nu reprezenta decât „o simplă chestiune de dreptate”⁵⁴.

A rămas hotărât ca delegații țărilor aliate și asociate să primească textul exact al tratatului pentru a-l putea examina. Ședința de discutare a clauzelor tratatului a fost amânată pentru data de 31 mai, ora 15:42.

Proiectul de tratat adus spre examinare la 29 mai, cuprindea în articolul 59, principiile recunoașterii unirii Bucovinei cu România⁵⁵, chiar dacă în acel moment nu se preciza expres trecerea suveranității asupra provinciei către statul român. Textul proiectului preciza: „Înaltele Părți contractante recunosc și acceptă frontierele Bulgariei, Greciei, Ungariei, Poloniei, României, ale statului sârbo-croato-sloven și ale statului cehoslovac, așa cum sunt astăzi sau astfel cum vor putea fi fixate mai târziu și Austria renunță în favoarea Principalelor Puteri Aliate și Asociate la toate drepturile și titlurile sale asupra acestor teritorii care i-au aparținut până acum și care, deși sunt situate în afară de noile frontiere ale Austriei, nu sunt astăzi atribuite niciunui stat. Austria se leagă să primească așezămintele ce vor interveni privitor la aceste teritorii”. Era vorba deci de o transmitere a suveranității

⁵² Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 178.

⁵³ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, pp. 44–46.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ Mircea Mușat, *Înfăptuirile maselor populare din România din anul 1918 și confirmarea pe plan internațional*, în „Anale de istorie”, an XXII, nr. 2, 1976, p. 65.

respectivelor teritorii (inclusiv a Bucovinei), către marile puteri⁵⁶. Proiectul de tratat nu conținea în acel moment clauzele privitoare la minorități, comerț și tranzit⁵⁷.

La 30 mai, orele 18, delegația română a intrat în posesia textului clauzelor care urmau să fie înmânate Austriei⁵⁸. În text figurau, de această dată, clauzele referitoare la protecția minorităților și comerțului⁵⁹. Inserarea acestor clauze în proiectul de tratat a nemulțumit profund delegația română. Era vorba în fond de faptul că marile puteri încercau prin respectivele clauze să lezeze atribuțiile suveranității statale. Ion I. C. Brătianu a hotărât să facă totul pentru a înlătura aceste clauze din proiectul tratatului.

Chiar în aceeași zi, într-o discuție particulară pe care a avut-o cu Ministrul de Externe francez, Brătianu i-a declarat acestuia cu fermitate că, dacă aceste clauze se vor menține, el va refuza să semneze tratatul⁶⁰. La dispoziția premierului român rămâneau mai puțin de 24 de ore pentru a studia clauzele proiectului și pentru a face în scris sugestiile pentru rectificarea anumitor pasaje. În același timp, el avea de pregătit argumentația pentru susținerea propunerilor sale, a drepturilor și intereselor României.

Cea de a opta ședință plenară a Conferinței din 31 mai s-a desfășurat sub semnul protestelor pentru neacceptarea clauzelor privitoare la minorități. Ședința s-a desfășurat într-o atmosferă încordată, mai ales că era ușor de bănuțit că „Brătianu risca o observație în legătură cu clauzele de protecție a minorităților”⁶¹.

Imediat după ce Clemenceau a anunțat ordinea de zi⁶², Brătianu a cerut cuvântul și a subliniat mai întâi faptul că pacea care se încheia cu Austria nu punea sub semnul îndoielii, unirea Bucovinei cu România⁶³, și că atâta timp cât România apăra

⁵⁶ Radu Economu, *op. cit.*, pp. 127–128.

⁵⁷ Boris Rangheț, *op. cit.*, pp. 192–193; Mircea Djuvara, *op. cit.*, p. 45.

⁵⁸ Boris Rangheț, *op. cit.*, pp. 192–193.

⁵⁹ Ion Rusu Abrudeanu, *România și războiul mondial. Contribuțiuni la studiul istoriei războiului nostru*, București, 1929, pp. 349–353.

⁶⁰ Radu Meitani, *op. cit.*, p. 265.

⁶¹ L. Androvani Marescotti, *op. cit.*, p. 341; C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 350.

⁶² Vezi stenograma ședinței, Mircea Djuvara, *op. cit.*, pp. 47–63.

⁶³ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 11.

bolșevismul „într-un război care nu ajunsese încă la capăt” era necesar ca frontiera care se configura în Bucovina să asigure statului român o legătură cu Polonia⁶⁴. După aceea, Brătianu a făcut propuneri pentru schimbarea articolului 60⁶⁵, referitor la minorități și tranzit⁶⁶. Șeful delegației române a arătat că nu poate primi în numele guvernului român să accepte obligații care nu ar fi însușite în toate statele membre ale Ligii Națiunilor, pentru că aceasta ar limita drepturile României de stat suveran, întrucât „drepturile sunt aceleași pentru toate statele”⁶⁷. Brătianu a propus ca în locul textului ce leza suveranitatea statului să fie introdusă următoarea formulare: „România acordă tuturor minorităților de limbă, neam și credință, care locuiesc în lăuntrul noilor sale hotare, drepturi egale cu acelea care aparțin celorlalți cetățeni români”⁶⁸.

Președintele Conferinței, căutând să răspundă profundelor nemulțumiri ale delegatului român, arăta că, după părerea sa, nu „ar fi umilitor pentru România de a primi sfaturi amicale date de unele state care se numesc Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Italia, Franța”⁶⁹. Reacția lui Brătianu a fost fermă, arătând că nu poate fi vorba de niște sfaturi prietenești, așa cum le numea Clemenceau, ci de niște obligații precise înscrise în tratat. În această situație, în numele țării sale, Brătianu a declarat în mod solemn că nu poate primi aceste principii⁷⁰. Clemenceau și-a înăsprit apoi poziția arătând că atitudinea marilor puteri față

⁶⁴ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 178.

⁶⁵ Iată redactarea articolului 60: „România primește inserarea într-un tratat cu principalele puteri aliate și asociate, a dispozițiilor pe care aceste puteri le vor socoti necesare pentru ocrotirea în România a intereselor locuitorilor care se deosebesc de majoritatea populației prin rasă, limbă sau religie. România primește de asemenea inserțiunea într-un tratat cu principalele puteri aliate și asociate, a dispozițiilor pe care aceste puteri le vor socoti necesare pentru a ocroti libertatea tranzitului și un regim echitabil pentru comerțul celorlalte națiuni” (Const. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916–1919*, Ediția a II-a, vol. 3, București, pp. 515–516).

⁶⁶ Mircea Mușat, *op. cit.*, p. 65.

⁶⁷ Mircea Djuvara, *op. cit.*, p. 50. Vezi și Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, pp. 414–426.

⁶⁸ Mircea Djuvara, *op. cit.*, p. 51.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 53.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 54.

de problema minorităților din România se explica prin faptul că statul român nu și-ar fi onorat obligații similare asumate prin tratatul din anul 1878 și că în această problemă istoria statelor nu este identică. Această din urmă afirmație i-a dat ocazia lui Brătianu să acuze Aliații că își propuneau de fapt să realizeze „o segregare a națiunilor în clase cu grade diferite de suveranitate”⁷¹.

Președintele Wilson a îndemnat, în intervenția sa, ca statele respective să primească clauzele pentru protecția minorităților; întrucât, opina el, aceasta nu ar atinge vechea suveranitate a statelor în cauză și este necesar, spunea președintele, „să lucrăm împreună și această tovărășie nu poate să se rezeme decât pe o înțelegere comună”⁷², întrucât aliații „erau prieteni și nu dictatori”⁷³. Brătianu a evidențiat personalitatea președintelui american și intențiile pacifiste ale acestuia, dar a arătat că personalitățile prezente la aceste dezbateri nu vor deține puterea perpetuă și că succesorii lor s-ar putea depărta de la interpretările momentului „și să urmărească interese mai puțin onorabile”, fapt pentru care România nu putea semna un tratat ce-i putea submina independența națională⁷⁴. Ministrul de Externe britanic, Arthur James Balfour, sugera la rândul său să se atragă atenția României că nu i se va recunoaște autoritatea asupra vreunui teritoriu care se unise cu țara în anul 1918, dacă nu va accepta clauza protecției minorităților⁷⁵.

După mai bine de două ore de încordare⁷⁶, ședința s-a încheiat, anunțându-se o nouă examinare a clauzelor care au făcut obiectul

⁷¹ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 179.

⁷² Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 194.

⁷³ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 180.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 181.

⁷⁵ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 11. Valeriu Florin Dobrinescu, D. Tompea, *op. cit.*, pp. 21–22.

⁷⁶ Iată cum descrie un martor ocular desfășurarea acestei ședințe: „Ora 15. La Quai d’Orsay, în salonul Oglinzilor, reuniune plenară și secretă, (mai mult de 150 de persoane asistă) cu micile puteri aliate, pentru «a discuta» condițiile păcii care vor fi remise luni, Austriei [...]. Clemenceau este extrem de nervos. Brătianu risca o observație în legătură cu clauzele de protecție a minorităților, ce priveau în mod egal și România. Lloyd George, cu un aer nemulțumit murmură câteva cuvinte la urechea lui Clemenceau: «Acest de trei ori prostănac, care se agită atât aici, nu făcea atâta zel în timpul războiului». Brătianu insistă și se plânge de faptul că s-au impus obligații referitoare la minorități în Serbia și

discuțiilor acestei întâlniri⁷⁷. Această a opta plenară a avut o mare rezonanță în perioadă, trecând ca un moment important în istoria Conferinței de Pace din anii 1919–1920. Presa a calificat atitudinea statelor mici drept o veritabilă „revoluție”⁷⁸. Participanții la Conferință au mărturisit că această ședință a fost de altfel unul din rarele cazuri unde o problemă determinată a fost discutată în ședința plenară⁷⁹. De obicei, marile puteri aveau grijă ca micile state să nu aibă posibilitatea de a-și exprima și impune punctele de vedere, punându-le în fața faptului împlinit, așa cum s-a întâmplat, spre exemplu, în cazul tratatului cu Germania.

Pentru România, acest moment a avut o importanță deosebită. Prin glasul autorizat al lui Brătianu, s-a expus acolo poziția românească asupra dreptului fiecărui stat, indiferent de mărimea lui, de a-și stabili în mod independent politica sa internă și externă. Într-o scrisoare pe care o trimitea la București, Brătianu arăta că rezistența pe care a întâlnit-o din partea marilor puteri în privința clauzelor minorităților, se datora „resentimentelor evreilor (ale unor cercuri financiare – n.n., Gh. C.) și apetiturilor trusturilor care hotărăsc în spatele lui Wilson”⁸⁰.

Atitudinea lui Brătianu în timpul reuniunii a fost corectă. El apăra o cauză justă. Argumentația și curajul său au fost apreciate de majoritatea covârșitoare a participanților. La sfârșitul reuniunii, el a primit felicitări chiar din partea unor delegați ai marilor puteri. „Am primit felicitări – arăta Brătianu – nu numai de la reprezentanții statelor mici care în ședință avuseseră slăbiciunea să nu se asocieze

România, pe când în Italia nu. Lloyd George a zis cu voce scăzută: «E pentru că evreii sunt persecutați în România și nu în Italia». Clemenceau răspunde lui Brătianu în manieră dură și negativă. Paderewski, Kramarz, Trunbitch iau cuvântul în continuare. Wilson se ridică și cu elocvența sa politică, profesorală și presbiteriană – dogmatică și în totalitate lipsit de sensibilitate, s-a forțat ca să apară drept el sugerează și insinuează micilor puteri să accepte ce au decis cei mari. După ce Wilson a terminat, Clemenceau se ridică și spune: «mai sunt și alte observații? Și fără să mai aștepte un moment..., ședința se ridică».

(L. Aldrovandi Marescotti, *op. cit.*, p. 341).

⁷⁷ Mircea Djuvara, *op. cit.*, pp. 62–63.

⁷⁸ Charles Seymour, House, *Ce qui se passé reelement à Paris en 1918–1919*, Payot, Paris, 1923, pp. 171–172.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, pp. 86–88.

cu noi, deși reprezentam cauza tuturor, dar chiar a canadienilor și a australienilor și ce e mai mult, a unora din delegații Franței și ai Americii, care toți recunoșteau samavolnicia celor mari și dreptatea cauzei noastre..."⁸¹. Acest fapt era relatat și de basarabeanul Ioan Pelivan, membru al delegației române la Paris, în corespondența acestuia către fruntașii vieții politice din provincie: „Astăzi la 3 ore p.m. dl. Brătianu a prezentat Conferinței de Pace un protest contra tendinței Marilor Puteri Aliate de a realiza autonomia națională a minorităților în statele mici. Reprezentanții Poloniei, Iugoslaviei și Cehoslovaciei s-au purtat ca niște școleri, primind de frică punctul de vedere al Americii, Angliei și Franței. Numai Brătianu s-a ținut ca un adevărat om de stat.

El a declarat că intervenția statelor străine în viața internă a României este o știrbire a suveranității statului român; că statul român, care a fost, deși mic, dar independent, nu poate primi să devină vasalul marilor puteri, după cum au fost odinioară principatele balcanice sub protectoratul rusesc. Autonomia națională a minorităților înseamnă și aceea economică a lor. Evident că interesele statului pot deveni în conflict cu acelea ale autorităților autonome. De aici un izvor veșnic de neînțelegeri și nemulțumiri"⁸².

Semnarea unui tratat în care era cuprinsă obligativitatea României de a recunoaște intervenția marilor puteri în politica sa internă era de natură să îngrijoreze pe primul delegat român, cu atât mai mult cu cât, așa cum observa un contemporan, marii noștri aliați de azi fac „un lucru pe care nu s-a gândit a-l face cu noi nici chiar germanii în 1918 prin impunerea păcii separate"⁸³.

---

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² Semnatarul relatărilor continua: „Când Brătianu a spus că primește autonomia minorităților pentru România, dacă ea se primește și pentru statele sau puterile aliante mari, Clemenceau se ridică și răspunde că statele mari nu pot fi puse în rând cu statele mici, fiindcă ele au adus incomparabil mai multe sacrificii. Brătianu a răspuns că România a adus jertfe mai multe ca alte state, în proporție cu puterile sale. Reprezentantul Angliei, sub care gem bieții irlandezi, egipteni, indieni etc. parcă luase apă în gură. Iată dreptatea marilor puteri!" (Ion Țurcanu, *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări, 1918*, Chișinău, Tipografia Centrală, 1998, pp. 189–190, 307).

⁸³ Mircea Djuvara, *op. cit.*, p. 11.

Acceptarea articolului 60 presupunea în mod implicit semnarea unui alt tratat care să fie primit în baza articolului de mai sus și în redactarea căruia România nu putea să aibă niciun cuvânt de spus⁸⁴. Pe de altă parte, o intervenție străină în problema ocrotirii minorităților era inutilă pentru că guvernul român garanta drepturile fundamentale tuturor cetățenilor săi, indiferent de naționalitate și chiar mai mult, ea ar fi fost dăunătoare.

În acest caz, s-ar fi periclitat opera de înfrățire națională, creându-se două categorii de cetățeni: unii devotați guvernului și alții, care ar fi căutat în permanență să facă apel la marile puteri⁸⁵ împotriva statului român⁸⁶. Sensul intervenției lui Brătianu în ședința plenară a Conferinței din 31 mai 1919 era în concordanță cu principiile moderne ale relațiilor internaționale, a egalității în drepturi a tuturor statelor indiferent de mărimea acestora, și a neintervenției în afacerile interne ale altui stat⁸⁷.

Presa vremii a adoptat o poziție fermă față de această problemă.⁸⁸

Ziarul ieșean „Opinia” aprecia prevederile articolului 60 ca „ceva care nu corespunde drepturilor și demnității poporului român”⁸⁹, îndemnând guvernul la o politică de rezistență. Stăruințele și eforturile primului delegat român, în pofida faptului că ele vizau instaurarea unor raporturi de dreptate, s-au dovedit zadarnice în fața celor mari. Chiar în aceeași zi, în cadrul unei scurte întrevederi, s-a decis să nu se aducă nicio modificare în tratatul de pace cu Austria⁹⁰.

---

⁸⁴ *Ibidem*, p. 7.

⁸⁵ Const. Kirițescu, *op. cit.*, p. 516.

⁸⁶ Mircea Djuvara, *op. cit.*, p. 20.

⁸⁷ Horia Vladimir Ursu, *Din istoria relațiilor internaționale ale României, 1900–1920*, București, Editura Universității din București, 2010, p. 177.

⁸⁸ Vezi C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, pp. 364–374; Ion Agrigoroaiei, Gheorghe Calcan, *Atitudinea marilor puteri față de România la Conferința de Pace de la Paris din anii 1919–1920, oglindită în presa din Ploiești*, în „Anuarul Societății de Științe Istorice din România”, Filiala Prahova, I, 1989, Ploiești, pp. 58–59.

⁸⁹ I. Agrigoroaiei, G. Calcan, M. Strugariu, *Unirea din 1918 și presa din orașul Iași*, în „Cercetări istorice” (Serie nouă), Muzeul de Istorie al Moldovei, 1978–1979, p. 462.

⁹⁰ L. Aldrovandi Marescotti, *op. cit.*, p. 343.

La 2 iunie a avut loc solemnitatea înmânării condițiilor de pace Austriei⁹¹. Prezentă, delegația română⁹², a observat cu stupefacție că textul era identic cu cel din 31 mai, fără a fi modificat așa cum se hotărâse⁹³. Delegații români au găsit de cuviință să nu protesteze în această ședință, în fața deputaților austrieci⁹⁴. Ei au făcut o notă în scris către secretarul Conferinței, în care au prezentat obiecțiile formulate la 31 mai⁹⁵.

A doua zi, într-o scrisoare adresată prin curier⁹⁶ lui Pherekyde, locțiitorul său la conducerea guvernului, Brătianu nota cu tristețe: „Situția aici s-a precipitat și s-a agravat foarte tare [...], de fapt în tratatul prezentat Austriei, România nu figurează decât pentru a-și vedea impuse condiții care îi jignesc independența politică și compromit grav libertatea economică. Convingerea mea este – arăta mai departe diplomatul român – că în niciun fel nu putem primi asemenea condiții. Am moștenit o țară independentă și chiar pentru a-i putea întinde granițele, nu-i putem jertfi neatârarea”⁹⁷.

La 3 iunie, în Consiliul celor Patru, se remarcă faptul că rezervele României și Serbiei făceau tratatul cu Austria vulnerabil⁹⁸, dar nu s-a întreprins nimic pentru a produce o modificare în sensul celor revendicate de către delegația română. În aceeași zi, considerând că tratamentul care era rezervat României în tratatul cu Austria se datora chestiunii evreiești, Brătianu a remis președintelui Wilson un memoriu în care făcea un scurt istoric asupra acestei situații, arătând că aceasta nu mai constituie o problemă, întrucât evreii se bucurau de aceleași drepturi ca și cetățenii români⁹⁹. Celorlalți delegați le-au fost înmânate copii după acest memoriu.

⁹¹ *Ibidem*, p. 346. Vezi descrierea ședinței de remitere a condițiilor de pace Austriei.

⁹² Eliza Campus, *op. cit.*, p. 1173; Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, pp. 369–370.

⁹³ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 173.

⁹⁴ Const. Kirîțescu, *op. cit.*, p. 517.

⁹⁵ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 1173.

⁹⁶ Valeriu Florin Dobrinescu, *Raporturile româno-engleze...*, pp. 55–56.

⁹⁷ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, pp. 86–88.

⁹⁸ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 1173.

⁹⁹ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 89.

La 5 iunie, Clemenceau a răspuns în numele Consiliului, la rezervele pe care le-a ridicat România în privința tratatului cu Austria, solicitându-i lui Brătianu să-și precizeze exact poziția: nu semnează sau semnează și nu respectă tratatul cu Austria? Brătianu a declarat, două zile mai târziu, că nu poate da un răspuns precis, întrucât aștepta hotărârea guvernului de la București¹⁰⁰.

La 6 iunie, Brătianu a trimis din nou o scrisoare lui Wilson, în care reafirma punctul de vedere românesc și solicita sprijinul președintelui pentru a salva România „de la situația așa de gravă în care s-ar găsi ca urmare a stipulațiilor actuale ale tratatului”¹⁰¹. Patru zile mai târziu, diplomatul era înștiințat că președintele a primit scrisoarea și că „a examinat-o cu îngrijorare”¹⁰².

Brătianu era hotărât să-și mențină poziția, iar dacă va fi cazul, chiar să nu semneze tratatul cu Austria. Această atitudine s-a putut observa și în timpul discuției din 7 iunie pe care el a avut-o cu Orlando, primul delegat al Italiei, însărcinat de Consiliul Suprem să-l convingă pe delegatul român să accepte hotărârile celor mari.

Poziția fermă a primului delegat al României dădea în vileag neprincipialitatea celor mari, ce dictau condiții și doreau să-și impună controlul asupra statelor mici. Din acest motiv, Brătianu a devenit din ce în ce mai incomod la Paris. Ostilitatea americanilor era în creștere, iar D. Lloyd George declara deschis: „aș vrea să văd aici (în locul lui I. I. C. Brătianu – n.n.) pe Take Ionescu sau un alt om care să se plaseze pe un punct de vedere occidental”¹⁰³.

La 14 iunie 1919, la Palatul Cotroceni din București s-a desfășurat o ședință a guvernului prezidată de rege, la care au fost invitați Iuliu Maniu, Președinte al Consiliului Dirigent din Transilvania și Victor Antonescu, ministrul României la Paris. Ședința a analizat poziția pe care trebuia să o adopte statul român față de tratatul cu Austria, în situația în care marile puteri nu au schimbat nimic din formulările inițiale. S-a decis ca o poziție definitivă să fie adoptată după revenirea premierului român în

---

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 90.

¹⁰¹ Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 195.

¹⁰² Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, pp. 94–95.

¹⁰³ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 1174.

țară¹⁰⁴. La 21 iunie, Consiliul Suprem al Conferinței a aprobat granița fixată în Bucovina. Atribuirea fâșiei de nord a provinciei, continua să fie amânată până la clarificarea situației privind eventuala creare a unui stat rutean¹⁰⁵.

La 2 iulie 1919, Secretariatul General al Conferinței de Pace a adus la cunoștința delegației române decizia Consiliului Suprem privind frontierele Bucovinei. O importantă parte din nord vestul provinciei ar fi urmat să fie anexată Galiției. Era vorba de cea mai mare parte a districtelor Vijnița, Vășcăuți, Coțmani, Zastava¹⁰⁶. În acest fel, granițele istorice ale Bucovinei erau încălcate. Cei mari considerau că frontiera „etnică” pe care o propuneau ei era mai sigură decât frontiera administrativă și naturală dintre Bucovina și Galiția. Decizia luată frângea orientarea economică naturală a văii Ceremușului spre Cernăuți, abandonând numeroase comune cu vechi tradiții naționale răzășești, dincolo de frontieră¹⁰⁷.

După ce, în aceeași zi de 2 iulie, Brătianu a făcut o nouă pledoarie în favoarea recunoașterii drepturilor României, el a părăsit Conferința Păcii, întorcându-se în țară. Vestea era dată parizienilor de ziarul „Le Figaro”: „D. Brătianu, președintele Consiliului român și primul delegat al României la Conferința de Pace, a plecat ieri seară, la ora nouă, cu Simplon Expres, cu destinația București”¹⁰⁸. Această știre era oferită și de „Le Temps”, care preciza că Brătianu urma să plece la București în cursul zilei de 3 iulie și că acest fapt va deschide o criză ministerială internă¹⁰⁹. De precizat că data părăsirii Parisului variază de la o sursă la alta, fiind plasată în intervalul 2–4 iulie. De exemplu, *Istoria Românilor*

¹⁰⁴ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, pp. 11–12.

¹⁰⁵ Sherman David Spector, *op. cit.*, pp. 191–192.

¹⁰⁶ În conformitate cu recensământul din anul 1910, în zona în discuție se aflau numeroase comune cu populație mixtă, română și ucrainiană: Babin, Crisciatic, Cincău, Verbăuți, Cuciurul Mic, Dobronăuți, Vălsăuți, Horoșăuți, Valeva, Coțmani, Davidești, Ivăncăuți, Orățeni, Stăneștii de Sus, Vășcăuți, Căbești, Costești, Berhomet pe Siret, Ispas, Milie, Plosc, Iablonița, Carapciu pe Ceremuș, Vilancea etc. (Radu Economu, *op. cit.*, pp. 128–129).

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 129.

¹⁰⁸ *Derniere heure. Départ de M. Bratiano*, în „Le Figaro”, 3 juillet, 1919.

¹⁰⁹ *Dans les Balcons. Crise ministerielle en Roumanie*, în „Le Temps”, 3 juillet, 1919.

precizează că I. I. C. Brătianu a părăsit Parisul la 4 iulie 1919¹¹⁰. Personal, optăm, pentru data de 2 iulie, prezentă în mai multe relatări ale unor martori oculari ai evenimentelor.

Înainte de a părăsi capitala franceză, Brătianu preciza motivul hotărârii sale în interviul acordat ziarului „Le Matin”: „Plec pentru că sunt convins că România nu va putea accepta clauzele cu privire la minorități, care vor limita suveranitatea ei și care se vor introduce în tratatul cu Austria”¹¹¹. Aceleași idei apăreau și în comentariile ziarului „Le Figaro” care considera cu deplină obiectivitate că motivele plecării lui Brătianu se găseau în „condițiile tratatului de pace cu Austria, insecuritatea frontierelor trasate, obligația de a face ca România să accepte în avans stipulații încă nedeterminate, în ceea ce privește prerogativele minorităților și regimul economic”¹¹².

Pe de altă parte, dispozițiile privitoare la comerț și tranzit interziceau dreptul României de a încheia tratate comerciale în funcție de dorințele și necesitățile ei, îi interziceau dreptul de a pune taxe vamale pe anumite mărfuri ce urmau să tranziteze teritoriul său”¹¹³. Cei doi experți bucovineni ai delegației române, N. Flondor și Al. Vitencu, au realizat la 4 iulie un memoriu care a fost înaintat Conferinței. În memoriu se arăta printre altele că cei mari nesocoteau granițele istorice și voința exprimată de Congresul General al Bucovinei la 15/18 noiembrie 1918, când acesta a hotărât în unanimitate unirea cu România¹¹⁴, subliniindu-se că „în proiectul de tratat cu Austria se jignesc în chipul cel mai grav, în mai multe privințe drepturile și interesele României”¹¹⁵. Memoriul contesta decuparea unor regiuni ale Bucovinei, atât între Prut și Nistru, cât și în nord-vestul provinciei spre valea Ceremușului, încălcându-se unitatea provinciei așa cum s-a constituit ea încă de la jumătatea secolului al XIV-lea. Aprecierile reprezentanților marilor puteri că

¹¹⁰ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 12.

¹¹¹ Emilian Bold, *op. cit.*, p. 20; Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 103.

¹¹² *Le depart de M. Bratiano*, în „Le Figaro”, 4 juillet, 1919.

¹¹³ Const. Kirițescu, *op. cit.*, p. 525.

¹¹⁴ Radu Economu, *op. cit.*, p. 129.

¹¹⁵ Vezi Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, pp. 414–426; Mircea Mușat, *op. cit.*, p. 65; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 676.

teritoriile propuse a fi despărțite de Bucovina ar fi fost ocupate de un număr mic de români erau contrazise de realitatea etnică, românii din acele regiuni fiind supuși unui sever proces de deznaționalizare după ce provincia a fost răpită de Imperiul Habsburgic în anul 1775¹¹⁶, localnicii pierzându-și parțial limba, dar păstrându-și obiceiurile, tradițiile și trăsăturile specifice românești. În mod surprinzător, apreciem noi, memoriul consimțea ca în cazul cedării unor părți din teritoriul istoric al provinciei să se ia în considerație zona Storojineț-Putila, din districtul Vijnița, „care n-ar constitui o pierdere mare economică și nici etnografică”. Propunerea de autocedare spontană a fost un moment de slăbiciune al delegaților români, care venea în contradicție cu principiile unității istorice invocate anterior. Din fericire, Comisia pentru delimitarea frontierelor, nu a reținut această idee¹¹⁷. La 9 iulie, o sedință a Consiliului de miniștri la care a fost prezent și regele Ferdinand a hotărât ca România să nu semneze tratatul de pace cu Austria¹¹⁸.

Părăsirea Parisului de către Brătianu „a avut un larg ecou în cercurile politice internaționale și în presa europeană a vremii”¹¹⁹. Presa engleză, americană, unele ziare franceze criticau atitudinea României și cereau sancțiuni pentru ca exemplul ei să nu fie „contagios”¹²⁰. Unele ziare franceze au luat apărarea României arătând opiniei publice nesocotirea de către Conferință a drepturilor și intereselor românești¹²¹, subliniind că „sub pretextul că proteja minoritățile etnice și religioase, Antanta vrea să impună României un tratat a cărui aplicare i-ar știrbi suveranitatea națională”¹²².

În țară, gestul delegației române a stârnit reacția unei părți a opoziției pentru faptul că Brătianu ar „ridica împotriva

---

¹¹⁶ Serghei Hacman, *Procesele de autodeterminare națională din Bucovina, în toamna anului 1918*, în „1918. Sfârșit și început de epocă; Korszakveg-korszakkezdet; The End and the Beginning of an Era”, Zalău, Lekton, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare-Zalău, 1998, pp. 204–205.

¹¹⁷ Radu Economu, *op. cit.*, p. 129.

¹¹⁸ Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, p. 177.

¹¹⁹ Gh. I. Florescu, *Opinia publică românească și dosarul Versailles-ului la ora răspunsurilor* (manuscris), pp. 10–11.

¹²⁰ Emilian Bold, *op. cit.*, p. 21.

¹²¹ Gh. I. Florescu, *op. cit.*, pp. 10–11.

¹²² Ion Agrigoroaiei, Gheorghe Calcan, *op. cit.*, p. 59.

noastră consensul marilor puteri”¹²³. Pe de altă parte, opinia publică se manifesta împotriva aliaților, considerând că datorită lor interesele românești sunt neglijate la Conferință”¹²⁴. În acest sens, ministrul Franței la București atrăgea atenția guvernului său că „întreaga opinie publică susține guvernul, protestând cu vehemență împotriva clauzelor ce implică tutela marilor puteri, asupra țărilor mici”¹²⁵.

Părăsirea Conferinței de către Brătianu poate fi interpretată drept un veritabil ultimatum dat Conferinței¹²⁶, un pas decisiv în demonstrarea faptului că, dacă nu vor fi modificate clauzele referitoare la minorități, semnătura sa va lipsi de pe tratatul de pace cu Austria. „Știrbirea suveranității naționale, nesocotirea revendicărilor noastre teritoriale și robia economică iată în trei linii generale condițiile stipulate în hrisovul de pace pe care ni se propune să-l semnăm”, sintetiza presa ploieșteană situația delegației române la Paris¹²⁷. În perioada iulie-august, la Paris și București s-au continuat eforturile în direcția satisfacerii revendicărilor formulate de statul român. Pentru politicienii români a fost totuși o perioadă de tatonări. La Conferință, diferiți delegați se pronunțau pentru o amânare a analizei problemelor interesând România, până când la București se va forma un nou guvern. De asemenea, se reamintea delegației române că poziția lui Brătianu nu era împărtășită de toți politicienii români. „Am uitat un lucru esențial – declara secretarul general al Quai D’Orsay-ului ambasadorului României, că oameni eminenti ca dl. Take Ionescu s-au declarat să semneze acest tratat cu Austria ca și tratatul minorităților”¹²⁸.

La 21 iulie 1919, Brătianu îi trimitea lui N. Mișu, la Paris, un memoriu în privința granițelor, pe care acesta să-l înainteze

¹²³ Gh. I. Florescu, *Sistemul tratatelor de pace de la Paris și realitățile politice românești, 1919-1920*, în „Carpica”, nr. IX, 1977, p. 173.

¹²⁴ *Ibidem*.

¹²⁵ Nicolae Fotino et I. Calafeteanu, *La consecration de la grande union*, în „Revue roumaine d’Histoire”, București, Editura Academiei, nr. 4, p. 642.

¹²⁶ J. B. Duroselle, *Historie diplomatique de 1919 à nos jours*, Daloz, 1974, p. 26.

¹²⁷ Ad hoc, *Vrem dreptate*, în „Lanterna”, 14 iulie 1919.

¹²⁸ Valeriu Florin Dobrinescu, *Raporturile româno-engeleze...*, p. 60.

Conferinței. Trei zile mai târziu, la 24 iulie, pe adresa Conferinței seoseau memoriile din partea Societății mazășilor și răzeșilor, ca și din partea locuitorilor unor comune (Stăneștii de Jos) care ar fi urmat să iasă din componența Bucovinei¹²⁹. În urma acestor demersuri, Consiliul Suprem al Conferinței a reinvestit Comisia pentru fixarea frontierelor să reexamineze problemele teritoriale ale Bucovinei. Această comisie și-a reluat lucrările în perioada 22–25 iulie 1919 și a constatat că teritoriul care era în discuție crea nesiguranță și instabilitate în zonă. Polonia nu avea revendicări asupra acestor teritorii, iar Ucraina nu era reprezentată la Conferință. Comisia a hotărât ca aproape întreaga Bucovină, în granițele ei istorice să fie recunoscută României. Făcea excepție partea de nord-est a provinciei alcătuită din cinci comune: Babin, Luca, Prelipcea, Sviace și Crisceatic, care a fost atribuită Poloniei, din rațiunea de a asigura legătura feroviară între orașele Calomeea și Zelesciki din Galiția. La 1 august 1919, Consiliul Suprem a aprobat frontiera fixată în Bucovina, dar nu a comunicat-o guvernului de la București, pentru a putea face mai departe presiuni asupra acestuia, în politica sa de rezistență¹³⁰.

În țară, regele Ferdinand, în consultările sale cu diverși diplomați, acreditați în capitala română, își exprima nemulțumirea sa față de clauza asupra minorităților care „este contrară drepturilor suverane ale României”. De altfel, ea era inutilă, preciza monarhul, întrucât statul român poate garanta drepturile tuturor cetățenilor săi. Totuși, suveranul român arăta la 7 august, în fața însărcinatului cu afaceri al Marii Britanii, că în cele din urmă, Consiliul de Coroană „s-ar pronunța pentru acceptarea cu modificări”¹³¹ a tratatului cu Austria.

Poziția lui Brătianu a rămas neschimbată; a celor mari, de asemenea¹³².

---

¹²⁹ Memoriile, proteste, articole de presă potrivnice recunoașterii drepturilor României asupra Bucovinei au fost derulate în paralel din partea ucrainenilor, (Radu Economu, *op. cit.*, p. 132).

¹³⁰ *Ibidem*, pp. 130–131.

¹³¹ Valeriu Florin Dobrinescu, *Raporturile româno-engleze...*, p. 61.

¹³² *Ibidem*, p. 62.

Ambasadorul român în capitala Franței, Victor Antonescu, telegrafia în țară, după ce Brătianu a părăsit Conferința că avea înscris în programul său de activități o întâlnire la Ministerul de Externe francez cu Berthelot, în care va aborda problema minorităților¹³³. În iulie-august au continuat la Paris discuțiile legate de Bucovina. Delegații italieni au susținut ca întreaga provincie să fie acordată României în conformitate cu prevederile tratatului din anul 1916, în timp ce alți delegați opinau ca unele părți ale Bucovinei să fie atribuite Ucrainei, pentru că erau locuite de ruteni, sau Poloniei, pentru a se stabiliza situația din zonă¹³⁴.

La 25 august, criza relațiilor dintre statul român și Conferință a făcut un nou pas. La această dată, s-a înmânat delegației române, în mod oficial, ultima variantă a textului Tratatului special privitor la minorități, tranzit și comerț. Din analiza textului¹³⁵, în preambul¹³⁶ și în unele articole (art. 1, art. 10, art. 11, art. 13, art. 14, art. 16) erau unele afirmații și unele prevederi care lezau independența statului. Preambulul stipula, spre exemplu, că independența țării urma să fie recunoscută numai după ce România va semna tratatul asupra minorităților și acorda libertate de tranzit și scutiri de taxe vamale pentru mărfurile, mijloacele de transport și pentru cetățenii puterilor aliate și asociate timp de cinci ani¹³⁷. Prevederile tratatului special încordau și mai mult relațiile și așa deteriorate ale României la Conferință. La 28 august 1919, ziarul francez „Le Figaro” publica un articol în care, la început, fără nicinu fel de reticență parodia atitudinea celor mari față de România, după care reda textul telegramei pe care Consiliul Suprem o adresase guvernului român, cu cinci zile în avans, și prin care acesta adresa reproșuri față de campania militară din Ungaria. A doua zi, aceeași publicație arăta¹³⁸ că

---

¹³³ *Ibidem*, p. 68.

¹³⁴ Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p. 102.

¹³⁵ Biblioteca Națională, Colecția Saint Georges, Fond V. Antonescu, pachet CLXXIV, dosar 5, f. 332.

¹³⁶ Vezi textul tratatului special, Mircea Djuvara, *op. cit.*, pp. 36–43.

¹³⁷ Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, p. 177.

¹³⁸ *La Roumanie et les Alliés*, în „Le Figaro”, 28 août 1919.

guvernul de la București rămânea constant în hotărârea sa de a nu semna Tratatul cu Austria, că va demisiona în chiar ziua semnării tratatului și că „presa întregă, chiar și cea a opoziției găsește refuzul de a nu semna justificat”. Motivele acestei poziții erau deja bine cunoscute: introducerea în tratat a unor stipulații care lezau suveranitatea României, prevederile privind protecția minorităților etnice, clauzele comerciale, ceea ce însemna de fapt, sublinia ziarul, ca România să fie obligată „să accepte un regim excepțional, care nu a fost impus niciunui alt stat”¹³⁹.

La începutul lunii septembrie, tensiunea dintre Conferința de Pace și guvernul român înregistra o creștere datorită apropierii datei de semnare a tratatului cu Austria. Delegația americană s-a plasat pe o poziție dură, amenințând că va părăsi Conferința „dacă nu se vor lua măsuri severe împotriva României, aflată în stare de rebeliune cu Consiliul Suprem”¹⁴⁰. Delegația americană cerea excluderea României din cadrul statelor aliate, ruperea relațiilor diplomatice, blocaj economic și financiar¹⁴¹. Hoover a convocat toți ziariștii americani acreditați la Paris și le-a declarat nici mai mult nici mai puțin că România nu respectă hotărârile Conferinței privitoare la Ungaria pe care „o lasă să moară de foame, luându-i chiar laptele destinat copiilor din spitale”¹⁴².

La începutul lunii septembrie se contura ideea de a se trimite la București o comisie care să determine România să semneze tratatul cu Austria. Ideea a fost respinsă energic de Clemenceau, căci „România era în fond legată de Franța prin sentimente de afectivitate reciprocă”¹⁴³.

Atitudinea unor politicieni și a opiniei publice franceze era favorabilă cauzei române. La 5 septembrie s-a vorbit în Camera franceză în termeni călduroși la adresa României, iar asistența a ovaționat pentru România¹⁴⁴. Acest lucru era consemnat cu

---

¹³⁹ *La Roumanie et les traités. Une question de souveraineté nationale*, în „Le Figaro”, 29 août 1919.

¹⁴⁰ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, pp. 147–148.

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 156.

¹⁴² Biblioteca Națională, Colecția Saint Georges, Fond V. Antonescu, pachet CLXXIV, dosar 5, f. 352.

¹⁴³ *Ibidem*, f. 349.

¹⁴⁴ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 1176.

căldură de către ziarul ieșean „Mișcarea”. „Dl. Franklin Bouillon a protestat împotriva faptului că aliații vor să impună României o lege în chestia minorităților [...]. Camera a aplaudat strigând «Trăiască România»”¹⁴⁵.

Victor Antonescu îi telegrafia lui Brătianu la 4 septembrie 1919 că „toată presa franceză continuă să ne fie favorabilă”, iar ziarul „Le Matin” arăta într-un articol rațiunile pentru care România nu putea semna tratatul cu Austria¹⁴⁶. Presa românească era solidară în a critica atitudinea celor mari care tratau cu atâta brutalitate România¹⁴⁷ și care „hotărâsc acolo singuri soarta lumii întregi, lucrând în dezacord cu cel mai elementar simțământ de dreptate și împotriva dreptății opiniei publice universale”¹⁴⁸.

Raymond Racouly semna la 5 septembrie, în ziarul „Le Figaro”, articolul *Conferința și românii*, în care argumenta justețea atitudinii statului român. Se critica mai întâi modalitatea de a trimite României note ultimative, și tonalitatea acestor note. Hotărârea de a-l trimite la București pe sir George Russel Clerk, înalt funcționar al Foreign Office-ului, ca mandatar al Conferinței, pentru modelarea poziției României, era privită cu scepticism de autorul articolului. „Românii sunt prietenii noștri, am combătut și suferit, ei și noi, pentru aceeași cauză. Acest fapt se pare că la Conferința de la Paris s-a uitat pentru moment”¹⁴⁹. De ce acest monolog al notelor ultimative și nu calea unor tratative normale la Paris sau București? – se întreba autorul. Francezii care dețineau în România o situație privilegiată din toate punctele de vedere, ca reprezentanții celei mai mari puteri europene, a cărei voce ar trebui să prevaleze „aveau

¹⁴⁵ Camera franceză pentru România, în „Mișcarea”, 11 septembrie 1919; vezi și *Voci franceze despre România*, în „Lanternă”, an I, nr. 30, 4 august 1919.

¹⁴⁶ Biblioteca Națională, Colecția Saint-Georges, Fond Victor Antonescu, pachet CLXXIV, dosar 5, f. 345 și f. 347.

¹⁴⁷ Vezi și I. Agrigoroaiei, G. Calcan, M. Strugariu, *Atitudinea marilor puteri față de România la Conferința de pace de la Paris reflectată în presa ieșeană (1919-1920)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, XVIII, Iași, Editura Academiei, 1981, pp. 317-331.

¹⁴⁸ *Dreptatea României*, în „Mișcarea”, 4 septembrie 1919.

¹⁴⁹ Raymond Racouly, *La Conference et les roumains*, în „Le Figaro”, 5 septembre 1919.

datoria de a face totul, posibilul și chiar imposibilul, ca nicio cauză de fricțiune să nu existe între România și noi”. Din păcate, guvernul francez nu a reușit să adopte o astfel de atitudine.

La 7 septembrie, delegația română arăta lui Clemenceau că nu poate semna tratatul cu Austria dacă nu se fac modificări¹⁵⁰. În aceeași zi, Ph. Berthelot spunea delegaților români că propunerea de a semna tratatul special cu aliații prin intermediul Societății Națiunilor „era inadmisibilă”¹⁵¹.

La 8 septembrie, guvernul român a trimis Conferinței o notă¹⁵² în care reafirma că nu poate încuviința articolul 60, motiv pentru care propunea introducerea în textul tratatului a următorului pasaj: „Delegația Română, semnând tratatul de pace cu Austria, nu poate da încuviințarea sa pentru art. 60 din acest tratat privitor la minorități, tranzit și comerț”¹⁵³.

A doua zi s-a făcut un ultim efort, căutându-se evitarea unei acțiuni separate. S-a trimis Conferinței un memoriu în care s-a făcut istoricul raporturilor cu aliații și un bilanț al contribuției românești în timpul războiului, subliniindu-se că „este imposibil de a adera la unele clauze inserate în tratatul cu Austria”¹⁵⁴. Acest memoriu a fost comentat favorabil de toată presa franceză¹⁵⁵. Clemenceau a răspuns că tratatul trebuie semnat în ansamblu sau deloc¹⁵⁶.

La 10 septembrie 1919, la Saint-Germain en Laye a avut loc solemnitatea semnării tratatului de pace între principalele puteri aliate și asociate, pe de o parte și Austria, pe de altă parte¹⁵⁷. „Semnătura României, citim în presa vremii, lipsește de pe tratat [...]. Așadar, suntem de fapt în cea mai încordată situație față de aliați”¹⁵⁸. Regatul Sârbo-Croato-Slovean din motive asemănătoare

¹⁵⁰ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, pp. 154–155.

¹⁵¹ Valeriu Florin Dobrinescu, *Raporturile româno-engleze...*, p. 64.

¹⁵² Vezi textul integral al notei, Mircea Djuvara, *op. cit.*, p. 5.

¹⁵³ *Ibidem*.

¹⁵⁴ Nicolae Fotino, I. Calafeteanu, *op. cit.*, pp. 643–644.

¹⁵⁵ Biblioteca Națională, Colecția Saint Georges, Fond Victor Antonescu, pachet CLXXIV, dosar 5, f. 357.

¹⁵⁶ Eliza Campus, *op. cit.*, pp. 1176–1177.

¹⁵⁷ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 12; Aurel Loghin, *Curs de istorie contemporană a României, partea I, 1918–1933*, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1970, p. 90.

¹⁵⁸ *România n-a semnat*, în „Opinia”, 12 septembrie 1919.

României, nu și-a depus nici el semnătura pe acest tratat¹⁵⁹. Acest fapt era menționat și de presa franceză: „Scaunele delegaților români și iugoslavi au rămas neocupate, cele două delegații persistând în voința lor de a nu semna”¹⁶⁰.

Tratatul are 381 articole cuprinse în XIV părți și respectă în general structura celorlalte tratate încheiate la Conferință¹⁶¹. Austriei i s-au fixat prin articolul 27 frontierele, devenind o țară de 80.000 kmp¹⁶² cu 6.500.000 locuitori. Armata trebuie să fie demobilizată, serviciul militar obligatoriu interzis, numărul forțelor armate nu putea depăși 30.000 persoane (art. 118–120). Prin articolul 88, Austriei îi era interzis „Anschluss-ul”.

Austria recunoștea că a pricinuit pierderi și pagube suferite de guvernele aliate și asociate și de națiunile lor în timpul războiului ce le-a fost impus prin agresiunea Austro-Ungariei și a aliaților ei¹⁶³. Ea se mai obliga să restituie arhivele, registrele, documentele, valorile, obiectele, banii, animalele care au aparținut teritoriilor ce acum au căpătat o nouă suveranitate¹⁶⁴.

Tratatul recunoștea, în partea a III-a, „Clauze economice europene”, legitimitatea dreptului statului român de a stăpâni Bucovina. Secțiunea a IV-a a acestei părți este rezervată României. Articolul 59 stipula: „Austria renunță în ceea ce o privește, în favoarea României, la toate drepturile și titlurile asupra fostului ducat al Bucovinei, cuprinsă dincoace de frontierele României astfel cum vor fi ele fixate ulterior de principalele puteri aliate și asociate”. Articolul 60 își păstra intacte prevederile sale privitoare la minorități, comerț și tranzit. Prin articolul 61, România se obliga să suporte o parte din datoria fostului Imperiu Austro-Ungar¹⁶⁵.

¹⁵⁹ Const. Kirițescu, *op. cit.*, p. 524.

¹⁶⁰ Maxime Girard, *La signature du Traité*, în „Le Figaro”, 11 septembre 1919.

¹⁶¹ *Vezi Traité de Paix entre les Puissance Allies et L'Autriche. Protocole et Declaration. Signes à Saint-Germain en Laye à 10 septembre 1919*, Bucarest, 1920.

¹⁶² Renaud de Jouvenel, *Vingt années d'erreurs politiques*, Edition Hier et aujourd'hui, 1947, p. 132.

¹⁶³ J. B. Duroselle, *op. cit.*, p. 25.

¹⁶⁴ Emilian Bold, *op. cit.*, p. 93.

¹⁶⁵ Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, p. 177; Paul Cernovodeanu, *Basarabia, drama unei provincii istorice românești în context politic internațional, 1806–1920*, București, Albatros, 1993, p. 175.

Era vorba de preluarea a 500 de milioane de coroane de aur din datoria fostei monarhii¹⁶⁶.

Această a treia parte mai cuprindea obligativitatea Austriei de a recunoaște valabilitatea actelor anului 1918, prin sancționarea în întregime a granițelor statului român. Austria declara că recunoaște și acceptă frontierele Bulgariei, Greciei, Ungariei, Poloniei, României, ale Statului Sârbo-Croato-Sloven și ale Statului cehoslovac, așa cum aceste frontiere vor fi stabilite de către Principalele Puteri aliate și asociate (art. 89, secțiunea a VIII-a, „Dispoziții generale”). Încheierea păcii cu Austria a adus guvernul român în pragul crizei guvernamentale¹⁶⁷. La 12 septembrie, în Consiliul de Miniștri cu reprezentanții tuturor provinciilor unite, ținut la Sinaia, Ion I. C. Brătianu și-a prezentat demisia¹⁶⁸. El și-a motivat-o prin faptul că Consiliul Suprem nu a respectat angajamentele tratatului din 1916 și a impus României condiții incompatibile cu independența, demnitatea și interesele ei¹⁶⁹.

Această atitudine a făcut ca atacurile la adresa României să capete o tonalitate și mai virulentă. Presa din Statele Unite se află în fruntea acestor atacuri, cerând ca România să cedeze o parte din Cadrilater Bulgariei și să nu i se recunoască drepturile asupra Basarabiei până ce nu va semna tratatul cu Austria¹⁷⁰. Atitudinea presei britanice nu diferea prea mult de cea americană. Franța era singura țară în care se manifesta un curent de opinie favorabil României¹⁷¹, deși erau și unele ziare potrivnice. „Le Figaro” continua să aibă o poziție de susținere a cauzei românești. La 15 septembrie, publicația insera un mic articol în care reda textul propus de România a fi introdus în tratatul cu Austria, referitor

---

¹⁶⁶ Suplimentar, România trebuia să plătească un miliard de coroane de aur care reprezenta contravaloarea bunurilor statului austriac și ungar rămase pe teritoriul Bucovinei și al Transilvaniei și să achite 230 de milioane franci, puterilor Antantei, drept „cotă de eliberare”. (Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX*, București, Paideia, 1999, p. 11.

¹⁶⁷ Gh. I. Florescu, *Sistemul tratatelor de pace...*, pp. 175–176.

¹⁶⁸ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 154.

¹⁶⁹ Const. Kirițescu, *op. cit.*, p. 524.

¹⁷⁰ Valeriu Florin Dobrinescu, *Raporturile româno-engleze...*, p. 65.

¹⁷¹ Biblioteca Națională, Colecția Saint-Georges, Fond Victor Antonescu, pachet CLXXIV, dosar 5, f. 351; Eliza Campus, *op. cit.*, p. 1177.

la protecția minorităților, subliniind că neacceptarea acestuia de către Consiliul Suprem „a fost una din rațiunile refuzului României de a semna tratatul cu Austria”¹⁷². Din Belgrad și Roma venea îndemnul de a semna tratatul¹⁷³.

În țară, tot mai mulți politicieni se pronunțau pentru încetarea politicii de rezistență, formarea unui guvern de „prestigiu” și semnarea păcii cu Austria¹⁷⁴. În aceste condiții, la 27 septembrie se formează un nou guvern condus de generalul Arthur Văitoianu. Noul cabinet va continua însă politica de rezistență¹⁷⁵.

Perioada octombrie-noiembrie a cunoscut o înrăutățire a raporturilor României cu Conferința. Ambele părți și-au menținut pozițiile. În total, Consiliul Suprem a trimis 12 note cu caracter ultimativ¹⁷⁶, prin care România era somată să semneze tratatul. Presa prahoveană a protestat, asemenea întregii prese românești, față de noua modalitate prin care marile puteri înțelegeau să trateze România¹⁷⁷. Această practică a notelor ultimative constituia un mijloc de presiune asupra guvernului de la București. Ele aveau darul de a produce o derută în sânul politicienilor români, iritând în același timp opinia publică românească. Misiunea specială a lui Clerk s-a încheiat fără a se obține vreun rezultat concret¹⁷⁸. „În numele cui – se întreba presa vremii – acest Consiliu Suprem

---

¹⁷² Iată textul redat de publicația franceză: „România acordă tuturor minorităților de limbă și de religie care locuiesc în interiorul noilor sale frontiere drepturi egale cu cele aparținând cetățenilor români. De asemenea, România declară că acceptă într-o manieră generală toate dispozițiile pe care toate statele care fac parte din Liga Națiunilor, le vor admite pe propriul lor teritoriu în această materie (t.n.)” (*Au tour de traités. La Roumanie et le traité avec l’Autriche*, în „Le Figaro”, 25 septembre 1919).

¹⁷³ Eliza Campus, *op. cit.*, pp. 1177–1178.

¹⁷⁴ *Ibidem*.

¹⁷⁵ Gh. I. Florescu, *Sistemul tratatelor de pace...*, p. 177; I. Agrigoroaiei, G. Calcan, M. Strugariu, *Atitudinea marilor puteri...*, p. 325. Felicitându-se pentru politica de rezistență, la 30 noiembrie 1919, ultima zi a scurtei sale guvernări, Arthur Văitoianu declara că ar fi preferat să i se taie mâna decât să-și depună semnătura pe tratatul cu Austria (Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 322).

¹⁷⁶ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 12; Emilian Bold, *op. cit.*, p. 21.

¹⁷⁷ Ion Agrigoroaiei, Gheorghe Calcan, *op. cit.*, p. 59.

¹⁷⁸ Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia...*, p. 21.

adresează ultimatum unui stat aliat. E o ciudățenie de care istoria, în cercetările ei de mâine, va avea să fie pe drept cuvânt surprinsă! Reprezentând doar un abuz de putere, statele se vor desolidariza mâine, rând pe rând, de acțiunea Consiliului Suprem, tocmai din cauza acestor abuzuri de putere”¹⁷⁹.

Ziarul ieșean „Mișcarea”, criticând atitudinea Conferinței, sublinia faptul că trebuie să se rezolve situația „pe temeiul respectului și încrederii reciproce”, prin tratative desfășurate pe bază de dreptate și nu pe bază de ultimatum, „care nu poate schimba nici atitudinea și nici acțiunea României, care nu poate primi ordine de la nimeni și nici amestec din afară în treburile interne”¹⁸⁰.

Consiliul Suprem prezidat de Stephan Pichon, întrunit la 3 noiembrie, a adresat o nouă notă guvernului român, pe aceeași tonalitate ca și precedentele, nemulțumit de faptul că nu primise încă din partea României răspunsul la nota precedentă, din 12 octombrie. Consiliul Suprem „a hotărât să însărcineze miniștrii aliați la București să notifice împreună, *fără nicio întârziere* guvernul român că a fost foarte rău impresionat să vadă că generalul Coandă trimis special la Paris [...], a sosit fără a avea răspunsul României la ultima comunicare a Puterilor”¹⁸¹. Consiliul își exprima dorința formală ca într-un termen foarte scurt să primească „răspunsul net și pozitiv al guvernului român asupra tuturor punctelor în discuție”.

Instrucțiunile trimise ministrului francez la București, arătau că acesta trebuia să facă această comunicare în numele Conferinței, și împreună cu ceilalți colegi aliați care, din motive de urgență, nu aveau nevoie să primească instrucțiuni speciale din partea guvernelor lor. Problemele asupra cărora se aștepta răspunsul României se refereau la: a) problema granițelor și guvernul de la București trebuia să înțeleagă că era imposibil să se modifice ceea ce Consiliul a hotărât; b) protecția minorităților și Consiliul Suprem considera că această problemă era esențială și de natură

¹⁷⁹ *De ce nu semnează România*, în „Mișcarea”, 29 noiembrie 1919.

¹⁸⁰ *Noua notă a Consiliului Suprem către România*, în „Mișcarea”, 19 noiembrie 1919.

¹⁸¹ *Un note à la Roumanie*, în „Le Figaro”, 4 novembre 1919.

să reducă posibilitatea unor noi războaie, că ea nu atingea suveranitatea României, iar guvernul român „să declare că era gata să semneze fără rezerve tratatul cu Austria”; c) chestiunea ungară¹⁸².

La 15 noiembrie, s-a primit din partea Consiliului Suprem o notă ultimativă redactată în termeni neobișnuit de aspri¹⁸³, termeni, preciza ziarul „Opinia”, cu care Consiliul Suprem nu s-a adresat decât Germaniei, nu și celorlalte țări învinse¹⁸⁴. În notă se reproșa guvernului român, că își permite de mai bine de o lună „să negocieze cu Conferința de la putere la putere”. Conferința făcea, se spunea în notă, un ultim apel „la înțelepciunea guvernului și poporului român, înainte de a lua grava decizie de a rupe toate legăturile cu România”. Nota cerea României să semneze tratatul cu Austria, „fără discuții, fără rezerve și fără condiții”. Pentru a face cunoscut răspunsul său, Conferința acorda României un termen de 8 zile, avertizând că, „dacă acest răspuns nu va da satisfacție Consiliului Suprem, aliații vor fi obligați să notifice României că ea s-a separat de ei”¹⁸⁵.

Ziarul ieșean „Opinia” anunța cititorilor săi decizia guvernului în privința răspunsului său, care va fi înaintat Conferinței la nota din 15 noiembrie: „Suntem în fața unui refuz categoric. În condițiile actuale ale păcii, declarăm că refuzăm semnarea”¹⁸⁶ tratatului de pace cu Austria.

Neprimind niciun fel de răspuns din partea României, Consiliul Suprem a adresat guvernului român la 24 noiembrie un ultimatum, fapt făcut public de presa pariziană, care preciza și intenția Consiliului de a da publicității textul acestui ultimatum¹⁸⁷.

Guvernul român a trimis răspunsul său la 28 noiembrie¹⁸⁸. Se arăta mai întâi că guvernul a fost „dureros impresionat de fondul și tonul vocii din 15 noiembrie” și de faptul că nu se ținea

---

¹⁸² *Ibidem*.

¹⁸³ Const. Kirîțescu, *op. cit.*, pp. 524–525.

¹⁸⁴ *Somațiune în regulă*, în „Opinia”, 19 noiembrie 1919.

¹⁸⁵ Nicolae Fotino, I. Calafeteanu, *op. cit.*, pp. 643–644.

¹⁸⁶ *Refuzăm să semnăm*, „Opinia”, 21 noiembrie 1919.

¹⁸⁷ *Les Alliés et la Roumanie. L'ultimatum de 24 novembre sera publieur demain*, în „Le Temps”, Edition du soir, „La Presse de Paris”, 30 novembre 1919.

¹⁸⁸ I. Agrigoroaiei, G. Calcan, M. Strugariu, *Atitudinea marilor puteri...* p. 326.

cont de egalitatea în drepturi a tuturor națiunilor, fie ele mari sau mici¹⁸⁹. Se făcea apoi bilanțul eforturilor și evenimentelor, începând cu intrarea României în război. Statul român va semna pacea cu Austria dacă – se arăta în nota de răspuns – în text se va introduce un pasaj care să arate că România „nu înțelege să adere la acele clauze care ar putea să atingă suveranitatea și independența sa de stat”¹⁹⁰. Se cerea amânarea ultimatumului până la formarea unui nou guvern¹⁹¹.

Presa franceză, atentă la desfășurarea evenimentelor, informa opinia publică despre implicarea regelui Ferdinand în aplanarea acestui moment foarte tensionat al relațiilor României cu Conferința de Pace. De exemplu, „Le Temps”, relata faptul că după ultimatumul din 24 noiembrie, Ferdinand a adresat un memoriu celor trei șefi de state care au fost aliații României din august 1916: președintelui Republicii franceze, regelui Angliei și regelui Italiei. Din motive tehnice, memoriul a ajuns cu întârziere la Paris. Textul acestui memoriu nu era foarte bine cunoscut presei, dar se știa că Ferdinand amintea de eforturile făcute de România în război, deplângea tratamentul aplicat statului român în timpul Conferinței de Pace, rugând șefii celor trei state să intervină pe lângă guvernele lor, pentru adoptarea unei poziții favorabile României¹⁹².

Publicația respectivă amintea contextul dificil în care se producea intervenția suveranului român, pe fondul alegerilor generale interne, a căror rezultate încă nu se concretizaseră în formarea noilor structuri decizionale. Se făceau, din partea publicației respective, chiar estimări asupra compoziției viitorului guvern, care trebuia „să subscrie condițiilor ultimatumului”. Se aprecia că „d. Maniu, șeful principalului grup transilvan, va ajuta la rezolvarea crizei”, dar se reținea totuși faptul că acesta „protesta împotriva exigențelor aliaților”. Concluzia publicației era aceea că intervenția regală a contribuit la flexibilizarea atitudinii Consiliului Suprem față de România. Mesajul transmis de ziar cititorilor era

¹⁸⁹ Valeriu Florin Dobrinescu, *Raporturile româno-engleze...*, pp. 67–68.

¹⁹⁰ Eliza Campus, *op. cit.*, pp. 1178–1179.

¹⁹¹ Nicolae Fotino, I. Calafeteanu, *op. cit.*, pp. 643–644.

¹⁹² *Les messages du roi Ferdinand*, în „Le Temps”, 1 decembrie 1919.

al speranței că „înțelepciunea va continua să prevaleze”, mai ales că momentele pe care le traversa Conferința erau neprielnice (SUA încă nu ratificaseră tratatul de la Versailles), pentru a crea un nou conflict în Europa, și acesta cu stat aliat¹⁹³.

Informația despre demersul regal apărea succint și în „Le Figaro” care aprecia că „în urma acestei intervenții a suveranului, s-a decis ca ultimatumul adresat României care fixa pentru 2 decembrie ultimul termen pentru acceptarea tratatului de la Saint Germain nu va fi făcut public”¹⁹⁴.

La 1 decembrie, la București s-a format un nou guvern condus de Alex. Vaida Voevod¹⁹⁵ ce avea misiunea de a semna tratatul¹⁹⁶. Guvernul Vaida a negociat între 1 și 3 decembrie cu reprezentanții puterilor aliate¹⁹⁷ și a reușit să obțină unele rectificări ale textului tratatului special¹⁹⁸. Din preambul s-au suprimat referirile la independența condiționată a României și la tratatul de la Berlin, s-au suprimat articolele 10 și 11 ce acordau privilegii minorităților¹⁹⁹. Totodată, în preambul s-a inserat un paragraf ce preciza că tratatul „nu a fost impus, ci discutat și convenit între marile puteri și România”²⁰⁰.

Aceste lucruri erau prezente și în coloanele presei franceze. În plus, se aprecia că era posibil să se înlocuiască „dispozițiile care vizau israeliții printr-o nouă stipulație, în termenii în care principalele puteri luau act de decretul-lege prin care guvernul român a proclamat, la 22 mai 1919, că resortisanții israeliți au

---

¹⁹³ *Ibidem*.

¹⁹⁴ *L'ultimatum à la Roumanie*, în „Le Figaro”, 2 decembre 1919.

¹⁹⁵ Atât desemnarea lui Vaida ca șef al guvernului, cât și numele unor titulari ai cabinetului său apăreau în informațiile presei franceze (*Le Cabinet roumain. Bucharest, 9 decembre*, în „Le Figaro”, 10 decembre 1919).

¹⁹⁶ Aurel Loghin, *op. cit.*, p. 91.

¹⁹⁷ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 12.

¹⁹⁸ Vezi textul inițial și cel modificat, anexă V. V. Tilea, *Acțiunea politică și militară a României, nov. 1919–mart. 1920*, Sibiu, Tipografia Poporului, 1925, pp. 211–215.

¹⁹⁹ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, pp. 12–13.

²⁰⁰ Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, p. 179; Valeriu Florin Dobrinescu, D. Tompea, *op. cit.*, p. 22; Nicolae Fotino, I. Calafeteanu, *op. cit.*, pp. 643–644; Vezi și Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 684.

drepturi absolut egale celor ale altor naționalități”²⁰¹. „Le Figaro” își exprima scepticismul privind efectul acestor modificări asupra problemelor de fond pe care le ridica situația conflictuală dintre statul român și Conferință. „Pare îndoielnic ca astfel de concesii să fie de natură a satisface România pentru care articolele privind minoritățile au o importanță atât de considerabilă.

Poate guvernul român se va decide pentru moartea mândriei naționale, semnând acest tratat cu modificările de formă care sunt propuse”²⁰². Oricum, sublinia publicația, era de sperat în acceptarea modificărilor, pentru a se evita măsurile coercitive cu care Consiliul Suprem a amenințat România în caz de refuz, și acestea spre bucuria dușmanilor comuni. Cu toate acestea, se imputa Consiliului faptul că „a impus unei națiuni libere obligația de acorda membrilor minorităților etnice și religioase, drepturi superioare celor acordate catătenilor români”. Concluzia publicației era aceea că „era necesar, o dată în plus, de a degaja responsabilitatea Franței în această afacere malefică și de a dovedi în modul cel mai înalt României regretele pe care le încearcă opinia publică franceză, văzând o națiune care îi este dragă, înăbușită de durere”²⁰³.

Guvernul Vaida Voevod a anunțat la 6 decembrie că va semna tratatul cu Austria²⁰⁴. Vestea apăsătoare și la Paris: „O telegramă primită ieri seara din București anunță că noul guvern, sub președinția d-lui Vaida Voevod este constituit. D. Vaida Voevod a declarat că România va semna tratatul austriac. Dar este de așteptat ca delegații, înainte de a-și depune semnătura lor, vor formula rezerve asupra mai multor puncte”²⁰⁵. „Le Figaro” publica

²⁰¹ *Les modifications au traité des minorites*, în „Le Figaro”, 5 decembre 1919.

²⁰² *Ibidem*.

²⁰³ *Ibidem*.

²⁰⁴ Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, p. 178.

²⁰⁵ *La Roumanie et le traité autrichienne*, în „Le Figaro”, 8 decembre 1919.

După două zile (în chiar ziua în care urma să se semneze tratatul), „Le Figaro” revenea cu un nou articol în care preciza că după expirarea ultimului termen acordat României, generalul Constantin Coandă a primit instrucțiunile de semnare a tratatelor, din partea guvernului român. Guvernul de la București trebuia să desemneze delegații care urmau să negocieze modificările în discuție cu Consiliul Suprem (*La signature roumaine*, în „Le Figaro”, 10 decembre 1919).

o telegramă a Parlamentului român, adresată Camerei franceze, din inițiativa lui Vaida Voevod, în care se exprimau mulțumirile, salutul și recunoștința parlamentului și poporului român față de tot sprijinul pe care l-a primit pe parcursul întregului război, a înfăptuirii unității naționale și a tratatelor de pace. Termenii redactării acestei telegrame evidențiază căldura, afectivitatea și mulțumirile sincere care se cuveneau reprezentanților francezi și mai ales opiniei publice din Franța, care au fost constant alături de interesele românești: „Parlamentul român constituit pe baza sufragiului universal prin reprezentanții Vechiului Regat și ai provinciilor unite pentru totdeauna cu patria mamă, în prima sa zi a constituirii sale își făcea o adevărată datorie de a adresa salutul său nobilei Franțe.

Aleșii poporului român, ai Regatului Unit exprimă cu această ocazie, sentimentul lor de vie grațitudine mării națiuni care a fost prin excelență campionul libertății mondiale. Ei rețin că fraternitatea de arme de neuitat a cimentat pentru totdeauna pe câmpurile de bătaie tradiția seculară de fraternitate a națiunilor noastre.

Ei își amintesc că în lupta dificilă dusă pentru integritatea unității sale și a suveranității naționale, națiunea română a găsit întotdeauna ajutorul puternic al națiunii franceze. Pe deplin conștienți de durabilitatea unei alianțe consacrată în zilele cele mai solemne ale istoriei noastre, reprezentanții României vă roagă, domnule președinte a avea bunăvoința de a transmite salutul lor călduros Parlamentului și națiunii franceze”²⁰⁶.

Pe fondul tuturor acestor discuții, o anumită relevanță, pentru nuanțarea situației atât de contorsionate poate avea și

---

Știrea despre desemnarea unor delegați care urmau să negocieze modificările în discuție cu Consiliul Suprem a fost o supoziție, ziarul infirmând-o a doua zi, modificările produse în tratat „au fost fără îndoială aprobate în avans de guvernul român” (*La signature roumaine*, în „Le Figaro”, 11 decembre 1919). Prezența unor informații ușor contradictorii, sau repetabilitatea prezentării unor poziții, principii etc., nu au legătură cu acuratețea informării sau deontologia profesională. Ele sunt rezultatul imposibilității aflării la timp, din surse oficiale, a unor informații aflate în sfera confidențialității celor mari. Presa franceză a dat o veritabilă dovadă a profesionalismului și implicării ei în probleme colaterale interesului strict francez.

²⁰⁶ *Une adresse à la Chambre française*, în „Le Figaro”, 10 decembre 1919.

accepțiunea că hotărârea lui Vaida Voevod de a semna tratatul cu Austria și tratatul special²⁰⁷ a fost percepută în epocă, dintr-un anumit unghi, drept un gest de a face „saltul în prăpastie”²⁰⁸.

Complexitatea și succesiunea evenimentelor era urmărită și comentată cu asiduitate în capitala Franței: „Consiliul Suprem a acordat guvernului român un nou termen de șase zile, începând de marți 2 decembrie și până luni 8 decembrie, pentru ca acesta să facă cunoscut răspunsul său la chestiunile puse de Consiliul Suprem care sunt acceptarea frontierelor fixate de Consiliul Suprem, semnarea tratatului de pace cu Austria și a tratatului minorităților, reglementarea situației din Ungaria”²⁰⁹. Maniera în care Conferința a dat acest nou termen statului român, aprecia ziarul, nu era „de natură să provoace o reală grațitudine din partea României”, pentru că nota Consiliului preciza că dacă răspunsul Bucureștiului nu va fi satisfăcător, Conferința „va rupe relațiile cu România”. Acest fapt însemna separarea României de Aliați. Consiliul își exprima speranța că „o atitudine atât de binevoitoare [ce acorda statului român un nou răgaz de șase zile – n.n., Gh. C.] va fi apreciată la justa sa valoare la București, de către noul guvern, a cărui decizie va dovedi definitiv orientarea politică a României și respectul său [...], față de deciziile Conferinței de Pace”²¹⁰. Finalul articolului preciza faptul că în acele momente, Consiliul Suprem se afla în posesia unei note a guvernului român care explica faptul că acesta, din pricina crizei ministeriale și a dificultăților interne, îl puneau în imposibilitatea de a da un răspuns complet și definitiv Consiliului.

La 10 decembrie 1919, generalul Constantin Coandă²¹¹, în Salonul Orologiului din Ministerul de Externe al Franței, își depunea din partea statului român semnătura pe tratatele de

---

²⁰⁷ B. Durosselle, *op. cit.*, p. 26; Ion Agrigoroaiei, Gheorghe Calcan, *op. cit.*, p. 60.

²⁰⁸ V. V. Tilea, *op. cit.*, pp. 33–34.

²⁰⁹ *Autour des traités. La Roumanie et le Conseil Supreme*, în „Le Figaro”, 4 decembre 1919.

²¹⁰ *Ibidem*.

²¹¹ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 13; Paul Cernovodeanu consideră că aceste tratate au fost semnate din partea română și de Victor Antonescu, ministrul României la Paris (Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 175).

pace cu Austria (inclusiv cel al minorităților) și cu Bulgaria²¹². „Generalul Coandă, șeful delegației române, a semnat ieri seară, la ora șase, diversele acte internaționale care reprezintă accesivitatea României la tratat și la aranjamentele anexe de la Saint Germain, și a tratatului de la Neuilly”²¹³. Modificările obținute în textul tratatului special reprezentau fără îndoială un câștig²¹⁴. Relativitatea acestuia era subliniată de „Le Figaro” care considera că modificările aduse „au îndulcit forma mai mult decât fondul tratatului însuși”. Totuși, semnarea tratatului era văzută drept un succes care merita cele mai înalte felicitări pentru că „se vedea în sfârșit închisă o discuție între aliați care a durat atât de mult”.

Comentariile lăsașu a se întrezări unele regrete față de negăsirea la timp a celor mai adecvate căi de soluționare a acestei crize. Aceste comentarii pot avea valoarea unor concluzii, a căror valabilitate poate fi observată pe deasupra scurgerii timpului: „O diplomatie mai suplă, de o parte și de alta, o înțelegere mai exactă a realităților, o angajare mai puțin acerbă, concesiile acceptate cu mai mică întârziere poate erau suficiente pentru a evita un disentișent, pe care dușmanii noștri doreau să-l transforme într-un conflict”²¹⁵. Finalul articolului relua ideea amicitiei franco-române și susținabilitatea opiniei publice franceze, prezentă aproape constant în coloanele presei din Franța, care putea să însemne, în cele din urmă, o consolare pentru amărăciunile încercate de delegația și interesele românești la Conferință²¹⁶. La 11 decembrie un important ziar american²¹⁷ găsea susceptibilitățile pe care România le-a avut față de tratatul minorităților ca fiind juste²¹⁸.

---

²¹² Const. Kiriteșcu, *op. cit.*, p. 526.

²¹³ *La signature roumaine*, în „Le Figaro”, 11 decembrie 1919.

²¹⁴ Valeriu Florin Dobrinescu, *Raporturile româno-engeleze...*, p. 69.

²¹⁵ *La signature roumaine*, în „Le Figaro”, 11 decembrie 1919.

²¹⁶ „Dacă semnătura unui contract care nu le aduce satisfacție deplină trebuie să conserve un gust amar, ei își vor aminti, cel puțin, de unanimitatea cu care opinia publică franceză n-a încetat să-i susțină în justa revendicare a drepturilor și a suveranității țării lor” (*Ibidem.*)

²¹⁷ *The New York Herald*.

²¹⁸ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 1179.

Reacțiile cercurilor politice românești față de semnăturile din 10 decembrie²¹⁹ au fost diferite²²⁰. Brătianu și-a menținut poziția, Al. Marghiloman considera semnătura drept un act necesar, V. Madgearu găsea chestiunea minorităților realistă²²¹, iar A. C. Cuza considera aceasta „o mare greșeală politică”. Al. Vaida Voevod motiva astfel rațiunile „saltului în prăpastie”: „Nu era cu puțință, în situația noastră geografică și în situația momentului istoric în care ne găseam, să zicem că facem pe voinicoșii, și să nu mai recunoaștem ceea ce datoram aliaților pentru ajutorul că am putut să alcătuiam România Mare, și retrăgându-ne într-un «splendid isolation», să facem ce voim noi și ce vom putea, zicându-ne că va veni vremea când iar vor veni la noi, fiindcă sunt avizați la grânele, petrolul și animalele noastre”²²².

Semnarea tratatului de pace cu Austria a reprezentat o nouă filă în paginile recunoașterii internaționale a desăvârșirii unității naționale a României. Bucovina, vechi pământ românesc, leagăn al formării statului medieval moldovenesc, panteon al mărișilor domni ai Moldovei, giuvaer al artei feudale românești, răpită prin forță în 1774–1775 de către habsburgii, revenea acum, după aproape un secol și jumătate de despărțire și vexațiuni, la patria mamă, conform propriei sale dorințe, a dreptului istoric, a caracterului ei preponderent românesc.

Revenirea Bucovinei la România reprezenta un act de dreptate care, ca și în cazul Transilvaniei și Basarabiei, corija o eroare istorică săvârșită în vremea când popoarele erau împărțite și oferite ca obiecte de compensație între marile puteri în funcție de propriile lor interese, încalcându-se cele mai sacre drepturi ale

---

²¹⁹ Ceremonia semnării a avut loc pe 10 decembrie, însă pe tratat a fost trecută data de 9 decembrie, fapt care explică utilizarea fluctuantă a ambelor date în literatura dedicată Conferinței. (Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 13).

²²⁰ Gh. I. Florescu, *Sistemul tratatelor de pace...*, p. 178.

²²¹ Virgil M. Madgearu, *Pentru pace și democrație*, Cuvântare ținută în Adunarea Deputaților în zilele de 19–20 decembrie 1920, București, Imprimeria Statului, 1920, pp. 23–24.

²²² Gh. I. Florescu, *Opinia publică românească...*; Ion Rusu Abrudeanu, autorul lucrării citate anterior, denumește atitudinea lui Vaida Voevod drept „politica de sărut mâna”, p. 93.

unui popor, acela de a trăi unit și liber, împreună cu frații săi, în aria spiritualității sale.

Articolul 59 din tratatul cu Austria, stipulează legitimitatea drepturilor României de a stăpâni Bucovina²²³.

Tratatul cu Austria mai prezintă o importanță pentru România, și prin prisma discuțiilor care le-au prilejuit clauzele privitoare la minorități. Impunerea unor astfel de prevederi nu era necesară. Măsurile adoptate în contextul înfăptuirii Marii Uniri și în perioada imediat următoare, Constituția din 1923 garantau largi drepturi democratice tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitatea și convingerile lor spirituale²²⁴. Adevăratul motiv al impunerii acestor prevederi îl constituia petrolul românesc, dorința marilor puteri de a se infiltra în economia românească, de a o subordona și tutela, de a obține profituri în dauna intereselor naționale românești. În sprijinul acestei afirmații vine și faptul că României nu i s-au impus numai prevederi referitoare la protecția minorităților, dar și prevederi cu privire la comerț și tranzit. Și dacă prevederile asupra minorităților, cel puțin pe plan teoretic și din perspectiva marilor puteri, își găsesc în parte o oarecare justificare, atunci cum ar putea fi explicate prevederile cu privire la comerț și tranzit, prevederi care s-au impus numai statelor învinse?

Atitudinea lui Brătianu a corespuns, în linii generale, intereselor naționale. Chiar dacă judecând dintr-o perspectivă mai practică, mai realistă, Brătianu ar fi putut să fie mai concesiv în problema minorităților, căci marile puteri n-ar fi putut „niciodată să intervină solidar” cum aprecia Iorga²²⁵, totuși nu se pot face reproșuri de fond atitudinii adoptate de premierul român. O concesie făcută ar fi putut atrage după ea și altele, iar la Paris se discutau interesele unui popor.

Și dacă încercăm să judecăm din perspectiva celor mari, care au uzitat atât de mult de necesitatea protecției minorităților și ne propunem să-l înțelegem pe președintele american Wilson care cerea prevederi concrete pentru a avea siguranța că minoritățile

---

²²³ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 404.

²²⁴ Vezi Iuliu Maniu, *Problema minorităților*, în „Politica externă a României, 19 prelegeri publice organizate de Institutul Social Român”, 1925.

²²⁵ N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. X, București, 1938, p. 428.

vor fi în mod efectiv ocrotite, atunci ce vom putea spune observației făcute de un contemporan ce afirma: „De fapt în America, milioane de negri cer drepturi pe care americanii nici nu se gândesc a le da, asemenea un foarte mare număr de piei galbene. Americanii nu au primit la ei egalitatea raselor. Asemenea englezii nu au dat libertatea irlandezilor care o cer, ca un drept firesc al lor. În fine, statele mari iau, după voia lor, toate drepturile străinilor din provinciile ce le-au anexat. *Astfel, se vede încă odată că dreptatea statelor mari e bună numai pentru cei mici, iar nicidecum pentru ele*”²²⁶ (s.n. – Gh. C.).

Prin recunoașterea internațională a unirii Bucovinei cu Patria, Tratatul de pace de la Saint-Germain, prezintă o foarte mare însemnătate pentru România. Deși a avut o serie de prevederi negative, el are meritul de a fi confirmat, pentru prima dată în istoria dreptului internațional, autodeterminarea popoarelor și formarea unor state independente și suverane pe ruinele vechii monarhii (austro-ungare)²²⁷.

Drepturile statului român asupra Bucovinei au fost recunoscute și prin Tratatul de la Sèvres, din 10 august 1920, cunoscut și sub numele de Tratatul frontierelor, prin care s-au fixat granițele statelor successorale ale Austro-Ungariei. Statele care se învecinau cu Bucovina, Polonia și Ucraina au recunoscut hotărârile Conferinței de Pace, neavând în perioada ulterioară revendicări teritoriale asupra provinciei²²⁸.

Recunoașterea internațională a unirii Bucovinei cu România a corespuns spiritului secolului al XX-lea, înscriindu-se în contextul general european al sfârșitului Primului Război Mondial și al Conferinței de Pace de la Paris–Versailles.

---

²²⁶ Mircea Djuvara, *op. cit.*, pp. 16–17.

²²⁷ Vezi Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913–1947*, București, 1981; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România, 1918–1921*, Ediția a II-a completă, București, Editura Politică, 1976, p. 43; I. Agrigoroaiei, D. D. Rusu, *Istoria Românilor. Epoca contemporană*, Chișinău–Galați, 1992, p. 72.

²²⁸ Radu Economu, *op. cit.*, pp. 132–134.

C A P I T O L U L   I I I

RECUNOAȘTEREA DREPTURILOR ROMÂNIEI ASUPRA DOBROGEI ÎNTREGI. TRATATUL DE PACE CU BULGARIA DE LA NEUILLY SUR SEINE (27 NOIEMBRIE 1919)

În seria tratatelor de pace încheiate la Conferința de la Versailles din 1919–1920 se numără și cel încheiat de Puterile Aliate și Asociate cu Bulgaria, la Neuilly sur Seine, la 27 noiembrie 1919. Ca și în alte tratate încheiate la această Conferință, statul român avea interese majore, pe care trebuia să le urmărească în redactarea acestui tratat. Ca principiu, încheierea tratatului de pace cu Bulgaria și recunoașterea drepturilor României prin acest tratat, nu ar fi trebuit să ridice dificultăți deosebite. Marile puteri, însă, s-au folosit de acest tratat pentru a face presiuni asupra României, încât aceasta să-și flexibilizeze atitudinea față de semnarea tratatului de pace cu Austria și cel al minorităților naționale¹.

În paginile următoare ne propunem să urmărim, pe scurt, cum aceste interese au fost privite de marile puteri la masa tratatelor, din momentul deschiderii discuțiilor asupra lor și până când ele au fost consființite în Tratatul de pace. În perioada interbelică discuțiile asupra acestei problematici s-au încadrat celor generale circumscrise Conferinței de Pace și recunoașterii internaționale a Marii Uniri, neputându-se vorbi totuși de o aplecare insistentă. După aceea, acest subiect a fost destul de puțin tratat în istoriografia noastră din perioada 1945–1989, sau mai corect spus, ocolit din motive care au ținut de ideologia acelei etape, fapt care a făcut ca investigațiile să fie extrem de restrânse. După anul 1989,

¹ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918–1940)*, coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 14.

abordarea a fost deschisă și ea s-a încadrat cercetărilor generale consacrate conferinței.

Analiza tratatului de pace cu Bulgaria aduce în centrul atenției teritoriul românesc dintre Dunăre și Mare, Dobrogea. Deceniul al doilea al secolului nostru a adus mai multe rectificări în configurația politică a Dobrogei. Astfel, prin pacea de la București din anul 1913, prin care s-a încheiat cel de al doilea război balcanic, partea de sud a Dobrogei, Cadrilaterul², a intrat în componența României. Mai apoi, Primul Război Mondial a adus și el modificări în configurația teritorială a provinciei³. Evoluția defavorabilă, ca și izolarea României în acest război au dus la încheierea păcii separate cu Germania din 1918, la Buftea – București⁴.

Prin pacea de la București din 1918, România a pierdut Dobrogea⁵. Bulgaria lua Dobrogea până în apropierea liniei Cernavodă – Constanța. Restul rămânea în condominiu, celor patru puteri „învingătoare”: Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia, până când ultimele două urmau să ajungă la o înțelegere în problema Dobrogei⁶. România păstra în conformitate cu pacea din 1918, numai portul Constanța și un culoar de ajungere acolo.

---

² Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VII, tom. II, *De la Independență la Marea Unire, (1878–1918)*, coordonator Gheorghe Platon, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 286.

³ A se vedea Călin Negoită, *Țara uitată. Cadrilaterul în timpul administrației românești, 1913–1940*, Craiova, Editura Fundației Scrisul Românesc, 2008, pp. 211–220.

⁴ Const. Kirișescu, *Istoria pentru întregirea României*, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, pp. 303–335; Maria Georgescu, *România în anii primei conflagrații mondiale*, în Academia Română, „Mare Unire din 1918 în context internațional”, coordonator Ioan Scurtu, Editura Enciclopedică, București, Editura Academiei Române, 2003, p. 104.

⁵ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VII, tom. II, pp. 448–451; Const. Kirișescu, *op. cit.*, pp. 326–330; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri și până astăzi*, București, Albatros, p. 600.

⁶ Const. Kirișescu, *op. cit.*, p. 329; Andrei Oțetea, *Istoria poporului român*, București, Editura Științifică, 1970, p. 318. Evoluția militară favorabilă a Puterilor Centrale a dus la o sporire teritorială a Bulgariei, fapt ce a nemulțumit Turcia, care a început să formuleze pretenții teritoriale în schimbul contribuției sale la obținerea succesului Puterilor Centrale.

Pretenția Bulgariei de a stăpâni cea mai mare parte, sau chiar întreaga Dobroge, nu putea fi în nici un mod rațional justificată. Guvernul de la București a fost constrâns să încheie această pace separată. În concepția sa, această pace era un moment tactic, o rezoluție de conjunctură⁷. De altfel, pacea nu a fost ratificată⁸, întrucât, sublinia presa franceză, „regele Ferdinand nu a dorit niciodată să-și depună semnătura”⁹. Încă de la deschiderea Conferinței de Pace, președintele Republicii Franceze, Poincaré, în discursul său inaugural ținea să sublinieze faptul că unul din obiectivele principale ale operei de justiție care urma să se realizeze la Paris era și acela de anulare a Tratatului impus de Germania României în anul 1918. „România nu s-a hotărât să intre în conflict decât pentru a-și realiza unitatea națională [...]. Abandonată, trădată, strangulată, ea a trebuit să suporte un tratat odios pe care dumneavoastră aveți obligația să îl anulați”¹⁰. Românii au sperat în permanență într-o schimbare a situației frontului. Și nu a trecut tocmai mult, până când acest lucru s-a întâmplat.

În toamna anului 1918, a început puternica ofensivă aliată care a dus la capitularea Puterilor Centrale. Prima țară care s-a prăbușit sub loviturile aliate și care a fost nevoită să încheie armistițiul a fost Bulgaria¹¹. Numai după patru luni, din țara pretinsă învingătoare, ea a semnat fără condiții, cu puterile aliate, armistițiul de la Salonic, la 29 septembrie.

În armistițiul cu Bulgaria, interesele României au fost neglijate¹². Armistițiul prevedea obligativitatea Bulgariei de a evacua imediat teritoriile ocupate în Grecia și Serbia. Îi era interzisă scoaterea oricărui bun din aceste teritorii. Armata era

---

⁷ Gh. I. Florescu, *Desăvârșirea unității naționale, expresie a voinței întregului popor român*, în „Carpica”, XI, 1979, p. 52.

⁸ Eliza Campus, *La Roumanie rentre en guerre*, în „Revue roumaine d’Histoire”, București, Editura Academiei, nr. VI, 1971, p. 1064.

⁹ Denys Cochin, *Pour la Roumanie*, în „Le Figaro”, 15 juin 1919.

¹⁰ *La Conference de la Paix. Ouverture solennelle. Discours de M. Poincaré, M. Clemenceau élu president*, în „Le Figaro”, 19 janvier 1919.

¹¹ Mircea N. Popa, *Primul război mondial, 1914–1918*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 437.

¹² Radu Meitani, *Istoria politică a raporturilor dintre state de la 1856 la 1930*, București, 1943, p. 246.

demobilizată și dezarmată, cu excepția a trei divizii de infanterie și patru regimente de cavalerie, care urmau să fie concentrate spre granița de est, și în Dobrogea¹³. Prima hotărâre cu privire la Dobrogea s-a luat în luna noiembrie 1918, când s-a cerut Bulgariei evacuarea provinciei¹⁴. Practic, în statutul juridic al provinciei se producea cea de a treia schimbare din ultimii șase ani, fapt care mărea tensiunea emoțională a populației din zonă, și nu numai¹⁵. Provincia a fost ocupată de trupe engleze. Ele aveau misiunea de „a susține autoritățile române și a contribui la menținerea ordinii și respectarea legilor”¹⁶.

Această decizie a nemulțumit guvernul de la Sofia. Decizia adăugându-se atât condițiilor armistițiului, cât și calității Bulgariei de stat înfrânt a determinat demisia guvernului bulgar¹⁷. Pe de altă parte, neîmpăcându-se cu ideea pierderii Dobrogei, trupele bulgare sau bande de comitajii au început provocările armate în această provincie¹⁸. Comandantul misiunii militare britanice din România solicita la București „să se trimită trupe române (în Dobrogea – n.n., Gh. C.) deoarece bulgarii au călcat armistițiul”¹⁹.

Aceasta era situația în care se găsea Dobrogea în momentul deschiderii Conferinței de Pace de la Paris–Versilles. Din partea delegației române se impuneau stăruitoare eforturi pentru recunoașterea drepturilor României asupra întregii provincii. Încă din octombrie 1918, presa ploieșteană anunța că în străinătate se vorbea de faptul că Bulgaria recunoștea dreptul

---

¹³ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 437.

¹⁴ Radu Meitani, *op. cit.*, p. 246.

¹⁵ Gheorghe Calcan, *90 years from the Neuilly sur Seine peace Treaty with Bulgaria from november 29th 1919. Reverberations in that time* French Press, The 33-rd Annual Congress of the American Romanian Academy of Arts and Sciences (ARA), Romania, Alma Mater University of Sibiu, June 2–7, 2009, Proceedings, vol. III, Politehnic International Press, Montreal, Quebec, 2009, p. 215.

¹⁶ Valeriu Florin Dobrinescu, *Raporturile româno-engleze, 1919–1940*, Institutul de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol», Iași, 1979, manuscris, p. 38.

¹⁷ Radu Meitani, *op. cit.*, p. 246.

¹⁸ Viorica Moisuc, *România la Conferința de pace de la Paris*, în „Marea Unire din 1918 în context european”, coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, 2003, p. 255.

¹⁹ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 38.

României de a avea ieșire la mare. Asemenea vești care conturau „concesii” minimale din partea părții bulgare îngrijorau opinia publică românească, întrucât Dobrogea, în întregime, făcea parte din configurația teritorială antebelică a statului român și România terminase războiul mondial alături de statele învingătoare. Se făceau eforturi consistente pentru a se atrage sprijinul personalităților influente ale momentului precum Ministrul de Externe francez, de partea cauzei românești²⁰. La 7 ianuarie 1919, ministrul României la Paris, Victor Antonescu, îi telegrafia lui Brătianu că a făcut să apară în ziarele „Le Temps”, „Matin” și alte cotidiane, informații despre situația Dobrogei și insistența bulgară în a ocupa această regiune, violându-se astfel integritatea pământului românesc²¹.

Conform statisticii din 1913, în Dobrogea locuiau 286.425 români, ceea ce reprezenta 56,9% din totalul populației provinciei, 51.149 bulgari, adică 13,4% din totalul populației Dobrogei, 41.442 turco-tătari (10,9%), 35.859 ruși (9,34%), 35.605 diverși (9,3%)²². Se poate constata cu ușurință superioritatea elementului românesc din provincie. Această statistică infirma aprecierile unor autori străini, ce afirmau în timpul Conferinței că, prin pierderea Dobrogei, Bulgaria pierdea 200.000 de bulgari²³. Dacă se însumează numărul naționalităților bulgară, turcă, rusă și alții oferit de statistica din 1913, se va obține numărul de 164.055, ceea ce contestă faptul că în Dobrogea s-ar fi putut afla 200.000 de bulgari. Mai degrabă, aici poate fi vorba de o preluare necritică a unor elemente oferite de propaganda bulgară și de o deformare a realității influențată de unele interese de ordin economic²⁴.

Coborând în timp, statistica făcută în 1877–1878 de către guvernatorul rus al provinciei, deși parțială pentru județul Tulcea

²⁰ *Tratative asupra Dobrogei. Negocieri cu Bulgaria*, în „Renașterea”, An I, nr. 118, 23 octombrie 1918.

²¹ Biblioteca Națională, Colecția Saint-Georges, fond Victor Antonescu, pachet CLXXIV, dosar 5, ff. 322–323.

²² Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 38.

²³ Charles Seymour, House, *Ce-qui se passé reelment à Paris en 1918–1919*, Paris, Payot, 1923; Renoud de Jouvenal, *Vingt anees d'erreure politiques*, Editions Hier et aujourd'hui, 1947, p. 162.

²⁴ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 39.

și jumătate din județul Constanța, arată că în zonă erau 5572 capi de familie români și 4750 capi de familie bulgari, iar statistica din anul 1880 arată că în provincie existau 46.671 români și 24.915 bulgari²⁵. La Conferință, bulgarii, sperând să obțină măcar partea sudică a Dobrogei, vorbeau de o superioritate etnică bulgărească. Dar și unii autori străini au acreditat ideea că în Dobrogea existau mai mulți bulgari decât afirmau statisticile românești²⁶. Confuzia poate veni, în acest caz, și din faptul că celelalte minorități din provincie: turco-tătari, ruși etc. erau mai apropiați etnic și lingvistic (cazul rușilor) de bulgari decât de români. Un lucru credem însă că era evident, în partea sudică a provinciei, și în special în Cadrilater, concentrarea de populație bulgară era mai mare decât în părțile centrale și nordice ale Dobrogei. Această evidență a făcut ca la Conferință să se realizeze mai multe scenarii în privința trasării graniței româno-bulgare²⁷.

În comparație cu definitivarea tratatelor cu Ungaria și Austria, încheierea celui cu Bulgaria a fost relativ mai ușoară. Aceasta s-a datorat faptului că Bulgaria nu a fost „un mare regat milenar”, ce trebuia „să piardă” întinse teritorii cum a fost cazul Ungariei, de asemenea, în tratatul cu Bulgaria nu a fost necesară introducerea unor clauze speciale asupra ocrotirii minorităților, cum s-a întâmplat în cazul tratatului cu Austria. Aceste fapte nu au determinat însă ca tratativele să decurgă ușor. Bulgaria a pregătit un însemnat material documentar²⁸, în care își revendica drepturi asupra Traciei, Dobrogei și Macedoniei. Pretențiile Bulgariei au fost susținute cu lux de amănunte în volumul intitulat „La question bulgare et les etats balcaniques” (similar celor patru volume ungurești asupra problemei Ungare)²⁹.

Delegația română la Conferință și-a concentrat eforturile pentru susținerea tuturor intereselor românești. În pledoariile sale, Ion I. C. Brătianu a insistat cu aceeași vehemență ca în susținerea drepturilor României asupra Transilvaniei, Banatului,

²⁵ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, pp. 326–327.

²⁶ Charles Seymour, House, *op. cit.*, Renaud de Jouvenal, *op. cit.*, p. 162.

²⁷ Gheorghe Calcan, *op. cit.*, p. 216.

²⁸ Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 255.

²⁹ Radu Meitani, *op. cit.*, p. 246.

Bucovinei și Basarabiei și asupra dreptului României de a stăpâni Dobrogea. Presa ploieșteană definea sugestiv aceste teritorii drept „fragmente din suflet”³⁰. La 1 februarie 1919, fiind convocat în fața Conferinței, șeful delegației române a insistat asupra „necesității de a stăpâni efectiv Dobrogea”³¹.

Delegația română a cerut în repetate rânduri permisiunea ca trupele române să ocupe Dobrogea. Astfel, la 8 februarie, Brătianu se adresa în scris Conferinței. Solicitarea era reluată la 21 februarie, într-o notă adresată, concomitent, Ministrului de Externe francez Pichon, expertului André Tardieu și delegatului american House. La 3 martie, delegația română depunea un nou memoriu pe birourile Conferinței³².

La aceeași dată de 3 martie 1919³³, delegații americani au propus o așa-zisă frontieră etnică între România și Bulgaria. Propunerea lor de trasare a graniței în Dobrogea era interpretată ca un compromis între frontiera stabilită prin Tratatul de la Berlin din anul 1878 și cea stabilită prin Tratatul de la București din anul 1913. Prin această propunere se estima că aproximativ 38.000 de bulgari ar fi rămas în România, în loc de 135.000³⁴. Britanicii nu agreau ideea de a se rectifica frontierele antebelice, dar ar fi acceptat modificarea granițelor dintre cele două state, dacă România și Bulgaria ar fi ajuns la o înțelegere în această privință.

Poziția engleză se creionase deja înaintea acestui moment. Încă din 10 februarie sir Eyre Crowe finaliza recomandările britanice în privința Dobrogei. Conform acestora, după ce s-ar fi satisfăcut doleanțele românilor, la un moment considerat favorabil, guvernul român „să fie în mod insistent îndemnat în vederea unei ajustări a frontierelor cu Bulgaria”³⁵. Acest lucru ar fi fost atât în interesul

³⁰ Gyon, *Fragmente din suflet*, în „Lanternă”, 9 iunie 1919.

³¹ *Expunerea d-lui I. I. C. Brătianu*, în „Mișcarea”, 30 ianuarie 1919.

³² Ion Rusu Abrudeanu, *România și războiul mondial, contribuțiuni la studiul istoriei războiului nostru*, București, 1921, pp. 374–376, 408–410.

³³ Din Tratatul privind Istoria Românilor se deduce că această întrunire s-ar fi desfășurat la 5 martie (Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII..., p. 15).

³⁴ Sherman David Spector, *România și Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui Ion I. C. Brătianu*, Iași, Institutul European, 1995, p. 154.

³⁵ Valeriu Florin Dobrinescu, D. Tompea, *România la Conferințele de Pace (Paris: 1919–1920; 1946–1947)*, Focșani, Neuron, 1996, p. 166.

populației din zonă, cât și al relațiilor bilaterale ulterioare ale celor două state. Acest mod de rezolvare ar fi fost singurul caz în care un stat aliat să cedeze teritorii unui stat inamic, iar opinia publică ar fi fost puternic afectată, fapt pentru care soluția propusă trebuia să fie luată cu foarte multă grijă³⁶.

Francezii au acceptat inițial părerea că linia propusă de americani ar fi putut să rectifice unele erori mai vechi, dar s-au opus în final ideii ca un stat învingător să realizeze concesii teritoriale unui stat înfrânt. Propunerile americane au fost astfel respinse.

În raportul final asupra acestor discuții, americanii și-au menținut argumentele propunerii lor, dar au recunoscut, totuși, că acea Comisie desemnată cu rezolvarea acestei probleme nu avea împuternicirea de a propune realizarea unor cedări teritoriale din partea unui stat aliat către un stat inamic. Comisia creiona ideea modificării graniței în Dobrogea de sud dacă România ar fi fost de acord. S-ar fi ajuns astfel la o nouă frontieră între cele două state care ar fi asigurat o linie de apărare mai bună pentru ambele țări. Unele spații în care românii ar fi reprezentat o minoritate nesemnificativă comparativ cu bulgarii, susține Sherman David Spector, care din punct de vedere economic se orientau spre sud, ar fi fost integrate statului bulgar. Francezii nu au acceptat această idee, din motivul precizat anterior. Problema a rămas astfel în suspensie³⁷.

Discuțiile asupra redactării tratatului cu Bulgaria au început după remiterea condițiilor de pace Germaniei, când se lucra concomitent asupra tratatelor cu Austria, Ungaria, Bulgaria. La 14 mai miniștrii de externe ai marilor puteri au discutat asupra recomandărilor referitoare la Bucovina și Dobrogea. Robert Lansing și experții americani nu au fost prezenți la dezbateri, ministrul american fiind înlocuit de Henry White. Laroche, reprezentantul Franței, susține David Spector, ar fi profitat de acest lucru. El ar fi convins asistența că, anterior acestei reuniuni, toată lumea ar fi fost de acord ca frontiera româno-bulgară să nu fie schimbată. Laroche ar fi răspuns astfel afirmativ la întrebarea reprezentantului Italiei, dacă toată lumea avea aceeași părere în chestiunea Dobrogei³⁸.

³⁶ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 15.

³⁷ Sherman David Spector, *op. cit.*, pp. 154–155.

³⁸ *Ibidem*, p. 170.

Dezbaterile au fost reluate la 16 mai, la Quai d'Orsay, în același cadru de reuniune a miniștrilor Afacerilor Externe. S-au abordat chestiunea frontierei bulgaro-grecești și problemele bulgaro-române³⁹. Henry White a venit însoțit de Clive Day și împreună au ridicat și susținut problema retrocedării unei părți din Dobrogea de sud. Reprezentantul Franței, André Tardieu a insistat însă asupra principiului că „era dificil să ceară unui stat aliat, după un război victorios, să cedeze unui stat inamic teritoriul pe care îl avusese înainte de război”⁴⁰. Americanii au îndemnat la reflecții asupra propunerii SUA, Balfour și Pichon au propus inițierea unor demersuri pe lângă România cu scopul de a face cedări în interesul păcii generale. Sonino s-a arătat sceptic în privința disponibilității lui Brătianu de a negocia cu bulgarii. Tardieu estima că Brătianu ar fi putut accepta ideea, dacă Bulgaria ar fi cedat Serbiei teritorii din Macedonia, iar Serbia ar lăsa României întregul Banat. Acest lucru îi părea totuși imposibil delegatului francez. Pichon, Ministrul de Externe francez, concluzionând oarecum, a propus acceptarea frontierei existente între cele două state. Sonino a introdus o nouă idee: propunerea americană „să fie răspândită neoficial” pentru a-l determina pe șeful delegației române să solicite negocieri din proprie inițiativă. Tardieu a respins ideea, susținând că se putea „profita incorect de România” a cărei „frontieră în Basarabia fusese lăsată în suspensie în virtutea remarcii lui Lansing cum că această frontieră nu poate fi decisă în absența Rusiei”. Mai mult, România nu avea încă trasată granița în Banat. În finalul reuniunii, miniștrii de Externe au căzut de acord să amâne discuțiile privitoare la granițele românești⁴¹.

---

³⁹ L. Aldrovandi Marescotti, *Guerre diplomatique, 1914-1919*, Paris, Gallimard, pp. 261-262.

⁴⁰ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 170.

⁴¹ *Ibidem*, pp. 170-171. În contextul acestor tratative, se poate reține și aprecierea subsecretarului de stat Frank Polk că nu se putea recomanda recurgerea la război pentru a constrânge România să cedeze în problema Dobrogei de sud. Poziția extrem de dură a delegaților americani, aluzia la recurgerea la război ar putea avea ca explicație intenția americanilor de a se întoarce cât mai repede peste ocean, iar tratatele să fie finalizate. Eșecul acestei atitudini rigide a reprezentat o tranziție spre o etapă a negocierilor. Americanii nu au renunțat la propunerea lor inițială, dar au venit cu alternative care vizau cedarea parțială a Dobrogei de sud (Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 15).

Propunerea lui Sonino se pare că a avut un oarecare ecou. Ziarele bucureștene scriau la 17 mai despre faptul că la Conferință s-a propus ca Pichon să devină mediatorul disputelor dintre România, Bulgaria și Serbia în privința frontierelor. Trumbic, reprezentantul sârbilor, ar fi fost disponibil să cedeze în problema Banatului, pentru a avea o bună relație cu România, dacă ar fi primit orașul Fiume. Oficialul de presă al Partidului Național Liberal, respingea ideea de a se face cedări în favoarea bulgarilor, iar Brătianu avertiza că va demisiona dacă Alianții vor continua să-l trateze cu dispreț⁴².

La 18 mai, Consiliul Miniștrilor de Externe a aprobat frontiera româno – bulgară în Dobrogea, iar peste două zile, raportul Comisiei pentru afacerile românești și iugoslave a fost înaintat Consiliului celor Zece. Concomitent, diverși emisari și publicații încurajate de guvernul bulgar întrețineau la Conferință o atitudine favorabilă revendicărilor Bulgariei, inclusiv în privința Dobrogei⁴³.

În Consiliul celor Patru, Wilson opina că nu era necesar în cazul bulgarilor, ca de altfel și în al celorlalte state înfrânte, de un tratament distant și dur, așa cum a fost aplicat germanilor. Bulgarii puteau, în aprecierea președintelui american, să vină și să-și susțină interesele în fața Conferinței⁴⁴. În a doua jumătate a lunii mai, cea mai mare parte a clauzelor tratatului a fost definitivată⁴⁵.

Prin diverse mijloace propagandistice, bulgarii încercau să convingă autoritățile decizionale ale Conferinței, despre legăturile strânse ale Dobrogei cu Bulgaria. Într-un memoriu adresat Conferinței de Pace, bulgarii susțineau că din punct de vedere geografic, Dobrogea făcea parte integrantă din Peninsula Balcanică; că în tot Evul Mediu, Țările Române s-au bucurat de autonomie pe când Dobrogea, ca și întreaga Bulgaria, s-a aflat sub o cruntă asuprire a jugului otoman până în anul 1878; că Dobrogea a intrat în limitele trasate de biserica națională bulgară în anul 1870; că limba bulgară a fost limba oficială în Dobrogea; că provincia a fost

⁴² Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 171.

⁴³ Valeriu Florin Dobrinescu, D. Tompea, *România la Conferințele de Pace...*, pp. 167–168.

⁴⁴ L. Aldrovandi Marescotti, *op. cit.*, p. 339.

⁴⁵ *Ibidem*, pp. 281–290, 301.

românizată după integrarea acesteia statului român în 1878; că în anul 1913, România a răpit Bulgariei Dobrogea Meridională⁴⁶. Intelectuali români de mare valoare au luat atitudine față de ideile lansate de propaganda bulgărească. Spre exemplu, istoricul Oreste Tafrali de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași argumenta faptul că Dobrogea nu a fost niciodată parte a zonei care a constituit leagănul de formare a statului bulgar⁴⁷.

În tot acest răstimp, la granița româno-bulgară a persistat o atmosferă încordată alimentată de mai multe provocări din partea Bulgariei⁴⁸. Încercând să obțină măcar o parte a Dobrogei, guvernul de la Sofia a realizat un plan coerent care a inclus o mișcare subversivă în Dobrogea susținută de agitatori, comitagii⁴⁹, grupuri de presiune asupra autorităților militare aliate, acțiuni militare propriu-zise, propagandă în străinătate, memorii către guvernul francez etc.⁵⁰. Concomitent, la 29 mai 1919, la Constanța, o adunare la care au participat 20.000 români, musulmani, greci și alte naționalități se pronunța în spiritul menținerii integrității provinciei. A fost înaintat un document miniștrilor Franței, SUA, Angliei și Italiei de la București⁵¹.

Presa românească prin pana unor iluștri reprezentanți ai culturii naționale, urmărind atent mersul tratatelor de la Paris, nu a scăpat din vedere negocierile diplomatice duse pentru încheierea tratatului cu Bulgaria. Spre exemplu, în coloanele ei, poetul George Topârceanu a luat atitudine împotriva poziției neprincipiale a Bulgariei care cerea plebiscit în Dobrogea, după ce în martie 1918 refuzase această cerere a României, în mod categoric. „În orice caz, deși noi n-am avea să ne temem de rezultate (ale plebiscitului – n.n., Gh. C.) cu niciun preț nu ar trebui să acceptăm acum ceea ce bulgarii au refuzat atunci. Ar fi o jignire pentru noi. Măsura aceasta ne-ar jigni sentimentul de dreptate și mândria

⁴⁶ Călin Negoită, *op. cit.*, pp. 222–224.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Criticus, *Evenimentele se precipită*, în „Opinia”, 17 martie 1919, *Pacea generală*, în „Opinia”, 15 mai 1919.

⁴⁹ Comitagii reprezentau bande înarmate care atacau populația civilă (Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 16).

⁵⁰ Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 255.

⁵¹ Călin Negoită, *op. cit.*, p. 222.

națională”, iar atunci când „încheiau pacea cu Germania (de la București – n.n., Gh. C.) în martie 1918 bulgarii nici nu voiau să audă de plebiscit în Dobrogea. Bulgarii se credeau atunci învingători: musca se întorcea de la război pe coiful prusac [...].

Dacă ieri ai crezut că plebiscitul e superfluu și jignitor, pentru că aliații tăi erau învingători, nu mai poți avea dreptul astăzi când aliații tăi sunt învinși să pretinzi că plebiscitul e uman și necesar. Un principiu – sublinia poetul – nu e o umbrelă pe care o iei cu tine ori o lași acasă după cum e vremea urâtă sau frumoasă⁵².

La 28 iunie 1919 s-a semnat Tratatul de pace cu Germania de la Versailles. Acesta prevedea anularea Tratatului de la Buftea București din mai 1918. În mod implicit, drepturile României asupra Dobrogei erau restabilite. Acest lucru a reprezentat un câștig pentru susținerea și integrarea punctului de vedere românesc în viitorul tratat cu Bulgaria. Totuși, acest document nu a împiedicat delegația bulgară să-și păstreze revendicările asupra Cadrilaterului.

Astfel, la Paris, în discuțiile privitoare la Dobrogea, accentul a continuat să fie pus mai ales asupra Cadrilaterului, așa-zisa Dobroge nouă. La 11 iulie 1919, V. Antonescu îi comunica lui Brătianu că a avut o întrevedere în acea zi cu Tardieu, expert în probleme teritoriale și cu Laroche, cu care a vorbit despre chestiunea Dobrogei⁵³. La jumătatea aceleiași luni, anglo-saxonii susțineau ca Bulgaria să primească o parte sau chiar întregul Cadrilater⁵⁴. Despre acest fapt N. Titulescu îl înștiința pe Take Ionescu printr-o scrisoare datată 15 iulie: „Un lucru care mă frământă rău în ultimele zile e chestia Cadrilaterului. Ziarele franceze spun că cei 5 au decis să păstrăm numai Silistra și Turtucaia și să înapoiem restul. Ce e adevărat, nu știu precis⁵⁵. Un congres al musulmanilor din nordul Dobrogei și din Cadrilater

⁵² George Topârceanu, *O sfidare bulgară*, în „Opinia”, 8 iunie 1919.

⁵³ Biblioteca Națională, Colecția Saint Georges, fond. V. Antonescu, pachet CLXXIV, dosar 5, f. 332.

⁵⁴ Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, Ediția a III-a, București, Cartea Românească, 1940, pp. 161–162.

⁵⁵ Biblioteca Națională, Colecția Saint Georges, fond Take Ionescu, pachet CXXV, dosar 4, ff. 9–11.

vota la Constanța, la 21 iulie, o moțiune prin care cerea regelui Ferdinand menținerea Cadrilaterului în granițele României⁵⁶.

La 25 iulie, maiorul Johnson din delegația americană propunea Foreign Office-ului prin intermediul lui Harold Nicholson un fel de troc pentru rezolvarea situației Dobrogei. Americanii vor recunoaște drepturile României asupra Basarabiei, dacă Anglia va renunța să mai susțină menținerea integralității Dobrogei în statul român. Discuțiile avute au fost concomitent prilejul unui gen de „confesiuni” reciproce, în sensul că Nicholson spunea că Anglia ar fi dorit ca Dobrogea de sud să aparțină Bulgariei, dar nu se putea cere ca România, ca stat aliat, să facă sacrificii, iar Johnson afirma că americanii (inclusiv Lansing și Polk) erau convinși de dreptatea apartenenței Basarabiei la România, dar ei nu puteau fi de acord ca „un stat aliat să-și anexeze teritoriul altuia”. Deși propunerea americană nu-i părea „foarte logică” diplomatului englez, el promitea să informeze superiorii săi, apreciind că ar putea fi baza unui compromis⁵⁷. În aceeași zi de 25 iulie, delegația bulgară era așteptată la Paris pentru a i se comunica granițele fixate⁵⁸.

Făcându-se ecoul întregii opinii publice românești, presa vremii⁵⁹ făcea cunoscut și privea cu neliniște aceste evenimente. Ea cita acele știri ce aparțineau unor cotidiane din străinătate care estimau posibilitatea pierderii Cadrilaterului de către România⁶⁰. Cu toate acestea, se privea totuși cu optimism, subliniindu-se că

⁵⁶ Călin Negoită, *op. cit.*, p. 222.

⁵⁷ Valeriu Florin Dobrinescu, D. Tompea, *România la Conferințele de Pace...*, p. 167. Despre insistența poziției americane de a recunoaște drepturile României asupra Basarabiei, numai dacă aceasta va face cedări teritoriale în sudul Dobrogei, Bulgariei, vezi și Ion Țurcanu, *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări, 1918*, Chișinău, Tipografia Centrală, 1998, pp. 340-341.

⁵⁸ *Pacea cu Bulgaria*, „Mișcarea”, 20 iulie 1919.

⁵⁹ Vezi și Ion Agrigoroaiei, Gheorghe Calcan, *Atitudinea marilor puteri față de România la Conferința de Pace de la Paris din anii 1919-1920, oglindită în presa din orașul Ploiești*, în „Anuar-ul Societății de Științe Istorice din România”, Filiala Prahova, I, Ploiești, 1989, p. 59; I. Agrigoroaiei, G. Calcan, M. Strugariu, *Atitudinea marilor puteri față de România la Conferința de Pace de la Paris reflectată în presa ieșeană (1919-1920)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, 1981, Iași, pp. 317-331.

⁶⁰ *Săptămâna politică externă. Telegrama*, în „Îndreptarea Prahovei”, 4 august 1919; *Situația țării în afară*, în „Rezervistul”, an I, nr. 3, 24 februarie 1919.

Bulgaria, care „a dat cu piciorul în toți vecinii ei”⁶¹, a fost timp de trei ani inamica aliaților și că ea nu se va putea bucura de un tratament ce ar dăuna României, care s-a jertfit atât de mult pentru cauza comună. În plus, după cum arăta ziarul ploieștean „Invalidul român”, statul român a suferit „jafurile, omorurile, devastările, incendierea orașelor și satelor românești de către armatele bulgare”⁶². La rândul ei, presa ieșeană se întreba: „Ne va fi smuls Cadrilaterul după cum anunța «Le Journal», pentru a fi dat răsplătă acelor care ne-au distrus orașele, ne-au ucis prizonierii, ne-au chinuit populația? Nu voim să credem”. Aceasta ar fi o „hotărâre luată de Conferință în lipsa noastră și contra celui mai elementar simț de dreptate”⁶³. În iulie, presa ploieșteană făcea cunoscut cititorilor săi că la Conferință s-au definitivat despăgubirile pe care Bulgaria urma să le plătească României, Serbiei și Greciei⁶⁴. Discuțiile asupra tratatului cu Bulgaria s-au prelungit însă până în luna septembrie.

Împărtășind, însă, opiniile delegaților americani, „Chicago Tribune” propunea următoarea soluție: „România să cedeze Bulgariei o mică parte din Cadrilater și să primească Vidinul și ținuturile înconjurătoare locuite de români⁶⁵. Susținând teza cedării Cadrilaterului, colonelul House, membru al delegației americane, motiva acest lucru prin dorința de a nu se crea o Bulgarie mică între România și Iugoslavia⁶⁶. Trebuie precizat că motivația diplomatului american nu avea susținere, întrucât statul român nu a nutrit gânduri expansioniste în detrimentul vecinilor săi. În ceea ce privește poziția marilor state față de problema Dobrogei, ea a fost următoarea: Italia și Japonia s-au

---

⁶¹ Leonida S. Georgescu, *Bulgaria și România*, în „Invalidul român”, anul III, nr. 7, 10 martie 1923.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Pacea cu Bulgaria*, „Mișcarea”, 20 iulie 1919.

⁶⁴ Pax, *Tratatul de pace cu Bulgaria. Despăgubirile acordate României*, în „Lanternă”, 28 iulie 1919.

⁶⁵ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, pp. 161–162; Valeriu Florin Dobrinescu, *Raporturile româno-ingleze...*, p. 39. Pe malul drept al Dunării locuia un număr însemnat de români. În zona Vidinului existau 40 de comune românești. Vezi Petre Petrinca, *Românii din Bulgaria*, în „Piatra de hotar”, Arad, An III, 1936, nr. II, p. 31, nr. III, p. 37, nr. IV, p. 15, nr. VII, p. 36, nr. VIII–IX, p. 89.

⁶⁶ Radu Meitani, *op. cit.*, p. 247.

raliat poziției americane, Franța se opunea oricărei cedări din teritoriul stăpânit de România înainte de război, Anglia se va ralia poziției Franței.

Ca mijloc de presiune asupra României, s-a încercat condiționarea recunoașterii drepturilor asupra Basarabiei, prin cedarea unei părți din Cadrilater⁶⁷. La 8 august, Ion Pelivan membru basarabean al delegației române la Paris, într-o scrisoare trimisă în țară, nota: „profesorul Johnson, care este însărcinat cu chestia Basarabiei, nu este contra noastră. El recunoaște drepturile noastre istorice asupra Basarabiei, dar pune dezlegarea chestiei Basarabiei în legătură cu chestia Cadrilaterului «bulgăresc». Dacă am ceda noi, românii, Cadrilaterul, nici nu s-ar ridica chestia Basarabiei”⁶⁸. La întrevvederea lui V. Antonescu cu Pichon și Berthelot, la 19 august 1919, acesta le spunea deschis interlocutorilor francezi că „niciun guvern român nu acceptă să cedeze prin ordin Conferinței, vreun teritoriu Bulgariei”⁶⁹. Ziarul prahovean „Renașterea” arăta cum Ministrul de Externe francez, înțelegând punctul de vedere românesc, promitea României sprijin contra poziției americane⁷⁰. Trebuie precizat că poziția delegației americane în privința Cadrilaterului a fost determinată de anumite interese de ordin economic⁷¹.

La 3 septembrie 1919, Balfour preciza într-o reuniune oficială că hotărârea Consiliului Suprem era aceea că România ca stat aliat, nu putea să cedeze niciun teritoriu Bulgariei. Cu toate acestea, Consiliul Suprem aprecia că România ar fi trebuit să

---

⁶⁷ Gheorghe I. Brătianu, *La Bessarabie, droits nationaux et historique*, Bucharest, Edition Semne, 1995, p. 98.

⁶⁸ Ion Țurcanu, *op. cit.*, p. 322. Pelivan surprindea în scrisoarea sa deruta pe care o produceau aceste presiuni concertate și îndelungate asupra delegației române, o parte a membrilor delegației României începând să se gândească la alternativa cedării în Dobrogea „pentru a nu primejdi Basarabia, [și] pentru a nu fi certați pe veci cu Bulgaria”. Același Pelivan își amintea, relatându-i într-o scrisoare din 16 septembrie lui Ion Inculeț, o remarcă a lui Tardieu făcută direct la o întâlnire cu delegații români: „La creditul d-voastră aveți Basarabia, iar la debit – iscălirea tratatului cu Austria și o mică concesiune bulgarilor în Cadrilater” (*Ibidem*, pp. 189, 322).

⁶⁹ Valeriu Florin Dobrinescu, *Raporturile româno-engleze...*, p. 39.

⁷⁰ *Negocieri cu Bulgaria*, în „Renașterea”, 23 octombrie 1918.

⁷¹ Valeriu Florin Dobrinescu, *Raporturile româno-engleze...*, p. 39.

cedeze o parte din sudul Dobrogei, care nu era românească, dar nu era de preferat să se ajungă la încordarea relațiilor. Dacă aliații ar fi intrat în război cu România, situația ar fi fost alta⁷².

Referindu-se la toate aceste discuții, „Le Figaro” nota la 4 septembrie 1919: „Delegația americană cere ca România să cedeze Bulgariei districtul Dobrici, abandonat de aceasta (Bulgaria – n.n., Gh. C.) prin Tratatul din 1913. Este de observat în mediile românești (opinia – n.n., Gh. C.) că este fără precedent de a se revizui frontierele unui stat aliat, așa cum existau ele înainte de război, în favoarea unui stat inamic. Este de reținut că dacă este exact că există în districtul Dobrici o populație în majoritate neromânească, districtul Vidin din nord vestul Bulgariei este în revanșă populat de 120.000 de români, pe care România nu se gândește absolut deloc să-i revendice.

Poziția românească se bazează în parte pe dreptul (juridic – n. n., Gh. C.) pentru că problema este situată în acest registru. Dar în mod legitim ea tinde să-și protejeze interesele materiale de cea mai înaltă importanță pentru dezvoltarea bogăției naționale”⁷³.

La 12 septembrie, V. Antonescu comunica faptul că Georges Clemenceau își asigurase sprijinul lui Balfour în privința păstrării Dobrogei Noi⁷⁴. S-a hotărât definitiv ca România să păstreze în întregime Dobrogea. Soluția cedării unei porțiuni din provincie nu a fost admisă și „pentru motivul că nu se putea ca un stat aliat și învingător să cedeze teritoriului unui stat inamic și învins”⁷⁵. După părerea noastră, în măsura existenței unei superiorități numerice bulgărești, în extremitatea sudică a Cadrilaterului, cu toată superioritatea evident românească, în ansamblul provinciei, s-ar fi putut negocia cedarea din partea României a teritoriului respectiv⁷⁶. Aceasta nu s-a întâmplat, pentru că în

⁷² Valeriu Florin Dobrinescu, D. Tompea, *România la Conferințele de Pace...*, p. 168.

⁷³ *La Roumanie et les traités. Une question de la souveraineté nationale*, în „Le Figaro”, 4 septembre 1919.

⁷⁴ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, pp. 161–162.

⁷⁵ Radu Meitani, *op. cit.*, p. 247.

⁷⁶ Teritoriul Cadrilaterului era locuit în mare majoritate de turci, tătari, găgăuzi. Bulgarii nu dețineau majoritatea. Românii, de asemenea. Vezi Constantin G. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 582–583; Constantin

ansamblul provinciei elementul românesc era în superioritate covârșitoare, Cadrilaterul întreg făcuse parte din statu-quo-ul românesc antebelic. România terminase războiul alături de statele învingătoare. Pe de altă parte, nu trebuie – pe plan teoretic – respinsă din capul locului și neanalizată propunerea privitoare la zona Vidinului, în schimbul părții ce s-ar fi cedat în sudul Dobrogei. Propunerea a fost formulată de reprezentanți ai marilor puteri. La Paris, principiul naționalităților a fost așezat la loc de frunte. Regiunea Vidinului avea (și are) însemnate trăsături caracteristice etnosului românesc⁷⁷. Dar cum ar fi putut guvernul de la București să-și asume o responsabilitate așa de mare cum e aceea a administrării unui teritoriu pe care nu l-a stăpânit niciodată? Care ar fi fost aluziile, care și așa tot mai străbat câteodată la adresa faimosului „imperialism românesc”? Referindu-se la românii de peste Dunăre, un istoric român afirma, pe bună dreptate: „nu ne-am gândit niciodată să-i revendicăm pentru statul român; de această parte Dunărea

---

Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916–1919*, Ediția a II-a, vol. I, București, p. 97; S. Mehedinți, *Ce este Transilvania?*, în „Revista istorică română”, vol. X, 1940, p. 11 (harta etnografică arată inferioritatea elementului românesc în extremul sudic al Dobrogei). Călin Negoită oferă, pentru anul 1916, următoarea statistică a populației din Cadrilater: 287.215 locuitori din care 123.848 (43,2%) turci, 121.952 (42,4%) bulgari, 11.876 (4,2%) tătari, 11.019 (3,8%) țigani, 6.602 (2,3%) români. (Călin Negoită, *op. cit.*, p. 173).

⁷⁷ Vezi Petre Petrinca, *op. cit.*, p. 89. Vezi și Gheorghe Calcan, *Aromânii despre ei înșiși*, în „Citadela”, Revista de cultură, an III, nr. 13–16 (16–19), Cerașu, Prahova, 1998, pp. 160–165; Emil Hristov, Gheorghe Calcan, *Forms of Organization and Traditional Administrative Evolution of the Romanian Speaking Wallachian Community from the Timoc Valley, Bulgaria*, în „Buletinul Universității „Petrol-Gaze” Ploiești”, Seria Științe Socio Umane și Juridice, Vol. LX, nr. 2, 2008, pp. 71–74; Gheorghe Calcan, Veran Mateev, *Intercultural, Intersocial and Intereconomic Relations between the Bulgarian Community and the Wallachian One, Romanian Speaking, from the Timoc Valley, Bulgaria*, în „Buletinul Universității „Petrol-Gaze” Ploiești”, Seria Științe Socio Umane și Juridice, Vol. LX, nr. 2, 2008, pp. 67–70. Românii erau prezenți în aproximativ 40 de sate din valea Timocului bulgăresc, iar numărul acestora era estimat pentru perioada 1910–1920, ca variind între aproximativ 80.000 și 60.000 de persoane. (Teodor Dan Arhire, *Românii timoceri în prima jumătate a secolului XX*, Centrul de Studii pentru Resurse Românești, București, 2008, p. 24).

este granița cea mai naturală”⁷⁸. În contextul acestor dezbateri, trebuie remarcată principialitatea poziției românești, care s-a menținut pe poziția apărării statului antebelic, necedând unor eventuale tentații de ordin sentimental (care corespundeau, de altfel, întru totul realității etno-istorice)⁷⁹.

La 19 septembrie, delegației Bulgariei i se înmâna textul provizoriu al Tratatului de Pace. Acesta prevedea recunoașterea graniței din anul 1913, ca frontieră între România și Bulgaria⁸⁰. Clauzele tratatului au nemulțumit atât de puternic guvernul, încât acesta a demisionat. S-a format un nou guvern, sub președinția lui Stambolinski⁸¹. Luna următoare, delegația bulgară a înaintat Conferinței două memorii cu obiecțiile sale⁸². La 4 octombrie, bulgarii susțineau că dobrogenii ar fi fost frapați de cuprinderea în Proiectul de tratat a deciziei de a lăsa Dobrogea în stăpânirea românilor⁸³. În memoriul din 24 octombrie se „solicita bunăvoința puterilor aliate, afirmându-se că poporul bulgar nu fusese în unanimitate partizan al războiului alături de Puterile Centrale și că, acum, Bulgaria suferise o schimbare sufletească și era democrată și regenerată ca Franța după revoluție”⁸⁴. Erau, de asemenea, etalate pretențiile teritoriale ale Bulgariei asupra Dobrogei, Macedoniei, Serbiei până la Marona și Turciei. Cererile Bulgariei erau „o pledoarie – după cum observa un istoric român – făcută mai mult în scopul ca să scuze rapacitatea din timpul războiului, când credea că pacea va fi dictată de aliații ei, decât

---

⁷⁸ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, Ediția a II-a, vol. I, p. 39. Problema românilor din Balcani (inclusiv cei din zona Timocului) s-a discutat în așa-numitul Birou al păcii constituit în 1942 de Mihai Antonescu. Acesta avea scopul de a aduna materialul documentar necesar analizelor Conferinței de Pace ce urma să încheie cel de al Doilea Război Mondial. (Mihai Antonescu, *Convorbiri pentru pregătirea păcii*, în „Magazin istoric”, Serie nouă, iunie 1993, pp. 16–20).

⁷⁹ Zona Vidinului a fost și continuă să fie locuită de o importantă populație românească. Vezi Emil Hristov, Gheorghe Calcan, *op. cit.*, pp. 71–74.

⁸⁰ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 16; Valeriu Florin Dobrinescu, D. Tompea, *România la Conferințele de Pace...*, p. 168.

⁸¹ Radu Meitani, *op. cit.*, p. 346–347.

⁸² Constantin Kirițescu, *op. cit.*, Ediția a II-a, vol. 3, pp. 529–530.

⁸³ Călin Negoită, *op. cit.*, pp. 222–224.

⁸⁴ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, Ediția a II-a, vol. 3, pp. 529–530.

cu nădejdea câștigării acestor teritorii”⁸⁵. Bulgaria mai cerea admiterea ei în Societatea Națiunilor, concesi în privința efectivelor armatei și a flotei.

La 1 noiembrie, Conferința a răspuns obiecțiilor expuse de către delegația bulgară cu privire la proiectul de tratat. Răspunsul combătea tezele bulgare. El enumera politica de cucerire și de jaf pe care a dus-o Bulgaria în timpul războiului, atacarea „pe la spate” a sârbilor și a românilor, care luptau pentru înfăptuirea idealurilor lor naționale, atacarea armatelor ruse și franco-engleze, faptul că participarea Bulgariei la război a dus la prelungirea operațiunilor militare, că Bulgaria nu a renunțat la război, că nu a cerut pacea decât în momentul când i-a fost impusă pe câmpul de război⁸⁶.

La Neuilly sur Seine, la 27 noiembrie 1919, a avut loc ceremonia semnării tratatului de pace între Bulgaria și puterile aliate și asociate⁸⁷. Din partea Bulgariei, tratatul a fost semnat de Alexandru Stambolinski, președintele Consiliului de Miniștri și Ministrul Războiului. Iată cum descrie un martor ocular solemnitatea semnării tratatului: „Ceremonia semnării a fost extraordinară. La marginea scârilor de piatră ale vechiului castel Neuilly două rânduri de soldați și de gardă cu baioneta la armă. Între timp marii șefi aliați se așezaseră și aveau cu adevărat un aer puternic și formidabil. În fundul sălii o masă compactă ai diverșilor delegați și chiar câteva femei, venite ca la spectacol. Mai multe exemplare legate ale tratatului erau depuse pe masă. Toți priveau spre ușa prin care urma să intre delegația bulgară care, după cum se aștepta, trebuia să fie numeroasă ca să reprezinte suveranitatea Bulgariei într-un moment atât de solemn și în același timp istoric. În locul acestei delegații, în hol, un ordin militar răsună în franceză (în onoarea lui Stambolinski – n.n., Gh. C.) ușile se deschiseră încet și o jumătate de duzină de atașați și de secretari ai Ministerului de Afaceri Externe francez, se ridicaseră și se rânduiseră aproape de intrare. După o clipă, un mic om sur, singur, ușor timid, intră încet

---

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România și Conferința de pace de la Paris (1918-1920), Triumful principiului naționalităților*, Cluj-Napoca, Dacia, 1983, p. 396.

și fu condus către un scaun din capătul sălii. Întregul ceremonial și desfășurarea militară și protocolară s-a făcut pentru acest individ singur, acest țaran Stambolinski? Era asemănător cu un funcționar de birou, venit pentru un consiliu de directori. Natural, el trebuia să semneze și semnă încurajat cu curtoazie de o ceată de secretari ai Quai d'Orsay-ului. Apoi semnează și marii șefi la rândul lor și bulgarul solitar și timid, cu ochii fixați pe perete, a fost reconduc în afara sălii, mai mult pe furiș. Imediat după aceea, adunarea își lua aspectul animat al unui cocktail. Aliații erau în pace cu Bulgaria”⁸⁸.

În privința clauzelor tratatului⁸⁹, ne vom referi, cu precădere, la cele care privesc România, căci în ansamblu structura și conținutul său corespundeau celorlalte tratate semnate la Conferință. În preambul, se arăta ca notă specifică, responsabilitatea Bulgariei în ducerea războiului prin deschiderea ostilităților contra Serbiei la 11 octombrie 1915 și stipula că: „Din acest moment și sub rezerva dispozițiilor tratatului de față, puterile aliate și asociate vor relua relațiile oficiale cu Bulgaria”.

În partea a doua erau stabilite frontierele Bulgariei. La articolul 27, punctul 5 era fixată frontiera cu România. „De la Marea Neagră la Dunăre: frontiera astfel cum exista la 1 august 1914; de aici până la confluența Timocului cu Dunărea. Principalul șenal, navigabil în amonte”. Articolul 29 preciza latitudinea Comisiei de delimitare a frontierei pe teren, de a ține cont de contestațiile statului nemulțumit, „afară de frontierele care existau în august 1914, unde rolul comisiilor se va mărgini la verificarea stâlpilor și movilelor”. Era vorba, deci, de granița româno-bulgară care nu putea cunoaște nicio modificare. Întregirea României, integritatea și recunoașterea granițelor ei erau însușite de Bulgaria prin prevederile părții a III-a, „Clauze politice”. Bulgaria se obliga să recunoască statele cu granițele care s-au constituit „în total sau în parte în teritoriile fostului Imperiu al Rusiei în limitele pe care acesta le avea la 1 august 1914” (articolul 58). Bulgaria se obliga să recunoască „Frontierele Austriei, ale Greciei, ale Ungariei, ale Poloniei, ale României, ale

⁸⁸ Charles Seymour, House, *op. cit.*, p. 136.

⁸⁹ *Tratat de pace între Puterile Aliate și Asociate și Bulgaria și Protocol, semnate la Neuilly sur Seine la 27 noiembrie 1919*, București, Imprimeria Statului, 1920.

Statului sârbo-croato-sloven și ale statului Cehoslovac, astfel cum aceste fruntarii vor fi fixate de către principalele Puteri aliate și asociate” (art. 59). Bulgaria se mai obliga „să accepte dispozițiunile care au fost sau vor fi luate cu privire la teritoriile fostului Imperiu German, ale Austriei, ale Ungariei sau ale Imperiului Otoman și a recunoașterii noilor state în fruntariile care le sunt fixate”.

Prin articolul 66 al părții a IV-a (Clauze militare, navale și aeriene) se arată că „numărul total al forțelor militare al armatei bulgare nu va trebui să depășească 20.000 de oameni, adică atât cât era necesar pentru menținerea ordinii interne și pentru paza frontierelor”.

România făcea parte, alături de Anglia, Franța, Italia, Grecia, Statul sârbo-croato-sloven din Comisia interaliată ce trebuia să identifice supușii aliați, să verifice opțiunea celor ce au manifestat dorința de a rămâne în Bulgaria și să identifice supușii bulgari ce au comis acte contrare legilor războiului în timpul acestuia (articolul 113, partea a V-a, „Prizonierii de război și morminte”).

Prin partea a VII-a, „Reparații”, Bulgaria urma să plătească drept reparații statelor aliate suma de 2.250.000.000 franci aur (art. 121). De asemenea, Bulgaria trebuia să retrocedeze României, ca de altfel și celorlalte state pe care le-a invadat, lucrurile de orice fel, documentele sau arhivele și toate obiectele prezentând un interes arheologic, istoric sau artistic, valorile ridicate, confiscate și sechestrate în teritoriile invadate (art. 125–126). Ca reparații pentru România, prin articolul 127, Bulgaria urma să predea în primele șase luni ce vor urma intrării în vigoare a Tratatului următoarele categorii și cantități de vite: 60 tauri (18 luni–3 ani), 6.000 de vaci cu lapte (2–6 ani), 5.250 cai și iepe (3–7 ani), 1050 catâri, 3.400 boi de jug, 15.000 oi. Reparații de acest gen erau acordate și Greciei și Iugoslaviei. Contravaloarea lor se scădea din quantumul total al reparațiilor bulgare⁹⁰. Presa prahoveană aprecia că numărul vitelor luate de Bulgaria în timpul războiului a fost mai mare decât cel prevăzut ca despăgubiri, în textul tratatului⁹¹. După unii autori, bulgarii au mai luat din teritoriul românesc 28 de

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ *Bulgarii au început să plătească*, în „Timpul”, anul II, nr. 7–8, din 1–15 martie 1921.

locomotive. Ele au fost revendicate de delegația română încă din 3 martie 1919⁹². Ca și celelalte tratate, și cel cu Bulgaria prevedea obligativitatea statelor ce au primit teritorii din Bulgaria de a prelua o parte din datoria acesteia (art. 141). Bulgaria recunoștea nevalabilitatea tratatelor de la București și Brest-Litovsk și obligativitatea de a preda României sau principalelor puteri aliatae și asociate beneficiile pe care le-a obținut din tratate (art. 43). Anularea tratatului de la București era încă o dată confirmată prin art. 171 al părții a IX-a, „Clauze economice” ce stipula că „Bulgaria recunoaște ca fiind și rămânând abrogate toate tratatele [...] cu România după 15 august 1916, până la punerea în vigoare a tratatului de față”. Ca o nuanță specifică, tratatul cu Bulgaria prevedea prin articolul 194 drepturile cetățenilor din teritoriile cedate, de a păstra în Bulgaria proprietățile lor. De asemenea, cetățenii bulgari își păstrau drepturile de proprietate în teritoriile cedate atâta timp și în condițiile prevăzute de legea bulgară. Tot ca nuanță specifică, tratatul prevedea obligativitatea Bulgariei de a ceda țărilor ce au primit teritorii, o parte din cota pe care administrația bulgară o strânsese din teritorii, pentru asigurări sociale și de stat (art. 203). Dunărea era declarată internațională, în vederea asigurării ieșirii la Marea Neagră (art. 219)⁹³.

Tratatul consemna starea de stat înfrânt a Bulgariei și condițiile care îi erau impuse în această calitate. Rectificări teritoriale fuseseră făcute în favoarea sârbilor și mai considerabile în favoarea grecilor, care au dobândit toată Tracia de Sud⁹⁴. Refulată în necazul și păcatul său, Bulgaria va fi singura țară ce-și va achita în mod conștiincios suma integrală a reparațiilor impuse⁹⁵. Presa ploieșteană anunța, în acest sens, că Bulgaria a început să înapoieze efectivele de vite prevăzute în despăgubiri, operațiune ce urma să se încheie până la 15 mai 1921⁹⁶.

⁹² Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, pp. 409–410.

⁹³ *Tratat de pace între Puterile Aliate și Asociate și Bulgaria...*

⁹⁴ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, Ediția a II-a, vol. III, p. 430.

⁹⁵ Emilian Bold, *De la Versailles la Lausanne, (1919–1932). Activitatea diplomației românești în problema reparațiilor de război (Contribuții)*, Iași, Junimea, 1976, p. 111.

⁹⁶ *Bulgarii au început să plătească, în loc. cit.*

Condițiile tratatului ca și absența unui stat vecin, mai puțin totuși România, cu care guvernul bulgar ar fi putut conlucra într-o atmosferă de normalitate, au facilitat alunecarea Bulgariei în tabăra statelor revizioniste. Aruncându-și privirile asupra ariei balcanice, un istoric străin, constatând pasiunile religioase și ura națională, înfierbântate și mai mult de războiul dintre Bulgaria și Serbia în 1915, dintre Bulgaria și România în toamna anului 1916, ca și cele două războaie balcanice din 1912–1913 – am adăuga noi –, concluziona că acestea „au lăsat în urma lor suferințe și ranchiune pe care tratatul de la Neuilly nu le-a îmbunătățit cu adevărat”⁹⁷. În ce privește Dobrogea, străvechi teritoriu românesc, revenirea ei, în întregime, la patria mamă a reprezentat un act de dreptate și justețe națională. Pretenția Bulgariei de a stăpâni Dobrogea întregă – materializată parțial prin pacea impusă de la București – a fost o greșeală care sfida realitatea istorică. Pacea de la București din 1918 – nesemnată niciodată de regele Ferdinand I – a fost, imediat ce condițiile au permis-o, repudiată.

Din cauza ne semnării tratatului cu Austria, datorită clauzelor minorităților, guvernul român nu a putut semna tratatul cu Bulgaria odată cu celelalte puteri aliate și asociate⁹⁸. Presa franceză a acordat suficient spațiu acestui aspect, insistând asupra notelor ultimative prin care România era somată să revină la Conferință⁹⁹. În noiembrie 1919, primele unități militare românești intrau în Cadrilater, iar la 3 decembrie, ultimele unități militare franceze părăseau regiunea¹⁰⁰. După obținerea unor modificări în tratatul cu Austria, România a semnat, prin Victor Antonescu și Constantin

⁹⁷ Pierre Renouvin, *Histoire des relations internationales*, septième tome, I, de 1914 à 1929, Paris, Hachette, 1958, p. 185.

⁹⁸ Horia Vladimir Ursu, *Din istoria relațiilor internaționale ale României, 1900–1920*, Editura Universității din București, 2010, p. 178.

⁹⁹ *Les Alliés et la Roumanie, 27 août 1916 – 27 août 1919*, în „Le Figaro”, 29 août 1919; *La Roumanie et les Alliés*, „Le Figaro”, 28 août 1919; *Les notes à la Roumanie*, în „Le Figaro”, 13 août 1919; *La Conférence et la Roumans*, în „Le Figaro”, 5 septembre 1919; *Les Alliés et la Roumanie. L'ultimatum de 24 novembre sera publié demain*, în „Le Temps” („La presse de Paris”), 30 novembre 1919; *Le message du roi Ferdinand*, în „Le Temps” („La presse de Paris”), 1 decembre 1919.

¹⁰⁰ Călin Negoită, *op. cit.*, pp. 224–225.

Coandă, ambele tratate, la 10 decembrie 1919, la Paris¹⁰¹. La 10 decembrie 1919, „Le Figaro” anunța: „Ieri la miezul nopții a expirat prelungirea termenului impus României pentru a adera la tratatele cu Austria și Bulgaria [...], Generalul Coandă a comunicat Conferinței o notă la memorandumul guvernului său, declarând că România va semna Tratatul de la Saint-Germain și tratatul bulgar”¹⁰², iar a doua zi: „generalul Coandă, șeful delegației române, a semnat ieri seară, la ora șase, diversele acte internaționale care constituie accederea României la tratat și aranjamentele anexe de la Saint-Germain și a tratatului de la Neuilly”¹⁰³.

Tratatul a fost ratificat de către România la 20 septembrie 1920¹⁰⁴. După semnarea tratatului, în pofida divergențelor momentane relațiile dintre România și Bulgaria încercau să intre pe calea raporturilor de bună vecinătate. În perioada octombrie-noiembrie 1920, au existat mai multe contacte între reprezentanții guvernului bulgar și ale celui român. Aceasta în pofida faptului că între cele două țări exista un diferend de natură teritorială. Acest diferend, totuși, nu avea acuitatea celui bulgaro-iugoslav sau bulgaro-grec¹⁰⁵. În luna octombrie, la Londra, prin intermediul lordului Curzon a avut loc o întrevedere între Stambolinski și Take Ionescu¹⁰⁶. Premierul bulgar a dat asigurări Ministrului de Externe român că Bulgaria nu va accentua politica sa de revizuire a tratatelor de pace și că avea în vedere stabilirea de relații normale cu statele vecine¹⁰⁷. Luna următoare, Stambolinski a avut convorbiri cu reprezentanții României la Praga și Paris, în vederea destinderii și întăririi

---

¹⁰¹ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 16. Vezi și articolul *România a fost consultată?*, în „Mișcarea”, 15 decembrie 1919.

¹⁰² *La signature roumain*, în „Le Figaro”, 10 decembre 1919.

¹⁰³ H. G., *La signature roumain*, în „Le Figaro”, 11 decembre 1919.

¹⁰⁴ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 397.

¹⁰⁵ D. Șandru, I. Saizu, *Unele aspecte privind relațiile româno-bulgare în anii 1920–1926*, în „Studii și cercetări științifice”, an XIV, Fasc. I, 1963, Editura Academiei, p. 37.

¹⁰⁶ Vezi și Biblioteca Națională, Colecția Saint-Georges, fond Victor Antonescu, pachet XLII, dosar 3, p. 96.

¹⁰⁷ D. Șandru, I. Saizu, *op. cit.*, p. 36.

relațiilor bulgaro-române. Situația fragilă din zonă a făcut ca aceste rezultate să nu fie cele așteptate¹⁰⁸.

Aceste încercări ale Bulgariei de a se apropia de România, trebuie interpretate în sensul evaluării situației din zonă la justa ei valoare, ca o recunoaștere a realității și a necesității ca Bulgaria să întrețină relații de bună vecinătate cu România. În perioada anilor 1920–1926, schimburile comerciale au crescut de la an la an, deși ele nu au depășit volumul antebelic, acesta datorându-se și structurii asemănătoare a economiilor celor două state¹⁰⁹. România a venit în întâmpinarea destinderii și stabilirii unor relații firești, de vecinătate și cooperare cu Bulgaria, fiind primul stat care a reluat relațiile diplomatice cu guvernul de la Sofia, a fost prima țară care a renunțat la dreptul de a judeca supușii bulgari înscriși pe lista vinovaților de război și a votat pentru admiterea ei în Societatea Națiunilor¹¹⁰. Această atitudine se înscria în politica dintotdeauna a guvernului și poporului român de a întreține relații de normalitate și de colaborare, îndeosebi cu statele și popoarele vecine.

În paginile de mai sus, ne-am ocupat de câteva aspecte care au vizat restabilirea drepturilor României asupra Dobrogei întregi, consfințite pe plan internațional prin semnarea tratatului de pace cu Bulgaria. Contextul în care s-a realizat recunoașterea drepturilor României asupra Dobrogei a avut uneori conotații dramatice: „Prezența în Dobrogea a armatei bulgare, care refuza să se retragă la sud de frontiera antebelică, confruntările violente cu armata română, care însoțea acțiunea de reinstaurare a autorităților locale, confruntările dintre armatele aliate de ocupație și bulgari, mișcările subversive, jafurile armate, devastările săvârșite de comitagii”¹¹¹ coroborate cu situația stabilirii frontierei din Transilvania și campania militară din Vest, consolidarea autorității în Basarabia și amenințările militare din Est. Întreaga situație a făcut ca anul 1919 să fie „poate, anul cel mai greu din istoria afirmării statului național unitar român”¹¹².

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 37.

¹⁰⁹ *Ibidem*, pp. 33–34.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 37.

¹¹¹ Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 256.

¹¹² *Ibidem*, p. 254.

Dobrogea a fost într-o anumită etapă a tratativelor de la Paris, o „problemă internațională”. Marile puteri au avut aici interese economice, politice și geostrategice foarte clare: „Gurile Dunării, axa comercială a acestui fluviu, bazinul Mării Negre, Balcanii – erau miza pentru care marii aliați s-au confruntat în dezbaterile Conferinței de Pace”¹¹³.

Delegația română a fost constant sprijinită de presa internă, care deși uneori a alunecat în sfera emoțională, a luat atitudine de fiecare dată când cei mari nesocoteau interesele aliatului de ieri. Dobrogea, provincie indispensabilă vieții noastre economico-sociale care asigura legătura cu marea¹¹⁴, „plămânul prin care respiră țara noastră; provincie adusă la cultură și civilizație prin munca românească”¹¹⁵ revenea după o scurtă și mai ales nedreaptă despărțire la patria mamă. Pretenția Bulgariei de a acapara această provincie a fost o mare greșeală, favorizată în parte de succesele momentane ale Puterilor Centrale în timpul operațiunilor militare ale Primului Război Mondial. Dobrogea, străveche provincie românească, își lua locul ei firesc, alături de celelalte provincii în constelația României noi. Ea își aducea contribuția sa specifică la consolidarea societății românești interbelice.

---

¹¹³ *Ibidem*, p. 256.

¹¹⁴ I. Teodorescu, *Ceva despre Dobrogea*, în „Lumina”, 22 octombrie 1918.

¹¹⁵ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, Ediția a II-a, vol. I, p. 94.

C A P I T O L U L I V

RECUNOAȘTEREA INTERNAȚIONALĂ A UNIRII TRANSILVANIEI CU ROMÂNIA. DE LA UNIREA TRANSILVANIEI CU ROMÂNIA LA TRATATUL DE LA TRIANON. 1 DECEMBRIE 1918–4 IUNIE 1920

La sfârșitul anului 1918, națiunea română și-a încheiat în mod triumfal desăvârșirea unității naționale și statale, aspirație seculară a poporului român¹. Actele anului 1918 reprezintă expresia voinței poporului în totalitatea ramurilor sale, de a trăi unit și liber, de a nu mai suferi asupra sa străină, de a nu mai fi privat de drepturi, de a-și constitui un stat unic și independent. Participarea directă a maselor la evenimentele anului 1918 a conferit hotărârilor luate un caracter plebiscitar. Națiunea română a putut astfel demonstra vitalitatea spiritualității sale, ce numai un anacronism istoric și-a putut pretinde o îngenunchere a ei. Niciun obstacol oricât de meșteșugit, înrădăcinat și prelungit a fost el, nu a putut rezista dorinței profunde de unitate națională. Data de 1 Decembrie, sprijinită pe un soclu de veacuri, aureolează maturitatea unei aspirații.

Dar pentru ca autenticitatea de fapt, care pentru poporul român a fost și de drept, să fie recunoscută internațional, a trebuit să primească sancționarea aferentă. Sancționarea internațională a actului de la 1 Decembrie 1918, a avut loc la 4 iunie 1920, la Trianon, lângă Paris, prin semnarea Tratatului dintre Puterile Aliate și Asociate, pe de o parte și Ungaria, pe de altă parte. Până la 4 iunie, guvernul și poporul român au întâmpinat la Conferința Păcii numeroase dificultăți.

¹ Vezi Ion Agrigoroaiei, *Marea Unire*, în Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VII, tom. II, *De la Independență la Marea Unire, (1878–1918)*, coordonator Gheorghe Platon, București, Editura Enciclopedică, 2003, pp. 507–528.

În cele ce urmează, ne propunem să ne referim, pe scurt, la unele din aceste dificultăți, legate de recunoașterea drepturilor României asupra Transilvaniei, trasarea graniței în această provincie, eforturile diplomatice ale delegației române, contextul internațional și atitudinea marilor puteri, în fond a recunoașterii valabilității hotărârii de la 1 Decembrie.

Marile puteri aliate și-au creionat poziția asupra organizării postbelice a Europei înainte de deschiderea Conferinței de Pace. Comisii de experți au formulat puncte de vedere asupra realităților etnice din Europa Centrală și de Est. Americanii au constituit Comisia Inquiry. În faza în care americanii încă nu se pronunțaseră pentru dispariția Austro-Ungariei, Clive Day, membru al comisiei, opta pentru constituirea unei federații balcanice. După ce SUA au adoptat decizia disoluției dublei monarhii, Day recomanda, în octombrie 1918, să se acorda României acele regiuni din Austro-Ungaria populate majoritar de către români. Charles Seymour constata că românii întreceau cu mult ca număr pe maghiari în toate regiunile pe care le revendica România. Comisia Inquiry recomanda, în ianuarie 1919, președintelui Wilson ca Transilvania să fie acordată României, cu excepția orașelor Szatmar-Nemeti, Nagy Varad și Arad, considerate ca având populație majoritar ungurească. Părțile românești ale Crișanei intrau de asemenea în componența României. Propunerile făcute și acceptate de Departamentul de Stat al Statelor Unite, neglijau angajamentele asumate de aliați prin tratatul din 1916, atitudine pe care președintele american a manifestat-o constant pe parcursul Conferinței de Pace².

Pentru adoptarea poziției delegației engleze s-a implicat Departamentul de Informații Politice al Foreign Office-ului care a oferit documentația necesară. În anul 1916, acest departament era condus de Sir W. G. Tyrell. Acesta recomanda Ministrului de Externe Edward Grey, dezmembrarea Austro-Ungariei și constituirea de noi state de către națiunile oprite³. Pe parcursul

² Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria de la Trianon la Paris, 1920–1947. Bătălia diplomatică pentru Transilvania*, București, Viitorul Românesc, 1996, pp. 18–19.

³ Viorica Moisuc, *România la Conferința de pace de la Paris*, în „Marea Unire din 1918 în context european”, coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, 2003, p. 241.

războiului, ca și americanii, englezii nu au susținut de la început dispariția monarhiei austro-ungare, fapt vizibil în discursul lui David Lloyd George din 5 ianuarie 1918. La 2 august 1918, membri ai Departamentului de Informație Politică al Ministerului de Externe, condus acum de G. Prothero, îi prezentau lui Lloyd George soluții privind rezolvarea unității naționale a României. La sfârșitul lui august, englezii propuneau dezmembrarea monarhiei bicefale. Actorii acestei schimbări pot fi considerați David Mitrany, fost profesor la London School of Economics, G. W. Prothero, R. Seton Watson, Harold H. V. Temperley și A. Toynbee, care și-au concretizat cercetările în faimoasele „Peace Handbooks”. Acestea conțineau propuneri care vizau și interesele românești la punctele: 1. Austria-Ungaria, 5. Bucovina, 6. Transilvania și Banatul, 7. Ungaria-Rutenia, 15. Istoria problemelor răsăritene și 23. România⁴.

În toamna aceluiași an, experții englezi recomandau ca toată Transilvania să revină României, dar spre finele anului ei și-au constituit un program care să se armonizeze cât mai mult cu cel american. Pentru a-și asigura o cooperare binevoitoare cu Statele Unite, englezii s-au apropiat de concepția președintelui american: „Trebuie să fim drepti față de cei cu care am dori să nu fim drepti”, acreditând ideea ca ungruii să fie tratați la Conferință la fel ca și românii. Frontierele vestice ale României urmau să fie mai către est față de cele cuprinse în tratatul din anul 1916, să cuprindă Grosswardein și Aradul și să ajungă până la râul Mureș. Decizia finală asupra acestor frontiere era însă transferată Conferinței⁵.

Francezii au constituit în decembrie 1918, Comitetul de Studii coordonat de André Tardieu și Emmanuel de Martonne care avea misiunea de a formula un program de pace, pentru guvernul francez⁶. Din comitet mai făceau parte următorii specialiști: Lavisse, Aulard, Bourgeois, Denis, Diehl, Haumant și Seignobos. Emmanuel de Martonne era de departe cel mai bun expert în probleme

⁴ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 19.

⁵ Valeriu Florin Dobrinescu, D. Tompea, *România la Conferințele de Pace (Paris: 1919-1920; 1946-1947)*, Focșani, Neuron, 1996, pp. 19-20. Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, pp. 19-20.

⁶ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România și Conferința de pace de la Paris (1919-1920). Triumful principiului naționalităților*, Cluj-Napoca, Dacia, 1983, p. 287.

românești, unanim recunoscut pe plan internațional pentru realizările lui științifice, între care și cele privind topografia și etnografia regiunii carpatice. Colonelul House l-a consultat pentru elaborarea documentației americane. De Martonne aprecia că România intrase în război pentru eliberarea Transilvaniei, iar în studiul său din anul 1917, „La Transylvanie”, nota că în această provincie, românii erau „incontestabil, elementul cel mai vechi și cel mai viabil al populației”. Comitetul francez a făcut cele mai favorabile propuneri pentru România în privința Transilvaniei și Crișanei.⁷

În acest moment preliminar al analizei noastre, dorim să precizăm că studiile și articolele apărute de-a lungul vremii în revistele de specialitate prin bogata lor documentație arhivistică au adus noi și importante precizări anumitor segmente ale tematicii⁸. Totodată, subliniem că în redactarea materialului nostru am folosit și unele informații mai puțin uzitate, precum cele oferite de fondul arhivistic al lui Victor Antonescu, ministrul României la Paris, în timpul Conferinței de Pace și cele furnizate de presa vremii, atât cea românească (în special cea ieșeană⁹ și cea ploieșteană¹⁰), cât și cea franceză.

*

**

---

⁷ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 20.

⁸ A se vedea, spre exemplu: Ion M. Oprea, *Les rapports entre les grands puissances et la Roumanie à la Conference de Paix de Paris*, în „Revue roumaine d’histoire”, 2/1989, Editura Academiei, București, pp. 309–327 și Gheorghe Unc, Vladimir Zaharescu, *Din cronica relațiilor româno-ungare în anii 1918–1920*, în „Anale de istorie”, anul XXVII, nr. 4/1981.

⁹ Vezi pe larg, I. Agrigoroaiei, G. Calcan, M. Strugariu, *Unirea din 1918 și presa din orașul Iași*, în „Cercetări istorice”, IX–X, Iași, 1978–1979, pp. 451–464; I. Agrigoroaiei, G. Calcan, M. Strugariu, *Atitudinea marilor puteri față de România la Conferința de Pace de la Paris reflectată în presa ieșeană (1919–1920)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, Iași, XVIII, 1981, pp. 317–333.

¹⁰ Vezi și Ion Agrigoroaiei, Gheorghe Calcan, *Atitudinea marilor puteri față de România la Conferința marilor puteri de la Paris din 1919–1920, oglindită în presa din orașul Ploiești*, în „Anuarul Societății de Științe Istorice din România”, Filiala Prahova, Ploiești, pp. 55–60.

Marea Adunare de la Alba Iulia a hotărât, în unanimitate, unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Maramureșului cu România¹¹. Cu toate acestea, trupele române, prin armistițiul de la Belgrad erau oprite în înaintarea lor pe linia Mureșului¹². Deci guvernul român nu-și putea exercita controlul asupra teritoriilor unite. Situația era deosebit de gravă pentru că, pe de o parte la Cluj se constituise un guvern maghiar, iar pe de altă parte, magnații unguri strângeau trupe pe linia Mureșului, terorizând populația românească¹³.

Armistițiul de la Belgrad s-a încheiat la 13 noiembrie 1918, între reprezentanții generalului Franchet d'Esperey, comandantul trupelor din Orient ale Antantei și reprezentanții guvernului maghiar, condus de contele Karoly¹⁴. Necunoscând bine situația din Transilvania, autorul acordului de la Belgrad, generalul Franchet d'Esperey, arată că armistițiul a fost încheiat din rațiuni de ordin tactic: „să ne aducă înlesnirile necesare acțiunii noastre militare”¹⁵, pe alte fronturi, cu interesul imediat ca Ungaria să-i permită marșul trupelor sale spre Viena și Berlin¹⁶. El consideră eronat în acel moment că România nu mai era aliata Antantei și, în acest caz, își putea permite să nu mai ia în considerare revendicările românești, recunoscând că, totuși, competența de a examina

---

¹¹ Vezi Ion Agrigoroaiei, *Unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului*, în „Marea Unire din 1918 în context european”, coordonator Ioan Scurtu, Editura Enciclopedică, București, Editura Academiei Române, 2003, pp. 173–197.

¹² Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916–1919*, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 413.

¹³ Radu Meitani, *Istoria politică a raporturilor dintre state de la 1856 la 1930*, București, 1943, pp. 230–231.

¹⁴ Horia Vladimir Ursu, *Din istoria relațiilor internaționale ale României, 1900–1920*, Editura Universității din București, 2010, p. 180; *Afirmarea statelor naționale independente unitare din centrul și sud estul Europei 1921–1923*, București, Editura Academiei, 1979, p. 196; Nicolae Fotino, I. Calafeteanu, *La consecration internationale de grande Union*, în „Revue roumaine d'histoire”, Editura Academiei, nr. 4/1978, p. 645.

¹⁵ Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Oprescu, *România în Primul Război Mondial*, București, Editura Militară, 1979, pp. 440–442.

¹⁶ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 16.

aceste revendicări aparținea Conferinței de Pace¹⁷. De fapt, între timp, România reintrase în război alături de puterile aliate la 4 noiembrie 1918¹⁸, ceea ce infirma aprecierile generalului francez.

O febrilă activitate diplomatică a început pentru înlăturarea acestei malefice clauze a convenției de armistițiu¹⁹. Iuliu Maniu se adresase Ministerului de Externe francez printr-un memoriu, încă din 28 noiembrie, subliniind că linia de demarcație impusă „împarte națiunea română din Transilvania și Ungaria în două părți”²⁰. Ion I. C. Brătianu, șeful delegației române la Conferință, Victor Antonescu, ministrul României la Paris, Alex. Vaida Voievod, șef al delegației speciale a Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Marele Cartier General al Armatei române au precizat în fața Conferinței, a Ministrului de Externe al Franței Stephan Pichon, a generalilor Berthelot și Franchet d’Esperey, a mareșalului Foch, a Consiliului interaliat de război de la Versailles, uriașa nedreptate care s-a făcut României prin arbitrariul liniei demarcaționale. Linia fixată la 13 noiembrie nu ținea seama de realitățile etnice și istorice din Transilvania. Ea sfida hotărârile impunătoare adunări de la Alba Iulia, devenind o sursă de tensiune și conflict.

Acest lucru era recunoscut și de importanți factori politici externi. De exemplu, în raportul întocmit de Horace Rumbold, ambasadorul britanic la Berna, adresat lordului Balfour, se sublinia că armistițiul „semnat de un guvern străin de Țara Românească (guvernul ungar n.n., Gh. C), împarte poporul român în două elemente ceea ce provoacă dificultăți și confuzii considerabile”. România redevenise aliată, și era necesară realizarea unui nou acord cu guvernul de la București, iar autoritățile ungare și jandarmii maghiari, insista diplomatul englez, să fie

¹⁷ Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Oprescu, *op. cit.*, pp. 440–442.

¹⁸ Eliza Campus, *La Roumanie rentre en guerre*, în „Revue roumaine d’histoire”, București, Editura Academiei, nr. 6/1971, p. 1063.

¹⁹ Const. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916–1919*, Ediția a II-a refăcută în întregime și mult adăugită în trei volume, vol. III, București, Editura Casei Școlare, Atelierele Cartea Românească, pp. 508–509.

²⁰ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 16.

înlăturați, și autoritatea să fie încredințată guvernului român²¹. Pentru remedierea situației, delegația română a trebuit să ducă la Conferință o activitate susținută.

Lucrările Conferinței de Pace au început la 18 ianuarie 1919²², implicând participarea delegațiilor oficiale ale celor 32 de state aliatare și asociate și a unui număr impresionant de experți. Delegația română condusă de primul ministru Ion I. C. Brătianu era alcătuită din cele mai reprezentative personalități ale vieții publice (politicieni și specialiști). Prin eforturi considerabile, Brătianu a reușit să introducă mai mulți reprezentanți ai delegației române în diverse comisii ale Conferinței: Constantin Diamandy în Comisia pentru instituirea Societății Națiunilor, S. Rosenthal în Comisia pentru stabilirea răspunderilor de război, George Danielopolu și E. Neculce în Comisia de Reparații, Nicole Mișu și N. Ștefănescu în Comisia pentru stabilirea regimului internațional al porturilor, căilor navigabile și căilor ferate, Victor Antonescu în Comisia financiară, Emil Pangrati în Comisia economică, colonel Toma Dumitrescu în Comisia Aeronautică. Dintre politicieni se remarcă: Al. Vaida Voevod, Neagu Flondor, Ioan Pelivan, Constantin Coandă etc.²³

La 1 februarie 1919, Brătianu a prezentat Conferinței memoriul *România în fața Conferinței de Pace. Revendicările sale teritoriale* și a expus pentru fiecare provincie unită cu România în anul 1918, argumentele justificative. În paralel, experții români au realizat documentații speciale în limbile franceză și engleză pe care le-au tipărit și distribuit membrilor Conferinței. Cele mai semnificative, referitoare la Transilvania, au fost memoriile: *La Transylvanie et les territoires roumaines de Hongrie (renseignements statistiques et ethniques)*, și *Le territoire revendiqué par les Roumains au Nord-Ouest de la Transylvanie proprement dite*²⁴.

²¹ *Ibidem*, p. 17. Vezi și Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul unitar român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, pp. 644–645.

²² *La Conference de la Paix. Ouverture solennelle. Discours de M. Poincaré. M. Clemenceau élu president*, în „Le Figaro”, 19 janvier 1919.

²³ Viorica Moisuc, *op. cit.*, pp. 238–242.

²⁴ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918–1940)*, coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 7.

În prima parte a pledoariei sale I. I. C. Brătianu a insistat asupra drepturilor pe care le avea România asupra teritoriilor unite în anul 1918. Totodată, premierul român a insistat asupra implicării statului român în operațiunile războiului mondial. Expectativa armată din perioada 1914–1916, spunea Brătianu, a marcat o rupere cu tratatul secret de alianță cu Puterile Centrale din anul 1883 și formularea opțiunii pentru Antantă. Convențiile politice și militare cu Antanta din 1916 au recunoscut dreptul legitim al României asupra teritoriilor din Austro-Ungaria și fixarea frontierei vestice cu Ungaria pe Tisa. Nerespectarea angajamentelor de către aliați a condus la ocuparea de către inamic a Bucureștiului și a două treimi din suprafața țării, ceea ce „n-a clintit loialitatea și devotamentul românilor față de cauza pe care au făcut-o a fi a lor proprie”. Izolată total după revoluția bolșevică, România a fost nevoită să încheie pacea separată cu Germania, dar „nici legal, nici practic, nici moral, noi n-am fost nici un singur moment în pace reală cu inamicul”, pacea nefiind niciodată ratificată de rege. Sosirea armatelor aliate la Dunăre a însemnat și reluarea acțiunilor militare alături de aliați. Participarea României la războiul contra Puterilor Centrale, întreruptă o scurtă perioadă de timp, nu a fost afectată pe fond de pacea separată de la București. Pierderea a 335.000 de oameni, suferințele și uriașe alte pagube²⁵, n-au fost regretate de statul român convins că „Aliații vor sprijini realizarea idealului său național, așa cum el era garantat de tratatul semnat cu Aliații și de sentimentele de justiție ale acelorora de care ea se legase”²⁶.

În cea de a doua parte a expunerii sale, Brătianu a insistat asupra drepturilor istorice și etnice ale românilor din provinciile ocupate, care în anul 1918 au hotărât să se unească cu Vechiul

²⁵ Vezi spre exemplu, Gheorghe Calcan, *La destruction de l'industrie petroliere roumaine pendant la Premiere Guerre Mondiale*, în „Le petrole et la guerre, Oil and War”, Conference organized by CNRS and Total Cy on February 11th and 12th, 2010 in Paris (France), P. I. E., Peter Lang, Bruxelles–Bonn–Berlin–Frankfurt–am–Main–New-York–Oxford–Wien, Brussels, 2012, pp. 21–36, sau varianta în limba română, Gheorghe Calcan, *Distrugerea din ordin a industriei petroliere românești în timpul Primului Război Mondial*, în „Clipe de viață. Prof. univ. dr. Ion Agrigoroaiei la 75 de ani”, Ploiești, Karta-Graphic, 2011, pp. 116–128.

²⁶ Viorica Moisuc, *op. cit.*, pp. 243–245.

Regat. Argumentația sa a fost științific bazată pe fapte istorice, etnoligvistice, economice, geografice, date statistice etc. Superioritatea etnică a românilor în Transilvania era evidentă. Pentru a convinge, șeful delegației române a expus Conferinței rezultatele recensământului maghiar din anul 1910, care, deși a fost falsificat, arăta că în provincie trăiau peste două milioane de români (54%), față de un milion de unguri (23,6%), mai puțin de o jumătate de milion de secui (9,7%), un sfert de milion de sași (5,9%), aproximativ 4% evrei, 1,6% slavi. În realitate, însă, la acel moment, românii depășeau trei milioane de oameni, ceea ce reprezenta 62,5% din totalul populației, iar ungurii, fără secui erau în număr de aproximativ 700.000, ceea ce reprezenta 15% din populația provinciei. Politica de deznaționalizare și oprinare politică și economică practică de austro-ungari a avut drept consecință faptul că 95% dintre români locuiau la sate, iar ungurii reprezentau 40% din populația orașelor. Așa se putea explica cum „chiar de la prăbușirea monarhiei austro-ungare, înainte de sosirea oricărei armate aliate de ocupație, deputațiunile românilor din toate comitatele Transilvaniei și Banatului compuse din peste 100.000 de persoane, au cerut, în impozanta Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, unirea definitivă a Transilvaniei și a regiunilor românești din Ungaria, precum și a Banatului cu România”²⁷.

Premierul britanic David Lloyd George și-a exprimat neîncrederea față de caracterul plebiscitar al hotărârilor de unire din 1918, el și alți delegați adresând mai multe întrebări lui Brătianu²⁸. Răspunzând întrebărilor, Brătianu s-a referit în acel context și la sprijinul acordat unirii de minoritățile care trăiau de secole alături de români: sașii, polonezii, evreii, dar în cazul minorității maghiare, „nimeni nu se poate aștepta ca ungurii învinși să dorească unirea cu o țară pe care sute de ani au năzuit s-o stăpânească”²⁹.

Ziarul ieșean „Mișcarea” informa cititorii săi despre demersurile pe care le-a făcut șeful delegației române în fața Conferinței la 1 februarie 1919: „Brătianu a invocat următoarele considerente cu privire la Ardeal:

²⁷ *Ibidem*, pp. 245–246.

²⁸ Valeriu Florin Dobrinescu, D. Tompea, *op. cit.*, p. 21.

²⁹ Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 246.

1. Pe baza tratatului de alianță de la 4 august 1916;

2. Pe baza că majoritatea populației este de rasă, cultură și tradiții românești [...], s-a insistat asupra necesității [...], de a stăpâni efectiv [...], și *teritoriul din Transilvania neocupat încă*³⁰ (s.n. – Gh. C.).

Numai după ce argumentația a făcut proba justeței cererilor României, „linia de armistițiu stabilită prin Convenția de la Belgrad a fost modificată în etape succesive”³¹. Trupele române au obținut permisiunea de a trece linia Mureșului în urma unei inspecții pe care generalul Franchet d'Esperey a făcut-o diviziilor românești din Transilvania. Astfel, la 24 decembrie 1918/16 ianuarie 1919, trupele române au intrat în Cluj³²: „Toată suflarea românească este în delir de bucurie, pentru sosirea trupelor noastre”, scria ziarul prahovean „Izbânda”³³.

Cu toate acestea, trupelor nu li se îngăduia înaintarea lor în întregul teritoriu locuit în majoritate de români și reprezentat la Alba Iulia. Linia de înaintare a trupelor nu trebuia să depășească hotarele istorice ale Transilvaniei propriu-zise. Noua linie de demarcație, Sighet – Ciucea – Zaur³⁴, trecea de-a lungul munților Apuseni, lăsând în afară teritoriile locuite de români ale Sătmarului, Bihorului, Aradului și Banatului întreg³⁵. Din nou o linie arbitrară. Nici aceasta nu ținea cont de realitățile etnice, istorice, de hotărârile adunării de la Alba Iulia, împiedicând realizarea aspirațiilor naționale. Starea de tensiune în care trăia populația românească³⁶ îl determina pe generalul Berthelot, bun

³⁰ *Expunerea D-lui I. I. C. Brătianu*, în „Mișcarea”, an XI, nr. 22, 30 ianuarie 1919.

³¹ Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Oprescu, *op. cit.*, pp. 442–444.

³² Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, p. 180.

³³ M. C. G. *Trupele române în regiunea Blaj-Teiuș*, în „Izbânda”, anul I, nr. 40, 8/21 decembrie 1918.

³⁴ Ion Rusu Abrudeanu, *România și războiul mondial. Contribuții la studiul războiului nostru*, București, Editura Librăriei Socec, 1921, p. 267; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 645.

³⁵ Const. Kirițescu, *op. cit.*, pp. 392–393.

³⁶ Gheorghe Calcan, *Generalul Traian Moșoiu în epocă și în posteritate*, Ploiești, Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2006, p. 86.

cunoscător al realităților românești, să permită trupelor române ocuparea zonei Sighet – Baia Mare – Zalău³⁷. Violențele maghiare erau o prezență ce nu putea fi ignorată³⁸. „Pe fiecare zi asasinatelor pe care însuși (sic) oficialitatea maghiară le pune la cale sub diferite pretexte închipuite, arăta ziarul ploieștean „Lanternă”, au curmat viața atâtor frați de ai noștri care așteptau soarele libertății dorite de atâtea secole”³⁹.

Franchet d'Esperey, comandantul șef al armatelor aliate din Orient, adresa la 14 februarie o telegramă secretă lui G. Clemenceau și mareșalului Foch, Ministru de Război și comandantul trupelor aliate. Prin intermediul acesteia, el informa despre situația tensionată dintre unguri și români și despre faptul că el autorizase românii ocuparea liniei Nagybanja, Cluj, Deva. D'Esperey mai transmitea că trupele române au depășit această linie pentru protejarea conaționalilor lor și că ele vor înainta probabil până la linia Arad–Satu Mare. Generalul era convins că trupele române vor acționa în concordanță cu hotărârea de la 1 Decembrie de la Alba Iulia. Ungurii se vor opune înaintării românii în zona Ciucea, fapt pentru care el transmitea solicitarea generalului Berthelot, privind trasarea unei noi linii demarcaționale în Transilvania, în care să se interpună trupe franceze⁴⁰.

Delegația română condusă de Brătianu și-a intensificat eforturile la Paris pe lângă Consiliul militar interaliat prezidat de mareșalul Foch, în scopul de a permite trupelor române „ocuparea întregului teritoriu la care avem dreptul prin tratatul de alianță din 1916”⁴¹. La 22 februarie 1919, Brătianu și Vaida Voevod prezentau în fața membrilor Conferinței cererile de control asupra gurilor Mureșului și ale Tisei, dar și a colțului de nord al Maramureșului pentru securitatea și controlul căii ferate care ajungea din Ungaria în Cehoslovacia. Comandanții militari francezi (Foch, Le Rond, Henrys, Charpy) se pronunțau pentru

³⁷ Const. Kirițescu, *op. cit.*, pp. 392–393.

³⁸ *Ibidem*, pp. 396–400.

³⁹ I. P., *Cruzime și teroare*, în „Lanternă”, 4 martie 1919, vezi și Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 268 și pp. 376–377.

⁴⁰ Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, pp. 180–181.

⁴¹ Const. Kirițescu, *op. cit.*, pp. 392–393.

susținerea cererilor românești, statul și armata română constituind un element cheie în acțiunea de împiedicare a bolșevismului rus, maghiar, german și a joncțiunii acestor ramificații. În urma acțiunilor delegației române, a prezentării detaliate a situației, Consiliul militar aliat, în acord cu Consiliul suprem al Conferinței, a hotărât la 26 februarie planul mareșalului Foch de acțiune aliată împotriva bolșevismului, care includea și controlul românesc asupra căilor ferate din zonă⁴², iar la 28 februarie, stabilirea unei noi linii demarcaționale și fixarea unei zone neutre între armata română și cea maghiară. Linia demarcațională era Arad–Oradea–Carei–Satu-Mare. Românii nu aveau voie să intre în zonă, 5 Km la est de această linie, iar maghiarii 5 km la vest de frontiera promisă românilor în 1916⁴³.

Presă din orașul Ploiești anunța astfel stabilirea noii linii demarcaționale: „Noua linie este Arad–Șimand–Oradea Mare–Szeleghid–Careii Mari–Sătmar. De la linia aceasta spre nord se va fixa o zonă neutră de 40 km, care va fi ocupată de trupele franceze. Armata maghiară va fi nevoită să se retragă dincolo de zona neutră”⁴⁴. Evenimentul a fost definit în presa românească a vremii „primul succes pe care l-a obținut delegația română la Paris”⁴⁵. Noua linie demarcațională era un pas înainte în recunoașterea drepturilor poporului român, dar ea lăsa încă, în afara ei, importante teritorii românești. De aceea, la 8 martie, delegația română a transmis secretariatului Conferinței de Pace un memoriu în care protesta împotriva liniei demarcaționale „care tăia în mod arbitrar teritorii românești și făcea dificilă și imposibilă viața acestei provincii unitare românești”⁴⁶.

De precizat că noua linie de demarcație Satu-Mare–Oradea–Arad nu reprezenta, în concepția Consiliului Suprem, hotărârea definitivă în privința României. Astfel, Clemenceau îi declara

⁴² Sherman David Spector, *România și Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui Ion I. C. Brătianu*, Iași, Institutul European, 1995, pp. 134–135.

⁴³ Const. Kirițescu, *op. cit.*, pp. 392–393; Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 21.

⁴⁴ I. P., *Cruzime și teroare*, în *loc. cit.*

⁴⁵ *România la Congresul Păcii*, în „Mișcarea”, 25 februarie 1919.

⁴⁶ Nicolae Fotino, I. Calafeteanu, *op. cit.*, pp. 645–646.

lui Wilson cu această ocazie: „Linia trasată în Transilvania este dincoace de frontiera promisă românilor la 1916”⁴⁷. La rândul său, Ministrul de Externe francez Pichon arată, într-o convorbire cu reprezentanții marilor puteri: „Stabilirea acestei linii nu aduce prejudicii hotărârii noastre finale asupra frontierei româno-ungare”⁴⁸. În cadrul Conferinței s-au desfășurat numeroase dezbateri despre situația din zonă, cu viziuni și propuneri diferite, uneori chiar contradictorii. Francezii au fost în principiu de partea românilor, aducând ca argument rolul pe care aceștia putea să-l aducă în mod real împotriva comunismului aflat în plină expansiune. Delegații americani, bazați și pe rapoartele Comisiei Coolidge de la Viena și Budapesta, l-au influențat pe Wilson să fie reținut, sau chiar potrivnic campaniei antibolșevice din Ungaria, și astfel, indirect, intereselor românești. Istoricul american Sherman David Spector, încercând să reconstituie desfășurarea tratativelor din această perioadă, schițează un tablou extrem de încâlcit de poziții și interese⁴⁹.

În acest context extrem de complex a avut loc vizita reginei Maria la Paris și apoi la Londra. Ideea vizitei, susține Spector, i-a aparținut lui Saint Aulaire, care a fost încurajat de superiorii săi de la Quai d'Orsay, interesați de concretizarea planului mareșalului Foch de stăvilire a bolșevismului în estul Europei. Brătianu, „invidios pe recepțiile luxoase organizate la Paris în onoarea unor eroi ai rezistenței, precum regele Albert al Belgiei, Prințul regent Alexandru al Serbiei, Emirul Feisal și alții”, considera Spector, a sprijinit această vizită⁵⁰. În memoriile sale, regina Maria afirmă că ideea i-a aparținut lui Brătianu⁵¹, și această variantă pare mai plauzibilă, premierul confruntat cu numeroase dificultăți la Paris, cunoștea cel mai bine situația și era cel mai interesat de a primi un sprijin pentru consolidarea poziției sale la Conferință. La 5

⁴⁷ Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Oprescu, *op. cit.*, pp. 442–446.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Sherman David Spector, *op. cit.*, pp. 139–143.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 137–138.

⁵¹ Regina Maria a României, *Capitole târzii din viața mea, Memorii redescoperite*, București, Alfa, 2007, p. 18.

martie, Maria ocupa apartamentul regal de la Ritz, iar peste două zile se întâlnea cu Clemenceau. Două au fost punctele esențiale ale discuției. Premierul francez a fost critic față de încheierea păcii separate și i-a precizat solicitarea sârbilor de a ocupa Banatul de Vest, pe care el o găsea justificată. În plus, ideea ca sârbii să stăpânească partea vestică a Banatului era susținută și de britanici. Regina a explicat condițiile de completă izolare a României din 1918, care au condus la încheierea păcii, iar în privința Banatului, ea arăta „că britanicii nu înțeleg geografia balcanică, un defect pe care își propusese să îl remedieze când își va vizita rudele din Anglia”⁵². Maria a fost primită cu onoruri militare: „Bătrânul om de stat a venit alergând pe trepte să mă întâmpine și părea mai degrabă un om tânăr. Am urcat la etaj urmați de numeroși oficiali, apoi am intrat în biroul lui, pentru o convorbire <tête a tête>. Arăta ca un om bătrân, dar altfel nu are nimic de acest gen în el, și nici cea mai mică parte a creierului lui nu este îmbătrânită sau rigidă. Are ceva din stilul direct al unui soldat și este cu certitudine un încâpățânat. A susținut anumite revendicări pe care le cere România, și de care [aceasta – n.n., Gh. C.] se ține ca o lipitoare”⁵³. Regina reținea că „Tigrul” nu-l plăcea pe Brătianu, iar Spector adăuga faptul că președintele Conferinței îl considera pe liderul român un politician foarte antipatic „cu vocea plângăreată”⁵⁴.

La 8 martie, regina s-a întâlnit cu colonelul House, care „a considerat-o cea mai încântătoare personalitate dintre toate persoanele regale pe care le-a întâlnit vreodată”⁵⁵. Herbert Hoover, șeful Administrației de Ajutor American și membru al Consiliului Economic Superior, a fost mai puțin abordabil. Regina îl caracteriza: „Sărac în cuvinte, uscat, rezervat, puțin încruntat [...], nu avea sentimente față de țările pe care le ajuta și nu purta o simpatie anume pentru România”⁵⁶. Briand i-a promis sprijin pentru aspirațiile românești, iar Balfour a oferit o recepție în onoarea reginei, garantând o pace care să elimine orice diferend

⁵² Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 138.

⁵³ Regina Maria a României, *op. cit.*, p. 30.

⁵⁴ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 138.

⁵⁵ *Ibidem.*

⁵⁶ Regina Maria a României, *op. cit.*, p. 36.

între România și Serbia. Aici regina l-a întâlnit pe Lloyd George⁵⁷, „plin de umor și vervă, savurând în întregime propriile glume [...], în timp ce mă întrebam cât de mult înțelegea Europa ce era în afara Imperiului Britanic”⁵⁸.

Regina a fost primită la Palatul Elysée, cu intonarea imnurilor naționale ale României și Franței și cu celelalte onoruri militare, de către președintele Poincaré care a fost „foarte binevoitor și cu simpatie înclina în favoarea țării noastre”⁵⁹.

După zece zile petrecute în capitala Franței, regina s-a deplasat în capitala Angliei, unde a fost oaspete al regelui George al V-lea la Palatul Buckingham, întâlnind numeroase personalități ale lumii engleze, între care lordul Curzon și Winston Churchill, pe care a încercat să-i sensibilizeze față de interesele românești.

La sfârșitul lunii martie, regina era din nou la Paris, continuând să se bucure de atenția lumii politice franceze și internaționale, a opiniei publice și a presei. A fost primită fastuos la Sorbona, la Hôtel de Ville – Primăria Paris, iar Foch, Petain și Henrys i-au promis aprovizionarea cu materiale de război.

S-a întâlnit în două rânduri cu Președintele american Woodrow Wilson, care a fost mai întâi primit la reședința reginei de la Hotelul Ritz la 10 martie, și apoi, a doua zi, regina a luat masa cu președintele. Se pare că președintele ar fi condus discuția spre Liga Națiunilor. Regina aprecia că președintelui îi plăcea să se asculte și să creadă că are întotdeauna dreptate. El i-a „predicat” despre cum trebuie protejate minoritățile, regina strecurând că președintele trebuie să fie familiarizat cu această problemă datorită situației negrilor și japonezilor din Statele Unite, remarcă ce nu l-a prea încântat pe președinte⁶⁰. Regina reținea în jurnalul său că Wilson „vorbea mult și bine [...], cu siguranță va avea, mereu, ultimul cuvânt de spus”. Regina nu s-a lăsat până când Wilson nu a promis că-l va primi pe Brătianu într-o audiență în care să-i detalieze problematica intereselor românești⁶¹.

⁵⁷ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 138.

⁵⁸ Regina Maria a României, *op. cit.*, p. 37.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 41.

⁶⁰ Sherman David Spector, *op. cit.*, pp. 138–139.

⁶¹ Regina Maria a României, *op. cit.*, pp. 72–74.

Spector consideră că vizita reginei nu a avut concreți-zările dorite. Presa n-ar fi fost „receptivă la doleanțele ei” și ar fi etichetat-o drept „Regina afaceristă”, iar Take Ionescu în acord cu părerea altor oameni de stat aliați, aprecia „că într-o monarhie constituțională, cum era România, Regele și cu atât mai puțin Regina, sunt responsabili pentru orientarea politicii naționale”. Concluzia istoricului american era aceea că „în a treia săptămână a lunii martie, era clar că cei Patru Mari, care se întorseseră la Consiliul Suprem, erau pe punctul de a determina politica României”⁶². Regina Maria vedea altfel lucrurile, cu referință exactă la impactul mediatic: „Toți jurnaliștii din lume par a se roti în jurul meu [...]. Sunt intervievată, fotografiată, înăbușită, onorată, invitată aici, acolo, și totul așa-zis neoficial”⁶³. Și alți autori au văzut vizita reginei un succes de imagine și de presă⁶⁴.

Indiferent de părerile, pro sau contra, uneori subiective ori partizane, alteori malițioase, vizita reginei Maria în capitala franceză, atunci forumul mondial al păcii postbelice, trebuie considerată un fapt pozitiv. Această vizită, deși neoficială, a adus un plus de comprehensiune, din partea decidenților, care nu puteau refuza ascultarea unui punct de vedere al unei Case regale, părtașă în acțiunea de câștigare de către Aliați a unui partener prețios, în contextul nefavorabil al războiului mondial din anul 1916.

În zonă, trupele române se pregăteau să ia în primire noile dispozitive ale liniei demarcaționale. În același timp, la 20 martie, șeful misiunii militare aflate la Budapesta, colonelul Vyx, a remis contelui Karoly ordinul de a se retrage pe noua linie de demarcație⁶⁵. Hotărârea a fost comunicată în numele generalului Franchet d’Esperey⁶⁶. Karoly nu a dorit să accepte nota prezentată de colonelul Vyx. Aceasta, adăugându-se serioaselor dificultăți de ordin intern, a determinat demisia guvernului

⁶² Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 139.

⁶³ Regina Maria a României, *op. cit.*, p. 25.

⁶⁴ Marina Rotaru, *The visit of Queen Mary of Romania to Paris and London during the 1919–1920 Peace Conference*, în „Buletinul Universității „Petrol-Gaze” Ploiești”, *Seria Științe Socio Umane și Juridice*, Vol. LVIII, nr. 2/2006, pp. 95–96, 99.

⁶⁵ Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 245.

⁶⁶ Const. Kirițescu, *op. cit.*, p. 402.

chiar a doua zi⁶⁷, favorizând preluarea puterii, două zile mai târziu, de către un guvern bolșevic⁶⁸ (Alexandru Garbai – Bella Kun). După ce au eșuat tratativele pe care noul guvern le-a făcut pentru ca o delegație maghiară să poată fi primită la Conferință, el a decretat mobilizarea generală și a concentrat armata către estul țării. Detașamente ale armatei maghiare au pătruns în zona neutrală. Spre sfârșitul lui martie se semnalau deja ciocniri în mai multe puncte ale zonei neutrale între armata ungară și cea română⁶⁹. În aceste condiții, pentru a se preveni o extindere a ciocnirilor maghiaro-române, Consiliul Suprem a trimis la Budapesta pe generalul sud-african Jean Cristian Smuts, pentru a convinge guvernul maghiar să urmeze hotărârile Conferinței. Sosind la Budapesta la 4 aprilie 1919, misiunea sa a eșuat însă foarte repede, deoarece guvernul maghiar s-a dovedit intratabil⁷⁰. Bella Kun cerea ceea ce nimeni nu putea accepta la acel moment: retragerea trupelor românești pe linia Mureșului⁷¹.

În urma eșuării misiunii Smuts, situația din zona neutră s-a înrăutățit. Luna aprilie a cunoscut o extindere a ciocnirilor între trupele maghiare și cele române. Situația era cu atât mai gravă, cu cât forțele ungare au intrat în legătură cu forțele armate bolșevice ucrainiene, pentru acțiuni concertate împotriva României⁷². Încercând să-și concretizeze planurile, forțele maghiare au atacat trupele române la 10 aprilie⁷³ și apoi au declanșat o puternică ofensivă în noaptea de 15–16 aprilie la posturile înaintate ale armatei române în Valea Someșului, la

⁶⁷ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, pp. 58–59.

⁶⁸ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 138; Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Oprescu, *op. cit.*, pp. 442–444; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, pp. 647–648.

⁶⁹ Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Oprescu, *op. cit.*, pp. 442–444.

⁷⁰ Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919, în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion C. Brătianu*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Cartea Românească, 1940, pp. 60–61.

⁷¹ Radu Meitani, *op. cit.*, p. 222.

⁷² Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, pp. 379–380; Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 16; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 649.

⁷³ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 146.

Ciucea și Țigani⁷⁴. Pentru a se pune capăt acestei situații, a se anihila provocările și amenințările trupelor maghiare și a-și crea un baraj natural în fața înaintării diviziilor maghiare, Marele Stat Major Român, cu consimțământul Antantei⁷⁵, ordona la 16 aprilie contraofensiva pe toată întinderea zonei neutre – direcția Tisa⁷⁶. La 19 aprilie armatele române intrau în Satu Mare și Carei, a doua zi, 20 aprilie, în chiar ziua de Paști, ele intrau în Oradea sub comanda generalului Traian Moșoiu⁷⁷, iar la 1 mai traversau Tisa pe la Szolnok⁷⁸.

Concomitent, la Paris se desfășura o activitate diplomatică febrilă. În tot acest răstimp s-a discutat despre oportunitatea susținerii de către aliați, prin intermediul forțelor române a unei campanii antibolșevice împotriva Ungariei. Wilson a fost constant împotriva acestei idei, bazându-se pe informațiile oferite de Coolidge, admirator al maghiarilor. Lloyd George i s-a alăturat, dar nu era suficient de convins. Orlando, temându-se de apropierea comunismului de granițele sale, cerea o intervenție aliată care să se finalizeze cu ocuparea Budapestei. Francezii au susținut constant planul lui Foch de încurajare a României, ca singura forță capabilă din zonă de a opri comunismul⁷⁹.

Preparativele pentru constituirea tratatului cu Ungaria erau avansate. Conferința își îndreptase atenția asupra redactării tratatului imediat după remiterea condițiilor de pace Germaniei, la 7 mai. Stadiul concret al lucrărilor permitea posibilitatea ca în a doua jumătate a lunii mai, delegația ungară să poată fi convocată pentru a examina condițiile de pace⁸⁰. După toate probabilitățile, comisia de specialitate își finalizase studiile privind frontiera

---

⁷⁴ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 16; Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, pp. 180–181; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 650.

⁷⁵ Biblioteca Centrală de Stat, Secția Colecții speciale, fondul Saint-Georges, Take Ionescu, pachetul XLII, dosarul 3, p. 228.

⁷⁶ Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Oprescu, *op. cit.*, pp. 444–445.

⁷⁷ Gheorghe Calcan, *Generalul Traian Moșoiu...*, pp. 86–87.

⁷⁸ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 146.

⁷⁹ *Ibidem*, pp. 139–144.

⁸⁰ L. Aldrovandi Marescotti, *Guerre diplomatique*, Paris, Gallimard, pp. 214–215.

româno-ungară cu o lună înainte, la 6 aprilie, dar Consiliul Miniștrilor de Externe nu avusese răgazul să examineze acest raport⁸¹. La 8 mai, André Tardieu expunea la reuniunea Miniștrilor de Externe ai Statelor Unite, Angliei, Franței, Italiei și Japoniei, granițele ce s-au trasat României de către comisia special constituită⁸². În aceeași zi, în Consiliul celor Patru, Wilson declara: „Am un rezumat pregătit de delegația americană referitor la stadiul actual al problemelor referitoare la frontierele vechiului teritoriu austro-ungar. Experți americani, francezi și englezi s-au pus de acord asupra chestiunii frontierelor privitoare la Bulgaria, Grecia, Cehoslovacia, România, Iugoslavia”⁸³.

Discuțiile au fost aprinse. Americanii (W. Wilson) nu doreau ca românii să aibă controlul asupra liniei ferate Arad-Oradea-Satu-Mare. Ei apreciau că centrele urbane din vestul Transilvaniei erau dominate etnic de către unguri. Englezii (Lloyd George, Balfour) au fost inițial, cel puțin principial, de partea americanilor, dar au sfârșit prin a da prioritate considerentului economic și strategic, ca aceste centre urbane și căile ferate aferente să aparțină României. Italienii (Orlando și Sonino) au avut o poziție oscilantă. Ei au mers de la susținerea necondiționată a revendicărilor românești, sfârșind prin a adopta o poziție acceptată de majoritate. Atitudinea lor s-a bazat pe acele considerente de a fi în opoziție cu americanii care se opuneau revendicărilor lor. Italienii erau pentru a se păstra controlul aliat asupra acestei căi ferate care trebuia să facă legătura economică și militară a teritoriilor italiene cu Polonia; de asemenea, ei și-ar fi dorit ca sârbii să nu fie prea puternici, sau să le ofere compensații în Banat pentru orașul Fiume. Francezii (Pichon, Clemenceau) au fost constant pentru acordarea orașelor vestice și a căii ferate Arad-Oradea-Satu Mare, României. Ei au adus în argumentație atât considerentele economice pentru noua Românie, cât și pe cele strategice care impuneau ca Alianții, prin intermediul statului român, să aibă controlul asupra legăturilor de comunicație cu Polonia. Pichon a intervenit în dezbateri, replicând intervențiilor lui Wilson în

⁸¹ Sherman David Spector, *op. cit.*, pp. 146-147.

⁸² L. Aldrovandi Marescotti, *op. cit.*, pp. 226-228.

⁸³ *Ibidem*, pp. 222-223.

favoarea ungarilor, precizând că România era statul aliat, iar Ungaria cel inamic⁸⁴.

La 12 mai, Consiliul celor Patru a căzut de acord asupra frontierei româno-maghiare⁸⁵, iar spre sfârșitul lunii mai, se poate afirma că cea mai mare parte a clauzelor privitoare la tratatul cu Ungaria erau definitivitate⁸⁶. În acest sens, nu întâmplătoare ni se par a fi aprecierile ziarului ieșean „Opinia” din 27 mai: „Oricum vor fi trasate în detaliu granițele ei (ale Ungariei –n.n., Gh. C.), un lucru este sigur, ea nu va rămâne decât cu Valea Dunării”. Aceasta reprezenta în viziunea autorului articolului „un act de mare dreptate istorică”⁸⁷.

Concomitent, în luna mai, cei mari au luat în discuție, conform aprecierilor istoricului american Spector, posibilitatea ca armatele române să înainteze în Ungaria și să ocupe Budapesta, cu acordul aliaților, pentru înlăturarea bolșevismului (Consiliul celor Patru, 19 mai). Americanii au fost net împotriva acestei idei. S-a propus chiar ca România să nu mai fie aprovizionată cu alimente. Francezii s-au opus ideii ca singura țară aliată capabilă să eradicizeze bolșevismul să fie slăbită. Deși nu a existat o unanimitate de opinii în această privință, Spector apreciază că aliații, *grosso-modo*, ar fi acceptat, din acest moment, ideea ca armata română să intervină în Ungaria pentru eradicarea bolșevismului⁸⁸.

Clemenceau protesta la 7 iunie față de intervenția maghiarilor în Cehoslovacia, cerând măsuri concrete pentru evacuarea acesteia. La 8 iunie, aliații au adresat un ultimatum Ungariei, cerându-i sistarea operațiunilor militare⁸⁹. În acest context, după două zile s-au reluat acuzațiile la adresa lui Brătianu (dar și a slovacilor), că el s-ar fi făcut vinovat de instaurarea bolșevismului la Budapesta, prin nerespectarea liniei de demarcație și înaintarea

⁸⁴ Sherman David Spector, *op. cit.*, pp. 146–149.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 170.

⁸⁶ L. Aldrovandi Marescotti, *op. cit.*, pp. 214–223.

⁸⁷ Octav Botez, *Pe ruinele monarhiei habsburgice*, în „Opinia”, 27 mai 1919.

⁸⁸ Sherman David Spector, *op. cit.*, pp. 172–176.

⁸⁹ R. W. Seton Watson, *O istorie a Românilor din perioada romană până la desăvârșirea unității naționale*, Brăila, Muzeul Brăilei, Istros, 2009, p. 464.

până la Tisa, „în teritoriu pur ungiuresc”⁹⁰. În perioada 10–13 iunie, problema graniței româno – maghiare s-a aflat în atenția concommitentă a Consiliului Miniștrilor Afacerilor Externe și Consiliului Suprem al Conferinței. La 10 iunie, Brătianu prezenta Conferinței considerentele sale față de situația din zonă. El aprecia că Wilson era „dezinformată asupra rolului armatei române și asupra provocărilor maghiare”, că armistițiul lăsase Ungariei regiuni întinse locuite de români, că armatele române nu au trecut la ofensivă decât după ce au fost atacate, iar Tisa era „singura linie de apărare adecvată”. Președintele american a ținut să-i precizeze lui Brătianu că teritoriul pe care îl ocupau la acel moment armatele române nu trebuia confundat cu teritoriul pe care România îl revendica, că trupele române sunt amplasate pe Tisa din motive de securitate, la fel cum aliații au ocupat temporar landul Rinului. „Armata română nu are dreptul – spunea Wilson – să ocupe teritoriu exclusiv maghiar... Dacă aș fi maghiar, deși mă bucur că nu sunt, aș fi primul care să recurgă la forța armată pentru apărarea țării mele”. La fel de tăios a fost și Lloyd George, care între altele, l-a întrebat pe premierul român dacă avea cunoștință de frontiera stabilită de Conferință. Frontiera stabilită de cei mari încă din 12 mai, nu fusese comunicată oficial. Pichon a explicat, că aceasta era procedura: hotărârile adoptate pe parcursul tratativelor de diferite organisme ale Conferinței nu se comunicau, ele se transferau deciziei Consiliului Suprem. Brătianu a precizat că nu avea cunoștință de frontiera fixată. Totodată, referindu-se la unele sugestii și păreri exprimate cu această ocazie de premierul britanic, el arăta că „la unele întrebări cunoaștem răspunsul mai bine decât dumneavoastră, deoarece ne aflăm mai aproape”⁹¹ de problematica luată în discuție.

⁹⁰ Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, p. 182.

⁹¹ Sherman David Spector, *op. cit.*, pp. 183–185. De reținut că Sherman Spector este singurul autor care plasează această rundă de discuții începând cu data de 10 iunie. Ceilalți autori fixează dezbaterile debutând la 11 iunie. De altminteri, relatările istoriografiei despre discuțiile perioadei 10–13 iunie nu ne apar suficient de precise. Nu se poate reface cu exactitate traseul acestora, ce anume și când s-a discutat în Consiliul Miniștrilor Afacerilor de Externe și ce anume și când în Consiliul Suprem. Astfel, o oarecare labilitate poate fi sesizată și în reconstituirea pe care noi am încercat să o prezentăm.

La 11 iunie 1919, Consiliul Suprem al Conferinței, din dorința „de a pune capăt oricărei ostilități”, a fixat frontiera între Ungaria și România⁹². Granița stabilită la 11 iunie părea delegației române dezavantajoasă mai ales în nord și sud⁹³, în sensul că în aceste puncte ea se îndepărta mai mult de granița promisă înainte de intrarea României în război. Ea era în genere stabilită cu 20–30 km în est față de granița stipulată prin tratatul din 1916⁹⁴. Convocat în fața Consiliului Suprem pentru a i se prezenta linia de frontieră româno-maghiară, Brătianu obiecta că frontiera nu ținea cont de prevederile tratatului din 1916 și nici de cerințele economice și de securitate ale Transilvaniei, în plus „ea s-a făcut fără participarea noastră”⁹⁵. El mai declara că nu putea recunoaște valabilitatea ei, cu atât mai mult cu cât avea nevoie de un interval de 10–12 zile pentru a primi încuviințarea guvernului român⁹⁶.

Consiliul Suprem a respins obiecțiile lui Brătianu, declarând că orice discuție asupra acestei chestiuni era inutilă⁹⁷, întrucât în aprecierea Consiliului, granița era foarte aproape de cea înscrisă în tratatul din 1916. Balfour aprecia totuși că frontiera stabilită era bună pe timp de pace, dar din punct de vedere strategic nu era la fel de bună. Diplomatul englez opina că nu era inspirat să se ceară românilor să evacueze zona, până ce ungerii nu se vor retrage din Cehoslovacia. Wilson nu agreea opinia Ministrului de Externe englez, propunând să se comunice direct românilor că dacă nu vor accepta vor fi eliminați de la Conferință. A doua zi, 12 iunie 1919, Clemenceau a cerut flexibilitate din partea colegilor săi. Frontiera nu avea apărare naturală și Brătianu se va opune acceptării ei. „În loc să tratăm Ungaria mai puțin aspru decât Bucureștii, ar fi prudent de trimis o misiune la Budapesta pentru a

⁹² Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 16; Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Oprescu, *op. cit.*, pp. 444–445.

⁹³ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 96.

⁹⁴ J. B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, Dalloz, 1974, p. 26; Const. Kirițescu, *op. cit.*, p. 518; Maurice Baumont, *La faillite de la paix, I, (1919–1935)*, Paris, 1960, p. 124.

⁹⁵ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria...*, p. 24.

⁹⁶ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 98.

⁹⁷ Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Oprescu, *op. cit.*, pp. 445–446.

hotărî, la fața locului, dacă argumentele lui Brătianu erau valabile și a discuta posibilitatea unui nou armistițiu cu Bela Kun”. Wilson și Lloyd George au agreeat această idee, dar au cerut să se trimită lui Brătianu o notă prin care să i se ceară imperativ încetarea agresiunii contra Ungariei și retragerea trupelor dincoace de frontiera stabilită de aliați. Secretarul de Stat al Foreign Office-ului a fost solicitat să creioneze o notă destul de aspră față de Ungaria, și cu un ton mai prietenos față de România⁹⁸.

Necomunicarea frontierei fixată la 12 mai și punerea lui Brătianu în fața unui fapt împlinit la 11 iunie au fost acceptate în cele din urmă de reprezentanții marilor puteri ca un argument în favoarea discutării acestei linii de frontieră și a solicitării premierului român de a avea răgazul consultării cu guvernul de la București. V. V. Tilea, autorul unei cărți despre activitatea diplomatică a lui Alex. Vaida Voevod la Conferință, aprecia că granița fixată în iunie 1919, „în linii mari încorporează aproape în întregime conaționali noștri din părțile ungare”, chiar dacă mai rămân dincolo de ea localități cu majoritate românească, „ea a știut să soluționeze în mod satisfăcător” o problemă foarte grea cum e aceea a fixării unei linii de despărțire etnică⁹⁹. Linia de frontieră fixată la 11 iunie 1919, a fost cea înscrisă în Tratatul de la Trianon.

*

**

Nota marilor puteri către România a fost prezentată Consiliului celor Patru spre aprobare în data de 13 iunie. Cu această ocazie, Balfour a explicat de ce revenise, în Consiliul de Miniștri, asupra discutării graniței. Ministrul englez a prezentat argumentele lui Brătianu vizavi de imposibilitatea apărării acelor frontiere, faptul că întreruperea căilor ferate era o modalitate

⁹⁸ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, pp. 17–18. Vezi și Valeriu Florin Dobrinescu, D. Tompea, *op. cit.*, pp. 160–161. Spector afirmă că sarcina redactării notei Consiliului Suprem către România și Ungaria i-ar fi revenit lui Balfour (Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 189).

⁹⁹ V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României, nov. 1919–mart. 1920*, Sibiu, Tipografia Poporului, 1925, pp. 49–50.

care nu putea garanta pacea, iar trupele aliate nu puteau asigura funcționarea acelor căi de comunicație. Dificilă rămânea, în opinia diplomatului englez și problema retragerii românilor și maghiarilor din teritoriile pe care le ocupaseră. Dacă românii s-ar fi retras primii, ungurii ar fi putut ocupa teritoriul de la est de Tisa, iar dacă ungurii ar fi făcut ei primul pas, românii nu ar fi părăsit pozițiile deținute. Rezolvarea dilemei s-a făcut prin decizia de a se trimite două note, către Brătianu și Kun, prin care să li se ceară respectarea frontierelor. Șefului guvernului român „i s-a ordonat să se retragă *după ce* Kun va evacua Slovacia, operație care trebuia să se îndeplinească până la 18 iunie”¹⁰⁰.

La 13 iunie 1919, Clemenceau, președintele Conferinței de pace, adresa guvernului de la București nota oficială prin care arăta „că granițele descrise în telegrama aici alăturată vor fi granițele care vor despărți în mod permanent Ungaria de Cehoslovacia și România”¹⁰¹. Probabil, ca o reacție a criticilor făcute de Brătianu, la ședința din 11 iunie, față de granița fixată, nota preciza că era cunoscut Consiliului Conferinței faptul că respectiva graniță „tăia căile ferate [...], că exista un oarecare număr de mici rectificări de graniță care nu pot fi definitiv stabilite decât printr-o anchetă imparțială la fața locului”¹⁰².

Tot la 13 iunie, Clemenceau a adresat o notă și guvernului de la Budapesta care era înștiințat de frontierele fixate Ungariei, invitându-l să respecte și totodată somându-l să înceteze operațiunile militare contra Cehoslovaciei¹⁰³. Guvernul Bella Kuhn și-a exprimat disponibilitățile față de posibilitatea invitării Ungariei la Paris, precizând faptul că permanent Ungaria a căutat să respecte hotărârile aliaților, precum Convenția din 13 noiembrie 1918¹⁰⁴.

La 14 iunie, cele două note au fost date publicității. Peste două zile, știrea apărea și în jurnalele bucureștene. Tot atunci, la 16 iunie, sosea la București N. Mișu, trimis special de Brătianu de

¹⁰⁰ Sherman David Spector, *op. cit.*, pp. 189–190.

¹⁰¹ Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, pp. 388–389.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ *Ibidem*, pp. 390–392.

la Paris. Mișu a asistat la ședința Consiliului de Coroană care a discutat frontiera româno – ungară. Consiliul a respins frontiera fixată și a fost de acord cu propunerea lui Brătianu de a rezista în fața Conferinței până la obținerea tuturor revendicărilor¹⁰⁵.

Guvernul român răspundea notei Consiliului Suprem că România nu avea de gând „ocuparea unei regiuni nerevendicate de ea, decât pe durata strict impusă pentru securitatea sa și cât amenințarea de agresiune militară continuă”¹⁰⁶. Mareșalul Foch intervenea la 25 iunie în favoarea României, arătând că prezența armatelor române pe Tisa era necesară atâta timp cât Ungaria nu era dezarmată, fiind o garanție a protecției teritoriilor dobândite de statul român¹⁰⁷: „dacă nu se aprobă cererile juste ale României, situația ei este compromisă”¹⁰⁸. Imediat după semnarea Tratatului cu Germania la 28 iunie 1919, Consiliul celor Patru s-a reunit într-o întrunire și a analizat la ultimul punct raportul realizat de Bliss, care își declina competența de a stabili vinovăția deteriorării situației și reluării ostilităților în zonă¹⁰⁹.

După ce a făcut o nouă pledoarie în fața Conferinței, pentru recunoașterea drepturilor integrale ale României, Ion I. C. Brătianu a părăsit Parisul, întorcându-se în țară,¹¹⁰ în esență, în semn de protest față de introducerea prevederilor privind minoritățile naționale în tratatul de pace cu Austria. Prezentând acest fapt, presa franceză întrevedea posibilitatea declanșării unei crize politice interne, care putea avea consecințe și pe plan extern, în condițiile în care, pe drept cuvânt, „noile teritorii destinate a forma marea Românie nu sunt încă exact și definitiv delimitate”¹¹¹. La 8 iulie, ziarul „Le Temps” cita o telegramă venită de la București, datată 4 iulie, care informa despre un atac al trupelor maghiare

¹⁰⁵ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 190.

¹⁰⁶ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 18.

¹⁰⁷ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 191.

¹⁰⁸ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 18.

¹⁰⁹ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 192.

¹¹⁰ *Dernière heure. Départ de M. Bratiano*, în „Le Figaro”, 3 juillet, 1919.

¹¹¹ *La crise ministérielle en Roumanie*, în „Le Figaro”, 5 juillet 1919. Vezi și *Le Départ de M. Bratiano*, în „Le Figaro”, 4 juillet 1919; *Dans les Balkans. Crise ministérielle en Roumanie*, în „Le Figaro”, 3 juillet 1919.

împotriva forțelor armate române, constatând că „Bella Kun nu-și retrăsese trupele sale din Slovacia decât pentru a le arunca împotriva armatelor române”¹¹².

Pentru 20 iulie 1919, puterile Antantei aveau pregătit de către Foch, un plan (la care urma să fie antrenată și armata română), de intervenție militară împotriva guvernului bolșevic de la Budapesta. Trupele maghiare au devansat cu 24 de ore acest plan și au atacat forțele militare române aflate pe Tisa¹¹³. Armata română a ripostat și după cinci zile de lupte, armata maghiară a fost înfrântă¹¹⁴. Campania s-a încheiat cu ocuparea Budapestei la 4 august și înlăturarea guvernului comunist condus de Bella Kun¹¹⁵. Intervenția militară s-a făcut cu consimțământul și la sugestia Alianțelor¹¹⁶.

Această campanie a generat la Conferință o situație politică, diplomatică, militară, economică extrem de dificilă pentru statul român, situație care a îngreunat și amânat recunoașterea internațională a unirii Transilvaniei cu România. Conferința a adoptat politica trimiterii către guvernul român, a unor note cu o tonalitate din ce în ce mai ostilă, prin care acesta era somat să revină la Conferință și să dea ascultare cerințelor formulate, în caz contrar fiind amenințat cu neglijarea intereselor românești, aplicarea de sancțiuni și excluderea de la Conferință. Acest război al notelor ultimative s-a desfășurat pe parcursul întregii veri și al toamnei anului 1919, el finalizându-se la 10 decembrie 1919, când guvernul de la București (după demisia a trei cabinete: Ion I. C. Brătianu, Artur Văitoianu și Constantin Coandă) a semnat tratatele de pace cu Austria, al minorităților și cel cu Bulgaria.

---

¹¹² *Dans les Balkans. Les attaques magyares contre les Roumains*, în „Le Temps”, 8 juillet 1919.

¹¹³ R. W. Seton Watson, *op. cit.*, p. 464.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 16; Valeriu Florin Dobrinescu, D. Tompea, *op. cit.*, p. 23. Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria...*, p. 22; Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, p. 183; Gheorghe Calcan, *Generalul Traian Moșoiu...*, pp. 89–90.

¹¹⁶ Valeriu Florin Dobrinescu, D. Tompea, *op. cit.*, pp. 159–160; Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria...*, p. 22.

Prin aceste note s-au adus critici rechizițiilor făcute de către armata română în teritoriul ungar realizate „într-o manieră brutală și exagerată”, deși se recunoștea că „armata de ocupație a Puterilor Centrale a luat din România 2.500.000 t de grâne, și un număr incalculabil de animale. Înainte de război, căile ferate românești erau deservite de 1.200 de locomotive, însă după conflict rămăseseră numai 50. Multe fabrici au fost devastate și mii de case au fost golite de bunuri”¹¹⁷. Evident, unei atitudini condamnabile nu trebuie să i se răspundă cu aceeași monedă.

În toată această perioadă a notelor ultimative, presa franceză a fost alături de interesele românești. Ziarul „Le Figaro” a publicat mai multe articole extrem de favorabile și documentate în favoarea României și foarte critice la adresa celor mari¹¹⁸.

La 4 august 1919, ministrul de externe britanic Balfour făcea unele aprecieri favorabile deciziilor adoptate de guvernul de la București, iar reprezentantul Italiei, Titoni, considera că „atacul armatei ungare era o violare categorică a armistițiului”. Delegații americani au făcut presiuni asupra Conferinței pentru a se adopta represalii asupra României. La 25 august, aliații au încetat trimiterea oricărui ajutor militar către statul român. N. Mișu sesiza că acest lucru avea consecințe grave pentru securitatea țării¹¹⁹.

La 4 septembrie, Balfour adresa din însărcinarea Conferinței o nouă notă ultimativă prin care se cerea României acceptarea solicitărilor formulate la Paris¹²⁰. Concomitent, Consiliul Suprem a hotărât trimiterea la București a diplomatului englez George Clerk cu scopul de informare și de convingere a guvernului român de a coopera cu forumul mondial. La 12 septembrie diplomatul englez se întâlnea cu Brătianu, recent demisionat din funcția de

---

¹¹⁷ R. W. Seton Watson, *op. cit.*, p. 465.

¹¹⁸ Analiza acestor articole am realizat-o în prima parte a lucrării noastre. Vezi Denys Cochin, *Pour la Roumanie*, în „Le Figaro”, 15 juin 1919; *Les notes à la Roumanie*, în „Le Figaro” 13 août 1919; *Entre alliés. Pour la Roumanie*, în „Le Figaro”, 21 août 1919; *La Roumanie et les Alliés*, „Le Figaro”, 28 août 1919; Robert de Flers, *Les alliés et la Roumanie*, 27 août 1916–27 août 1919, în „Le Figaro”, 29 août 1919; Raymond Recouly, *La Conférence et les Roumains*, în „Le Figaro”, 5 septembre 1919; *Un note à la Roumanie*, „Le Figaro”, 4 novembre 1919 etc.

¹¹⁹ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria...*, pp. 26–27.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 27.

prim ministru. Clerk avea „în portofoliul său nu mai puțin de nouă note ultimative ale forumului păcii adresate, în perioada august – septembrie 1919, guvernului de la București”¹²¹. El i-a înmănat lui Brătianu ultima notă a Consiliului Suprem. Brătianu a arătat că nu a dat publicității textul notei, din cauza reacției opiniei publice, sugerând ca același lucru să-l facă și Conferința, la Paris¹²². Liderul român i-a subliniat lui Clerk că „ordinea și un guvern responsabil în Ungaria erau mai importante pentru România decât pentru toți ceilalți”¹²³. În raportul prezentat Conferinței de către Clerk, se arăta că acțiunea României împotriva Ungariei a fost determinată de atitudinea acestei țări caracterizată printr-o ostilitate crescândă și nerespectarea prevederilor armistițiului de la Belgrad, iar interesul primordial al Bucureștiului „era să lucreze în deplină înțelegere cu Consiliul Suprem în problema Ungariei”¹²⁴. Raportul lui Clerk a adus lămuriri asupra unora din cauzele neînțelegerilor dintre București și Paris, diplomatul englez dovedindu-și flexibilitatea de a înțelege explicațiile profunde ale evenimentelor și abilitatea de a nu pica în mașinațiunile intereselor subterane ale unor agenți americani și englezi¹²⁵. După București, Clerk și-a continuat misiunea sa la Budapesta.

La 15 septembrie 1919, atât Lloyd George, cât și Polk deduceau din informările legațiilor lor de la București, că reprezentanții Franței și Italiei din capitala română, încurajau guvernul de la București în politica acestuia față de Ungaria.

Un raport al locotenentului Gressot, care sosise la București la 11 octombrie relata despre atitudinea opiniei publice românești iritată de continuarea misiunii lui Clerk în capitala ungară, exprimându-se aprecierea pentru faptul că șeful acestei misiuni nu era francez. În ultima perioadă, aprecierile opiniei publice s-au radicalizat, trecând de la acuzarea Franței de a fi luat măsuri

¹²¹ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 19.

¹²² *Ibidem*. (Valeriu Florin Dobrinescu consideră ca misiunea lui Clerk a început la 11 septembrie, iar *Tratatul* de istorie apreciază ca diplomatul englez s-a întâlnit cu Brătianu, la 12 septembrie, după o săptămână petrecută la București).

¹²³ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria...*, p. 27.

¹²⁴ *Ibidem*.

¹²⁵ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 22.

coercitive la adresa României, la aceea că Franța a cedat în fața Americii, care pedepsea statul român pentru faptul că acesta nu i-ar fi cedat acapararea grâului și petrolului românesc¹²⁶.

La 12 octombrie 1919, Consiliul Suprem notifica guvernului român că frontiera româno-ungară era definitivă, cu excepția unor mici rectificări locale efectuate pe teren de comisia interaliată ce va delimita linia frontierei¹²⁷. Același lucru era specificat României printr-o nouă notă ultimativă adresată luna următoare¹²⁸. La 16 noiembrie, armata română a început retragerea din Ungaria, îndreptându-se spre linia de frontieră stabilită de Conferință. Budapesta a fost predată Comisiei interaliată¹²⁹. Dificultățile României la Conferință continuau. La 25 noiembrie, Bucureștiul primea, pentru a doua oară în aceeași lună, un

¹²⁶ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria...*, p. 27.

¹²⁷ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 22; Viorica Moisuc, *Tratatul de la Trianon, Consacrare internațională a legitimității unirii Transilvaniei cu România*, în „Anale de istorie”, an XXII, nr. 3, 1976, pp. 54–55. Informațiile oferite de literatura de specialitate sunt ușor confuze atunci când încearcă să precizeze când anume s-a fixat frontiera româno-ungară. Se acceptă, ca principiu, că această frontieră a fost stabilită la 12 mai, și că ea a fost comunicată lui Brătianu la 11 iunie. Spector apreciază că frontiera fixată la 11 iunie a fost cea trecută în Tratatul de la Trianon. Pe de altă parte, *Tratatul de istorie* și Valeriu Florin Dobrinescu, plasează fixarea acestei frontiere în perioada de după plecarea lui Brătianu de la Conferință, a campaniei române în Ungaria, și a războiului notelor ultimative ale Conferinței către România. Aceste surse relatează că „între timp”, adică în perioada pe care am delimitat-o mai înainte, s-a definitivat frontiera româno-ungară. Patru comisii de experți francezi, englezi, italieni și americani au realizat traseul frontierei. Au fost examinate cele patru linii propuse și pe baza unui compromis s-a ajuns la înțelegere. Variantele cele mai avantajoase României și, deci, cele mai apropiate de frontiera promisă românilor în anul 1916, au fost cele ale francezilor și britanicilor. (Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 22; Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria...*, p. 28; Valeriu Florin Dobrinescu, Doru Tompea, *op. cit.*, p. 162). Pe baza acestor considerații, s-ar putea lua în calcul și faptul că tocmai datorită acestei poziții intransigente a României și a situației excepționale din zonă, marile puteri să fi decis ca frontiera fixată la 12 mai și comunicată la 11 iunie, să fi fost supusă unor noi analize și eventual reajustări. Aceasta este însă o supoziție, care se cere a fi documentată cu claritate.

¹²⁸ *Alianții ne trimit un ultimatum*, în „Opinia”, 18 noiembrie 1919.

¹²⁹ Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, p. 183.

ultimatum care exprima în termeni extrem de severi, amenințarea ruperii relațiilor diplomatice dacă România nu semna tratatele cu Austria, inclusiv al minorităților și cel cu Bulgaria¹³⁰.

Tratatul privind semnarea tratatului de pace cu Ungaria, întrerupte în timpul verii anului 1919, au fost reluate la Paris către sfârșitul anului 1919 și începutul lui 1920. Nu s-a putut ajunge încă la o înțelegere. Ungaria încerca prin toate mijloacele revizuirea frontierelor sale în dauna statelor succesorale¹³¹.

La 1 decembrie 1919, Ungaria a fost invitată în mod oficial la Conferință¹³². Presa franceză făcea cunoscut opiniei publice răspunsul guvernului ungar, disponibil a trimite delegați, imediat ce condițiile o vor permite. În răspuns se solicita totodată retragerea completă a trupelor române din această țară¹³³. După toate probabilitățile, maghiarii nu păreau să se grăbească în a-și trimite delegații la Paris, așteptând rezultatul alegerilor prezidențiale din Franța, de la începutul lui ianuarie 1920, pentru a putea să-și modeleze poziția. După aceste alegeri, guvernul de la Budapesta s-a decis să adopte o orientare pro franceză. Hotărârea a fost influențată și de faptul că în Marea Britanie, Ministerul de Externe a căpătat independență față de influența lui Lloyd George, care avea o orientare evidentă pro maghiară¹³⁴.

Delegația maghiară a sosit la Paris la 7 ianuarie 1920. Ea a fost condusă de contele Albert Apponyi și se compunea din 7 comisari generali, 6 comisari, 38 experți, 6 consilieri politici, 15 secretari¹³⁵. Apponyi, în vârstă de 74 de ani, era o personalitate recunoscută, orator și om de cultură, cu relații în mediile

---

¹³⁰ Camil Mureșanu, *Recunoașterea oficială pe plan internațional a înfiptuirii unității naționale a României*, în „Marea Unire din 1918 în context european”, p. 266.

¹³¹ Nicolae Fotino, I. Calafeteanu, *op. cit.*, pp. 647–648.

¹³² C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 388. Camil Mureșanu apreciază că această invitație a fost adresată la 2 decembrie, decalajul de o zi menținându-se și pentru datele imediat următoare luate în discuție (Camil Mureșanu, *op. cit.*, pp. 266–267).

¹³³ *Le réponse de la Hongrie*, în „Le Figaro”, 8 décembre 1919.

¹³⁴ Lucian Leuștean, *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon, 1918–1920*, Iași, Polirom, 2002, p. 157.

¹³⁵ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 388.

internaționale. Chiar dacă în spațiul românesc el nu avea o „presă bună”, datorită legilor școlare din anul 1907, care lovise în școlile românești din Transilvania, desemnarea lui ca reprezentant al Ungariei la tratativele de pace era „o piesă grea aruncată în balanța tratativilor”¹³⁶. La 14 ianuarie, delegația maghiară a înaintat Conferinței opt note în legătură cu interesele ungare¹³⁷. A doua zi, delegației maghiare îi era prezentat, în mod oficial, textul provizoriu al tratatului de pace.

După încă o zi, la 16 ianuarie, Apponyi a rostit un discurs în engleză și franceză, în fața Consiliului Suprem, în care arată că Ungaria a fost statul cel mai crunt lovit prin condițiile care i se impuneau. El a cerut să nu se ia măsuri care ar putea lovi viața economică a Ungariei, și mai ales să nu se desprindă niciun teritoriu de la această țară, fără ca populația să fie consultată prin plebiscit. Se contesta astfel legitimitatea de autodeterminare a națiunilor oprimate care făcuseră parte din Austro-Ungaria¹³⁸. Cererea de a se organiza plebiscit s-a transformat într-un veritabil laitmotiv al delegației ungare, până la semnarea Tratatului de la Trianon¹³⁹. Ideea plebiscitului încerca să deruteze Conferința în luarea deciziilor ei și să amâne semnarea tratatului, dacă nu era posibil modificarea lui. Să nu uităm că deciziile de destrămare a Austro-Ungariei au fost adoptate prin mari adunări plebiscitare, fapt care contesta *de jure* pretențiile delegației maghiare.

Punctul central al discursului lui Apponyi era acela că Ungaria se afla într-o situație singulară printre statele învinse, întrucât ea pierdea două treimi din suprafață și trei milioane și jumătate de locuitori. Ea inserat totodată teza inferiorității raselor care alcătuiau fostul imperiu Austro-Ungar. Delegatul maghiar a denunțat în același timp, în termeni foarte duri, acțiunea militară românească în Ungaria. În final, el s-a adresat în limba italiană, reprezentanților Italiei, vorbindu-le de vechile legături de colaborare dintre cele

¹³⁶ Camil Mureșanu, *op. cit.*, p. 267.

¹³⁷ Lucian Leuștean, *op. cit.*, p. 157. Vezi și Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 687.

¹³⁸ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 388.

¹³⁹ Nicolae Titulescu, *Discursuri*, București, Editura Științifică, 1967, pp. 412–416.

două țări. Maghiarii trebuiau să dea un răspuns prevederilor tratatului de pace până la 10 februarie 1920¹⁴⁰.

Delegația maghiară a prezentat Conferinței o voluminoasă documentație, cuprinzând zeci de memorii, note, anexe, subordonate în esență necesității refacerii vechiului regat ungar, considerat singura formulă de stat viabilă în această zonă a Europei¹⁴¹. Cel care a coordonat întocmirea acestei documentații a fost Pál Teleki, membru al delegației, reputat geograf, viitorul prim-ministru al dramaticului an 1940. Delegația maghiară dispunea astfel de 7000 de pagini de informații, apreciate drept „un tezaur unic al științei ungare”¹⁴². La 18 ianuarie, discuțiile privitoare la acest tratat s-au întrerupt, delegația maghiară întorcându-se la Budapesta. Dezbaterile au fost reluate în luna februarie, la Londra¹⁴³.

Se poate aprecia că la începutul anului 1920, dezbaterile pentru încheierea tratatului cu Ungaria au intrat în faza finală. Acum lucrurile au câștigat în claritate, multe dintre cele mai spinoase probleme și-au primit lămurirea, documentarea și definitivarea. A fost suficient timp pentru a se convinge că majoritatea românească din Transilvania, susținută ca argument principal de delegația română la Conferință, era un fapt real, că actul de la 1 Decembrie exprima voința națională, liber exprimată a întregului popor român. Pe de altă parte, frontierele ungare au fost date publicității. Astfel, acestei chestiuni, nu i se mai puteau aduce decât modificări de amănunt.

Trebuie arătat că delegația română, pe lângă faptul că acum acționa într-o atmosferă ceva mai relaxată, era tratată și cu mai multă încredere. Aceasta se explica și prin faptul că ea avea în fruntea sa pe Alexandru Vaida Voevod¹⁴⁴, semnatarul clauzelor asupra minorităților din Tratatul cu Austria. Seton Watson aprecia

¹⁴⁰ Lucian Leuștean, *op. cit.*, pp. 157–158.

¹⁴¹ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, pp. 388–390.

¹⁴² Camil Mureșanu, *op. cit.*, p. 267.

¹⁴³ *Ibidem*.

¹⁴⁴ Eliza Campus, *Recunoașterea pe plan internațional a desăvârșirii unității statale a României*, în „Studii”, tom. XXI, nr. 6, 1968, p. 1180. Vezi și Liviu Maior, *Alexandru Vaida Voevod in Paris: His Relations with the U. S. Delegation at the Peace Conference (1919)*, „Transylvanian Review”, Cluj, nr. 4, 2008, pp. 54–67.

că lui „Vaida i-a revenit misiunea de a repara ferestrele sparte de predecesorii săi, iar într-o scurtă perioadă de numai patru luni a reușit să transforme complet relațiile României cu restul lumii”¹⁴⁵. Desemnarea lui oficială ca prim delegat al României la Conferința Păcii s-a realizat la 10 ianuarie 1920. Primul delegat român a avut o primă rundă de întreveneri cu Clemenceau și Lloyd George, de la care nu a obținut însă niciun fel de asigurări. La 28 ianuarie, el exprima în fața Consiliului Suprem opinia sa despre pericolul pe care îl reprezenta revizionismul patronat de guvernul maghiar condus de Horthy. Totodată, el a dat asigurări că trupele române vor fi retrase din Ungaria „cât mai curând posibil”¹⁴⁶. Imediat, premierul român a vizitat Londra (28 ianuarie–3 februarie), apoi s-a întors la Paris și după trei săptămâni (4–21 februarie) a revenit în capitala britanică, pentru a fi prezent la lucrările Conferinței de Pace de la sfârșitul lui februarie și începutul lui martie 1920¹⁴⁷.

La Londra, locul în care s-au desfășurat discuțiile asupra tratatului de pace cu Ungaria la începutul anului 1920, s-a putut constata o atitudine înțelegătoare, de altfel corectă, a cercurilor politice britanice față de problemele românești¹⁴⁸. De asemenea, și în rândul presei britanice s-a putut observa că marile cotidiene arătau „interes și înțelegere cauzei românești”¹⁴⁹. Presa lua atitudine împotriva propagandei maghiare, arătând că „s-a tolerat sub pretexte neînsemnate, prezența unor notorii agenți maghiari”. La 14 februarie, ziarul conservator „Times” critica „perfida propagandă maghiară”, iar „Daily Telegraph” evidenția politica justă practică de guvernul român față de minoritățile etnice din Transilvania¹⁵⁰. Acțiunea maghiarilor, se sublinia în presă, nu avea alt scop decât compromiterea cauzei drepte a României, Serbiei

¹⁴⁵ R. W. Seton Watson, *op. cit.*, p. 467.

¹⁴⁶ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 22; Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria...*, p. 30.

¹⁴⁷ Lucian Leuștean, *op. cit.*, p. 167.

¹⁴⁸ V. V. Tilea, *op. cit.*, p. 53; Eliza Campus, *Recunoașterea pe plan internațional...*, p. 1180.

¹⁴⁹ Valeriu Florin Dobrinescu, *Raporturile româno-engleze 1919–1920*, „Institutul de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, Iași, 1980, dactilografiat, p. 173.

¹⁵⁰ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria...*, p. 31.

și Cehoslovaciei, alianții Marii Britanii¹⁵¹. Atitudinea înțelegătoare a oficialităților britanice față de problemele românești se explica prin justetea drepturilor istorice, etnografice, naționale, a dreptului de liberă dispunere a popoarelor care dădeau dreptate României în mod indiscutabil.

Cu toate acestea, guvernul maghiar, departe de a-și reconsidera pozițiile, a încercat prin toate mijloacele să obțină condiții cât mai bune în tratatul pe care trebuia să-l semneze, în dauna statelor vecine. Emisari maghiari s-au deplasat la universitățile din Oxford, Cambridge și Birmingham pentru a sensibiliza opinia publică în favoarea intereselor ungurești¹⁵². Pretențiile Budapestei mergeau de la integritatea teritorială a Ungariei milenare până la cel puțin integritate economică¹⁵³. Pentru realizarea acestui scop, cercurile conducătoare maghiare au lansat, în paralel cu demersurile diplomatice, o masivă și virulentă campanie propagandistică. Propaganda se desfășura mai ales în capitala britanică, în Statele Unite, în cercurile parlamentare și cele profesionale. Ea încerca prin informații false să arunce o lumină denaturată asupra realității românești și să-și susțină așa-zisele necesități ale menținerii integrității vechii Ungarii. Erau utilizate expresii de tipul: „Dreptate pentru Ungaria”, „Coroana Sf. Ștefan”. Se vorbea despre superioritatea civilizației ungurești, în timp ce românii erau prezentați drept „barbari intoleranți, lipsiți de cultură și civilizație”¹⁵⁴.

Cele mai multe din argumentele delegației maghiare nu aveau o bază de susținere întemeiată. De pildă, experții maghiari arătau că teritoriul Ungariei „în ansamblul său a căzut sub puterea ungarilor în secolul IX-lea și în primii ani ai secolului al X-lea” și că „provinciile din nord și din est, precum și din Transilvania, erau, putem zice, nelocuite”¹⁵⁵. Motivând necesitatea menținerii integrității Ungariei, propaganda maghiară vorbea de „dezastrul de care va fi lovită Ungaria prin faptul că bazinul superior al râurilor ce o udă nu va mai fi îngrijit

¹⁵¹ Valeriu Florin Dobrinescu, *Raporturile româno-engleze...*, p. 173.

¹⁵² Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria...*, p. 31.

¹⁵³ V. V. Tilea, *op. cit.*, 53.

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 54.

¹⁵⁵ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 389.

cum trebuie și, deci, Ungaria aflată pe cursul lor inferior, va suferi inundații”¹⁵⁶.

În fața Conferinței de Pace, delegația maghiară s-a prezentat, după mărturia lui N. Titulescu, semnatar al tratatului de la Trianon, „cu material documentar fără pereche”¹⁵⁷. Caracterul neprincipial al propagandei maghiare ca și cel al aranjamentelor de culise nu putea trece neobservat opiniei publice, în general, și celei românești, în special. Presa românească, ocupându-se de diferitele tentative ale conducătorilor maghiari de a se sustrage sau de a modifica unele clauze ale tratatului în dauna statelor vecine, dezvăluie cu vehemență metodele ce intrau în arsenalul uzanțelor maghiare¹⁵⁸.

Trebuie arătat că, sub imperiul unor interese economice, anumiți reprezentanți ai cercurilor diplomatice și financiare din Anglia și Franța s-au pronunțat pentru unele soluții hibrid, sau retușarea frontierelor statelor successorale Austro-Ungariei în favoarea Ungariei¹⁵⁹. Astfel, de o anume atenție s-a bucurat planul de formare a unei Confederații danubiene cu caracter economic. Ideea constituirii Confederației danubiene a evoluat în paralel cu desfășurarea lucrărilor Conferinței de Pace și prin consecință, a discuțiilor privind tratatul cu Ungaria. Acest fapt a reprezentat o reală amenințare pentru interesele românești și în egală măsură pentru cele ale celorlalte state constituite pe teritoriul fostului Imperiu Austro-Ungar.

În cadrul proiectatei Confederații, statele successorale urmau să se oblige la exporturi de materii prime în Ungaria, în condițiile și la prețurile care trebuiau să fie stabilite de o comisie mixtă cu

---

¹⁵⁶ Radu Meitani, *op. cit.*, p. 229.

¹⁵⁷ Nicolae Titulescu, *op. cit.*, pp. 412–416.

¹⁵⁸ În acest sens, Demostene Botez nota în ziarul „Opinia”: „Când soarta lor se pecetluia cu plumb topit pe malurile Tisei, fără să dezaspereze mai credeau că totul se mai poate îndrepta la un ceai cu cucoane, prin intermediul nu știu cărei ungueroaice, prietenă cu vara de a doua a unui omnipotent din Consiliul Suprem. După aceste încercări sentimentale [...], în cele din urmă a reușit să facă la Paris din unguri niște victime simpatice, iar mai apoi s-a început o acțiune mai practică, mai ales văzută din punctul de vedere al capitalismului francez” (*Reapar strigoii*, în „Opinia”, 8 septembrie 1920).

¹⁵⁹ Viorica Moisuc, *Tratatul de la Trianon...*, pp. 54–55.

sediul la Budapesta. Nu era neglijată ideea realizării unor uniuni vamale a statelor din zonă¹⁶⁰. Necesitatea Confederației era motivată prin faptul că industria budapestană ar fi fost lipsită de materiile prime pe care ea și le procurase din vechile provincii. Nu era deloc un element neglijabil din punctul de vedere al Occidentului dispariția de pe harta Europei centrale a acestui mare bloc politico-economic cu atât mai mult, cu cât în scopurile de război, dispariția dublei monarhii nu a fost nici un moment prevăzută¹⁶¹. La sfârșitul războiului mondial, au apărut unele state noi, altele și-au întregit teritoriul, iar altele au fost reduse la limitele lor firești. Viena și Budapesta, ca centre ale bicentrismului politic, și-au creat o industrie corespunzătoare. Acum ele erau puse în dificultate prin pierderea resurselor naturale din munții Cehiei și Ardealului, ca și a celor agricole ale Banatului și Crișanei. Cei mari, aprecia un contemporan al evenimentelor, au dorit să asigure condiții bune de viață economică în egală măsură celor ce ieri erau asupritori ori asupriți. Numai că o astfel de colaborare apărea din perspectiva statelor eliberate mai mult decât odioasă. Rezistența lor a făcut ca din inițiativele de constituire a Confederației economice să nu se decidă decât posibilitatea încheierii de libere acorduri între părțile interesate¹⁶².

Ceea ce a ridicat însă cele mai spinoase probleme au fost intențiile guvernului ungar care, folosindu-se de ideea Confederației economice, a căutat prin toate mijloacele să atenueze clauzele tratatului, în eventualitatea că nu le-ar putea răsturna. Ungaria a dorit ca prin intermediul Confederației să nu-și piardă cel puțin hegemonia în politica economică. În felul acesta, cercurile conducătoare de la Budapesta ar fi putut dispune de materiile prime ale țărilor successorale, și-ar fi dezvoltat industria în detrimentul tinerelor state, stingherite în administrarea propriile lor resurse și, astfel, ar fi suplinit într-un fel vechea

¹⁶⁰ Maria Georgescu, *România, Franța și securitatea europeană în anii '20: speranțe și iluzii*, București, Editura Militară, 2004, p. 119.

¹⁶¹ George Clemenceau, *Măreția și amărăciunea unei victorii (Memorii)*, București, Cartea Românească, p. 163.

¹⁶² André Tardieu, *La paix*, Paris, Payot, 1921, p. 429; vezi și art. 207 din Tratatul de la Trianon.

integritate politică și administrativă, alimentând în același timp cererile unor acțiuni revizioniste¹⁶³. Spre sfârșitul anului 1919 și începutul anului 1920, Ungaria se dovedea dispusă să lanseze capitalului occidental cele mai atrăgătoare oferte din punct de vedere economic, numai pentru a determina îmbunătățirea condițiilor de pace și de rectificare a frontierelor ei¹⁶⁴.

Franța a cochetat cu ideea Confederației, elaborându-și un plan de infiltrare a propriilor capitaluri financiare în locul celor germane¹⁶⁵. Când delegația maghiară a sosit la Paris, în ianuarie 1920, foarte rapid a sosit și un grup de oameni de afaceri maghiari. Acesta era dispus să ofere avantaje economice în speranța unui sprijin francez în modificarea tratatului. În martie se negociau importante concesiuni pentru un grup de firme condus de Schneider-Creusot. Italia a fost ostilă proiectului Confederației. Ea s-a manifestat împotriva oricărei idei care ar fi însemnat refacerea în orice formă a vechii monarhii austro-ungare. Tacit, s-a realizat o înțelegere între Franța și Italia: Franța se va opune constituirii oricărei forme de uniune danubiană, iar Italia va proceda la fel în cazul oricărei tentative de realizare a *Anschluss*-ului¹⁶⁶. Anglia a fost atrasă de ideea Confederației. Au fost voci în parlamentul englez care s-au pronunțat pentru revizuirea granițelor statelor successorale, în favoarea Ungariei. Aceste voci, erau îndeosebi reprezentante ale cercurilor financiare și industriale engleze. Ele se lăsaseră furate de promisiunile și avantajele avansate de magnații unguri, privitoare la industria budapestană, în schimbul susținerii lor în activitatea de „reconsiderare” a clauzelor tratatului. Din acest motiv, respectivele voci erau mai puțin interesate de aspectul realităților etnice, istorice și naționale, decât de alternativa obținerii unor

---

¹⁶³ Atunci când rezultatele în direcția Confederației nu erau cele scontate, nu a însemnat că urma resemnarea. Preocupată de aceste aspecte, presa ieșeană relata la un moment dat chiar despre anumite intenții de întemeiere a unui stat catolic în Europa Centrală format prin unirea Austriei, Ungariei și României (*Restaurarea monarhică*, în „Opinia”, 23 august 1919).

¹⁶⁴ Vezi Magos Gyorgy, *Tratatul franco-maghiar din 1920*, în „Studii”, an IX, 1956, nr. 5.

¹⁶⁵ Eliza Campus, *Ideea federală în perioada interbelică*, București, Editura Academiei Române, 1993, pp. 27–28.

¹⁶⁶ Lucian Leuștean, *op. cit.*, pp. 166–167.

profituri însemnate. Cea mai mare și influentă parte a guvernului englez, cele mai mari cotidiane au rămas însă convinse în mod ferm de temeinicia cererilor României, Cehoslovaciei și Regatului Sârbo-Croato-Slovean. La obiecțiile unui deputat din Camera Comunelor că granițele Ungariei nu ar corespunde realității, Balfour a răspuns că, dimpotrivă, „granițele sunt cele mai bune posibile și ele au fost stabilite ținând cont de considerente economice, etnice și militare”¹⁶⁷. Considerentele economice nu au fost neglijabile cercurilor de afaceri britanice. Anglia era percepută ca o protecție specială a Ungariei. Anumite voci franceze erau îngrijorate de faptul că Anglia ar fi ajuns prima în zona Dunării de mijloc (militând astfel, pentru recuperarea decalajului). Din înputernicirea aliaților, mai mulți englezi ocupau funcții de răspundere în zonă. Totuși, s-a impus delimitarea poziției Foreign Office-ului față de cea a oamenilor de afaceri englezi. La fel au stat lucrurile, de altfel, și în cazul Franței¹⁶⁸.

Capitala română a fost informată din străinătate, încă din decembrie 1919 despre iminența pericolului Confederației economice¹⁶⁹. Astfel, la 17 decembrie 1919, primul ministru al României, Alexandru Vaida Voevod era informat printr-o telegramă din Paris despre marea propagandă desfășurată în capitala britanică pentru „unirea economică danubiană”¹⁷⁰. Două zile mai târziu, Bucureștiul era încunoștiințat și de legația română din Londra de propaganda pro ungară care „are tendința să impună statelor limitrofe Ungariei consecințe economice față de Ungaria care vor anula aproape rezultatele geografice ale Păcii de la Saint-Germain”¹⁷¹. Nota cerea instrucțiuni față de propunerea ministrului ceh ca împreună cu sârbii să se conceapă acțiuni comune de răspuns. În februarie 1920, Vaida Voevod se pronunța fără echivoc: „vom combate orice tendință privind înființarea unei Confederații danubiene”¹⁷².

¹⁶⁷ Valeriu Florin Dobrinescu, *Raporturile româno-engleze...*, p. 174.

¹⁶⁸ Lucian Leuștean, *op. cit.*, pp. 166–167.

¹⁶⁹ Eliza Campus, *Recunoașterea pe plan internațional...*, p. 1181.

¹⁷⁰ Arhiva Bibliotecii Naționale, Colecția Saint-Georges, Fond V. Antonescu, pachet CLXXIV/5, fila 394.

¹⁷¹ *Ibidem*, fila 395.

¹⁷² Cf. Eliza Campus, *Ideea federală...*, p. 33.

Eforturile de sensibilizare declanșate de Ungaria au găsit susținere, pentru că ele apăreau unor personalități engleze mai mult decât seducătoare. Ungaria oferise capitalului englez atât participarea, cât și controlul industriei și a căilor ferate¹⁷³. În primăvara anului 1920, aceste planuri și-au găsit în Franța un bun susținător. În explicarea acestui fapt, două aspecte rețin atenția: în primul rând, Ungaria a constatat că Franța avea o poziție foarte puternică atât pe continent, cât și la Conferință. Ungaria ajungea, astfel, repede la concluzia că o apropiere de Franța îi va fi foarte folositoare. În al doilea rând, schimbarea care s-a produs în politica Franței, prin venirea lui G. Maurice Paleologue ca secretar general la ministerul de Externe, la începutul anului 1920, făcea să iasă la suprafața politicii franceze un grup ungarofil, în spatele căruia se găsea puternicul concern Schneider-Creusot¹⁷⁴.

Diplomația franceză a lăsat să se întrezărească o anumită speranță guvernului maghiar, că acesta ar putea obține revizuirea anumitor clauze ale tratatului, dacă Ungaria va acorda concesiile trustului francez în căile ferate, la Banca de Credit General¹⁷⁵ și la construirea unui port comercial la Budapesta. Guvernul francez promitea să facă concesiilor maghiare unele „contraservicii politice” cum ar fi: înarmarea armatei ungare, ușurarea condițiilor tratatului de pace, sprijinirea anumitor revendicări teritoriale¹⁷⁶. Se poate observa astfel că, pe această secvență, „guvernul francez îndeplinea rolul de exponent al grupului Schneider-Creusot”¹⁷⁷. Această tentativă avea în subsidiar pe lângă scopurile economice și o componentă de consolidare a prestaței și chiar a influenței sale politice în regiune¹⁷⁸.

---

¹⁷³ Eliza Campus, *Recunoașterea pe plan internațional...*, p. 1181.

¹⁷⁴ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria...*, p. 38; Magos Gyorgy, *op. cit.*, p. 76.

¹⁷⁵ Pierre Renouvin, *Histoire de relations internationales*, Tome septième, *Les crises du XX-e siècle*, I, *De 1914 à 1929*, Paris, p. 281.

¹⁷⁶ Magos Gyorgy, *op. cit.*, p. 80.

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. 77.

¹⁷⁸ Emilian Bold, Ion Ciupercă, *Europa în derivă (1918–1940)*, Iași, Casa editorială Demiurg, 2001, p. 105.

Poziția franceză față de Ungaria nu putea lăsa indiferente popoarele ce-și desăvârșiseră sau constituiseră state naționale, în fața unor măsuri ce aveau să lovească suveranitatea lor națională. Ideea Confederației amintea izbitor de vechea structură austro-ungară¹⁷⁹. De aceea, riposta statelor interesate a fost puternică. Referindu-se la acest aspect, un membru al delegației americane la Conferință arăta: „Dar astfel de sugestii (de constituire a Confederației danubiene – n.n., Gh. C.) nu aveau nici cea mai mică șansă de reușită, căci popoarele danubiene nu doreau să audă de astfel de probleme. În definitiv, ele erau eliberate prin propriul lor efort, erau în întregime convinse de capacitățile lor, arzând de ambiții naționale și nu credeau în mod instinctiv în orice idee de federație, ca de o servitute sau resurecție a acestei tiranii detestată sub care ele suferiseră atât de mult timp. Conferința nu avea nici dreptul nici puterea de a le impune o uniune pe care ele o repudiaseră. În virtutea principiului proclamat, al drepturilor popoarelor de a dispune de ele însele, se impunea însăși voința națiunilor danubiene de a-și determina propriul destin. Au preferat destrămarea imperiului? Nimeni nu le putea refuza (t.n.)”¹⁸⁰.

Statele successorale Austro-Ungariei și-au coalizat eforturile. Remarcăm în acest sens Memoriul comun realizat de România, Cehoslovacia și Statul Sârbo-Croato-Slovean, care a fost înaintat Conferinței la 25 februarie 1920¹⁸¹.

Un demers diplomatic energic a fost realizat și de ministrul de externe român Take Ionescu, care l-a convocat pe reprezentantul Franței la București. Take Ionescu a cerut cu această ocazie explicații în legătură cu un document secret, a cărui copie a prezentat-o diplomatului francez. Documentul în discuție fusese semnat la Budapesta de Fouchet, înalt comisar francez, Horty și Teleky. Înscrisul evidenția angajamentul Franței de a sprijini diplomatic Ungaria, dar și militar, pentru a obține rectificarea frontierelor sale cu Austria, Regatul Sârbo-Croato-Slovean, Cehoslovacia și România.

¹⁷⁹ Gheorghe Sbârnă, *Români și proiectele federale interbelice*, București, Sylvi, 2002, p. 18.

¹⁸⁰ Charles Seymour, House, *Ce qui se passé reelement à Paris en 1918-1919*, Paris, Payot, 1923, p. 82.

¹⁸¹ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria...*, p. 41.

Guvernul francez a dezmințit existența unui astfel de aranjament. Franța a trebuit astfel să renunțe la ideea realizării Confederației danubiene, evitând compromiterea în opinia publică¹⁸².

Ideea Confederației a pierdut treptat în aderență și actualitate. Între cauzele¹⁸³ prăbușirii acestei inițiative, un efect considerabil l-au avut cele izvorâte din ignoranța arătată statelor cărora le era rezervată această acțiune, state care nici măcar nu au fost consultate în lansarea acestei idei. După semnarea Tratatului de la Trianon, ideea Confederației nu a mai avut puterea de a mai reprezenta un pericol iminent. Ea nu a îmbunătățit cu nimic condițiile pe care Ungaria trebuia să le accepte și nici nu a produs o modificare a Tratatului de la Trianon¹⁸⁴. Intenția realizării Confederației economice danubiene, pe de o parte, și dorința diametral opusă a statelor interesate de consolidare a deciziilor Tratatului de la Trianon, pe de altă parte, au fost factorii care s-au aflat la geneza constituirii în anul 1921, a Micii Înțelegeri, prin alianța României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei¹⁸⁵.

La 12 februarie 1920, delegația maghiară a răspuns condițiilor din proiectul de tratat printr-o replică: „Noi credem cu tărie că am dovedit că în fundamentele Tratatului, așa cum a fost el propus, există erori serioase, ceea ce face necesară respingerea proiectului în totalitate”¹⁸⁶. Principala obiecție, formulată în prima parte a replicii, era aceea că se încerca remodelarea unui stat „pe care natura îl predestinase să fie așa” de zece secole. Statele care primeau teritorii din vechea Ungarie ar fi fost la fel de compozite, în schimb le-ar fi lipsit unitatea organică pe care ar fi avut-o în Ungaria. Frontierele erau trasate arbitrar, separând regiunile industriale de cele agricole. „Trăsătura caracteristică va fi transferul inevitabilei hegemonii naționale către rasele cu un grad inferior de civilizație”. Dezmembrarea teritorială a Ungariei se făcea fără a se lua în considerație „voința oamenilor afectați”, care astfel ar fi fost „mutați de la un stat la altul precum o cireadă e dusă din staul în staul”, fiind

¹⁸² *Ibidem*, pp. 39–40.

¹⁸³ Vezi Eliza Campus, *Ideea federală...*, pp. 36–37.

¹⁸⁴ Magos Gyorgy, *op. cit.*, p. 86.

¹⁸⁵ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria...*, p. 41.

¹⁸⁶ Lucian Leuștean, *op. cit.*, pp. 158–159.

astfel necesar referendumul pentru stabilirea voinței oamenilor. Noul stat maghiar era gata a oferi cetățenilor nemaghiari o largă autonomie culturală și chiar teritorială, ce avea în vedere inclusiv „o soluție specială pentru Transilvania”.

Partea a doua a replicii era rezervată celor trei probleme pe care delegații maghiari le considerau vitale. Prima se referea la „cazul celor 1.800.000 de maghiari care, deși trăiau în proximitatea teritoriului lăsat Ungariei, urmau să fie ruși de aceasta și livrați unei forțe străine ostile”. Orașele de lângă frontiere ar fi fost „aproape în exclusivitate maghiare”. Se cerea ca teritoriul secuilor să fie legat de Ungaria printr-un culoar de populație mixtă, care astfel ar fi putut „salva” și Clujul „cu vechile sale instituții culturale maghiare”. A doua problemă se referea la „dezorganizarea economică a Ungariei ca urmare a dezmembrării plănuite” solicitând menținerea provizorie, pentru câțiva ani, a unei uniuni economice, chiar dacă această variantă era un paleativ. Cea de a treia problemă se referea la acordarea unor garanții serioase pentru protecția minorităților, problemă care ar dispărea dacă ungarilor „le-ar fi dată posibilitatea de a-și decide soarta printr-un referendum”¹⁸⁷.

Aceste cerințe schițate în replica generală, au fost reluate, dezvoltate, repetate în zeci de memorii și note. Astfel, delegația maghiară a prezentat Conferinței 38 de note foarte dezvoltate. Cele mai multe dintre ele se ocupau de problema teritorială și în special de Transilvania și de problema României. Aceste note își propuneau să influențeze Conferința în favoarea intereselor maghiare. Despre conținutul și maniera redactării lor ne putem face o imagine fie și numai din titlul câtorva dintre ele: „Combaterea românilor cu privire la structura naționalităților”, „Poate să subziste dominația română în Transilvania?”, „Falsitatea aspirațiilor istorice ale românilor în lumina vechii istorii a Transilvaniei”, „Cum a trecut imperiul în mâinile românilor în toamna anului 1918”¹⁸⁸, „În loc de unul, trei state multinaționale” etc¹⁸⁹.

România și celelalte state afectate de solicitările maghiare au trebuit să reziste și mai ales să răspundă adecvat acestei presiuni,

¹⁸⁷ *Ibidem*. Vezi și Constantin Kirițescu, *op. cit.*, pp. 526–527.

¹⁸⁸ Magos Gyorgy, *op. cit.*, p. 86.

¹⁸⁹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 687.

realizând la rândul lor o multitudine de adrese, documente, memorii. Cele mai multe au fost separate, dar uneori au fost și colective. Spre exemplu, la 24 februarie, România, Cehoslovacia și Regatul Sârbo-Croato-Sloven au formulat un răspuns comun față de protestul delegației maghiare în privința granițelor. Documentul preciza că frontierele Ungariei fuseseră definitiv stabilite și comunicate statelor interesate încă din iunie 1919. Totodată, se contesta continuitatea de zece secole a statului maghiar, unitatea sa lingvistică și națională, se critica politica de maghiarizare practică în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se negau unitatea istorică și geografică a teritoriului revendicat de maghiari¹⁹⁰.

Cerințele și susținerea delegației maghiare nu au putut schimba convingerile factorilor de decizie. Ele ilustrau disperarea reprezentanților maghiari, dispuși a face totul pentru a-și atinge scopul¹⁹¹. În aceeași zi de 12 februarie 1920, când maghiarii făceau cunoscută replica lor la proiectul tratatului de pace, lordul Balfour arăta într-un discurs în Camera Comunelor că „frontiera dintre România și Ungaria a fost fixată de experți aliați”, în urma unor cercetări amănunțite și bine cugetate și cu dorința sinceră de a crea o frontieră justă pentru toate părțile¹⁹².

La 23 februarie, Alexandru Vaida Voevod a adresat un memoriu președintelui Conferinței, prin care se referea la problema retragerii armatei române de pe Tisa. Guvernul român își arăta disponibilitatea găsirii unei soluții retragerii din Ungaria, încât să se evite orice suspiciune legată de „neexecutarea sau lipsa de loialitate” a statului român față de hotărârile Conferinței, dar urmărindu-se în același timp ca interesele majore ale României să nu fie amenințate¹⁹³.

Lordul Curzon, care ocupa postul de Ministru de Externe al Marii Britanii din octombrie 1919, a propus la reuniunea din 25

---

¹⁹⁰ Lucian Leuștean, *op. cit.*, pp. 159–160. C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc plasează această inițiativă la 25 februarie (C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 392).

¹⁹¹ Lucian Leuștean, *op. cit.*, p. 160.

¹⁹² Milton G. Lehrer, *Ardealul pământ românesc (Problema Ardealului văzută de un american)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 249.

¹⁹³ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria...*, p. 32.

februarie, ca în cadrul Conferinței să se adopte deciziile majore, detaliile urmând să fie transferate Consiliului Ambasadorilor. Imediat, Alexandre Millerand, șeful delegației franceze, a precizat că în opinia sa nu se puteau redeschide dezbaterile asupra tratatului cu Ungaria, Consiliul Suprem urmând să reconfirme deciziile pe care le adoptaseră deja cu privire la frontierele Ungariei și la problemele financiare. Lloyd George și Francesco Nitti s-au opus opiniei lui Millerand. Premierul britanic pretindea că frontierele Ungariei nu fuseseră acceptate. Acest lucru nu era adevărat. Frontiera vestică fusese inclusă în tratatul cu Austria de la Saint Germain, semnat în septembrie 1919, iar cea nordică și estică fusese hotărâtă la 11 iunie 1919. În schimb, premierul avea dreptate când spunea că era pentru prima dată când Conferința lua cunoștință de opiniile ungarilor față de frontierele care le erau stabilite. El a cerut o cercetare amănunțită a acestei problematici. Premierul italian împărtășea aceeași opinie. Philippe Berthelot a încercat să circumscrie nemulțumirile maghiare doar problemelor financiare, dar Lloyd George a subliniat că întregul proiect de tratat trebuia rediscutat¹⁹⁴.

Astfel, prin atitudinea premierilor englez și italian, la Londra apărea posibilitatea rediscutării condițiilor de pace cu Ungaria. Vestea a apărut în presă, agitând spiritele atât în statele vizate, cât și la nivelul opiniei publice internaționale. România era prinsă între presiunea de a preciza data exactă a retragerii de pe linia Tisei și cea a dificultăților legate de recunoașterea internațională a unirii Basarabiei. Premierul francez, Millerand, depunea toate eforturile pentru a stăpâni situația. El a fost nevoit să se întoarcă la Paris, pentru problemele cotidiene, dar a lăsat să fie reprezentat de Philippe Berthelot, directorul Departamentului de relații politice din Ministerul de Externe, cu începere de la 1 martie¹⁹⁵.

Aceasta era atmosfera în care a debutat Conferința Puterilor Aliate desfășurată la Londra, în perioada 26 februarie–martie 1920¹⁹⁶. În prima reuniune, Lordul Curzon a urat bun venit delegatului român Vaida Voevod, după care acesta a dat asigurări despre

¹⁹⁴ Lucian Leuștean, *op. cit.*, pp. 160–161.

¹⁹⁵ *Ibidem*, p. 161.

¹⁹⁶ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 22. L. Leuștean apreciază că această Conferință a început la 1 martie (Lucian Leuștean, *op. cit.*, p. 160).

bunele intenții ale statului român, în sensul punerii în practică a operei comune a Conferinței. Vaida a evidențiat dificultățile cu care se confrunta țara sa, pentru că unele din hotărârile plebiscitare adoptate de poporul român în anul 1918 încă nu erau sancționate de forumul mondial. La 3 martie, Vaida Voevod se declara gata să încheie pacea cu Sovietele, dacă acestea recunoșteau desăvârșirea unității naționale a României. Lloyd George a încuviințat punctul de vedere al diplomatului român.

Dezbaterile ședinței din 3 martie au fost declanșate de Lloyd George, care a evidențiat datele etnice din documentele și hărțile lui Apponyi. El a semnalat grupurile etnice de maghiari, 2.750.000 de persoane, care urmau să fie integrate în alte state. Acestea reprezentau o treime din populația maghiară și „nu va fi ușor de apărut această propunere” pe care o acceptase anterior Conferința. Berthelot a replicat că maghiarii au fost „un inamic hotărât, perfid și răuvoitor înainte, în timpul războiului și după aceea”. Premierii britanic și italian nu au fost sensibilizați de argumentele lui Berthelot. Nitti arăta că noul stat iugoslav urma să primească 400.000 de maghiari, insistând să se facă dreptate în această cauză. Berthelot a continuat prin a spune că maghiarii nici nu ar fi avut conștiință națională, că n-ar fi existat o națiune maghiară și nici o dinastie. Era vorba doar de o coroană și 15.000 de nobili luați din Austria. Evident, diplomatul francez exagera. El cunoștea, însă, prea bine atât eforturile și sacrificiile românești din timpul războiului mondial, cât și dreptatea istorică și etnică, atât de evident de partea românească, încât, pentru a se întrona victoria dreptății, a simțit nevoia ca la argumentele vizibil părtinitoare ale premierilor englez și italian să intervină patetic și emoțional. Lloyd George a avut o replică detaliată a cărei concluzie era aceea că maghiarii au fost tratați incorect. „Crede cu adevărat dl. Berthelot că s-ar ajunge la pace în Europa Centrală dacă se va descoperi după aceea că cererile Ungariei erau corecte, că o întregă comunitate a maghiarilor a fost condusă ca o turmă către Cehoslovacia și România pentru că, pur și simplu, Conferința a refuzat să examineze cazul maghiar?” - ar fi întrebat Lloyd George. Premierul britanic aprecia că o astfel de rezolvare i-ar putea conduce mai târziu pe maghiari în brațele germanilor sau rușilor¹⁹⁷.

¹⁹⁷ Lucian Leuștean, *op. cit.*, p. 162.

Francesco Nitti a apărut cauza maghiară insistând în argumentația sa că ungurii erau un popor superior¹⁹⁸, că aveau „o mie de ani de unitate națională”, „că se trec mulți unguri în statele succesoriale”¹⁹⁹, iar statul maghiar nu ar merita un astfel de tratament. El mai spunea că Ungaria era ultima fortificație împotriva bolșevismului care trebuia construită și apărută. De menționat că Italia avea anumite interese în zona Adriaticii, pe care dorea să și le asigure oferind compensații Ungariei și Iugoslaviei în dauna României. Delegația franceză și presa britanică („Times” – 4 martie) au protestat cu promptitudine față de poziția premierului italian²⁰⁰. În final, Lloyd George a încheiat pledoaria sa prin a spune că el nu știa nimic de frontierele Ungariei și nu participase la dezbaterile trasării acestora. Se părea astfel că modificarea proiectului de tratat era inevitabilă.

Între 3 și 7 martie însă, premierul britanic „a făcut o întoarcere de 180 de grade”, realizând „că greșise, că memoria îi jucase o festă”²⁰¹. Conferința fixase frontierele și britanicii participaseră la aceste tratative. Dacă în această etapă el dorea să facă altceva, ar fi trebuit să spună că guvernul britanic greșise, ori această alternativă nu era corectă și nu-l avantaja absolut deloc.

Lordul Curzon îl asigura pe Berthelot, într-o convorbire privată, la 7 martie, că frontierele nu vor fi schimbate și că va avea succes în chestiunea ungară²⁰². Mihai Boerescu primea la rândul său asigurări din partea Foreign Office-ului, că statul român putea să considere chestiunea frontierelor ungare închisă și rezolvată, iar în ceea ce privea clauzele comerciale, acestea vor cunoaște doar ușoare modificări. „Tezele” lui Apponyi nu au mai fost luate în discuție, Consiliul Suprem refuzând să mai asculte contraargumentația acestuia²⁰³.

La 8 martie s-a desfășurat Conferința Miniștrilor de Externe și a Ambasadorilor care a fost prezidată de lordul Curzon. Acesta a

¹⁹⁸ Constantin Kirișescu, *op. cit.*, p. 525.

¹⁹⁹ V. V. Tilea, *op. cit.*, pp. 72–73.

²⁰⁰ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, pp. 392–393.

²⁰¹ Lucian Leuștean, *op. cit.*, p. 163.

²⁰² *Ibidem*.

²⁰³ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria...*, p. 33.

declarat că proiectul de tratat cu Ungaria rămânea definitiv în ceea ce privea clauzele teritoriale, militare, financiare și de tranzit²⁰⁴ și că orice schimbare radicală era exclusă. Toate argumentele ce s-au prezentat în favoarea revizuirii proiectului de tratat cu Ungaria au fost respinse ca nefondate²⁰⁵. Cu această ocazie s-a respins și ideea de a se lega teritoriile locuite de unguri și aflate în afara Ungariei, prin coridoare speciale cu statul ungar²⁰⁶. Această idee fusese susținută mai înainte în Camera Lorzilor, de către lordul Bryce²⁰⁷. În cadrul reuniunii, Allen Leeper a pledat ca orașul Csállokoz, să fie atribuit din considerente economice Cehoslovaciei, iar propunerea italianului Vannutelli Rey ca Bratislava să fie lăsată maghiarilor, a fost respinsă de Berthelot. Reprezentantul italian a acceptat decizia finală a reuniunii, fără a protesta. Nitti nu a încuviințat schimbările realizate în absența sa, cerând delegatului italian să solicite modificarea rezoluției adoptate. Lloyd George i-a dat dreptate lui Nitti, dar a spus că după ce a studiat documentele Conferinței, a constatat că într-adevăr frontierele Ungariei fuseseră discutate și aprobate de Conferință în forma lor finală, încât acum nu rămânea decât ca acestea să fie aprobate²⁰⁸.

Decizia adoptată la 8 martie a fost în concordanță cu poziția franceză. Berthelot arăta că aceasta a adus „satisfacția aliaților noștri cehi, români și sârbi”. Francezii au considerat că acest succes s-a datorat acțiunii lor energice. Lucian Leuștean consideră pe bună dreptate că meritul deciziei a revenit în egală măsură și lordului Curzon, Foreign Office-ului și „inertiei lui David Lloyd George”, care nu putea să se decică de o hotărâre a guvernului său. Berthelot, bazându-se pe experiența de rezistență a micilor puteri aliate din anul 1919, avertizase că, în cazul schimbării clauzelor proiectului, acestea „vor refuza să semneze Tratatul, iar Consiliul Suprem nu va putea face nimic”. Din analiza acestei ecuații nu pot lipsi desigur, eforturile delegației române cât și meritele personale ale conducătorului acesteia, Alexandru Vaida

²⁰⁴ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 24.

²⁰⁵ Eliza Campus, *Recunoașterea pe plan internațional...*, p. 1182.

²⁰⁶ Lucian Leuștean, *op. cit.*, p. 163.

²⁰⁷ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria...*, p. 33.

²⁰⁸ Lucian Leuștean, *op. cit.*, p. 163.

Voevod. El a promovat o bună relație cu Londra, locul în care se desfășurau acum lucrările Conferinței, la fel cum făcuseră mai înainte și predecesorul său, Ion I. C. Brătianu cu Parisul. Vaida a cultivat relațiile din lumea politică britanică, și a reușit să sensibilizeze opinia publică și presa engleză, ceea ce a putut influența deciziile celor mari la Conferință. Se poate aprecia, concomitent, că toate eforturile desfășurate pe frontul diplomatic englez au avut ca rezultat „un schimb tacit între România și marile puteri: trupele române urmau să fie retrase cât mai curând de pe Tisa, iar marile puteri urmau să recunoască unirea Basarabiei cu România”²⁰⁹. Este posibil ca atitudinea pro engleză a premierului român să fi jenat cercurile politice franceze, fapt înțeles de București care a luat decizia rapidă de a-l schimba din funcția de prim ministru, chiar când acesta se afla la Londra și a-l înlocui cu mareșalul Alexandru Averescu (Ministru de Externe, Duiliu Zamfirescu, martie–iunie și apoi Take Ionescu)²¹⁰.

La sfârșitul lunii martie, la Paris, s-a întrunit Conferința Ambasadorilor; a cărei misiune rămânea să schițeze deciziile adoptate la Londra. Reprezentantul Italiei a propus ca în cadrul activității pe care o desfășurau să se realizeze o interpretare mai largă a textului tratatului. Propunerea s-a lovit de opoziția franco-britanică. Millerand a propus ca alături de textul tratatului care urma să fie înaintat maghiarilor să fie adăugată o scrisoare însoțitoare. Toată lumea a acceptat această propunere. Italienii au văzut în acest demers, posibilitatea modificării tratatului. Englezii și francezii, convinși că modificarea nu se putea realiza, au preferat să sugereze intenția realizării unor modificări. Aflând de demersul scrisorii chiar de la reprezentanții Parisului, guvernele de la Praga, Belgrad și București au fost asigurate de aceștia că posibilitatea oricărei modificări era exclusă. Concomitent, francezii au sugerat Ungariei că acest demers era o concesie obținută în favoarea guvernului maghiar²¹¹.

La 28 martie, ultimele trupe române evacuaU Ungaria, întorcându-se după aproape nouă luni în țară²¹².

²⁰⁹ *Ibidem*, pp. 163–164.

²¹⁰ *Ibidem*, pp. 164–165.

²¹¹ *Ibidem*, p. 165.

²¹² Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, p. 183.

La 6 mai, după ce a studiat toate notele, protestele, memoriile și contestațiile ungare, Conferința a remis Ungariei un complex de trei acte ce cuprindea: o scrisoare de trimitere, răspunsul comisiei la toate notele ce i-au fost prezentate și textul definitiv al Tratatului²¹³. În scrisoarea de trimitere, în privința semnării Tratatului de la Trianon, Millerand sintetiza cum nu se poate mai bine istoria și politica cercurilor conducătoare maghiare față de naționalități până în acel moment, ca și necesitatea reclamată de situația reală, de a se consfinți noua stare de lucruri. Faptul că – se arată în scrisoare²¹⁴ – anumite nuclee de populație maghiară se aflau în mase majoritare de altă naționalitate, nu putea da sub niciun motiv pretenția guvernului maghiar de a îngloba aceste teritorii. „O stare de lucruri chiar milenară nu are temeii să dăinuiască mai departe, când s-a constatat că e contrară dreptății”²¹⁵. Mai apoi, referindu-se la solicitările conducătorilor maghiari în privința plebiscitului, scrisoarea arăta că s-a respins această cerere a Ungariei numai după ce Conferința s-a convins de realitatea etnică din respectivele teritorii. Se sublinia faptul că în cazul unei consultări plebiscitare efectuată în condiții de libertate și neconstrângere, ea nu ar fi dus la alte rezultate, căci „voința popoarelor s-a exprimat în zilele din octombrie și noiembrie 1918, când dubla monarhie se prăbușea, în sensul că populațiile îndelung asuprite s-au unit cu frații lor italieni, români, iugoslavi sau cehoslovaci [...]. Dispozițiile tardiv luate de guvernul ungar pentru a avea satisfacția aspirațiilor de autonomie ale naționalităților nu pot avea iluzii: ele nu schimbă cu nimic adevărul istoric esențial, anume că, timp de ani numeroși, toate străduințele politice ungare au tins să înăbușe vocile naționalităților”²¹⁶. Vechea stare de lucruri evidenția documentul, nu mai putea rezista în condițiile noi pe care le trăia continentul european. Scrisoarea conchidea: condițiile care i-au fost remise Ungariei erau definitive; statul maghiar era invitat să semneze Tratatul așa cum el era redactat²¹⁷.

²¹³ Nicolae Titulescu, *op. cit.*, pp. 412–413.

²¹⁴ N. Dașcovici, *Interesele și drepturile României în textele de drept internațional*, Iași, 1936, p. 56.

²¹⁵ *Ibidem*.

²¹⁶ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 24.

²¹⁷ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria...*, p. 34.

Scriindu-i lui Take Ionescu, la 10 mai 1920, Nicolae Titulescu comenta pozitiv scrisoarea președintelui Conferinței de Pace, Alexandre Millerand. Aceasta trebuie apreciată pentru „princiipiile înalte ale justiției care l-au caracterizat” în redactarea ei. Totodată, Titulescu dorea să se asigure de faptul că textul scrisorii nu va fi interpretat de partea maghiară în sensul unor rectificări de frontieră favorabile Ungariei²¹⁸.

La 16 mai, Apponyi a protestat împotriva hotărârii Conferinței și a readus în discuție problema consultării populare, contestând caracterul plebiscitar al hotărârii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, prin care Transilvania s-a unit cu România. Delegația maghiară a anunțat că refuză să accepte Tratatul de Pace și și-a depus mandatul²¹⁹. A doua zi, la 17 mai, contele Pál Teleki, ministrul de Externe, a trimis o notă președintelui Conferinței, prin care a anunțat că Ungaria va semna Tratatul de Pace²²⁰. Guvernul maghiar a notificat acceptarea Tratatului, la 23 mai. La 3 iunie 1920, împuterniciții guvernului maghiar soseau la Paris pentru semnarea Tratatului de Pace²²¹.

Presa franceză anunța sosirea delegaților maghiari și pregătirile care se făceau pentru ceremonia semnării. Astfel, ziarul „Le Temps” arăta că trimișii maghiari „desemnați de guvernul ungar pentru a semna mâine Tratatul de Pace, au sosit în dimineața aceasta la ora 8,50, la Gara de Est. Primiți de colonelul Henry de la Misiunea militară franceză, ei au fost conduși în automobile la Versailles, la hotel, unde ei au sosit la ora 10,30 (t.n.)”²²². O altă publicație, „La Croix”, înștiința: „Mâine, vineri, la ora 4,30 va fi semnat la Marele Trianon Tratatul de Pace cu Ungaria. Acompaniați de colonelul Henry, plenipotențiarilor ungari vor părăsi hotelul rezervat în automobile pentru a veni la Galerie

²¹⁸ Arhiva Bibliotecii Naționale, Colecția Saint-Georges, Fond Take Ionescu, pachet CXXV/4, ff. 43–47.

²¹⁹ Camil Mureșanu, *op. cit.*, p. 268.

²²⁰ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 394; Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 24.

²²¹ Camil Mureșanu, *op. cit.*, p. 268.

²²² *Le réglement de la paix. La signature de la paix avec la Hongrie*, în „Le Temps”, 4 juin 1920.

unde își vor depune semnăturile lor [...]. În timpul ceremoniei, peronul care dă în grădină, aproape de galerie, nu va fi accesibil invitaților, Trianonul va fi închis publicului; un baraj va fi instalat la punctul terminus al liniilor de tramvai (t.n.)”²²³.

La 4 iunie 1920, dr. Ion Cantacuzino, ministru de stat și Nicolae Titulescu, fost ministru și secretar de stat, în calitate de prim delegat al României la Conferință²²⁴, își depuneau, din partea României, semnătura alături de ceilalți reprezentanți ai puterilor aliate, pe Tratatul de Pace cu Ungaria. Din partea Ungariei au semnat Gaston D. Benard, ministrul Muncii și Ocrotirii Sociale și Alfred Drasche-Lazăr de Thorda, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar.

Tratatul are 364 de articole²²⁵. El este împărțit în XIV părți care au secțiuni, capitole, articole cu sau fără anexe, cu unul sau mai multe paragrafe. Tratatul conține un preambul, iar la sfârșit Protocolul și Declarațiunea.

În preambulul Tratatului, se constată noua calitate a Ungariei de stat național, în urma dispariției monarhiei Austro-Ungare. Preambulul lăsa să se înțeleagă partea de vină ce-i revenea Ungariei în declanșarea războiului, „care își are originea în declarația de război emanată la 28 iulie 1914 de către fostul Guvern Imperial și Regal al Austro-Ungariei”. Ca premise ale încheierii Tratatului, se enumerau cererea guvernului austro-ungar de încheiere a armistițiului la 3 noiembrie 1918, semnat apoi de Budapesta la 13 noiembrie, dorința Puterilor Aliate și Asociate de a încheia războiul, precum și dorința acestora de a face loc „unei păci trainice, drepte și durabile”. Finalul preambulului desemna plenipotențiarilor statelor semnatare ale tratatului.

În prima parte a Tratatului s-a introdus ca parte integrantă, ca de altfel și în celelalte tratate ce s-au încheiat la Conferința Păcii,

²²³ *La signature de la paix avec la Hongrie*, în „La Croix”, 4 iunie 1920.

²²⁴ Nicolae Titulescu, conștient de importanța misiunii sale la Paris, îi comunica, la 4 mai 1920, într-o scrisoare lui Take Ionescu: „sunt hotărât a-mi lua rolul în serios” la forumul mondial (Arhiva Bibliotecii Naționale, Colecția Saint-Georges, Fond Take Ionescu, pachet CXXV/4, ff. 12-17).

²²⁵ *Tratatul de pace între puterile aliate și asociate și Ungaria. Protocol și declarațiune, din 4 iunie 1920 (Trianon)*, București, Imprimeria statului, 1920.

Pactul Societății Națiunilor. Aceasta s-a făcut „pentru dezvoltarea cooperării între națiuni și pentru a le garanta pacea și siguranța”.

În partea a doua sunt fixate frontierele Ungariei. Punctul 3 al articolului 27 fixează frontiera cu România. Ea este aceeași cu cea existentă și astăzi. Articolele următoare acestei părți arată detaliile tehnice care se impuneau respectate pentru ducerea la bun sfârșit a trasării pe teren a frontierei de către comisiile ce se vor constitui (articolul 29), prioritatea textului în raport cu harta în caz de neînțelegere (art. 28), formalitățile necesare (art. 35) etc.

Clauzele politice europene fac obiectul celei de a treia părți. Secțiunea a III-a a acestei părți se referă la România. Pentru delimitarea pe teren a frontierei fixate, o comisie formată din 7 membri (5 numiți de puterile aliate și câte unul de Ungaria și România), trebuia să se constituie la 15 zile după semnarea tratatului. Ungaria se obliga să renunțe în favoarea României, la toate drepturile și titlurile care aparținuseră fostei monarhii Austro-Ungare înaintea războiului în Transilvania (art. 40–46) etc. În spiritul rezoluției de la Alba Iulia²²⁶, România își lua angajamentul (prin art. 47) de a semna un tratat cu privire la ocrotirea minorităților și la libertatea tranzitului.

Secțiunea a IV-a (Protecția minorităților) cuprindea drepturile cetățenilor unguri ca și a celor de o altă naționalitate. Tuturor cetățenilor din Ungaria li se garanta libertatea de conștiință și de folosire a limbii materne. Secțiunea a VII-a preciza maniera de adoptare și de transferare a naționalității. „Orice persoană (arăta art. 61) având indigenat (pertinenza) pe un teritoriu făcând parte din teritoriul fostei monarhii austro-ungare va dobândi deplin drept și cu excludere a naționalității ungare, naționalitatea statului

---

²²⁶ În hotărârea unirii Transilvaniei cu România de la 1 Decembrie 1918, se arăta la punctul III: „Ca principii fundamentale la alcătuirea noului stat român, adunarea națională proclamă următoarele: 1. Deplina libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sânul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpuri legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc; 2. Egală îndreptățire și deplină libertate, autonomie confesională pentru toate confesiunile de stat”. (Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, p. 205).

(naționalitatea are aici sens de cetățenie – n.n., Gh. C.), ce execută suveranitatea asupra zisului teritoriu”. Secțiunea a VIII-a consemna schimbările pe care le suferise continentul european până la acea dată și obligativitatea Ungariei de a le recunoaște.

Partea a IV-a a Tratatului, se referă la „interesele ungare în afară de Europa” (art. 79–98) și are o mai mică legătură cu interesele directe ale României.

Clauzele militare, navale și aeriene, fac obiectul celei de a V-a părți a tratatului. Ele prevăd obligativitatea armatei ungare de a se demobiliza în trei luni după intrarea în vigoare a tratatului (art. 102). Serviciul militar obligatoriu se desființa, iar armata nu se va putea constitui pe viitor decât prin înrolări voluntare (art. 103). Numărul total al forțelor armate nu va putea depăși 30.000 de persoane (art. 104). Se mai preciza maniera de recrutare și instrucție (art. 109–110), de organizare și funcționare a școlilor militare (art. 111–112). Vasele de război erau confiscate (art.120), aviația militară interzisă (art.128).

Partea a VI-a preciza tratamentul și condițiile de returnare a prizonierilor de război (art. 144–154) și modalitățile de îngrijire a mormintelor (art.155–156).

Partea a VII-a prevedea obligativitatea Ungariei de a preda puterilor aliante, cetățenii unguri ce în timpul războiului au comis acte contrare legilor militare internaționale pentru a fi judecați. Prevederile se extindeau și asupra teritoriilor ce mai înainte au făcut parte din Austro-Ungaria.

Reparațiile fac obiectul părții a VIII-a. Art. 161 arăta responsabilitatea Ungariei de a fi pricinuit aliaților „toate pierderile și toate pagubele [...], ca urmare a războiului care le-a fost impus de agresiunea Austro-Ungară” și a „aliaților ei”. Valoarea pagubelor suferite de aliați trebuia să fie fixată de Comisia reparațiilor, care avea datoria de a examina totodată și reclamațiile guvernului maghiar (art. 162–163). Se recunoștea că resursele Ungariei nu sunt îndestulătoare dar, cu toate acestea, „Ungaria își lua angajamentul ca să repare toate pagubele cauzate” (art. 162).

Referitor la România, cea de a IX-a parte (Clauze financiare) arăta la punctul 1 al art. 186: „Fiecare dintre statele cărora li s-a transferat un teritoriu al fostei monarhii austro-ungare și fiecare

din statele create în urma dezbinării acestei monarhii, inclusiv Ungaria, vor trebui [...], conform tratatului de față să-și asume răspunderea unei părți din datoria fostului guvern ungar”. Statele cărora li s-a transferat un teritoriu ce aparținuse monarhiei bicefale „vor dobândi toate bunurile ce aparțineau guvernului ungar” (art. 191). Ungaria se obliga să renunțe la stipulațiile Tratatului de la București și a celui de la Brest-Litovsk și de a „transfera în mod respectiv fie României, fie Principalelor Puteri Aliate și Asociate, orice instrumente monetare, bani, valori și instrumente negociabile sau produse, pe care le-a primit prin executarea tratatelor sus zise” (art. 193).

Partea a X-a, Clauze economice, prevedea printre altele posibilitatea încheierii unor acorduri comerciale între statele succesoriale, pentru procurarea de materii prime necesare industriei. Aceste pertractări urmau să se efectueze în viitoarele șase luni de la intrarea în vigoare a tratatului. În caz că nu se putea ajunge la o înțelegere directă, statul doritor putea face apel la comisia reparațiilor, care avea atribuțiunea de a grăbi realizarea acestor acorduri (art. 207, pct. 6).

Ungaria se obliga să recunoască valabilitatea tuturor tratatelor pe care fosta monarhie le-a încheiat atât cu Rusia, sau orice alt teritoriu ce a făcut parte mai înainte din Rusia, cât și cu România înainte de 28 iulie 1914.

Referindu-se la navigația aeriană, partea a XI-a stipula că aeronavele statelor aliate vor putea zbura și ateriza în spațiul ungar fără niciun fel de restricție și că se vor bucura de același tratament ca și cele ungurești (art. 260).

Partea a XII-a cuprindea dispoziții pentru „porturi, căi pe apă și căi ferate” și prevedea liberul tranzit pe apă sau cale ferată a mărfurilor și persoanelor aparținând puterilor aliate, indiferent dacă erau sau nu limitrofe Ungariei (art. 268). Comisia europeană a Dunării intra în vechile ei atribuțiuni și „numai singurii reprezentanți ai Marii Britanii, Franței, Italiei și României, vor face singuri parte din această Comisie” (art. 285). Ungaria pierdea controlul asupra zonei Turnu Severin – Moldova Nouă (art. 288–289). Se mai prevedea necesitatea asigurării circulației, atunci când o cale ferată trecea prin teritoriul altei țări. În acest

sens, art. 302 „garanta trecerea directă în fiecare sens prin teritoriul ungar a trenurilor românești având o tracțiune și echipe românești” pentru secțiunea Salonta Mare – Arad.

Penultima parte a Tratatului, a XIII-a, se referea la muncă și la fel ca și prima parte, a fost introdusă în toate tratatele încheiate la Conferință. Ea prevedea necesitatea adoptării unor măsuri pentru îmbunătățirea și ușurarea condițiilor de muncă, protejarea muncii minorilor și femeilor, fixarea zilei de muncă de 8 ore, necesitatea concediilor, asistența socială etc.

Ultima parte, a XIV-a, se referea la „Clauze diverse” conținând și încheierea²²⁷.

Presă franceză a acordat atenție semnării acestui tratat. Redăm, cu valoare de exemplu, integral, articolul publicat a doua zi după ceremonia semnării, de ziarul „Le Figaro”. Puținele cuvinte ilizibile sunt marcate prin puncte de suspensie.

„Tratatul de pace între puterile aliate și asociate și Ungaria a fost semnat ieri. El poartă numele de „Tratatul de la Trianon”. Este bine să reamintim că este al patrulea instrument diplomatic care consacră victoria Antantei, și că cei trei înaintași ai săi au fost: Tratatul de la Versailles, încheiat cu Germania la 28 iunie 1919, cel de la Saint Germain, care reglementează soarta Austriei, și cel de la Neuilly, care restabilește pacea cu Bulgaria.

Rămâne un al cincilea tratat, care trebuie semnat cu Turcia, el se va numi, se pare, tratatul [...].

*

Timpul nu era frumos, dar nu era nici prea urât. Era agreabil, poate un pic răcoros. Fără soare, sau cu foarte puțin, o briză ușoară făcea să foșnească frunzele copacilor magnifici, o impresie de calm, de liniște, de reculegere.

După ora patru, mașinile invitaților și automobilele diplomaților au început să vină pe Calea Marelui Trianon; nu era lume multă, dar nu era nici prea puțină. Câteva sute de curioși s-au postat în fața grilajului ori s-au înșirat de-a lungul aleii

---

²²⁷ *Tratatul de pace între puterile aliate și asociate...* . Vezi și Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 25; Paul Cernovodeanu, *Basarabia. Drama unei provincii istorice românești în context politic internațional, 1806–1920*, București, Albatros, 1993, p. 178.

discret supravegheată de un serviciu de ordine pe cât de riguros, pe atât de politicos.

În jurul castelului, în centrul căruia fluturau culorile naționale, un batalion de prim geniu realiza o gardă discretă. În parc, într-o umbră diafană, jeturile de apă se înălțau la o înălțime moderată.

O gardă de onoare este aranjată la stânga peronului, fără drapele, nici muzică, nici clarinete, nici tambur. Ea era asigurată de același regiment de geniu, și era comandată de un căpitan. Aproape de rândul dublu de soldați, destul de mulți fotografi pândeau coborârile din mașină și chiar câțiva jurnaliști cu carnetul și creionul în mână.

Nimic nu tulbura liniștea dulce a acestor locuri de delicii, dacă nu era murmurul lent al discuțiilor și ordinele date cu voce destul de scăzută de comandantul gărzii de onoare: *Gardă drepti! Prezențați arma! Retrageți arma! Pe loc repaus!*

Aceasta se repeta nu fără monotonie, în timp ce invitații, amestecați cu plenipotențiarilor, urcau scările peronului însoțiți de un grup de subofițeridecorați.

Iată-l pe M. S. Regele Greciei, iute și surâzător, în jachetă și pălărie melon, baston și mănuși din piele în mână: iată-l pe prințul de Udine, care ține aproape de delegația italiană; iată-i pe mareșalii Foch și Pétain, și în sfârșit pe Dl. Millerand, cu capul descoperit, parcurgând de două ori spațiul de onoare.

*

În marea Galerie cu pereții albi sculptați, cu ferestre mari, cu frumoase picturi prezentând grădinile Versailles-ului, o mare masă semirotundă a fost aranjată. În fața acesteia se afla o mică masă Ludovic XIV care susținea textul tratatului, în care numele tuturor plenipotențiarilor era deja înscris.

Sala nu era aglomerată. Dl. Millerand a intrat discret, strângând câteva mâini și luând loc în capul mesei. Plenipotențiarilor au ocupat imediat locurile lor.

*

Plecând la ora 16¹⁵, în automobile de la hotelul rezervat, plenipotențiarilor unguri, însoțiți de colonelul Henry, au sosit la castel, zece minute mai târziu.

Contele Apponyi a predat puterea în intervalul de la remiterea condițiilor de pace și a semnării tratatului, așa că D-nii Auguste Bernard, Ministru al Muncii și al Protecției Sociale și Alfred Drasche-Lazar, ministru plenipotențiar au reprezentat Ungaria.

Era exact ora patru și jumătate când ofițerul i-a anunțat cu voce înaltă în Marea Galerie. Toată asistența s-a ridicat. Ei s-au înclinat și au ocupat scaunele ce le erau rezervate la extremitatea dreaptă a mesei.

Cu o voce calmă dar bine timbrată, Dl. Millerand a pronunțat următoarele cuvinte: *Iată textul convenit între Puterile Aliate și Ungaria. Certific că textul care trebuie semnat este identic cu cel care a fost remis la 6 mai delegaților maghiari, ca și celorlalți delegați. Invit pe Domnii plenipotențiarilor unguri să binevoiască să-și depună semnătura pe Tratat.*

Însoțiți de Dl. de Fouquierres, directorul protocolului, cei doi delegați s-au îndreptat către masa din mijloc, depunându-și cu o mână liniștită semnătura lor pe tratat. Apoi plenipotențiarii Antantei au făcut același lucru.

Toată aceasta a durat exact zece minute, timp în care se putea auzi și musca.

Președintele Consiliului a rupt tăcerea prin a declara că ședința era închisă. Toată lumea s-a ridicat. Ungurii s-au înclinat din nou și s-au retras, nici veseli, nici triști. Li s-au dat onorurile și s-au urcat în automobilele lor, care au plecat imediat.

Dl. Millerand a oferit un ceai membrilor delegaților aliați, apoi fiecare s-a retras la Paris, liniștit, silențios, discret.

Briza încetase, foile parcului nu mai foșneau... încât credeai că ele se temeau să cadă în melancolia acestui loc liniștitor!... (t.n.)²²⁸.

Amănunte despre ceremonia semnării Tratatului de Pace cu Ungaria au apărut și în alte publicații²²⁹. Concomitent, presa franceză a realizat comentarii despre conținutul și semnificația acestui Tratat. Spre exemplu, ziarul „Le Matin” a publicat a doua zi după semnarea Tratatului articolul intitulat: *Lichidare. Tratatul cu Ungaria a fost semnat. De la 24 milioane de locuitori ea a fost*

²²⁸ Fernand Rigny, *Le Traité de Trianon*, în „Le Figaro”, 5 juin 1920.

²²⁹ *Le règlement de la paix. Signature de la paix avec Hongrie*, în „Le Temps”, 6 juin 1920.

redușă la 8 milioane (t.n.)²³⁰. Imediat sub titlu, ziarul insera o fotografie foarte clară, care surprindea momentul semnării tratatului de către unul din reprezentanții Ungariei.

Chiar dacă articolul are unele cuvinte ilizibile, el nu lasă nici un dubiu asupra fondului și poziției sale față de tratat. Publicația considera că prin semnarea acestui tratat s-a realizat „o mică operație de justiție”, întrucât „mai bine de o jumătate de secol, cinci sau șase milioane de maghiari și-au impus dominația asupra a aproape douăzeci de milioane de oameni de alte naționalități”. Acest fapt era perceput drept o „anomalie”, cu atât mai mult cu cât această dominație nu a fost decât „brutală și stupidă. Ungaria a domnit întotdeauna prin opresiune”. Ungaria a trebuit astfel să plătească. „Plata a fost dură, dar dreaptă. Ea elibera 5 milioane de slovaci, [...] milioane de iugoslavi, 2 milioane și jumătate de români și încă alții. De la 24 milioane de locuitori, ea a fost redusă la 8 milioane (t.n.)”. Teritoriul său s-a micșorat de la 335.000 de kilometri pătrați la aproximativ 100.000 de kilometri pătrați, Ungaria trebuind astfel să renunțe la „toate anexiunile periferice, Slovacia, Croația, Transilvania, pe care ea le-a alăturat prin forță teritoriului său (t.n.)”.

Articolul continua prin a descrie ceremonia semnării. „Ungurii s-au apropiat fără jenă și fără morgă de masa” unde au semnat tratatul. Seria semnăturilor delegaților aliați „l-a avut în frunte pe Dl. Hugh Wallance, reprezentând America”. Întreaga ceremonie a fost „dealtfel perfect organizată”, reprezentând în esență „un simbol”. Delegații maghiari au părăsit palatul „corect, simplu, demn [...], resemnați cu gândul că Ungaria nu va mai cuprinde de acum înainte decât unguri (t.n.)”²³¹. Informații privind consecințele Tratatului referitoare la suprafața și numărul de locuitori ai Ungariei au fost oferite și de alte publicații²³².

Presa franceză consemna și o declarație făcută de „președintele delegației ungare”, publicației „Chicago Tribune”, imediat după semnarea Tratatului de Pace, care afirma că, deși

---

²³⁰ Stephane [...], *Liquidation. Le traité avec la Hongrie est signé. De 24 millions d'habitants elle est réduite à 8 millions*, în „Le Matin”, 5 juin 1920.

²³¹ *Ibidem*.

²³² *La journée*, în „La Croix”, 6–7 juin 1920.

Tratatul a fost semnat, acesta conținea prevederi „inacceptabile din punct de vedere politic, militar, etnografic”²³³. De asemenea, „Le Figaro” consemna o știre care arăta că la Budapesta, parlamentul maghiar s-a reunit într-o ședință în chiar ziua semnării tratatului de pace de la Trianon, ședință care s-a încheiat „în semn de doliu”. Ziarul reda părerea președintelui Adunării Naționale ungare despre tratatul de la Trianon, exprimată la începutul ședinței: „Tratatul de pace care trebuie semnat nu va aduce pacea eternă promisă, însă va semăna discordia și germenii unor noi conflicte între popoare.

Noi credem în providența divină, în vitalitatea națiunii noastre și în propria noastră energie.

Noi le spunem teritoriilor detașate după o viață comună milenară:

*Ne separăm, dar nu pentru totdeauna (s.a.)*²³⁴ (t.n.s.).

Tratatul cu Ungaria respecta în general structura celui cu Germania,²³⁵ iar clauzele lui consemnau starea de stat înfrânt a Ungariei. Tratatul a trebuit să țină cont de realitățile din Europa centrală, sancționând formarea statului național maghiar.

Clauza cea mai importantă pentru România a fost înscrisă în art. 27, punctul 3, care stabilea linia de frontieră ungaro-română. Frontiera stabilită între România și Ungaria corespundea, în linii generale, liniei etnice care delimitează cele două popoare. Acest lucru a fost de altfel recunoscut de o serie de autori unguri, în lucrările lor care cuprind analiza perioadei 1867–1918²³⁶, sau s-au ocupat de perioada de după anul 1918. De exemplu, în 1933, Francisk Eckhart, profesor la Universitatea de la Budapesta, combătea într-o sinteză istorică, tezele exagerate despre „Regatul Sf. Ștefan”, pe care conducătorii unguri le-au folosit în susținerea revendicărilor lor naționale: „Să nu ne închipuim că au populat

²³³ *Une déclaration des délégués hongrois*, în „Le Temps”, 6 juin 1920.

²³⁴ *En Hongrie, L'accueil fait au traité, Budapest, 4 juin 1920*, în „Le Figaro”, 5 juin 1920.

²³⁵ S. Serbescu, *Tratatul de pace cu Ungaria*, în „Ideea Europeană”, 13 iunie, 4 iulie 1920

²³⁶ Vezi A. Gociman, *La frontière occidentale de la Roumanie vue par les auteurs hongroises*, București, Imprimeria Națională, 1938.

cuceritorii țara întreagă. Numărul lor, poate și din cauza înfrângerii în patria de mai înainte, era prea mic pentru aceasta. *Teritoriul ocupat de ei se potrivea aproximativ cu cel stabilit prin pacea de la Trianon, la care a fost redusă după 1000 de ani Ungaria Mică*²³⁷ (s.n., Gh. C.). După cel de al Doilea Război Mondial, prin anii '70, într-o istorie a Ungariei apărută la Budapesta în limba franceză²³⁸, deși se exprimau serioase rezerve, se recunoștea că Tratatul de la Trianon „a dat satisfacție justelor aspirații ale minorităților naționale”²³⁹.

Un autor străin sublinia că Ungaria de la Trianon, sub raport etnic și lingvistic este mult mai unitară decât Ungaria de dinainte de război²⁴⁰. Nu trebuie uitat că granița etnică trebuie să o traseze pe cea politică, arăta Mihail Sadoveanu la tribuna Senatului României²⁴¹.

Un mare merit în stabilirea frontierei ungare l-a avut însăși Marea Adunare Națională de la Alba Iulia care „a delimitat în linii generale fruntariile occidentale ale statului român, potrivit criteriilor naționale”²⁴². Semnarea Tratatului de la Trianon a fost un moment semnificativ²⁴³ pentru că „pentru noi acest tratat este cel mai important (din cele încheiate la Conferință – n.n., Gh. C.) fiindcă consacra unirea cu țara mamă a celei mai numerice ramuri din cele eliberate de sub jug străin, îndreptând astfel nedreptățile săvârșite în timpul secolelor de către stăpânii țării care nu voiau să aplice principiile libertății și dreptății față de supușii lor, a majorității absolute din aceste ținuturi”²⁴⁴.

²³⁷ Ion Lupaș, *Trianonul în lumina istoriei*, în „Piatră de hotar”, an III, nr. 1, 15 ianuarie 1936.

²³⁸ *Histoire de la Hongrie des origines à nos jours*, sous la direction de Ervin Pamlevy, Budapest, Editions Corvina, 1974.

²³⁹ *Afirmarea statelor naționale...*, p. 179.

²⁴⁰ Milton G. Lehrer, *op. cit.*, p. 237. Pentru structura populației Ungariei înainte și după Primul Război Mondial, vezi și Raul Șorban, *Fantasma imperiului ungar și Casa Europei... Maghiarimea în doctrina ungarismului*, București, Globus, 1990, pp. 47–50.

²⁴¹ Gh. I. Florescu, *1 Decembrie în dezbaterile Parlamentului român (1918–1938)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, Iași, nr. XVII, 1980, pp. 246–247.

²⁴² Viorica Moisuc, *Tratatul de la Trianon...*, pp. 49–50.

²⁴³ Gh. I. Florescu, *Opinia publică românească și dosarul Versailles-ului la ora răspunsurilor*, p. 27.

²⁴⁴ V. V. Tilea, *op. cit.*, pp. 49–50.

După semnarea Tratatului de la Trianon, se sublinia în presa vremii, România nu mai avea de formulat revendicări teritoriale la adresa Ungariei. Ea trebuia să se îngrijească de consolidarea ei lăuntrică, să fie puternică, pentru a putea răspunde oricăror tentative dușmănoase²⁴⁵.

„Trianonul” nu a făcut decât să consemneze o stare de fapt și să o sancționeze. El nu a favorizat România, ci a aplicat corect și a recunoscut o realitate. „Trianonul” nu a reprezentat un dar al celor mari. El este transpunerea în lege a voinței popoarelor din centrul și sud-estul Europei de a repara o greșală ce nu mai trebuia să dăinuiască. El apare românilor ca un act firesc care trebuia să vină. De aceea, aprecia Nicolae Titulescu, el trece în istorie ca o completare²⁴⁶, apărând „tuturor românilor și îndeosebi celor din Ardeal, ca o consfințire a unei ordini mult mai redusă decât aceea pe care veacuri de conviețuire comună au săpat-o în conștiința istorică [...]. Această reacție instinctivă constituie cel mai frumos omagiu adus Conferinței Păcii și cea mai strălucită mărturie a permanenței operei ei”²⁴⁷. Alături de cel cu Austria, Tratatul cu Ungaria, consemna noua stare de lucruri din centrul și sud-estul Europei prin desprinderea lor (Austria și Ungaria – n.n., Gh. C.) de teritoriile locuite de alte naționalități, asupra cărora nu aveau niciun drept²⁴⁸.

Victoria principiului naționalității inclusă în Tratatul de la Trianon trebuie recunoscută unanim și consolidată. Cu ocazia dezbaterilor în Parlamentul englez a legii de ratificare a Tratatului de pace de la Trianon, secretarul de stat Harmsworth preciza că: „Regatul Ungariei s-a descompus într-o largă măsură în părțile sale componente înaintea începerii Conferinței de Pace”, iar acest stat „nu a fost decât un conglomerat artificial și forțat de rase neasemănătoare și în unele cazuri ostile”²⁴⁹.

Cunoscutul politician și istoric britanic R. W. Seton Watson aprecia că „Tratatul de la Trianon a încheiat cea mai importantă

²⁴⁵ *Take Ionescu și problemele externe*, în „Opinia”, 20 iunie 1920.

²⁴⁶ Nicolae Titulescu, *op. cit.*, p. 407.

²⁴⁷ Cf. Valeriu Florin Dobrinescu, D. Tompea, *op. cit.*, pp. 23–24.

²⁴⁸ Mircea N. Popa, *Primul război mondial 1914–1918*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 452.

²⁴⁹ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 25.

epocă din întreaga istorie a națiunii române²⁵⁰”, iar diplomatul francez Jules Cambon considera că „Tratatul de la Trianon, atribuind României teritoriul Transilvaniei, a cărei populație este aproape în întregime românească, a creat o situație care cere guvernului de la București atât fermitate cât și prudență”²⁵¹. Evident, și partea finală a ultimei constatări era realistă și profundă, referindu-se la faptul că atât Ungaria, cât și minoritatea maghiară din România nu au acceptat decât de nevoie situația *de facto*, încercând prin toate mijloacele răsturnarea acesteia²⁵² și refacerea Ungariei Mari²⁵³.

Cum s-a observat, după 1 Decembrie 1918, în calea realizării năzuinței naționale s-au interpus multe și dificile obstacole. Mai întâi clauzele armistițiului de la Belgrad, apoi au urmat eforturile depuse de delegația română la Paris, pentru a se recunoaște necesitatea stăpânirii efective a teritoriilor care la 1 Decembrie 1918 s-au unit cu Țara. A urmat acțiunea de contracarare a puternicei propagande antiromânești susținută de cercurile conducătoare maghiare și neutralizarea intențiilor de realizare a Confederației economice danubiene. Nu trebuie de asemenea neglijată acțiunea de lămurire a Conferinței, a cercurilor politice și guvernamentale occidentale, a opiniei publice internaționale privind justetea aspirațiilor naționale ale României.

La Conferință au fost discutate principiile fundamentale care au ghidat și determinat hotărârile acesteia. Cel mai important dintre toate a fost dreptul popoarelor de a dispune de ele însele. Or, în acest sens, populația românească din Transilvania se pronunțase în modul cel mai hotărât și solemn prin Adunarea de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918.

Hotărârile de la Alba Iulia i se adăugau drepturile istorice, naționale, etnografice care înclinau în mod irevocabil balanța în sensul aspirațiilor naționale ale poporului român, ale înseși

²⁵⁰ Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia, 1918-1940*, Iași, Junimea, 1991, p. 22.

²⁵¹ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, pp. 25-26.

²⁵² Lucian Leuștean, *România și Ungaria în cadrul „noii Europe” (1920-1923)*, Iași, Polirom, 2003, p. 22 și urm.

²⁵³ Petre Țurlea, *Români și unguri 1940-2011*, Ploiești, Karta Graphic, 2011, p. 7.

evoluției istorice. România nu a dus o campanie propagandistică ce să deformeze realitățile și să lovească în vecinii săi. Ea a militat cu toate puterile pentru a i se recunoaște un drept istoric și de fapt.

În încheierea Tratatului de la Trianon, marile puteri și nu România au jucat rolul principal. Și dacă se pot face unele reproșuri marilor puteri în încheierea tratatelor de pace, se pot face în special în stabilirea clauzelor economice și financiare și mai ales în tratatul cu Germania, dar, în niciun caz nu se pot face reproșuri în stabilirea clauzelor naționale, căci principiul naționalităților a triumfat la Conferința Păcii.

Transilvania, provincie milenară românească, în care elementul românesc era în majoritate covârșitoare, din proprie inițiativă și voință, a luat la 1 Decembrie 1918 decizia istorică de a se uni cu Țara. La Paris s-a semnat valabilitatea acestui act. Realitatea de fapt era recunoscută pe plan internațional și de drept.

C A P I T O L U L V

PROBLEMA BANATULUI ÎN FAȚA CONFERINȚEI DE PACE DE LA PARIS-VERSAILLES DIN ANII 1919-1920. FIXAREA GRANIȚEI ÎN BANAT PRIN TRATATUL DE LA SÈVRES (10 AUGUST 1920)

În acest capitol ne propunem să ne referim succint atât la activitatea diplomatică a delegației române, prezentă la Conferința de Pace, cât și a lucrărilor acestei conferințe, în privința recunoașterii drepturilor României în Banat și a fixării frontierei în această regiune istorică, aspecte concretizate în așa-numitul Tratat al frontierelor, semnat la 10 august 1920, la Sèvres. Această problemă a fost multă vreme analizată tangențial în istoriografia noastră, motiv pentru care vom încerca o refacere a clișeului evenimentelor acestei probleme.

În realizarea analizei noastre, am folosit informații și aprecieri oferite de istorici de prestigiu precum: Constantin Kirițescu, Gh. I. Brătianu, Ion Rusu Abrudeanu, V. V. Tilea, N. Iorga, N. Dașcovici, C. Xeni, Valeriu Florin Dobrinescu, Sherman David Spector și alții, precum și de presa vremii, în special cea prahoveană, parte a opiniei publice românești (dar și cea franceză), care și-a precizat poziția față de aspectele luate în discuție.

După cum este cunoscut, o dificultate în clarificarea situației Banatului la Conferința de Pace, a constituit-o și faptul că în mediile diplomatice ale Parisului s-au exprimat două concepții românești asupra acestui teritoriu. Ionel I. C. Brătianu, prim ministru și șeful delegației române la Conferință, semnatar al Tratatului din 1916, reprezenta poziția oficială și susținea dreptul de suveranitate al României asupra întregului Banat. Tratatul din 1916¹ prevedea

¹ Mircea Djuvara, *Trebuie oare să semnăm tratatul cu Austria?*, București, (A se vedea textul Tratatului din 1916, anexa A).

prin articolul 4 că granița sud-vestică a României va urma talvegul Dunării. „Nu puteam eu – arăta Brătianu la 17 decembrie 1919, în Parlamentul României întregite – care semnase tratatul să admit acele știrbiri, eu care aveam toată cunoștința de toată însemnătatea morală a tratatului ce-l încheiasem”². A doua poziție a fost afirmată de Take Ionescu, „o inteligență superioară și un om politic cu foarte multe relații în lumea internațională”³. El susținea ca partea vestică a Banatului să fie cedată Regatului Sârbo-Croato-Slovean, încât granița acestuia să ajungă la aproximativ 100 km, la est de Belgrad⁴. Nefăcând parte din delegație, poziția lui rămânea neoficială, dar se bucura de un mare credit.

Take Ionescu a sosit în capitala franceză în ultimele luni ale războiului și a fost președintele Comitetului Național Român de la Paris. El trecea drept un mare politician. Era legat prin anumite interese de oamenii politici și de afaceri occidentale și se bucura de simpatia lor⁵. El era înzestrat „cu câteva calități foarte necesare atunci: insinuant, capabil, amical, cunoscut de toți englezii și de toți francezii, se vâra oriunde, avea succes oriunde, era crezut”⁶. În întrevederile sale cu diverși politicieni, atât la Londra, cât și la Paris, și-a dat seama de intențiile acestora și s-a convins că marile puteri nu vor recunoaște valabilitatea tratatului din 1916⁷. În toamna

² C. Xeni, *Take Ionescu, 1858–1922*, Ediția a III-a, „Universul”, f.a., p. 404.

³ Ion Bulei, *Români în secolele XIX-XX. Emanciparea*, București, Litera Internațional, 2011, p. 198.

⁴ Paul D. Popescu, *Take Ionescu al nostru*, [Editura Rotary Club Ploiești, 2008], p. 301.

⁵ Încă din 18 noiembrie 1918, Crețianu telegrafia în țară Președintelui Consiliului, transmitând faptul că Take Ionescu urma să plece la Londra unde se va întâlni și cu Balfour, de la care a primit o scrisoare foarte amabilă prin care acesta recunoștea Consiliul Național al Unității Române și-l asigura „de toată simpatia sa în menirea libertății și restaurării care se găsesc în fața lui și l-a asigurat de toată cooperarea cordială și sprijinul său pentru a prezerva și avansa relații de călduroasă prietenie între Marea Britanie și România, în eforturile și suferințele pentru cauza comună atât de profund apreciată în Anglia” (Arhiva Bibliotecii Naționale, Colecția Saint-Georges, Fond V. Antonescu, pachet CLXXIV/7, f. 25).

⁶ N. Lupu, *Noi și sârbii*, Cultura Națională, f.a., p. 33.

⁷ Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919, în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, Ediția a III-a refăcută și adăugată, București, Cartea Românească, 1940, pp. 34–35.

anului 1918, diplomația britanică își formulase deja poziția în privința Banatului, și anume ca acesta să fie împărțit între români și sârbi, „României cedându-i-se o frontieră mai favorabilă decât Serbiei”⁸. Este posibil ca Take Ionescu să fi fost prevenit de poziția britanică. În această situație, fiind omul rezolvării „cu minimum de riscuri” și „maximum de avantaje materiale și practice”⁹, Take Ionescu s-a pronunțat pentru cedarea Torontalului, partea de vest a Banatului, Serbiei, urmărind, în același timp, formarea unui bloc de alianță al tuturor țărilor noi, care la Conferință să-și valorifice mai bine drepturile lor¹⁰.

Delegația sârbă pretindea în mod constant ca partea vestică a Banatului, în care populația sârbească era precumpănitoare, și în unele cazuri, chiar partea centrală cu Timișoara și Vârșețul să fie atribuită statului iugoslav¹¹. Diferendul româno-iugoslav în problema Banatului a împietat relațiile dintre cele două delegații la Conferința Păcii într-un moment când se punea cu maximă stringență nevoia unei strânse conlucrări.

Situația era destul de delicată, pentru că, așa cum se arăta în parlamentul român, „am fost frați de martiraj cu acești sârbi de sute de ani, iar în timpul marelui război, sângele lor cu al nostru s-a amestecat și ne-am făcut frați de cruce pe vecie”¹². În această situație delicată, se impuneau discuții directe cu delegația sârbă, o conciliere a celor două puncte de vedere românești și o rezolvare a acestei probleme în interesul ambelor popoare. Dar I. I. C. Brătianu „nu dorea să știe de angajamentele pe care și le asumase Take Ionescu în privința Banatului”¹³, toată colaborarea lor la Paris reducându-se la schimbul unei cărți de vizită¹⁴. Neînțelegerile între cei doi politicieni au dus la diminuarea puterii revendicative

---

⁸ Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia, 1918–1940*, Iași, Junimea, 1991, p. 19.

⁹ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, pp. 34–35.

¹⁰ C. Xenii, *op. cit.*, p. 383.

¹¹ Const. Kirișescu, *Istoria războiului nostru pentru întregirea României, 1916–1919*, Ediția a II-a, refăcută în întregime și mult adăugită, în trei volume, București, Editura Casei Școalelor, Atelierele Cartea Românească, f.a., vol. III, p. 512.

¹² N. Lupu, *op. cit.*, p. 42.

¹³ Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. X, București, 1939, p. 422.

¹⁴ C. Xenii, *op. cit.*, p. 389.

a delegației române, subminând autoritatea cererilor reprezentantului oficial al României, căruia oricând i se putea reproșa că „nu întreaga Românie apăra tactica d-lui Brătianu”¹⁵.

Acestea erau cele două poziții românești exprimate, în privința Banatului, încă înaintea deschiderii Conferinței de Pace. De precizat că odată cu destrămarea Imperiului austro-ungar, imediat după noiembrie 1918, sârbii au ocupat Banatul, inclusiv orașul Timișoara¹⁶. În continuare, ne propunem să urmărim evoluția tratativelor în cadrul lucrărilor Conferinței și rezonanța acestora în presa vremii.

La 11 ianuarie 1919, primul ministru român părăsea capitala, îndreptându-se spre Paris pentru a participa la tratativele de pace. Două zile mai târziu, el se oprea la Belgrad¹⁷, pentru a sonda punctul de vedere sârbesc în problema Banatului și a-l face cunoscut pe cel românesc. În convorbirea pe care a avut-o cu principele regent, viitorul Alexandru I, Brătianu i-a prezentat convingerea lui că „Dunărea era singura graniță capabilă să evite în viitor procese între noi și sârbi”, că aceasta nu ar constitui un act inamical din partea României și că „ar fi nenorocit să trasăm sub înrâurirea unor factori vremelnici o chestiune care poate ușura sau compromite pentru totdeauna dezvoltarea relațiilor între cele două popoare”¹⁸. Principele Alexandru i-a mulțumit pentru sinceritatea sa și i-a declarat cu aceeași sinceritate că Belgradul nu putea să rămână la graniță și că „poporul sârb din Banat avusese o prea mare parte în dezvoltarea națională a Serbiei, pentru a putea fi părăsit”¹⁹. Principele îi mai spunea că, de fapt, în privința Banatului, Take Ionescu se înțelesese cu reprezentanții săi, Pasici și Trumbic²⁰. A doua zi, după această convorbire,

---

¹⁵ V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României, noiembrie 1919–martie 1920*, Sibiu, Tipografia Poporului, 1925, p. 154.

¹⁶ Horia Vladimir Ursu, *Din istoria relațiilor internaționale ale României, 1900–1920*, București, Editura Universității București, 2010, p. 182.

¹⁷ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, pp. 37–38.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Take Ionescu perfectase cu reprezentanții sârbi cedarea părții vestice a Banatului, Serbiei. Vezi acordurile realizate: C. Xenii, *op. cit.*, p. 382; Romulus

Brătianu comunica la București că Take Ionescu „a compromis grav interesele noastre în Banat”²¹.

La 20 ianuarie 1919, în Consiliul Suprem al Conferinței a avut loc cea dintâi analiză a situației Banatului. Au fost invitați reprezentanții României și Regatului Sârbo-Croato-Slovean pentru a-și expune pozițiile²². Brătianu a cerut ca întreg teritoriul cuprins între Dunăre și Tisa să fie acordat României²³. El și-a argumentat cererea pe baza tratatului de alianță din 1916, pe caracterul geografic și economic unitar al provinciei. Din punct de vedere geografic și economic, arăta delegatul român, Banatul era o regiune compusă din două părți complementare, ce nu putea fi despărțită. Cele două părți își furnizau reciproc ceea ce-i lipsea celeilalte²⁴. Delegatul sârb Vesnici arăta că Serbia nu putea recunoaște valabilitatea tratatului din 1916, pentru faptul că acest tratat s-a încheiat fără participarea sa²⁵. Pe de altă parte, arăta Vesnici, Curtea de la Viena a promis autonomie sârbilor din Banat încă după revoluția din 1848–1849. În fața argumentelor reprezentanților sârbi, Brătianu a intervenit și a arătat că statul român se angaja să acorde minorității sârbești din Banat drepturile necesare pentru protecția ei și că România își lua angajamentul, în mod solemn, de a garanta granițele și capitala Regatului. Totodată, Brătianu a cerut evacuarea Banatului de către trupele sârbești²⁶.

Neputând rezolva această problemă și observând divergența pozițiilor celor două delegații, Consiliul Suprem a hotărât să înainteze problema Banatului, spre studiere, Comisiei teritoriale

---

Seișanu, *Take Ionescu, Viața și opera sa*, București, Editura ziarului „Universul”, 1930, pp. 319–320; Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, pp. 34–35.

²¹ Valeriu Florin Dobrinescu, *Relațiile româno-britanice, 1918–1940*, Institutul de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol», Iași, 1979, p. 33.

²² Gh. I. Oancea, *Politica externă a României (noiembrie 1919–1920), Contribuții*, Teză de doctorat, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1979, pp. 140–141.

²³ Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, p. 182.

²⁴ Const. Kirîțescu, *op. cit.*, p. 519.

²⁵ Ion Rusu Abrudeanu, *România și războiul mondial. Contribuțiuni la studiul războiului nostru*, 1921, pp. 337–339; Const. Kirîțescu, *op. cit.*, pp. 510–512.

²⁶ Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, pp. 337–339.

a Conferinței de Pace²⁷. Comisia teritorială și-a început activitatea la 25 ianuarie 1919. Ea era condusă de André Tardieu. Comisia a cerut celor două delegații să prezinte câte un memoriu asupra Banatului²⁸. Delegația română a insistat asupra angajamentelor luate de aliați în 1916, argumentând istoric, economic și geografic necesitatea nedivizării acestei provincii. Delegația sârbă, recunoscând că Banatul are, într-adevăr, două părți demonstra că ele sunt cu totul deosebite. Partea de șes nu era altceva decât prelungirea câmpiei sârbești, spuneau sârbii, astfel ea trebuia să revină Serbiei²⁹. În ședința din 31 ianuarie, delegații sârbi au propus ca partea de vest a Banatului să fie supusă unui plebiscit³⁰. Cu acea ocazie, Vesnici arăta în fața Conferinței că Serbia nu ar trebui tratată ca România, „un stat care își trădase loialitatea și semnase o pace separată”³¹.

Prin această atitudine, delegații sârbi căutau să-l pună pe Brătianu în dificultate, iar plebiscitul era o propunere care se putea respinge mai greu și care ar fi putut fi interpretată ca un refuz al acceptării principiului naționalității. Brătianu a arătat că această propunere trebuia analizată și a continuat să-și susțină poziția de nedivizare a regiunii.

Presa din orașul Ploiești a făcut loc în paginile sale problemei Banatului³². Poziția ei a fost constantă, ea susținând permanent poziția primului ministru al țării. A făcut referiri și a adus argumente: Tratatul din 1916, caracterul istoric și economic, a oferit statistici, a adus la cunoștința cititorilor ei poziția favorabilă a unor personalități politice occidentale, a presei străine în privința drepturilor integrale asupra Banatului. Ridicându-se problema plebiscitului, presa prahoveană considera că acest principiu trebuia să fie folosit și în Valea Timocului, unde erau

²⁷ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, pp. 140–141.

²⁸ *Ibidem*, pp. 141–144; Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 34.

²⁹ Radu Meitani, *Istoria politică a raporturilor dintre state de la 1855 la 1930*, București, 1943, pp. 232–233.

³⁰ Gh. I. Oancea, *op. cit.*, pp. 140–141.

³¹ Sherman David Spector, *România și Conferința de pace de la Paris. Diplomazia lui Ion I. C. Brătianu*, Iași, Institutul European, 1995, p. 151.

³² Vezi colecțiile ziarelor „Lanternă”, „Izbânda”, „Voința Prahovei”, „Rezervistul” etc.

300.000 de români³³. Acordarea Banatului întreg României, ar reprezenta o compensație pentru românii de pe această vale³⁴. Aceasta va obliga România să acorde drepturi naționale minorităților sârbești, iar Serbia să acorde drepturi românilor din Timoc. „Această egalitate de tratament a minorităților naționale va fi cheia echilibrului intereselor reciproce, va asigura armonia raporturilor dintre cele două state”³⁵, aprecia presa prahoveană.

Consiliul Suprem a refuzat să acorde Banatul în conformitate cu prevederile Tratatului din 1916, arătând că acesta trebuia judecat după principiul etnic. Comisia teritorială a decis ca partea vestică a Banatului să fie atribuită Regatului Sârbo-Croato-Slovean, iar cea estică, României³⁶. Istoricul american Sherman David Spector aprecia că Banatul avea o populație de aproximativ 1,5 milioane de locuitori, și anume: 600.000 români, 385.000 șvabi, 358.000 sârbi, 240.000 maghiari. În cadrul comisiei, americanii au fost cei care au propus divizarea provinciei, propunere acceptată imediat de către britanici. Francezii au cerut ca în schimbul acestei divizări, Alianții să recunoască unirea Basarabiei cu România. Italienii s-au pronunțat ca Banatul să fie recunoscut în întregime statului român, în conformitate cu Tratatul din anul 1916, „ale cărui valori trebuiau recunoscute integral de către Alianți”. Izolați în poziția lor, italienii au cedat, acceptând împărțirea regiunii, cu condiția ca România să primească compensații în Banat³⁷.

La 1 februarie 1919, Brătianu protesta împotriva acestei hotărâri. În largul său expozeu, el a argumentat mai întâi resoriturile intime ale apropierii de către Alianți, convenția încheiată cu

---

³³ Ad-hoc, *Situațiunea*, în „Lanternă”, an I, nr. 33, 26 august 1919. Chiar dacă recensământul sârbesc din anul 1921 arăta că în Timoc locuiau 145.496 de români, George Vâlsan aprecia că în anul 1928, în valea Timocului sârbesc locuiau aproximativ 280.000 de români. (Dan Teodor Arhire, *Românii timoceri în prima jumătate a secolului XX*, Centrul de Studii pentru Resurse Românești, București, 2008, p. 23).

³⁴ Alte statistici estimau la 500.000 numărul românilor din Valea Timocului (*În jurul prăzii*, în „Lanternă”, 16 iunie 1919), sau între 500.000 și 800.000 de persoane. (Dan Teodor Arhire, *op. cit.*, p. 23).

³⁵ *În jurul prăzii*, în „Lanternă”, 16 iunie 1919.

³⁶ Gh. I. Oancea, *op. cit.*, p. 144.

³⁷ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 149–150.

aceștia în anul 1916, care-i recunoșteau drepturile etnice până la Tisa, nerespectarea angajamentelor de către Aliați – consecință directă a încheierii păcii separate, sacrificiile făcute pe parcursul războiului în interesul cauzei comune, iar în partea a doua, el a insistat asupra drepturilor istorice și etnice ale românilor din cele trei provincii de a se uni cu România³⁸. Experții români au întocmit memorii speciale, în limbile engleză și franceză, cu date etnice și statistice, pentru provinciile unite, inclusiv pentru Banat: *Le Banat de Temeschvar* și *Le Banat de Temeschvar ne peut pas être partagé*³⁹.

S-a decis trimiterea unei delegații pentru a studia situația acestei regiuni la fața locului⁴⁰. În rapoartele delegației, Serbia era învinuită de penetrația militară în regiune fără consimțământul aliaților, penetrație care a complicat și mai mult situația⁴¹.

La 8 februarie 1919, în ședința Comitetului de experți însărcinați cu trasarea frontierelor, s-au făcut propuneri pentru stabilirea graniței în Banat. Reprezentanții Italiei au făcut, în mod surprinzător, cele mai dezavantajoase propuneri, dar acestea cu scopul de a micșora pretențiile sârbești la Fiume și în Adriatică⁴². Ei propuneau ca frontiera să treacă de-a lungul munților, lăsând în afara statului român județul Torontal și cea mai mare parte din județul Timiș⁴³. Propuneri dezavantajoase au făcut și delegații americani⁴⁴. Ei nu dețineau o informare corectă. Linia propusă de ei atribuia partea nordică a Banatului, cu Timișoara, Ungariei, iar cea sudică, cu Becichereșul Mare, Vârșeț, Biserica Albă și Baziaș, Serbiei. României îi era rezervat ceva mai mult decât județul

---

³⁸ Viorica Moisuc, *România la Conferința de pace de la Paris*, în „Marea Unire din 1918 în context european” coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, 2003, pp. 243–246.

³⁹ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918–1940)*, coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, 2003, pp. 7–8.

⁴⁰ Gh. I. Oancea, *op. cit.*, p. 144.

⁴¹ Sârbii au ocupat chiar înainte de armistițiu partea vestică a Banatului, iar după aceea, restul Banatului până la Lugoj – Caransebeș (V. V. Tilea, *op. cit.*, p. 138; Valeriu Florin Dobrinescu, *Relațiile româno-britanice...*, p. 31.).

⁴² Radu Meitani, *op. cit.*, pp. 232–233; Const. Kirițescu, *op. cit.*, pp. 521–522.

⁴³ V. V. Tilea, *op. cit.*, p. 145.

⁴⁴ *Ibidem*; Const. Kirițescu, *op. cit.*, pp. 521–522.

Caraș-Severin. Cea mai favorabilă linie au propus-o englezii⁴⁵. Ei au trasat o linie ce pornea de la vărsarea Mureșului în Tisa și care traversa în diagonală Banatul, ajungând la vest de Baziaș, lăsând României Timișoara, Vârșeț, Biserica Albă, Alibunar și Baziaș. O propunere de compromis au făcut membrii delegației franceze⁴⁶. Linia propusă de ei era mai dezavantajoasă decât cea engleză și corespunde în linii mari cu linia de graniță astăzi în vigoare.

Discuțiile asupra propunerilor făcute au continuat în toată luna februarie. Sârbii, folosind statistica maghiară falsificată din 1910, susțineau că în Banat românii ar fi locuit într-o proporție de 14,6%, ceea ce era în totală contradicție cu situația concretă⁴⁷. În realitate, configurația etnică a regiunii era următoarea⁴⁸: români 592.049, sârbi 284.329, maghiari 221.509 etc. Pe districte, situația se prezenta astfel: românii aveau superioritatea absolută în patru districte și superioritatea relativă în opt districte, sârbii – aveau superioritate absolută în trei și superioritatea relativă tot în trei districte, iar maghiarii aveau superioritate absolută într-un singur district. Precizăm că datele sunt oferite de statisticile oficiale maghiare. Dumitru Drăghicescu aprecia populația Banatului la 1.582.133 de locuitori, din care românii reprezentau 39%, germanii 24%, sârbii 18%, maghiarii 12%. Pe comitate, situația procentuală a românilor se prezenta astfel: Caraș Severin – 74%, Timiș – 37% (germani 33%, sârbi 13%, maghiari 10%), Torontal – 15% (sârbi 33%, germani 27%, maghiari 19%)⁴⁹. Presa prahoveană estima pentru Torontal, deci partea vestică în discuție a Banatului: 252.715 români și șvabi, care „s-au declarat pentru alipirea necondiționată la noi” și 139.750 sârbi⁵⁰.

La ședința din 8 februarie, Brătianu a cerut ca trupele sârbești din Banat să fie înlocuite cu trupe franceze⁵¹, iar printr-o

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ V. V. Tilea, *op. cit.*, p. 145.

⁴⁷ Gh. I. Oancea, *op. cit.*, p. 148.

⁴⁸ *Ibidem*, pp. 148–149.

⁴⁹ Dumitru Drăghicescu, *Marea Unire a Românilor cu România, 1918. Banatul și Transilvania, Bucovina și Basarabia*, București, Albatros, 2001, pp. 164–165.

⁵⁰ I. P., *Chestiunea Torontalului*, în „Lanternă”, an I, nr. 5, 28 ianuarie 1919.

⁵¹ Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, pp. 408–409.

scrisoare din 21 februarie, adresată Ministrului de Externe francez Pichon, președintelui Comisiei teritoriale, Tardieu și delegatului american House, argumenta această cerere prin violențele armatei sârbești în Banat⁵². La 18 februarie, Vesnici repeta în fața comisiei cererea de a se organiza un plebiscit care să stabilească linia de demarcație în Banat⁵³.

Premierul român a susținut în Comisia teritorială, la 22 februarie 1919, imposibilitatea de a admite împărțirea teritorială a Banatului. În situația în care provincia ar fi împărțită, „se va amplifica iredentismul latent al românilor care locuiesc pe valea Timocului din Serbia”, și acesta nu va putea fi anihilat, susținea Brătianu. Tardieu l-a întrebat pe Brătianu care erau resorturile pentru care se opunea unei granițe artificiale cu Serbia, stat aliat, pe când accepta acest lucru cu Ungaria, stat inamic. Explicația lui Brătianu a fost aceea a existenței unor granițe naturale puternice, cu statele slave, statul român fiind înconjurat de slavi, Dunărea și Nistrul reprezentând necesități strategice de prim rang. Cererea Serbiei de a avea un cap de pod peste Dunăre pentru protecția Belgradului era o acțiune ofensivă, și nu una defensivă. Statul român era gata să-și asume angajamente necesare de protecție a minorităților. În opinia premierului român, problema Banatului era similară cu cea a unui „dinte care trebuie extras”, după care Serbia va putea avea relații prietenești cu România, de care această țară va avea nevoie.

La 25 februarie, delegația sârbă a respins argumentele lui Brătianu. Etnograful Jovan Clijić a susținut că hărțile etnografice prezentate de români ar fi fost contrafăcute pentru a ascunde structura etnică a provinciei. El a negat caracterul românesc al Văii Timocului. Sârbii din această vale s-ar fi refugiat în secolul al XIV-lea în Muntenia și au revenit în Serbia atunci când aceasta s-a eliberat de turci, locuitorii păstrându-și limba română. Pasić a adăugat spuselor colegului său că acești locuitori „ar prefera să moară decât

⁵² *Ibidem*, pp. 373–374. La 3 martie 1919, delegația română a înaintat Conferinței un scurt memoriu, în care a precizat: „Ocupația sârbă în Banat tinde să ia un caracter de ostilitate în contra elementului român: deportații în masă a populației românești în Serbia și rău tratament în închisori, abuzul administrației și al armatei sârbe, rechiziții forțate, transportul depozitelor și materialului de tot felul din Banat în Serbia etc...” (Cf. Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 414).

⁵³ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 150.

să se unească cu România. Fuziunea lor cu națiunea sârbă e un fapt îndeplinit”. La rândul său, Vesnici a revenit asupra aprecierii lui mai vechi, că România nu putea fi tratată ca un stat aliat, datorită păcii separate: „Dacă Marile Puteri își propun să considere România ca aliată, Serbia va fi extrem de surprinsă de o asemenea decizie inacceptabilă. În orice caz, ea nu putea vedea validarea Tratatului de Alianță pe care România își baza pretențiile asupra Banatului. Tratatul a fost încheiat fără cunoștința Serbiei și fără ca aceasta să fi acordat mandat de reprezentare guvernului rus, așa cum se susține, fără motive temeinice. Oricum, acest tratat a fost anulat în ziua când România a intrat în negocieri cu inamicul”⁵⁴.

În acest timp al dezbaterilor, sârbii și-au consolidat pozițiile militare în partea de vest a Banatului, iar ofițerii sârbi au anunțat localnicii că în scurtă vreme ei se vor uni cu Serbia. În replică, românii au concentrat forțe militare pe linia Mureșului, în zona graniței dintre România și Ungaria. Anumite zvonuri (Misiunea Coolidge) acreditau ideea că după rezolvarea diferendului româno-sârb asupra Banatului, cele două armate se puteau uni pentru ocuparea Ungariei. Trupele franceze prezente în zonă, neputând media conflictul româno-sârb, au trasat o linie de demarcație, somând ambele tabere să rămână pe pozițiile lor. La rândul său, în situația în care nu obținea întregul Banat, Brătianu amenința cu demisia, fapt care ar fi creat premisele bolșevicilor de a ocupa România, perspectivă care nu convenea absolut deloc Alianților⁵⁵.

În ședința Comisiei teritoriale din 28 februarie, s-a hotărât să se stabilească granița în conformitate cu propunerea făcută de englezi⁵⁶. Această hotărâre a nemulțumit ambele delegații. Delegația română persista în a pretinde tot Banatul, iar delegația sârbă era nemulțumită de frontiera trasată. Bucurându-se de o mare popularitate din partea aliaților⁵⁷, sârbii au reușit să obțină rediscutarea hotărârii din 28 februarie.

La 13 martie, Comisia teritorială revenea asupra hotărârii, și adopta propunerea franceză⁵⁸. Brătianu a protestat împotriva

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 150–151.

⁵⁵ *Ibidem*, pp. 151–152.

⁵⁶ Gh. I. Oancea, *op. cit.*, p. 150.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 138; C. Xeni, *op. cit.*, pp. 393–394.

⁵⁸ Gh. I. Oancea, *op. cit.*, p. 150.

acestei hotărâri. Ministrul de externe francez, Stephan Pichon, îl încuraja discret pe Brătianu, asigurându-l de sprijinul său⁵⁹. Presa prahoveană informa cititorii săi că unele publicații ca „La France” și „L’echo de Paris” susțineau interesele românești⁶⁰.

La 15 martie 1919, premierul român trimitea câte o scrisoare primului delegat italian, Orlando și delegatului american House, în care protesta împotriva hotărârii Comisiei, revendicând Banatul întreg⁶¹. În ambele scrisori, Brătianu făcea referiri la poziția lui Tardieu, care „arată cât de firească și necesară este revendicarea Banatului de către România”. Scrisoarea către Orlando era trimisă atât în numele justiției, cât și a „prieteniei frățești”⁶².

Istoricul american David Spector aprecia că linia de demarcație în Banat s-a trasat de către experți, la 18 martie, „după trei săptămâni de dezbateri”. României nu i s-a atribuit decât 2/3 din provincie, fapt care făcea ca aceasta să piardă 75.000 de români; în plus, două linii principale de cale ferată au fost separate și nu i s-a permis să aibă acces la Tisa. Ca argument al acestei ultime decizii, istoricul american aducea poziția delegației țării sale de a lăsa Ungariei confluența Mureșului cu Tisa și orașul Szeged, ca centru predominant, din punct de vedere etnic, maghiar. Deși Comisia nu a admis cererea lui Brătianu asupra întregului Banat, considera Spector, ea a luat în calcul criteriile etnice ale provinciei. Numărul sârbilor care ar fi revenit României ar fi fost de 65.000. Se exprima speranța că cele două state vor ajunge la o înțelegere în tratarea minorităților. Divizarea Banatului s-a făcut, admitea Spector, „fără a se lua în considerație anumiți factori strategici”. Liniile de cale ferată care traversau provincia urmau să fie controlate de forțele aliate până când România și Serbia își vor construi propriile linii. Francezii recomandau ambelor state să-și conecteze căile ferate la sistemul convergent spre Salonic. Marele Stat Major francez se angajase să realizeze concret delimitarea frontierei la fața locului. Misiunea părea dificilă istoricului american, luând în considerație

⁵⁹ V. V. Tilea, *op. cit.*, p. 150.

⁶⁰ I. P., *Chestiunea Torontalului*, în *loc. cit.*; Ad-hoc, *Evenimentele*, în „Lanternă”, 28 iulie 1919.

⁶¹ Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, pp. 340–341.

⁶² *Ibidem*.

faptul că forțele sârbe trebuiau convinse să se retragă în spatele frontierei stabilite. Decizia în privința Banatului îi sugera lui Spector că aceasta reprezenta respingerea teoriei lui Brătianu în privința caracterului indivizibil al Banatului și că era „o altă lovitură [dată] Alianței din anul 1916”⁶³.

Lucrurile nu erau încă definitive. Președintele SUA, Wilson, la reuniunea Consiliului Suprem din 22 aprilie, susținea, spre surprinderea delegației sârbe, că pentru stabilirea graniței în Banat trebuie avută în vedere propunerea făcută de delegația engleză la 8 februarie⁶⁴. La 5 mai, Brătianu expunea verbal, încă o dată, cererile României în privința Banatului. El arăta că „România nu ar sta la îndoială să primească propunerea ce Conferința ar putea-o face, a unui plebiscit al întregii populații din Banat”⁶⁵, iar în privința securității Belgradului, guvernul român era dispus să ofere garanții sub controlul Ligii Națiunilor. După acest expozeu, șeful delegației române depunea pe birourile Conferinței un detaliat memoriu, care făcea o analiză exhaustivă a problematicii Banatului, a argumentației sârbești și a poziției României în contextul în care „ideea unei împărțiri este pe cale de a fi primită”. Brătianu arăta că „după cum românii au renunțat odinioară și sunt gata să renunțe și pe viitor la 300.000 conaționali din nord-estul Serbiei, tot astfel sârbii vor trebui să renunțe la cei 220.000 conaționali din Banat”. În privința liniei de despărțire a Banatului, care „ar trece la răsărit de Biserica Albă, Vârșeț și Kikinda”, ea „este absolut arbitrară” din toate punctele de vedere: „ea desparte din masa etnică românească două județe legate direct cu această masă și având o majoritate românească: Vârșeț 49,1% români față de 14,3% sârbi și Alibunar 51.3% români față de 40,3% sârbi”, precum și alte două districte cu majoritate germană, dar în care elementul român este superior celui sârb și în „legătură directă cu masa etnică românească: Jimbolia și Banloc”⁶⁶. Demersului din 5 mai 1919, Conferința îi răspundea primului delegat român că Banatul va fi judecat după principiul național⁶⁷.

⁶³ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 152.

⁶⁴ Gh. I. Oancea, *op. cit.*, p. 151.

⁶⁵ Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, pp. 342–343.

⁶⁶ *Ibidem*, pp. 343–347.

⁶⁷ Gh. I. Oancea, *op. cit.*, p. 151.

Caracterul de târguială care se observa adeseori în negocierile celor mari, îl făcea pe Ion Pelivan, reprezentant al Basarabiei în delegația română de la Paris, să constate, la 16 mai: „La Conferință pe noi, românii, englezii și americanii ne trag pe sfoară; ni se ia o parte importantă din Banat pentru sârbi”⁶⁸. În tabloul diverselor scenarii, presa bucureșteană insera, la 17 mai, alternativa acceptării din partea lui Trumbici în privința Banatului, dacă orașul Fiume ar fi revenit sârbilor. Ministrul de Externe american Robert Lansing propunea în ședința Consiliului Miniștrilor de Externe din 23 mai ca România să cedeze Bulgariei Dobrogea de sud, în schimbul unor concesii în Banat. Francezii au respins constant ideea unor cedări românești în această provincie⁶⁹. O variantă a discuțiilor viza ca România să cedeze Bulgariei o parte din Cadrilater cu Bazargic și Balcic, în schimbul cărora Bulgaria să cedeze Serbiei regiunea Vidinului locuită de români. În urma acestui schimb, Serbia să renunțe la Torontal, Banatul întreg urmând să revină României⁷⁰. Aceste inițiative au rămas fără rezultat. Ele complicau situația, neputând da o rezolvare clară, iar pe de altă parte „ar fi lăsat impresia că nu ținem la posesiunea Cadrilaterului, fără a fi contribuit efectiv, după cum aprecia Constantin Kirițescu, la mărirea șanselor noastre în chestia Banatului”⁷¹.

Consiliul Miniștrilor de Externe al Conferinței de Pace era, la 23 mai 1919, în posesia raportului comisiei de experți pentru delimitarea frontierei între România și Regatul Sârbo-Croato-Sloven⁷². S-a hotărât soluția de compromis propusă de francezi⁷³ care obținuse deja câștig de cauză la 13 martie. Linia de frontieră adoptată după propunerea franceză lăsa în partea sârbă Vârșețul și Biserica Albă⁷⁴. Prin această decizie se tăia legătura căii ferate Arad – Timișoara cu Dunărea, fapt care a afectat puternic din punct

⁶⁸ Ion Țurcanu, *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări, 1918*, Chișinău, Tipografia Centrală, 1998, p. 190.

⁶⁹ Sherman David Spector, *op. cit.*, pp. 171, 176.

⁷⁰ V. V. Tilea, *op. cit.*, pp. 138–140.

⁷¹ Const. Kirițescu, *op. cit.*, pp. 520–522.

⁷² Gh. I. Oancea, *op. cit.*, p. 151.

⁷³ V. V. Tilea, *op. cit.*, pp. 138–140.

⁷⁴ Const. Kirițescu, *op. cit.*, pp. 521–522.

de vedere economic, condamând „la stagnare și decădere” respectivele localități⁷⁵. La 29 mai, Ion Pelivan, membru al delegației române scria în țară: „Despre Torontal, oficial încă nu se știe, dar în fond este hotărât [ca cei mari – n.n., Gh. C.] să-l dea sârbilor”⁷⁶. Analizând situația etnică a acestui comitat, istoricul Seton Watson remarca dificultatea de a se trasa o frontieră exclusiv pe baza principiilor etnice, populațiile trăind aici atât de amestecat (199.000 de sârbi, 158.000 de germani, 125.000 de maghiari, 86.000 de români)⁷⁷. Conferința a încercat în această situație „să echilibreze, pe cât posibil, numărul de sârbi aflați sub dominație românească, cu cel de români sub dominație iugoslavă”⁷⁸.

Presa prahoveană informa cititorii săi că, pe întregul teritoriu al țării au avut loc mari manifestații, la care au participat zeci de mii de oameni care s-au pronunțat pentru recunoașterea drepturilor integrale în Banat. Se dădeau amănunte despre manifestațiile din București și din Ploiești. „La Ploiești, Duminică (1 iunie – n.n., Gh. C.), s-a ținut un mare miting pentru revendicarea integrală a Banatului, la care au luat parte mii de cetățeni din oraș și județ. Au vorbit domnii: Sc. Orăscu, G. Dobrescu, foști senatori, preotul Chirică – președintele Ligii culturale, Elvira Păteanu – profesoară, D. Glodeanu – institutor, preot V. Vasilescu, Ion Cristescu – sindicalist, V. Prușan – veterinar.

S-a aprobat în aclamațiuni a se trimite telegrame M. S. Regele, d-lui prim-ministru și d-lui Clemenceau, președintele Conferinței Păcii”. Ziarul prezenta textele telegramelor⁷⁹.

Linia de frontieră stabilită la 23 mai era comunicată guvernelor român și sârb la 13 iunie 1919⁸⁰. Consiliul Suprem își dădea avizul la 21 iunie⁸¹. Frontiera româno-sârbă era practic stabilită. De acum,

---

⁷⁵ R. W. Seton Watson, *O istorie a Românilor din perioada romană până la desăvârșirea unității naționale*, Muzeul Brăilei, Brăila, Istros, 2009, p. 462.

⁷⁶ Ion Țurcanu, *op. cit.*, p. 305.

⁷⁷ R. W. Seton Watson, *op. cit.*, p. 462.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ *Marile manifestații în chestia Banatului*, în „Voința Prahovei”, an I, nr. 17, 5 iunie (23 mai) 1919.

⁸⁰ Const. Kirițescu, *op. cit.*, pp. 520–522.

⁸¹ V. V. Tilea, *op. cit.*, pp. 138–140; Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 191. Unii istorici apreciază că 13 iunie 1919 este data la care Consiliul Suprem a

lucrurile erau clare. Presa prahoveană opina că soluția împărțirii Banatului a fost impusă de marile capitaluri occidentale, care au găsit în Serbia un important dezechilibru economic și financiar⁸².

La începutul lunii iulie 1919, Consiliul Dirigent de la Sibiu trimitea la Lugoj pe Octavian Crâșmariu, să solicite lui Franchet d'Esperay o intervenție pe lângă comandamentul armatelor aliate, pentru a da ordin trupelor sârbești să se retragă dincolo de linia frontierei. „Le Figaro” difuza la 26 iulie o informație preluată din presa românească, care la rândul său cita mediile belgradene, conform cărora guvernul sârb intenționa să ceară Conferinței organizarea unui plebiscit în întregul Banat, pentru a se decide în mod definitiv soarta provinciei. Guvernul de la București dezaproba această inițiativă a Belgradului, care amenința relațiile amicale ale celor două state⁸³.

La 28 iulie începea operațiunea de retragere a trupelor sârbești⁸⁴; Banatul împreună cu Timișoara, trecea în observația trupelor franceze care aveau misiunea de a-l preda armatei române⁸⁵. „În ziua de 3 august, arăta Comunicatul Marelui Cartier Român, trupele noastre au intrat în Timișoara în uralele nesfârșite ale populației, adunată din toate colțurile Banatului pentru a lua parte la această măreață și istorică sărbătoare [...], bucuria este fără margini”⁸⁶.

---

fixat frontiera între România și Regatul Sârbo-Croato-Sloveen. (Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX*, București, Paideia, 1999, p. 9).

⁸² În acest sens, ziarul „Lanternă” scria: „Am fi prea naivi să credem că Banatul nostru a fost frânt în două și cedat Serbiei pe motivul că partea cedată este în majoritate sârbă, sau că numai din «simpatie» pentru suferințele «micii Serbii». Nu, Banatul nostru a fost rupt din inima noastră cu alte intenții și nu trebuie să mai mascăm lucrurile. Banatul a fost pur și simplu smuls românilor, care nu voiau să facă din țara lor o colonie a celor din occident, care nu voiau ca România Mare să fie Mica Sclavă a franco-anglo-americanilor, și a fost dat Serbiei care să aibă ca o garantă – având teritorii mai bogate – capitalurile apusului nu i-au invadat piețele, care au făcut din Mica Serbie o mare moșie, luată în exploatare” (Myr, *Părerii*, în „Lanternă”, an I, nr. 25, 30 iunie 1919).

⁸³ *Le plebiscite dans le Banat*, în „Le Figaro”, 16 noiembrie 1919.

⁸⁴ Gh. I. Oancea, *op. cit.*, pp. 154–155.

⁸⁵ Const. Kirițescu, *op. cit.*, p. 529.

⁸⁶ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 139.

În această perioadă, relațiile sârbo-italiene au cunoscut o înrăutățire, datorită diferendelor de la Adriatică. Serbia a preferat o apropiere de România, motiv pentru care, în luna august, aceasta propunea pentru partea vestică a Banatului plebiscitul⁸⁷, sau neutralizarea unei zone largi de-a lungul frontierei. Relațiile româno-sârbe urmau calea normalizării, intrând pe făgașul lor firesc, acela al înțelegerii, bunei vecinătăți și prieteniei.

La 10 august 1920, la Sèvres s-a încheiat Tratatul dintre SUA, Anglia, Franța, Italia, Japonia⁸⁸, pe de o parte și România, Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Polonia, Cehoslovacia, pe de altă parte⁸⁹. El era o completare a Tratatelor de la Trianon și Saint-Germain, care consfințeau dispariția Imperiului Austro-Ungar⁹⁰.

În preambul se arăta că acest tratat avea drept scop „să asigure suveranitatea României, Poloniei, Statului Sârbo-Croato-Sloven, asupra teritoriilor care le sunt în mod respectiv recunoscute”⁹¹. Articolul 1 al Tratatului⁹² delimita frontierele Poloniei, iar articolul 2, pe cele ale Cehoslovaciei. La punctul 4 al articolului 2, era prezentată frontiera cehoslovaco-română. Ea recunoștea drepturile României în Maramureș. Facem precizarea că, în 1921, România și Cehoslovacia au semnat un protocol prin care s-a făcut un schimb de comune, producându-se astfel unele ajustări ale Tratatului de la Sèvres.

În articolul 3 se arăta că „înaltele părți contractante recunosc suveranitatea României asupra teritoriilor delimitate de frontierele de mai jos”. La punctul 1 se confirma frontiera cu Ungaria stabilită prin Tratatul de la Trianon. La punctul 2 se stabilea frontiera româno-iugoslavă. Ea ținea seama de hotărârile Conferinței din 13 iunie 1919. Punctul 3 reconfirma frontiera cu

---

⁸⁷ *Ibidem*, p. 159; Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 34.

⁸⁸ Paul Cernovodeanu, *Basarabia, drama unei provincii istorice românești în context internațional, 1806–1920*, București, Albatros, 1993, p. 179.

⁸⁹ Vezi N. Dașcovici, *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional*, Iași, 1936, pp. 25–29.

⁹⁰ Alexandru Vianu, Zamfir Zorin, Constantin Bușe, *Relații internaționale în acte și documente, 1917–1939*, Centrul de multiplicare al Universității București, 1971, p. 31.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² N. Dașcovici, *op. cit.*, pp. 25–29.

Bulgaria stabilită prin Tratatul de la Neuilly sur Seine. Punctul 4 arăta că granița sud-estică a României era trasată de Marea Neagră. La punctul 5 se arăta că la N-E granița va fi stabilită ulterior (aceasta s-a întâmplat două luni mai târziu, recunoscându-se Nistru drept graniță, prin semnarea Tratatului de la Paris, în privința recunoașterii unirii Basarabiei cu România). La punctul 6 se stabilea granița cu Galiția Orientală (de fapt cu Polonia, căreia i se recunoștea dreptul de suveranitate asupra acestei provincii). În 1928, Polonia și România au semnat un acord prin care se recunoștea drept graniță vechea linie istorică dintre Bucovina și Galiția, înainte de raptul din 1775. Punctul 7 arăta că granița cu Cehoslovacia era cea descrisă în articolul 2, punctul 4. Articolul 4 determina frontierele orientale ale statului sârbo-croato-slovean. Ultimul articol al tratatului, al cincilea, prevedea stipulațiile în privința limbii și procedurii de redactare și ratificare a tratatului.

Prin Tratatul de la Sèvres, statele învingătoare, succesoare ale Imperiului austro-ungar, își recunoșteau și garantau reciproc granițele lor⁹³.

Ca și în cazul Cehoslovaciei⁹⁴, granița româno-sârbă a cunoscut unele modificări. Încă din august 1920, Take Ionescu s-a înțeles la Belgrad pentru efectuarea unui schimb de comune. Răspunzând în Senat unei întrebări, I. G. Duca, ministrul de Externe dădea amănunte despre contribuția lui Take Ionescu la tratativele de rectificare a graniței româno-sârbe. Astfel prin protocolul lui Take Ionescu, s-a ajuns la următoarele rezultate: „noi cedăm sârbilor două comune sârbești și una ungurească, care după tratat reveneau României, iar sârbii ne cedează nouă două comune românești și una ungurească care după tratat le reveneau lor”. De asemenea, după unele greutăți în privința cadastrului comunei Vărădia, s-a ajuns la o înțelegere, „care în aproape totalitatea lui ne-a fost recunoscut nouă”. Cu același prilej, au fost

⁹³ N. Iorga, *op. cit.*, p. 433.

⁹⁴ Cehoslovacia a cedat României opt comune cu o suprafață de 175 km² și o populație de 10.800 de locuitori, din care 7.093 erau români, iar România a dat Cehoslovaciei trei comune cu o suprafață de 60 km², și o populație de 3.122 locuitori din care șase persoane erau români. (C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1919-1920). Triumful principiului naționalităților*, Cluj-Napoca, Dacia, 1983, p. 400).

trecute în partea românească „Iamul de lângă Vârșeț, comună curat românească și Jimbolia” și s-a stabilit traseul pe Dunăre într-o manieră convenabilă⁹⁵. Dintr-un discurs al lui Take Ionescu, din același an 1920, străbăteau regretele și oarecum imputarea neintroducerii sale în delegația oficială a Conferinței, introducerea care ar fi putut aduce avantaje concrete României: „Vă afirm că linia de drum de fier Timișoara – Baziaș cu o rază mare spre apus, până la Alibunar (cu Biserica Albă și Vârșețul) ne-ar fi rămas și că gura Mureșului ar fi fost a noastră, că probabil, chiar în hotarul dinspre Ungaria am fi ieșit mai bine decât am ieșit – Ghiula, de exemplu, ar fi azi în mâinile noastre”⁹⁶. Deși un scenariu ideatic, opinia lui Tache Ionescu poate fi reținută în registrul tribulațiilor constituite în jurul trasării graniței vestice a României.

La 4 ianuarie 1922, la Timișoara s-a semnat acordul româno-iugoslav prin care cele două părți semnatare doreau să delimiteze precis linia frontierei, cât mai rapid, „prin propriile lor mijloace și fără o altă intervenție”⁹⁷. Marile puteri au fost nemulțumite față de actele unilaterale ale celor două state, Conferința ambasadorilor exprimându-și dezacordul său față de această procedură. Raymond Poincaré, președintele acestui organism, adresa la 22 iulie 1922, legației României la Paris, o scrisoare prin care afirma că deciziile Comisiei mixte româno-iugoslavă nu vor fi considerate legale, decât atunci când Comisia Puterilor Aliate și Asociate va înregistra aceste hotărâri drept legale. Faptul că Polonia a refuzat în cele din urmă să semneze acest Tratat, iar Franța nu l-a ratificat, a mai aplatizat din diferende procedurale, dar formal, acceptarea modificării frontierei româno-iugoslavă nu a fost validată de forumul internațional. Hotărârile româno-iugoslave au fost totuși puse în acțiune prin intermediul cooperării celor două state în cadrul Micii Înțelegeri, alianță a României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei fundamentată în anul 1921⁹⁸. În 1928, în urma unui protocol special, s-au adus modificările frontierei româno-iugoslave, preconizate încă din anul 1920.

⁹⁵ Arhiva Bibliotecii Naționale, Colecția Saint-Georges, Fond Victor Antonescu, pachet CXIII, dosar 1, f. 273.

⁹⁶ Paul D. Popescu, *op. cit.*, p. 301.

⁹⁷ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 401.

⁹⁸ *Ibidem*.

Tratatul din 10 august 1920 punea capăt diferendului româno-sârb în problema Banatului, soluționând durabil acest aspect al relațiilor româno-iugoslave. Take Ionescu, Ministru de Externe, aprecia că prin semnarea acestui tratat se înregistra „pentru a doua oară acceptarea de către partea română a frontierelor fixate de Consiliul Suprem” al Conferinței⁹⁹.

Argumentele delegației sârbe bazate pe neparticiparea ei la semnarea Tratatului din 1916, tratat care o obliga să accepte o hotărâre străină pentru un interes propriu, pe faptul că Belgradul rămânea pe frontieră, susținute pe o superioritate numerică a elementului sârb în comparație cu cel românesc, în extremitatea vestică a Banatului, corespundeau întocmai realității¹⁰⁰. În cazul Banatului se impunea, credem, din partea delegației române o atitudine mai flexibilă, de altfel realistă, care să poată duce la rezolvarea situației, în mod echitabil, pe bază de înțelegere în conformitate cu principiul național. În această dispută, atitudinea flexibilă a lui Take Ionescu i-a asigurat acestuia o superioritate politico-diplomatică față de poziția intransigentă a lui I. I. C. Brătianu¹⁰¹.

Pe de altă parte, de ce nu ar fi interpretat Brătianu, care era un foarte bun cunoscător al „celor mari”, și prin prisma unui bun negustor, care cunoscându-și bine interesele, cerea un preț mai mare, pentru a putea obține în ultimă instanță, atât cât i se cuvenea? O conciliere a punctului de vedere takist cu cel brătienist, în această problemă, ar fi însemnat un câștig important. Presa vremii a susținut poziția oficială. Soluționarea problemei Banatului corespundea intereselor și drepturilor celor două popoare, favorizând pe mai departe perpetuarea bunelor relații, împletite de-a lungul timpului.

---

⁹⁹ *Ibidem*, p. 399.

¹⁰⁰ Seton Watson aprecia că sud-vestul Banatului era majoritar sârbesc (R. W. Seton Watson, *op. cit.*, p. 458).

¹⁰¹ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Ediția a IV-a revăzută și adăugită, București, Univers Enciclopedic, 2008, p. 302.

C A P I T O L U L V I

RECUNOAȘTEREA INTERNAȚIONALĂ A UNIRII BASARABIEI CU ROMÂNIA. TRATATUL DE LA PARIS DIN 28 OCTOMBRIE 1920

După cum se știe, actele anului 1918 au fost recunoscute pe plan internațional la Conferința de Pace de la Paris prin tratatele semnate cu: Austria, la Saint-Germain en Laye, la 10 septembrie 1919, în privința Bucovinei; cu Bulgaria prin Tratatul de la Neuilly sur Seine, la 29 noiembrie 1919, care recunoaște drepturile României asupra Dobrogei întregi; cu Ungaria, la Trianon, la 4 iunie 1920, în privința Transilvaniei; Tratatul de la Sèvres din 10 august 1920, prin care se fixa granița în Banat și Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920, în privința Basarabiei.

În paginile următoare ne propunem să ne referim succint la Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920, în privința recunoașterii unirii Basarabiei cu România. Istoriografia românească a celor cinci decenii ale etapei comuniste, din motive bine cunoscute, a ocolit acest tratat, sau a făcut referiri vagi asupra lui. Luăm ca exemplu una dintre ultimele lucrări de proporții, consacrată problematicii Conferinței de Pace: C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918–1920). Triumful principiului naționalităților*, Cluj-Napoca, Dacia, 1983, 413 p., în care subcapitolul intitulat *Tratatul de la Paris* are nici mai mult nici mai puțin de... trei propoziții! Evident, dând acest exemplu, intenția noastră nu a fost aceea de a critica în vreun fel autorii, pentru că abordarea, și mai ales tipărirea acestui subiect era imposibilă. Exemplul a fost dat pentru a înțelege încorsetarea în care trebuia să evolueze cercetarea istoriografică românească a perioadei 1948–1989. A fost firesc, deci, ca istoriografia de după decembrie 1989, să reia această problematică.

În realizarea materialului nostru au fost utilizate informații oferite de istoricii români ai perioadei interbelice: Const. Kirîțescu, Gheorghe I. Brătianu, V. V. Tilea, N. Dașcovici, o parte din presa vremii (română și franceză), unii autori occidentali cu lucrări publicate de-a lungul vremii: J. B. Duroselle, Pierre Renouvin, Seton Watson, Sherman David Spector și, în mod evident, realizările istoriografiei românești (inclusiv cele din Republica Moldova) de după 1989, din care evidențiem în special lucrările lui Ion Agrigoroaiei, Valeriu Florin Dobrinescu, Paul Cernovodeanu, Ion Țurcanu, noul *Tratat de istorie al românilor* etc.

După cum se știe, la 27 martie/9 aprilie 1918, Sfatul Țării întrunit la Chișinău a hotărât cu 37 de voturi pentru, 3 contra și 36 de abțineri (13 deputați au lipsit) unirea Basarabiei cu România¹. La Chișinău, arăta presa vremii, „pe străzi staționa o lume imensă. Catedrala era ticsită”², iar ziarul „Sfatul Țării”, descriind atmosfera zilei istorice a unirii acestei provincii, arăta: „Publicul zguduit de entuziasm striga: «Trăiască România Mare!» Deputații și publicul se îmbrățișau și se sărutau. Ochii tuturor sunt înrouați de lacrimi și bucurie”³. Unirea Basarabiei a reprezentat, după cum remarcă un contemporan al evenimentelor, „repararea prin vigoarea întregului neam românesc a unei nedreptăți seculare”⁴.

Basarabia a fost prima provincie, dintre cele aflate sub dominație străină, care s-a unit cu Patria Mamă. „Basarabia s-a unit cu noi ca un copil al durerii”⁵, aprecia presa ploieșteană, iar presa din orașul Iași, capitala țării acelor momente sublinia: „Actul

---

¹ Vezi Ion Agrigoroaiei, *Unirea Basarabiei*, în *Academia Română, Istoria Românilor*, vol. VII, tom. II, *De la Independență la Marea Unire (1878–1918)*, Coordonator Acad. Gheorghe Platon, București, Editura Enciclopedică, 2003, pp. 480–498; Ion Agrigoroaiei, *Unirea Basarabiei cu România în presa vremii. Un studiu de caz: ziarul „Mișcarea” (Iași, 1918)*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1999, p. 73.

² Ion Agrigoroaiei, *Basarabia de la Unire la integrare*, Chișinău, Cartdidact, 2007, p. 176.

³ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România 1918–1921*, Ediția a II-a, București, Editura Politică, 1977, pp. 114–115.

⁴ Onisifor Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, București, Semne, 1997, p. 455.

⁵ U., *Vremuri nouă*, în „Lumina” an II, nr. 229, 21 aprilie 1918.

de la 27 Martie, săvârșit de Adunarea Națională a Basarabiei, este consacrarea cea mai evidentă a puterii de viață a neamului românesc [...], rază de lumină ce mângâie sufletele noastre și trezește nemuritoare speranțe”⁶ pentru celelalte provincii care încă se mai aflau sub dominație străină. Se declanșau astfel eforturile de integrare a provinciei în structurile administrative românești, de ștergere a sentimentului complex de umilință, inclusiv acela că însăși limba maternă era o limbă „inferioară”.⁷ Din motive complexe⁸, Basarabia a fost ultima provincie care și-a primit recunoașterea internațională.

La Conferința de Pace, delegația română avea ca argumente ale legitimității suveranității României asupra teritoriului dintre Prut și Nistru, hotărârea Sfatului Țării, drepturile istorice asupra acestei provincii, răpită Moldovei în 1812, caracterul ei etnic și etnografic românesc, voința poporului de a se uni cu România. În discursul oficial de deschidere a Conferinței, Poincaré, președintele Franței, declara că „România nu s-a alăturat războiului decât pentru a-și realiza unitatea națională”⁹. Delegația română a întâmpinat însă dificultăți din partea marilor puteri în ceea ce privește recunoașterea valabilității actului din 27 martie 1918. Una dintre marile dificultăți a constat în faptul că guvernul sovietic nu era recunoscut și nu avea reprezentanți oficiali la Conferință¹⁰, discutându-se și hotărându-se în absența unor delegați ai lui. De asemenea, recunoașterea unirii Basarabiei a fost utilizată de marile puteri ca mijloc de presiune

---

⁶ Ion Agrigoroaiei, *Opinie publică și stare de spirit în vremea Războiului de Întregire și a Marii Uniri*, Iași, Editura Fundației Axis, 2004, p. 166.

⁷ Irina Livezeanu, *Cultural Politics in Greater Romania. Regionalism, Nation Building & National Struggle, 1918–1930*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1995, pp. 100, 104–105, 111.

⁸ A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, Editura Victor Frunză, 1992, p. 512.

⁹ *La Conference de la Paix. Ouverture solennelle. Discours de M. Poincaré. M. Clemenceau élu président*, în „Le Figaro”, 19 janvier 1919.

¹⁰ Const. Kirițescu, *Istoria războiului nostru pentru întregirea României 1916–1919*, Ediția a II-a, refăcută în întregime și mult adăugită, în trei volume, București, Editura Casei Școalelor, Atelierele „Cartea Românească”, f.a., vol. III, p. 530.

și șantaj¹¹, pentru a putea modela atitudinea și poziția României în alte probleme, ca de exemplu negocierile pentru tratatul cu Ungaria și cele referitoare la protecția minorităților, comerțului și tranzitului. Tot în sensul dificultăților, trebuie adăugat că rezolvarea acestei probleme implica, din punct de vedere internațional, unele interese europene și chiar mai largi¹², în privința raporturilor dintre marile puteri.

În esența ei, situația Basarabiei nu impunea discuții și tratative îndelungate ori contradictorii. Ea se desprinsese de Imperiul țarist în virtutea principiului liberei dispunerii a popoarelor de propria lor soartă, principiu proclamat de Revoluția din Octombrie și de care au mai uzitat Polonia, Finlanda, Lituania și Georgia¹³. Pe de altă parte, caracterul provinciei era în mod indiscutabil românesc. „Discuțiile asupra Basarabiei nu au reprezentat nicio dificultate... din perspectivă etnică, românii reprezentau majoritatea populației, urmați de ucrainieni, în vreme ce rușii din Rusia Mare formau un element neglijabil” – aprecia Seton Watson¹⁴. Conform recensământului din 1918 Basarabia (44.000 km²) avea 2.725.000 de locuitori, din care: 1.810.000 români, ceea ce reprezenta 66,5%; 338.000 ruși și ucrainieni, ceea ce reprezenta 12%; 270.000 de evrei, ceea ce reprezenta 9,8%; 210.000 bulgari și găgăuzi, ceea ce reprezenta 7,7%; 75.000 de germani, ceea ce reprezenta 2,5%; 30.000 greci, armeni și alte naționalități, ceea ce reprezenta 1,3%¹⁵. Acest lucru

---

¹¹ Valeriu Florin Dobrinescu, *Relațiile româno-britanice 1919–1940*, Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași, dactilografiat, pp. 103–104.

¹² V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României, noiembrie 1919–martie 1920*, Sibiu, Tipografia Poporului, 1925, p. 83.

¹³ *Ibidem*, p. 84.

¹⁴ R. W. Seton Watson, *O istorie a Românilor din perioada romană până la desăvârșirea unității naționale*, Muzeul Brăilei, Brăila, Istros, 2009, p. 461.

¹⁵ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916–1919*, vol. II, Text stabilit de Costin Kirițescu, Mircea N. Popa și Lucia Popa, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, pp. 223–224. Aceste date trebuie luate ca principiu, anul 1918 neputând oferi condițiile realizării unui recensământ foarte exact. După răpirea Basarabiei în anul 1812 de către Imperiul țarist, o statistică realizată de ruși în anul 1817 arăta că în Basarabia trăiau 483.630 de locuitori, din care 86% erau români (Academia Româna, *Istoria Românilor*, vol. VI, *Românii între Europa clasică și Europa Luminilor*, București, Editura Enciclopedică,

era cunoscut la Conferință. Raportul oficial al căpitanului John Caba, membru al comisiei Hoover, arăta că în Basarabia românii erau în proporție de 65–66%¹⁶. Ocupându-se de studiul acestei probleme, istorici de prestigiu în domeniul relațiilor internaționale ajungeau la aceeași constatare: superioritatea de netăgăduit a românilor în provincie. Astfel J. B. Duroselle afirma că: „66% din locuitorii țării (ai Basarabiei – n.n., Gh. C.) erau de limbă română”¹⁷, iar Pierre Renouvin, întrebându-se în *Istorie a relațiilor internaționale*, „cui aparține preponderența în Basarabia?”, răspundea: „Românilor, fără îndoială, ei formează aproape 2/3 din populație”¹⁸. Iată de ce la Conferință nu ar fi fost cazul unor tratative îndelungate pentru Basarabia.

2002, p. 713; Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, Chișinău, Cartea Moldovenească, 1991, pp. 197–198, 203). Ion Nistor aprecia că în anul 1856, ponderea populației românești era de 74% din totalul populației Basarabiei (Ion Nistor, *op. cit.*, p. 210). Conform lui Alexandru Boldur, evoluția populației Basarabiei în perioada stăpânirii țariste a fost următoarea: în anul 1861, existau 906.500 locuitori din care 66,4% erau români; în anul 1871 existau 1.023.900 locuitori din care 67,4% erau români; în anul 1897, existau 1.935.400, iar în anul 1913 în provincie trăiau 2.393.100 de oameni (A. Boldur, *op. cit.*, pp. 347, 493). Pentru anul 1918, Valeriu Florin Dobrinescu făcea următoarele estimări: 3.000.000 locuitori în total, din care 2.000.000, ceea ce reprezintă 66%, erau români. Proporția celorlalte naționalități era următoarea: evrei 270.000 (9%), ucrainieni 210.000 (7%), ruși 85.000, români rutenizați 75.000, germani 70.000, țigani 65.000, bulgari 60.000, cazaci 35.000, polonezi 20.000. Aceste din urmă naționalități care nu atingeau cifra de 100.000 ajungeau împreună la 18% (Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 96). Demn de remarcat este faptul că diplomația americană a Conferinței de Pace de la Paris opera, în principiu, cu aceleași date: „Basarabia are o populație de aproximativ 2.800.000 de locuitori, cuprinzând 25.000 de ucrainieni, 100.000 de ruși, aproape 300.000 de evrei, 40.000 de bulgari, 70.000 de țigani, 50.000 de germani, încât balanța înclină în favoarea românilor” (Ion Țurcanu, *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări, 1918*, Chișinău, Tipografia Centrală, 1998, p. 336). Vezi și statisticile oferite de Dumitru Drăghicescu, *Marea Unire a Românilor cu România, 1918. Banatul și Transilvania, Bucovina și Basarabia*, București, Albatros, 2001, pp. 236–239.

¹⁶ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 100.

¹⁷ J. B. Duroselle, *Historie diplomatique de 1919 à nos jours*, Troisième édition, Dalloz, 1974, p. 44.

¹⁸ Pierre Renouvin, *Historie des relations internationales*, Tome septième, *Les crises du XX siècle, I, de 1914 à 1929*, Paris, Librairie Hachette, 1957, p. 185.

Guvernul sovietic nu a dorit să recunoască dreptul populației basarabene de a se uni cu Țara. El a negat superioritatea numerică a românilor din provincie¹⁹, susținând că cei ce vorbeau limba română erau ruși românizați²⁰. În perioada 1856–1878, când Moldova și apoi România a stăpânit cele trei județe din sudul Basarabiei, Cahul, Bolgrad și Ismail, susțineau sovieticii, s-a produs o puternică colonizare românească, fapt care ar fi dus la românizarea populației ruse²¹. Guvernul sovietic mai susținea că membrii Sfatului Țării nu au fost aleși, că hotărârea lor nu ar fi corespuns opiniei publice, motiv pentru care solicitau plebiscit²². Se negau drepturile istorice asupra Basarabiei, afirmându-se că în 1812, Rusia n-a smuls această provincie de la România, ci a „eliberat-o” de sub turci²³.

Delegația română a combătut aceste teze, arătând că Sfatul Țării era rezultatul revoluției sovietice și că el a votat unirea Basarabiei²⁴, iar unirea a fost în conformitate cu voința populației. Actul de la 27 martie era un caz tipic în care popoarele și-au exprimat dreptul de a dispune de ele însele, motiv pentru care marile puteri nu puteau să nu recunoască un drept incontestabil²⁵.

În ceea ce privește procesul desprinderii unor teritorii din Imperiul țarist, trebuie arătat că el era privit diferențiat de către marile puteri²⁶. Desprinderea Poloniei și recunoașterea independenței sale era recunoscută de toți aliații, pe când în situația celorlalte state, punctele de vedere nu mai concordau. Americanii, fiind legați de Finlanda prin unele interese economice, susțineau necesitatea recunoașterii independenței sale, dar nu erau pentru recunoașterea acestui principiu în Basarabia, Estonia și Lituania. Pe aceeași linie se găseau, la un moment dat, și unii politicieni francezi, raliați în jurul lui R. Poincaré, care se opuneau

¹⁹ Const. Kirițescu, *op. cit.*, ediția a II-a, vol. III, p. 526.

²⁰ Pierre Renouvin, *op. cit.*, p. 185.

²¹ *Ibidem*, p. 85.

²² *Ibidem*, p. 186.

²³ Const. Kirițescu, *op. cit.*, ediția a II-a, vol. III, p. 532.

²⁴ Pierre Renouvin, *op. cit.*, p. 186.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ V. V. Tilea, *op. cit.*, pp. 84–85.

„fărămițării Europei Orientale”, proces care ar fi dus, susțineau ei, la instabilitatea acestei zone.

Pentru clarificarea lucrurilor, s-a impus publicarea unor articole în presă, a unor broșuri, redactarea unor memorii către Conferință²⁷. Conferința însăși a creat comisii speciale, care au cercetat problemele controversate. În general, aceste comisii au lucrat conștiincios și cu simț de răspundere. În problema Basarabiei nu era nevoie de prea multe tergiversări căci dreptatea era în mod evident de partea României. Un susținător al drepturilor României în privința Basarabiei a fost E. de Martonne, profesor la Sorbona. În calitate de referent al Conferinței pentru chestiuni geografice și etnice, el a făcut o călătorie de anchetă în Basarabia, cu prilejul căreia s-a convins de caracterul românesc al provinciei. De aceea, el a susținut cu toată puterea și toată autoritatea convingerilor sale, cauza României²⁸.

Acțiunea de recunoaștere a unirii și de consolidare a situației Basarabiei cerea eforturi pe planuri multiple. În ianuarie 1919, pe când delegația română se pregătea să ajungă la Paris, armatele bolșevice au declanșat mai multe atacuri pe linia Nistrului²⁹. Acestea s-au perpetuat și în perioada următoare³⁰ și au fragilizat eforturile statului român de integrare administrativă a provinciei.

Susținând justetea realizării Marii Uniri, „Le Figaro” analiza drepturile României asupra fiecărei provincii istorice. Astfel, la 2 februarie 1919, în articolul *Revendicările României*, după ce se insista asupra Banatului, Transilvaniei și Bucovinei, se arăta: „Basarabia, în sfârșit, în urma revoluției ruse s-a alăturat liberă României. Se știe că această provincie populată în majoritate cu români a fost în trecut parte a Moldovei și că românii s-au plâns întotdeauna cu amărăciune că le-a fost injust reluată de către

---

²⁷ Const. Kirîțescu, *op. cit.*, ediția a II-a, vol. III, p. 533.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Paul Cernovodeanu, *Basarabia, drama unei provincii istorice românești în context internațional. 1806–1920*, București, Albatros, 1993, p. 170.

³⁰ Svetlana Suveică, *Basarabia în primul deceniu interbelic (1918–1928): modernizare prin reforme*, Chișinău, Pontos, 2010, pp. 150–151.

ruși după războiul din 1877”³¹. De fapt, atunci rușii reluau doar sudul provinciei, pentru că Basarabia intrase în componența Imperiului Rus în anul 1812. Autorul francez nu insista asupra întregului istoric al acestei provincii. De altminteri, momentul 1877–1878 era mai apropiat de eveniment și opinia publică internațională reținuse că atunci, Rusia, alături de România, luptase pentru o cauză comună, înfrângerea turcilor. Ea și-a încălcat semnătura reanexând cele trei județe din sudul Basarabiei: Cahul, Bolgrad și Ismail.

Prima expunere a drepturilor României asupra Basarabiei a fost făcută de Brătianu în fața Conferinței de Pace, la 1 februarie 1919. Atunci, după ce primul ministru a prezentat rațiunile pentru care statul român a fost nevoit să încheie pacea separată, prin memoriul intitulat *România în fața Conferinței de Pace. Revendicările sale teritoriale*, el a făcut un expozeu asupra tuturor provinciilor românești care se uniseră cu Țara, inclusiv asupra Basarabiei. Românii hotărâseră să se unească cu România în conformitate cu principiul autodeterminării, iar Conferința era chemată să recunoască *de jure* noul statut teritorial al țării³².

Cea dintâi dezbatere a problemei Basarabiei în cadrul Conferinței a avut loc la 8 februarie 1919, în cadrul Comisiei pentru Afacerile Română și Iugoslavă. Aceasta s-a pronunțat „temporar, în favoarea reunirii Basarabiei cu România”³³. Reprezentantul Marii Britanii, Eyre Crowe a insistat cu această ocazie ca principiul etnic și național să fie înscris în acest tratat, drept bază a oricărei hotărâri privind provincia; reprezentantul Franței, Laroche, a evidențiat în prezentarea sa argumentele de ordin istoric și etnografic care stăteau la baza recunoașterii unirii Basarabiei cu România, subliniind că în anul 1812, această provincie fusese atașată prin forță de Imperiul țarist; reprezentantul Statelor Unite ale Americii, Clive Day declarându-se de acord cu cele spuse de Sir Eyre Crowe, propunea

³¹ Raymond Recouly, *Les revendications de la Roumanie*, în „Le Figaro”, 2 februarie 1919.

³² Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918–1940)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 7.

³³ Ion Țurcanu, *op. cit.*, p. 345.

înscrierea în tratat a unor clauze privind protecția minorităților, dar se întreba dacă recunoașterea unirii Basarabiei nu ar crea dificultăți în viitor în relațiile cu Rusia. Decizia adoptată pe baza acestor discuții a fost, astfel, recunoașterea provizorie a unirii Basarabiei cu România³⁴.

La 22 februarie 1919, Comisia pentru Afacerile Române, condusă de André Tardieu s-a reunit pentru a asculta punctul de vedere al lui Ion I. C. Brătianu. Acesta a fost categoric în problema Basarabiei, arătând că românii reprezentau majoritatea evidentă a populației, adică două treimi din aceasta. Cealaltă treime, arăta Brătianu, o constituiau minoritățile, care, exceptându-i pe evrei, se divizau în trei grupuri etnice: germanii și bulgarii care fuseseră colonizați recent în sudul provinciei, și rutenii în nord, care erau supuși unui fenomen de interpenetrare etnică reciprocă pentru că dincolo de Nistru existau peste 500.000 de români. „Noi nu putem să concepem, arăta Brătianu cu cea ocazie, existența poporului român fără Nistru, cum nu putem să o concepem fără Dunăre și Tisa pentru a ne separa de elementul slav... Basarabia reprezintă pentru noi intrarea casei noastre, în mâna altora ea ne-ar putea periclita căminul nostru”³⁵.

La 5 martie, Comisia pentru Afacerile Română și Iugoslavă a reușit să definitiveze formula de recunoaștere a unirii Basarabiei cu România³⁶. La această formulare, propusă de Laroche, și-au dat acordul și reprezentanții Italiei, Marii Britanii și Statelor Unite. La 11 martie, această formulă a fost dată publicității. Conținutul ei era următorul: „Luând în considerare aspirațiile generale ale populației Basarabiei, caracterul moldovenesc al regiunii, ca și argumentele de ordin geografic și etnic, ca și cele economice și istorice, comisia se pronunță pentru unirea Basarabiei cu România. E de sperat că această atribuire (unire) se va face sub forma care va apăra interesele generale ale Basarabiei, îndeosebi

³⁴ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită...*, p. 26, Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 171.

³⁵ Gheorghe I. Brătianu, *La Bessarabie, droits nationaux et historique*, București, Semne, 1995, p. 95.

³⁶ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită...*, p. 26; Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 170.

în ce privește relațiile cu țările vecine, și care va garanta drepturile minorităților în conformitate cu prevederile Ligii Națiunilor”³⁷.

Cu numai două zile înaintea acestui moment, la 9 martie, se înregistra o reacție care ar putea fi percepută ca semioficială, din partea Rusiei. Era vorba despre un memoriu semnat de mai mulți reprezentanți ai fostului guvern rus (prințul Lvov, primul șef al guvernului provizoriu, Sazonov, fostul ministru al Afacerilor Externe și ex-ambasadorul Maklakov) care solicita ca niciun teritoriu care aparținuse teritoriilor Rusiei din anul 1914, „cu excepția regatului Poloniei”, să nu fie supus vreunei decizii a Conferinței³⁸.

Raportul oficial al Comisiei pentru Afacerile Română și Iugoslavă (Raportul nr. 1) a fost înaintat Conferinței la 6 aprilie 1919. El recomandă recunoașterea unirii Basarabiei cu România pe baza argumentelor etnice, naționale și istorice³⁹. Totodată, acest raport estima ca oportun asentimentul Rusiei față de această decizie, ceea ce reprezenta, de fapt, o „condiție practic irealizabilă la acel moment”⁴⁰. Introducerea acestei alternative era rezultatul demersurilor foștilor reprezentanți ai Rusiei, pe lângă diverși delegați la Conferință, dar mai ales, și cu succes, pe lângă delegații americani. Maklakov, Lvov, Ciaicowski, Schmidt, Krupensky, prin intermediul unor scrisori, memorii, discuții, au încercat să pună sub semnul întrebării caracterul plebiscitar al hotărârii de unire din 27 Martie 1918.

Delegația americană înclina la acel moment spre a recunoaște unirea Basarabiei cu România, printr-un compromis care ar fi avut drept conținut cedarea din partea României către Bulgaria, a unei părți din Cadrilater. Opinia se pare că nu era împărtășită de toți membrii delegației. O parte dintre aceștia, A. W. Leeper, E. Crowe, H. Nicholson nu au fost convinși de viabilitatea acestei viziuni⁴¹.

Ion Pelivan, membru al delegației române, trimitea în țară, lui Daniel Ciugureanu, de la Chișinău, la 28 aprilie, o scrisoare prin care arăta dificultățile pe care le creau emigranții ruși la Paris:

³⁷ Ion Țurcanu, *op. cit.*, pp. 345–346; Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită...*, p. 26.

³⁸ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 94.

³⁹ Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia, 1918–1940*, Iași, Junimea, 1991, p. 23.

⁴⁰ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 95.

⁴¹ Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică...*, pp. 23–24.

„Au sosit aici de vreo 2–3 săptămâni d-nii A. K. Schmidt, A. N. Krupensky, care punându-se în legătură strânsă cu d-nii Sazonov și Sevastopulo (fostul secretar al fostei legații ruse de aici), precum și cu alți ruși și rusofili, au început o propagandă înverșunată contra alipirii Basarabiei la România și fățiș și pe sub mână. Ca model și pildă îți trimit aici alăturat numărul celei mai mari gazete din Paris, *Le Temps* din 28 aprilie 1919, unde, dându-se drept «mandatarii Zemstvei Guberniale» și numindu-se «delegații Basarabiei», spun lucruri jignitoare și neadevărate la adresa României și Sfatului Țării «bolșevist» și «anarhist» și ca consecință cer «întoarcerea Basarabiei la Rusia reconstituită» [...]. Acuma: ce fel de «mandat» vor fi având d-nii Schmidt și Krupensky, las să ghicești și dumneata. Dar, desigur, cred eu că e sau mistificație, sau falsificație [...]. Chestia Basarabiei nu s-a ridicat încă oficial, serios. Numai s-a cerut revendicarea ei. Krupenkeștii pot să ne strice mult. Miuliucoș ne batjocorește în jurnalele americane⁴².

Delegatul basarabean cerea cu insistență colegilor săi de la Chișinău să i se trimită cu rapiditate documente oficiale, date, statistici, cărți, „protocele oficiale (în copie formală, dacă nu se poate oficial) ale zemstvelor Bălți și Soroca cu hotărârile lor de unire cu România din martie 1918, protocele oficiale ale tuturor congreselor oficiale din Basarabia care au atins chestia autonomiei: țărănești, preoțești cu mireni, învățătoresc, ale cooperativelor (2–3??), al germanilor basarabeni din 7 martie 1919 (de la Tarutino), ale bulgarilor, dacă a avut loc, al ucrainenilor (?) etc.”, pentru a putea face față virulentei ofensive propagandistice rusești⁴³. El reușise să publice un articol în „*Le Temps*” la 15 aprilie, dar era foarte necăjit pentru că „gazetele schilodesc mult din articolele ce le dau pentru tipărire⁴⁴.

Pentru a contura și mai bine tabloul atât de complex al dificultăților „luptei pentru Basarabia”, să reținem că în acest timp, la granița de pe Nistru era menținută o atmosferă extrem de tensionată. Se desfășurau lupte între forțele ucrainiene și cele rusești care au făcut ca trupele române să se retragă de la Tiraspol

⁴² Ion Țurcanu, *op. cit.*, p. 297.

⁴³ *Ibidem.*

⁴⁴ *Ibidem.*

la Tighina (17 aprilie). Concomitent, conducătorul comunist al Ucrainei, Rakovski, își manifesta intenția de a se alătura și susține (chiar prin a trimite trupe) revoluția bolșevică care izbucnise la 21 martie, în Ungaria⁴⁵.

Dificultățile de ordin diplomatic întrezărite au început, din păcate, să capete concretețe. La 8 mai 1919, la distanță de o lună după ce experții se pronunțaseră și clarificaseră lucrurile, recomandările privind Basarabia, aprobate ulterior de Comisia Teritorială Centrală au fost supuse analizei și deciziei Consiliului Miniștrilor Afacerilor Externe. La această întrunire, Secretarul de stat american Robert Lansing s-a opus acceptării unirii necondiționate a Basarabiei cu România. El a opinat că nu se puteau aduce modificări teritoriului rus, fără consimțământul unui guvern recunoscut de Rusia, iar acesta să fie reprezentat la Conferință. Lansing a ținut să precizeze cu acea ocazie că la Conferință „nu [se] poate decide asupra unui teritoriu care aparține unui stat cu care puterile Antantei n-au fost în război”⁴⁶. Întâmplător sau nu, chiar în aceeași zi, președintele american Wilson se exprimase în privința posibilității recunoașterii regimului „alb” al lui Kolceak drept guvern legal al Rusiei, care o putea astfel reprezenta la Paris. Lansing aducea în acest mod, în atenția participanților la dezbateri, punctul de vedere al președintelui american.

Kolceak, deși era adeptul păstrării integrității teritoriale a Rusiei, se arăta dispus să accepte un plebiscit în Basarabia, pentru a vedea dacă locuitorii acestei provincii preferau conducerea românească sau pe cea rusească⁴⁷. Problema introdusă în discuție nu avea însă temeuri în realitatea concretă. Recunoașterea unirii Basarabiei nu putea depinde de poziția unui guvern „alb” sau „roșu” rusec. Basarabia își proclamase independența la 24 ianuarie 1918, iar la 27 martie, prin votul Sfatului Țării, hotărâse unirea cu România. Brown Scott, distins jurist american, avizat în principiile dreptului internațional, preciza cu deplin temei că:

⁴⁵ Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, pp. 170–171.

⁴⁶ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită...*, pp. 26–27.

⁴⁷ Sherman David Spector, *România și Conferința de pace de la Paris. Diplomația lui Ion I. C. Brătianu*, Iași, Institutul European, 1995, p. 169.

„Precedentul pentru nașterea Republicii Basarabia era declarația de independență a Statelor Unite ale Americii. Justificarea pentru transferul teritoriului său și fidelitatea locuitorilor la România este doctrina autodeterminării președintelui Wilson”⁴⁸.

Poziția înaltului reprezentant american, la acea reuniune, a făcut ca unirea Basarabiei cu România să nu fie acceptată principial în unanimitate.

La 12 mai, Ion Pelivan revenea de la Paris cu o nouă scrisoare către Daniel Ciugureanu prin care acesta era rugat „cu toți dumnezeii să grăbiți răspunsul la cererile mele”. Delegatul basarabeian insista să i se trimită documentele solicitate în scrisoarea din 28 aprilie, și de care acesta avea mare nevoie să răspundă acțiunilor potrivnice de la Conferință. Semnatarul scrisorii era într-o totală dezamăgit de situația de la Paris, atât pentru că nu primea informațiile solicitate: „Nu pricep, ce înseamnă asta? [...], ori voi nu voiți a răspunde, ori răspunsurile voastre nu ajung la destinație”, cât și datorită atmosferei generale nefavorabilă României: „Afacerile noastre aici merg prost. Românii sunt excluși din comitetul Ligii Națiunilor, din comisiile de despăgubire, unde au intrat sârbii și grecii.

Noi suntem tratați într-un așa mod, că este posibil ca șeful nostru să nu iscălească preliminarile. Americanii și englezii voiesc să ne încalce”⁴⁹.

La 29 mai, Ion Pelivan continua să aștepte documentația din țară: „Fraților, îmi pare extraordinar de rău că până acum nu mi-ați trimis cărțile și procesele verbale pe care de atâtea ori vi le-am cerut”. Situația delegației române era pe mai departe delicată, caracterizată de semnatar a fi „cât se poate de tristă. Aliații ne tratează extraordinar de prost”. Revenind la situația provinciei pe care o reprezenta direct, el preciza: „La Basarabia nu s-a ajuns încă, dar de pe acum prevăd diferite dificultăți. Unii englezi spun descoperit că pentru Basarabia e necesar plebiscit. Aliații cochează cu amiralul Kolceak, care pune condiție *sine qua non*, restabilirea vechilor granițe, afară de Polonia și Finlanda. Din România și Basarabia, reprezentanții englezi primesc știri foarte proaste despre administrația basarabeiană. Asta ne strică foarte mult”.

⁴⁸ Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 171.

⁴⁹ Ion Țurcanu, *op. cit.*, pp. 300-301.

Pelivan arăta că propaganda românească la Paris era necorespunzătoare: „cu tipăriturile și traduceri stăm extrem de prost [...], din cauză că suntem zgârșiți sau nu avem parale, pe când sârbii și alții au o propagandă grozavă. În timpul războiului, pentru Basarabia nu s-a făcut nicio propagandă favorabilă nouă. Din contră, rușii și evreii în Elveția, Anglia și aici în Franța, prin toate jurnalele, majoritatea cărora sunt evreiești, au tratat Basarabia ca ocupată de armata română, fără consimțământul ei. Apoi, despre «teroarea armatei și administrației române» s-a făcut o vâlvă nespūsă.

Noi nu avem printre români prieteni personali cu reprezentanții Antantei. Există dl. Take Ionescu, dar el are o ținută curioasă”.

Dacă aceasta era situația în tabăra română, cu totul altfel stăteau lucrurile în rândul adversarilor. „Rușii cu toată ticăloșia lor, sunt bine organizați, și au mulți prieteni, mai ales între englezi. Noi din contra”, iar „D-nii Krupensky și Schmidt primesc corespondența regulată cu Chișinăul. Prin cine dracul o fac?”⁵⁰, se întreba plin de nedumerire delegatul român. De fapt, Asociația Emigranților Basarabeni de la Paris era susținută, încurajată și ajutată de către sovietici cu scopul împiedicării recunoașterii unirii Basarabiei.⁵¹

Într-o altă scrisoare, datată 31 mai, după ce Pelivan dădea amănunte despre poziția lui Brătianu la ședința din acea zi privind protecția minorităților naționale, el anunța venirea în țară, la București și Chișinău, a lui Gregory Mason (Maison), corespondent al unui mare jurnal din New York. Diplomatul român sugera „să luați toate măsurile posibile ca acest gazetar să vadă mai mult viață românească în Basarabia decât străină. Avem tot interesul ca despre noi să se vorbească și bine, nu numai rău, cum s-a făcut până acum”⁵².

Corespondența lui Pelivan cu frunțașii basarabeni continuă să acopere, din punct de vedere cronologic, eforturile făcute la

⁵⁰ *Ibidem*, pp. 305–306.

⁵¹ Iulian Frunțașu, *O istorie etnopolitică a Basarabiei. 1812–2002*, Chișinău, Cartier, 2002, p. 127.

⁵² Ion Țurcanu, *op. cit.*, pp. 307–308.

Paris, dar și în țară pentru recunoașterea drepturilor României asupra Basarabiei. La sfârșitul lunii mai, începutul lui iunie 1919, Ion Inculeț îl anunța pe Ion Pelivan, printr-o scrisoare, că îi trimitea documentele pe care acesta le ceruse cu atâta insistență: „Îți trimit documentele și cărțile pe care le-ai cerut. Încă nu au putut fi găsite toate. Trimit: 1) procesele verbale ale Adunării Zemstvei Guberniale, din care nu se vede că Krupensky și Schmidt să fi fost aleși reprezentanți ai Basarabiei la Conferința de Pace; 2) procesul verbal al Zemstvei din Bălți; 3) procesul verbal al Zemstvei din Soroca; 4) raportul despre veniturile Basarabiei; 5) două numere ale gazetei *Basarabia* editată de noi; 6) câteva numere ale *Sfatului Țării*, cu articolul lui Năstasă, care poate să-ți prindă bine; 7) cartea lui Scalcovsky; 8) procesul verbal din 7 martie al delegației germane”⁵³. La 2 iunie, Pelivan îi confirma lui Inculeț primirea documentelor, mai puțin cel referitor la adunarea germanilor din 7 martie. Cu acea ocazie, Pelivan reproșa colegilor săi faptul de a fi „îngăduit plecarea din Basarabia și a d-lui Tziganko. Bineînțeles, el face cauză comună cu d-nii Krupensky și Schmidt”⁵⁴. Într-o scrisoare anterioară, Pelivan imputa colegilor și politicienilor săi basarabeni miopia de a se fi permis plecarea lui Krupensky și Schmidt la Paris. „Ce porcărie Schmidt și Krupensky și ce prostie că le-am dat drumul să iasă din Basarabia”⁵⁵.

Pelivan continua în scrisoarea sa din 2 iunie să insiste asupra dificultăților și umilințelor la care era supusă delegația română la Paris. „D-ta spui că ai impresia, cum că Basarabia se află în mare primejdie. Aici însă nimeni din delegația noastră, nici chiar însuși Brătianu, nu știe ce va fi cu Basarabia.

Bine de știut este un singur lucru, dacă noi am primi să fim vasali ai puterilor mari și «bălegar» al capitaliștilor americani, adică evrei, atunci marile puteri îndată s-ar pune de acord să ne fixeze granițele istorice și etnografice.

⁵³ *Ibidem*, p. 308.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 310.

⁵⁵ A. Schmidt figura în lista completă a Sfatului Țării, reprezentând Chișinăul, iar în privința lui Krupensky, Pelivan aflase chiar de la acesta că a obținut permisiunea de a pleca la Paris de la Prefectul de Cetatea Albă (*Ibidem*, p. 299).

Treburile merg din cale-afară de prost. Reprezentanții Americii și Angliei și chiar ai Franței intenționat tărgănează fixarea granițelor noastre pentru a smulge și scoate de la noi cât se poate mai mult”⁵⁶.

Diplomații americani cunoșteau bine situația Basarabiei. Acest fapt este încă o dată reliefat de raportul trimis la 4 iunie 1919 de Charles F. Vopicka, ministrul SUA în România, Secretarului de Stat și Comisiei Americane de Negociere a Păcii. Documentul realiza o prezentare detaliată a situației Basarabiei. În prima parte a raportului său el dădea unele repere cu caracter istoric, pe care însă, nu le stăpânea bine. Provincia făcea acum parte din România Mare, ținea să precizeze diplomatul, și că, aceasta a fost alături de Moldova, parte a Vechii României. De fapt, era vorba numai de cele trei județe sudice ale Basarabiei, Cahul, Bolgrad și Ismail, care în conformitate cu Tratatul de la Paris din anul 1856, au fost retrocedate Moldovei, amănunt istoric care îi scăpa însă diplomatului american. După războiul din 1877–1878, arăta Vopicka, rușii au luat această provincie ca o compensație a eforturilor de război, (referința era valabilă tot la cele trei județe din sudul Basarabiei, iar explicația raptului din 1878 provenea din justificațiile rusești). Regelui Carol al României i s-a propus să ia provincia Rumelia, situată în sudul Dunării, care era stăpânită atunci de turci. Carol a refuzat oferta, alegându-se numai cu anularea micului tribut către Turcia, nota ministrul american. În fapt, pe lângă recunoașterea independenței naționale și anularea implicită a tributului către Imperiul Otoman, după război, României i s-au recunoscut și drepturile asupra Dobrogei.

După prezentarea trunchiată și aproximativă a evoluției istorice a Basarabiei, diplomatul american revenea la realitățile momentului pe care, de această dată, le stăpânea foarte bine. El oferea statistica populației din Basarabia, din care reieșea cu claritate superioritatea numerică absolută a românilor. El trecea, apoi, succint în revistă desfășurarea evenimentelor istorice din provincie subliniind că: „În martie 1918, parlamentul basarabean a votat prin majoritatea membrilor săi unirea cu România, și Basarabia să facă parte de acum și pentru totdeauna din România Mare”. Basarabia se angajase pe

⁵⁶ *Ibidem*, p. 310.

calea reformelor democratice, evidențiindu-se în special reforma agrară, dar „rușii din Basarabia împreună cu evreii erau împotriva stăpânirii Basarabiei de către România, pentru că provincia este foarte bogată și ei preferă să fie alăturată Rusiei, pentru că sub regimul rus ei pot câștiga mulți bani”. Din acest considerent, arăta Vopicka, în provincie erau atât de multe probleme. La acestea se adăugau și unele disfuncționalități în administrarea provinciei, precum trimiterea unor funcționari din Vechiul Regat care nu cunoșteau suficient de bine specificul regiunii. Acest fapt nu-l împiedica însă, pe diplomatul american să constate o realitate evidentă: „Desigur în prezent administrația nu este bună, pentru că acolo încă starea de război exista, și românii aveau suspiciunea că rușii din Basarabia puteau ajuta bolșevicii”. Vopicka era convins că după încheierea conflictului, statul român va adopta cele mai nimerite metode de integrare a Basarabiei, la fel cum, de altfel, se derula acest proces în Transilvania. El ținea să precizeze faptul că toate aceste aprecieri au fost făcute după ce el s-a documentat în vizita pe care a făcut-o în Basarabia, în luna noiembrie a anului 1918⁵⁷.

În acest context, nu ne surprinde faptul că „Le Figaro” revenea la 15 iunie 1919, asupra acestui subiect în articolul *Pentru România* scriind: „Noua națiune [română, de după 1859 – n.n., Gh. C.] a fost alături de ruși, în 1870 [corect 1877–1878 – n.n., Gh. C.], când ei au făcut războiul împotriva turcilor. Marele duce Nicolae, tatăl generalisimului din 1915, n-a cerut mai întâi decât libera trecere [prin România – n.n., Gh. C.]; apoi el a implorat cerând ajutor atunci când trupele sale au întâlnit un greu obstacol în fața Plevnei, ajutorul a fost vitejește oferit de către români, a căror mică armată s-a acoperit de glorie. Dar promisiunile făcute înainte nu au fost ținute. România conta pe o mărire [teritorială – n.n., Gh. C.]. Tratatul de la Berlin nu i-a oferit decât un schimb, Dobrogea cedată în locul Basarabiei, care îi aparținea și care i-a fost reluată”⁵⁸. În zilele de 1 și 2 iulie 1919, Consiliul Suprem al Conferinței s-a reunit într-o nouă ședință. Cu această ocazie s-au luat în discuție frontierele orientale ale României. România a fost reprezentată de Ion I. C. Brătianu, Nicolae Mișu, Constantin Diamandy și Ion Pelivan. Marea Britanie

⁵⁷ *Ibidem*, pp. 336–337.

⁵⁸ Denys Cochin, *Entre Alliés. Pour la Roumanie*, în „Le Figaro”, 15 juin 1919.

a fost reprezentată de David Lloyd George, conducătorul delegației, A. J. Balfour, Harold Nicolson, Allen W. A. Leeper și Harold Temperely. Conducătorul delegației Franței, André Tardieu a prezentat raportul Comitetului pentru probleme teritoriale. Pe baza principiului autodeterminării popoarelor, raportul recunoștea procesul de desăvârșire națională a României. Concomitent, raportul cuprindea necesitatea garantării din partea statului român a drepturilor minorităților naționale, în conformitate cu prevederile Pactului Societății Națiunilor. Raportul prezenta concluzia deja cunoscută: „Comitetul după ce a luat în considerație aspirațiile generale ale populației din Basarabia și caracterul moldovenesc al acestei regiuni din punct de vedere geografic și etnic, ca și argumentele economice și istorice, se pronunță în favoarea alăturării Basarabiei la România”⁵⁹. Reprezentantul Statelor Unite, Robert Lansing se întreba retoric, sub titlul de chestiune practică, dacă hotărârile privind Basarabia vor putea fi introduse în vreunul din Tratatul de Pace. De asemenea, el a ținut să precizeze că atât puterile lui, cât și ale colegilor săi de delegație erau limitate în această chestiune, pentru că delegații americani nu se puteau pune în conflict cu două puteri prietene, adică România și Rusia⁶⁰.

Cu această ocazie au fost audiați, în mod separat, mai întâi Maklakov și apoi Brătianu, ca reprezentanți ai celor două puncte de vedere în privința Basarabiei. Vasili Maklakov, fostul ambasador al Rusiei la Paris, s-a pronunțat împotriva unirii Basarabiei cu România, contestând dreptul Aliaților de a hotărî asupra unui teritoriu aparținând Rusiei, fără consimțământul poporului rus. El susținea că românii i-ar fi obligat pe basarabeni să voteze pentru unire pe baza unui plebiscit fals, care ar fi fost comparabil cu „manevrele germane din Letonia și Lituania, ai căror locuitori votaseră pentru încorporarea în Germania”⁶¹. Sfatul Țării ar fi putut să aibă pretenția că reprezintă doar patru județe în care se înregistra o majoritate românească, dar chiar și în acest caz, „părea absurd ca Sfatul, înființat din membri ai

---

⁵⁹ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită...*, p. 27; Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică...*, pp. 22–23.

⁶⁰ Ion Țurcanu, *op. cit.*, p. 337.

⁶¹ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 193.

Sovietului de la Petersburg, să voteze unirea cu o monarhie după ce tocmai se desprinsese de alta”⁶². O altă interpretare dată de emigrația rusă, Sfatului Țării, era aceea că el ar fi constituit o adunare a marilor proprietari⁶³. Maklakov a avertizat despre iminența unor tulburări grave în Basarabia, dacă România ar încerca să preia un teritoriu care nu-i fusese promis prin Tratatul de alianță din anul 1916⁶⁴. Maklakov a fost însoțit la această audiere de Krupenski, fostul mareșal al nobleței din Basarabia, Vasili și Schmidt, adversarii cei mai hotărâți ai unirii Basarabiei⁶⁵. Aceștia nu aveau investitura oficială din partea guvernului sovietic și, așa cum observa istoricul Gheorghe I. Brătianu, „se reprezentau pe ei înșiși”⁶⁶.

Maklakov făcea parte din așa-zisa Conferință politică rusească⁶⁷, un fel de coalizare ad-hoc a susținătorilor Rusiei. Această Conferință politică rusească încerca să se prezinte drept reprezentantă a Rusiei la Conferință. Conferința de Pace pare că a cochetat cu această idee. La 2 iulie, așa numita Conferință rusească înainta Conferinței de la Paris primul său memoriu. Alte trei memorii au fost înaintate în etapa următoare. Ideile de bază ale Conferinței politice rusești au fost inserate în Memoriile lui Sazanov care conțineau următoarele formulări: „Basarabia era fidelă Rusiei pentru că o eliberaseră în 1812 de sub jugul turc”; locuitorii acestei provincii ar fi fost indignați „de această anexare forțată la România”; „imposibilitatea de a determina soarta acestei țări fără a organiza un plebiscit”⁶⁸. Falsul grotesc ori dorința de împiedicare a recunoașterii unirii Basarabiei sunt atât de evidente în aceste formulări, încât nu impun o demonstrație explicită.

---

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Const. Kirilăscu, *op. cit.*, ediția a II-a, vol. III, p. 532.

⁶⁴ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 193.

⁶⁵ Gheorghe I. Brătianu, *Ațiunea politică și diplomatică a României în 1919, în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, „Cartea românească”, București, 1940, pp. 101–103.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ Horia Vladimir Ursu, *Din istoria relațiilor internaționale ale României. 1900–1920*, București, Editura Universității din București, 2010, p. 170.

⁶⁸ Gheorghe I. Brătianu, *La Bessarabie...*, pp. 96–97.

Imediat după audierea lui Maklakov, a fost invitat în fața Consiliului Ion I. C. Brătianu, care a prezentat punctul de vedere al României asupra acestei probleme. El a precizat că actele de unire ale poporului român din lunile martie, noiembrie și decembrie ale anului 1918 au exprimat voința națiunii române, așa cum s-au exprimat „consiliile și în Polonia, Cehoslovacia și în alte părți”⁶⁹. „Sfatul Țării exprima voința poporului”, iar votul acestuia „a fost în deplină libertate”⁷⁰. Legalitatea acestui Sfat – exemplifica șeful delegației române – putea fi cu atât mai puțin pusă la îndoială, cu cât în același fel se constituiseră Adunările Generale ale Cehoslovaciei și Poloniei⁷¹, care au exprimat voința popoarelor lor. Brătianu nu se sfia să recunoască faptul că Sfatul Țării era un organ revoluționar și că el a cerut ajutorul armatei române pentru restabilirea ordinii în provincie. Același Sfat a promulgat reforma agrară, care a fost apoi ratificată de Parlamentul României la 22 decembrie 1918. Prin reformă, țăranii erau obligați să plătească pământul pe care îl primiseră, dar moșierii, în marea lor majoritate ruși, erau nemulțumiți de actul exproprierii, deși li se promisese ră compensațiile aferente.

Reprezentantul Italiei, Tittoni, nu a pus la îndoială activitatea Sfatului Țării de la Chișinău⁷².

Ministrul de Externe american, Robert Lansing a preluat ideea lui Maklakov referitoare la plebiscit și i-a propus-o lui Brătianu. Primul ministru român nu a respins principial ideea plebiscitului⁷³, pentru că nu se temea de rezultatele acestuia. El a refuzat însă ideea organizării acestuia din motive reale, pentru că „era imposibil să-l realizeze și să retragă trupele și autoritățile române din Basarabia, fără a arunca din nou această țară în incertitudine și anarhie, în mod constant amenințată prin incursiunile bolșevice”. Lansing nu a descurajat, susținând că nu era obligatoriu ca plebiscitul să fie organizat imediat, „el putea să fie foarte bine organizat în doi ani, sau în zece” ani. Brătianu s-a menținut ferm,

⁶⁹ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită...*, pp. 8, 27.

⁷⁰ Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și diplomatică...*, pp. 101–103.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 193.

⁷³ Ion Țurcanu, *op. cit.*, pp. 337–338.

„fiind obligat să răspundă că o asemenea soluție nu va putea să aibă alt rezultat decât să transforme această dezordine «în maladie cronică»”⁷⁴. Brătianu a refuzat categoric atât organizarea vreunui plebiscit într-o provincie la granița cu Rusia Sovietică, proces care ar fi menținut aici o veșnică frământare, cât și ideea de a ajunge la vreun compromis cu rușii „Albi”⁷⁵. Înainte de a părăsi această dezbatere a Consiliului Suprem și, de altfel, Parisul, Brătianu a ținut să arate „în termeni expresivi răul pe care România l-a avut din partea Rusiei, și să se mire că era posibil să i se propună o târguială pe o provincie legată în întregime de România, de aceiași ruși, care în fond trebuia să-i plătească foarte scump dezastrelor pe care le-au cauzat”⁷⁶. Premierul român îi preciza Ministrului de Externe american că „stăpânirea Basarabiei de către Rusia ar fi o perpetuare a unui anacronism. Ea a fost pentru Imperiul rus o etapă în drumul spre Constantinopol”⁷⁷.

O parte din membrii delegației americane au încercat să lege problema recunoașterii unirii Basarabiei de cea a cedării Cadrilaterului de către România, Bulgariei. Delegații englezi nu au putut fi însă convingși de argumentele delegațiilor americani⁷⁸.

Ședința Consiliului Suprem din zilele de 1 și 2 iulie, și-a făcut loc în coloanele presei franceze a momentului⁷⁹. Aceasta a prezentat atât derularea ședinței, punctele de vedere ale lui Maklakov și Brătianu, cât și unele mici comentarii. Românii reprezentau în Basarabia 72% din totalul populației, iar provincia fusese românească până în anul 1812, când a fost răpită de către ruși și din nou românească în perioada 1856–1878⁸⁰ (în realitate, însă,

---

⁷⁴ Gheorghe I. Brătianu, *La Bessarabie...*, p. 96. Vezi și Ion Țurcanu, *op. cit.*, pp. 337–338.

⁷⁵ Sherman David Spector, *op. cit.*, pp. 193–174.

⁷⁶ Gheorghe I. Brătianu, *La Bessarabie...*, pp. 96–97.

⁷⁷ Valeriu Florin Dobrinescu, *Relațiile româno-britanice ...*, pp. 100–101.

⁷⁸ V. Fl. Dobrinescu, D. Tompea, *România la Conferințele de Pace (Paris: 1919–1920, 1946–1947). Un studiu comparativ*, Focșani, Neuron, 1996, pp. 24, 165; Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 174.

⁷⁹ Vezi Gheorghe Calcan, *Opinii franceze despre recunoașterea internațională a Unirii Basarabiei cu România*, în „1918. Un vis împlinit”, Ploiești, Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2008, pp. 242–246.

⁸⁰ *La question de Bessarabie*, în „Le Temps”, 4 juillet, 1919.

numai partea sudică a provinciei). Brătianu vedea inutil plebiscitul pentru că „populația își făcuse deja cunoscut sentimentul său”. Concluzia reuniunii era indecisă: „Consiliul n-a luat încă nicio decizie”⁸¹. După pledoaria în susținerea drepturilor țării sale asupra Basarabiei, Brătianu a părăsit Conferința. Acest fapt era considerat de presa franceză ca un moment care putea declanșa o adevărată criză, percepută în această fază, cu efecte, mai ales la nivel național. „Noi ignorăm încă dacă regele Ferdinand va accepta demisia ministrului său. Soluționarea crizei nu apare deloc ușoară, în acest moment parlamentul României nu este constituit”⁸². La această reuniune, punctul de vedere românesc a fost susținut și de N. Mișu, iar din partea decidenților Conferinței, a făcut o prezentare asupra problemei Basarabiei, André Tardieu. Presa pariziană insistă asupra nemulțumirii lui Brătianu care își exprimase consternarea sa, că în calitate de reprezentant oficial al unui guvern aliat și prim delegat la Conferință fusese obligat „să discute” cu Maklakov și Krupenski, partizani ai apartenenței Basarabiei la Rusia, persoane care nu aveau calitatea de reprezentare oficială⁸³.

Rezolvarea problemei Basarabiei a întârziat datorită deteriorării poziției României la Conferință, mai ales după plecarea premierului român. Ea a constituit un mijloc de presiune în mâna marilor puteri, în scopul obținerii unei atitudini docile din partea României. De altfel, trebuie precizat că în rândul marilor puteri se puteau constata puncte de vedere diametral opuse în privința Basarabiei⁸⁴. Astfel, în timp ce Franța era de partea României și o susținea hotărât, Statele Unite se pronunțau împotriva ei. Poziția americană se explica prin nemulțumirea SUA față de politica de rezistență a României la Conferința Păcii, prin faptul că delegația română nu dădea ascultare hotărârilor „celor mari”, că încerca să devină un cap al „răsculașilor”, al cărui exemplu ar fi putut să devină „contagios”. Dacă vom adăuga interesele trusturilor americane care urmăreau infiltrarea lor în industria petrolului

⁸¹ *Après la signature. Au Conseil Supreme*, în „Le Figaro”, 3 juillet 1919.

⁸² *Le départ de M. Brătianu*, în „Le Figaro”, 4 juillet 1919; *Dernière heure. Départ de M. Brătianu*, în „Le Figaro”, 3 juillet 1919.

⁸³ *Le Conseils Supreme des Alliés*, în „Le Temps”, 7 juillet 1919.

⁸⁴ Const. Kirițescu, *op. cit.*, ediția a II-a, vol. III, p. 533.

românesc⁸⁵, vom vedea de ce americanii s-au pronunțat în mod sistematic împotriva revendicărilor românești, au făcut presiuni, propuneri dezavantajoase, amenințări.

Coroșpondența lui Ion Pelivan ne ajută să avem continuitate în urmărirea eforturilor făcute la Paris în privința recunoașterii unirii Basarabiei. În luna iulie, s-a tipărit broșura căpitanului american John Caba. De origine român transilvănean, el a venit în Basarabia, în calitate de membru al Crucii Roșii americane, pentru distribuirea unor ajutoare. El s-a oferit să realizeze această lucrare, pentru a fi distribuită membrilor influenți ai Conferinței de Pace, dar și în capitalele engleză și americană. Daniel Ciugureanu îi trimitea, la 12 iulie, lui Ion Pelivan lista personalităților importante de la Paris la care trebuia să ajungă lucrarea lui Caba. La 21 iulie, Ciugureanu revenea, cerându-i lui Pelivan, să-i faciliteze întâlnirea lui Caba, venit la Paris, cu Nicolae Mișu, șeful delegației române după plecarea lui Brătianu, care, la rândul său, să-i medieze întâlnirea cu membrii delegației americane din Paris. Ciugureanu ceruse ca lucrarea să fie popularizată în presa franceză, apreciind că, „dacă va fi citită de englezi și americani, va face bună impresie, căci ne este foarte favorabilă”⁸⁶. Concomitent, Ion Pelivan era informat despre frământările din viața politică internă. Un Consiliu de miniștri patronat de rege hotărâse că „pacea nu putea fi semnată de România”. Un alt fruntaș basarabean, Ion Inculeț, îi scria lui Pelivan, tot la 21 iulie, că „pe noi ne neliniștește soarta Basarabiei [...]. A sosit Brătianu și ne-a comunicat ce fel de porcării se fac pe seama noastră”. În țară se mai știa „că la Conferință nu se pune chestiunea cui trebuie să aparțină Basarabia, ci doar a unui plebiscit, care să hotărască cui să fie dată Basarabia și că asupra plebiscitului insistă numai americanii (Lansing), iar toți ceilalți sunt pentru noi”⁸⁷. Pelivan recomanda, ca un bun cunoscător al situației de la Paris, ca noii basarabeni care urmau să sosească în curând la Paris (Năstasă, Cazacliu, Ion Codreanu) să intre rapid în contact cu E. de Martonne „care activează în favoarea noastră ca un adevărat prieten”⁸⁸.

⁸⁵ Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 294.

⁸⁶ Ion Țurcanu, *op. cit.*, pp. 312–314.

⁸⁷ *Ibidem*, pp. 315–316.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 316.

Delegatul basarabean era pus la curent cu politica de rezistență care se contura tot mai puternic la București.

La 23 iulie 1919 comisarii și experții tehnici ai delegației americane la Conferința Păcii s-au reunit pentru a discuta problema viitoarelor alegeri organizate de guvernul român în Basarabia. Graba acestor dezbateri era justificată de impresia că ele ar fi putut să fie organizate rapid. La cunoștința americanilor ajunsese un zvon conform căruia dreptul de vot nu s-ar fi acordat persoanelor sub 40 de ani. Americanii s-au arătat îngrijorați de o asemenea alternativă „care părea a fi o metodă ingenioasă de a asigura majoritatea în teritoriile vechi” românești⁸⁹. În realitate, era vorba de alegerile parlamentare care se organizau în toată România, „inclusiv în Basarabia și Transilvania”, pe baza votului universal acordat tuturor persoanelor care împliniseră vârsta de 21 de ani și care, și-a liniștit profesorul Coolidge colegii săi, urmau să fie organizate în octombrie⁹⁰. Participanții la dezbateri s-au asigurat de faptul că „dl. Lansing s-a opus la orice decizie până ce Rusia nu va lua parte” la hotărârile Conferinței. Unul din participanți, White, a întrebat dacă poziția lui Lansing a fost acceptată de membrii Consiliului Suprem. Harrison i-a răspuns că acest „Consiliu l-a ascultat pe ambasadorul rus, și apoi pe dl. Brătianu, după care dl. Brătianu a plecat imediat după ședință, dacă îmi amintesc, domnule, și de atunci nimic important nu s-a mai întâmplat” în această chestiune. Major Johnson a întărit afirmațiile colegului său confirmând că după amintirile sale, la acea întrunire a Consiliului Suprem, nu s-a adoptat nimic cert în privința Basarabiei.

White a ținut să precizeze imediat că „ministrul român a venit să mă vadă, o zi sau două după, și mi-a spus că a sosit momentul să se hotărăscă anexarea Basarabiei la țara sa. El dorea să știe dacă noi vom coopera în această problemă. I-am repetat ceea ce a spus dl. Lansing, și i-am spus că eu trebuie să ader cu siguranță la acest

---

⁸⁹ *Ibidem*, p. 338.

⁹⁰ Alegerile au avut loc în luna noiembrie, au participat 72,3% din cetățenii înscrși pe listele electorale și s-au desfășurat „în libertate și liniște”. Această prezență a însemnat un veritabil referendum dat ideii de unire a Basarabiei cu România, întrucât „în condițiile în care pe plan internațional situația Basarabiei nu era încă reglementată, ele (alegerile – n.n., Gh. C) au îmbrăcat caracterul unui adevărat plebiscit” (Ion Agrigoroaiei, *op. cit.*, p. 128).

principiu”⁹¹. Stenograma reuniunii consemna concentrat diversitatea aspectelor abordate și trecerea rapidă de la o fațetă la alta. Obținerea cu ușurință a consensului asupra subiectelor abordate, lasă mai degrabă impresia unei recapitulări a poziției americane în această problematică, decât fixarea ori adoptarea unor noi atitudini. Luând în discuție poziția care se cuvenea adoptată față de Kolceag, s-a impus concluzia că acesta nu reprezenta Rusia, dar putea fi luat în considerare atunci când se discuta chestiunea Basarabiei. Dulls se întreba dacă eventualele decizii care s-ar lua în privința intereselor rusești vor fi recunoscute apoi de către Rusia. Delegații americani Harrison și White au întărit poziția deja exprimată de Lansing, că pentru adoptarea unei hotărâri în privința Basarabiei era necesar plebiscitul. Se exprimau rezerve față de poziția românească.

White a solicitat Secretarului de stat, în aceeași zi de 23 iulie, să trimită președintelui american următoarea decizie: „Comisia Teritorială Română după ce a luat în considerație aspirațiile generale ale populației, caracterul geografic și etnic al regiunii, precum și argumentele istorice și economice, au recomandat în unanimitate să acorde Basarabia României. Experții americani Day, Seymour, Coolidge, Lord, Johnson, deși nu suntem în război cu Rusia, au fost cu toții pentru atribuirea Basarabiei României, cauza păcii europene putând fi amenințată dacă această chestiune ar rămâne nerezolvată. Colegii noștri din Consiliul Suprem par să fie de aceeași părere”⁹².

Americanii încercau să facă o echilibristică între realitățile istorice și concrete ale momentului, poziția și hotărârile celorlalte mari puteri și propriile interese. Ei urmăreau ca prin deciziile lor să nu-și afecteze viitorul relațiilor cu Rusia. În fixarea atitudinii lor, ei aduceau în discuție și nota Puterilor Aliate din 26 mai, către amiralul Kolceag, prin care acestuia îi era promis sprijin numai dacă el accepta hotărârile pe care Conferința de Pace le-ar adopta în privința Basarabiei: „determinarea viitorului părții românești a Basarabiei”. Americanii luau în considerație, în cazul revenirii Basarabiei la România, varianta cedării unei părți din Dobrogea.

⁹¹ Ion Țurcanu, *op. cit.*, p. 339.

⁹² *Ibidem*, p. 340.

Aici însă ei constatau că se loveau de opoziția celorlalți mari aliați, care nu erau favorabili ideii cedării de teritorii de către un stat aliat către un stat inamic. Termenii redactării documentului lăsau să se întrevadă insatisfacția față de această atitudine. Delegații americani solicitau instrucțiunile președintelui american în cele două probleme (recunoașterea unirii Basarabiei și a unor cedări teritoriale în Dobrogea) înainte ca poziția americană să fie prezentată în fața Consiliului Suprem. Discuția urma să aibă loc la 24 iulie⁹³, dată la care așa-zisa Conferință politică rusească adresa cel de al doilea său memoriu Conferinței de Pace⁹⁴.

La ședința Comitetului Sttering din cadrul Comisiei americane din 26 iulie, s-a discutat din nou problema Basarabiei și a Dobrogei. Cu această ocazie, Johnson a sugerat ca cele două chestiuni să fie puse concomitent în discuțiile cu România. Delegatul american aprecia că aspirațiile României în Basarabia puteau fi satisfăcute numai în cazul în care aceasta ar fi consimțit să facă concesii concrete în Dobrogea⁹⁵.

Comisarii americani s-au întrunit în data de 7 august 1919, și au analizat un memorandum redactat cu numai o zi înainte de profesorul A. C. Coolidge, document care avea avizul experților în domeniu. Documentul arăta că a sosit timpul ca Puterile Aliate și Asociate să discute chestiunea frontierelor tuturor statelor care și-au însușit teritorii care au aparținut fostului Imperiu Rus. Pentru pacea viitoare a lumii, așezarea temeinică a lucrurilor era esențială în cazul lor, la fel ca și în cel al teritoriilor luate de Germania, Austria și Turcia. Sarcina de a realiza acest fapt era complicată și suficient de ingrată, pentru că la dificultățile obișnuite se adăuga una specială, a opoziției reprezentanților Rusiei. Aceștia susțineau cu tărie că ar fi un act neprietenos din partea foștilor prieteni și aliați să priveze Rusia, în ora slăbiciunii și confuziei ei, de teritoriile care i-au aparținut, declarând cu tărie că Rusia nu va recunoaște niciodată acordurile realizate fără participarea ei.

Documentul aprecia că se putea comenta mult asupra acestei problematici, dar o soluție asupra statutului și limitelor Finlandei,

---

⁹³ *Ibidem.*

⁹⁴ Gheorghe I. Brătianu, *La Bessarabie...*, p. 97.

⁹⁵ Ion Țurcanu, *op. cit.*, pp. 340-341.

Poloniei, provinciilor baltice, Basarabiei și a regiunilor din Caucaz nu putea fi amânată până la data când noua Rusie ar fi putut participa la discuții. Amânarea ar fi însemnat continuarea extinderii relor și o stare de incertitudine care interfera cu eforturile de instalare a păcii. Absența unui acord preliminar nu putea asigura liniștea. În măsura în care Puterile Aliate și Asociate nu adoptau o decizie în privința vechii Rusii, era necesară stabilirea unei înțelegeri provizorii, și aceasta în interesul păcii mondiale. În înțelegere cu guvernele recent formate, sau cu cele care se vor forma, se puteau defini în interesul tuturor părților interesate frontierele cu care noile state să-și exercite legitimitatea juridică în condițiile care ar fi recomandabil să se impună. Aceste frontiere vor fi considerate pentru moment valabile sub protecția Ligii Națiunilor. Atunci când Rusia își va putea coordona destinul, când pacea va fi restabilită și când va avea relații normale cu restul lumii, Rusia putea relua negocierile cu statele care s-au constituit pe fostul său teritoriu, ori s-au mărit prin teritorii care au aparținut Rusiei, pentru stabilirea relațiilor cu acestea și fixării frontierelor permanente dintre ele. Aceste negocieri trebuie desfășurate într-un spirit prietenesc care să conducă la înțelegeri echitabile. Atunci când cele două părți nu cad de acord, acestea ar trebui să facă recurs la Liga Națiunilor pentru mediere, iar dacă va fi nevoie aceasta să medieze cele două părți în așa fel încât să aducă corectitudine și soluții permanente la toate problemele apărute.

Documentul făcea două recomandări. Prima era aceea ca astfel de chestiuni să fie tratate de Centrul Teritorial ori alte comisii, iar rapoartele acestora să fie înaintate Consiliului Suprem. Cea de a doua recomandare era ca problemele de această natură să fie recomandate Consiliului Suprem de către Comisie. Documentul se încheia prin exprimarea ideii că toți comisarii vor aborda cu responsabilitate și bunăvoință memorandumul în discuție cât și recomandările conturate, iar instrucțiunile venite din partea președintelui vor fi, desigur, confidențiale⁹⁶.

Printr-o telegramă trimisă lui Robert Lansing la 23 august, președintele american Woodrow Wilson aproba memorandumul, cu modificarea ultimei propoziții, astfel încât să se înțeleagă

⁹⁶ *Ibidem.*

următoarele: atunci când cele două părți nu cad de acord, acestea ar trebui să facă recurs la Liga Națiunilor pentru a se ajunge la un acord între părți sub aspectul corectitudinii și identificării de soluții permanente la toate problemele apărute⁹⁷.

La capitolul tribulații, tatonări, reținem și faptul că „Le Temps” insera la începutul lunii iulie o informație conform căreia Lenin propunea părții române „o pace onorabilă care să garanteze României posesiunea integrală a Basarabiei” în schimb neangajării acesteia în vreun fel de partea contrarevoluției⁹⁸. La 29 august 1919, „Le Figaro” revenea asupra subiectului, publicând o știre preluată de la „National Zeitung”, care la rândul său cita mediile bucureștene, conform cărora „o delegație bolșevică trimisă de Lenin a sosit la Chișinău pentru a cere pace guvernului român⁹⁹. Nu putem verifica informația, dar ea este interesantă din punctul de vedere al incertitudinii și chiar al zvonurilor care se vehiculau într-o perioadă în care într-un hățiș al intereselor care nu se puteau exprima cu claritate se încerca tranșarea problemei Basarabiei.

La 3 septembrie, problema Basarabiei a constituit obiectul discuțiilor dintre comisari și consilierii tehnici ai Comisiei americane. Conținutul dezbatărilor ne este cunoscut din notațiile lui Polk. Americanii considerau că la acel moment românii nu erau dispuși să discute problema Dobrogei, dacă Basarabia nu le era recunoscută. Poziția delegaților americani fusese deja stabilită anterior: americanii nu puteau promite nimic în privința Basarabiei, pentru că, apreciau ei, aceasta era parte a Rusiei, iar americanii nu puteau participa la dezintegrarea Rusiei. După lungi discuții privind problema Dobrogei, profesorul Coolidge, expert al delegației americane, a precizat că „Basarabia a constituit unul din punctele menționate în memorandumul aprobat de președinte”. Polk a intervenit imediat, spunând că președintele nu a mers atât de departe încât să recunoască dreptul României de a stăpâni Basarabia. Coolidge recunoștea acest fapt, dar aprecia că principiul trebuia discutat. Polk a revenit, apreciind că era o

---

⁹⁷ *Ibidem*, p. 342.

⁹⁸ *Dans les Balkans. Les bolcheviques offrent la Bessarabie aux roumains*, în „Les Temps”, 7 juillet 1919.

⁹⁹ *Lenin demande la paix à la Roumanie*, în „Le Figaro”, 28 aout 1919.

greșeală de a intra în discuții în acel moment cu România, pentru că țara se pregătea de alegeri¹⁰⁰.

Din corespondența lui Pelivan aflăm că în cadrul Conferinței, la 5 septembrie, Polk, Balfour, Tittoni și Clemenceau au exprimat puncte de vedere asupra Basarabiei și Dobrogei. Semnatarul nu oferea amănunte, precizând că trimisese anterior o copie după stenograma ședinței. Probabil fiecare vorbitor s-a situat pe poziția pe care fiecare delegație o avea conturată. În scrisoarea datată 16 septembrie, Ion Gh. Pelivan aprecia că problema Basarabiei era strâns legată de politica și atitudinea României față de Conferința de Pace. Delegații români la Paris apreciau că problema Basarabiei nu urma să intre în dezbaterile Conferinței în următoarele două, trei luni. Pelivan considera că la Paris „toată lumea este de partea noastră. Numai americanii voiesc să ne lucreze”. Totodată, el relata aprecierea pe care o făcuse Tardieu cu ocazia unei întrevederi cu delegații români: „La creditul d-voastră aveți Basarabia, iar la debit-iscălirea tratatului cu Austria și o mică concesiune bulgarilor în Cadrilater”¹⁰¹.

Correspondentul basarabeian insista asupra necesității de a se continua activitatea de propagandă favorabilă Basarabiei. În acest sens el propunea ca efortul să fie susținut pe mai multe direcții. În primul rând se situa acțiunea tipografică: „să se tipărească o carte în care s-ar putea arăta Basarabia în ilustrații și diagrame”; să se editeze un jurnal săptămânal dedicat provinciei, precizând în acest sens că „nu este acest lucru indispensabil, dar ar fi foarte folositor”; sprijin în colectarea datelor statistice pentru finalizarea unei broșuri privind situația economică a provinciei, broșură la care lucra personal; editarea unei broșuri pentru discreditarea lui A. N. Krupenski, ce se prezenta și era privit drept un mare „socialist” basarabeian. Pelivan insista apoi asupra consolidării personalului din aparatul său de lucru prin trimiterea a încă „unul sau doi secretari care să știe și rusește și franțuzește și să cunoască bine Basarabia”. De asemenea, el sugera că ar fi fost bine, dacă se putea, să se pregătească și la momentul potrivit să se trimită la Paris „încă o delegație, în care să intre reprezentanții aleși de la minoritățile Basarabiei: evrei, bulgari, ucrainieni și nemți.

¹⁰⁰ Ion Țurcanu, *op. cit.*, p. 342.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 325.

Dar să-i trimiteți atunci când sosirea lor va putea să aibă însemnătate. Ei să fie aleși gata. Și când voi da de știre, să vină imediat”. Delegatul basarabean nu uita să precizeze că toate acestea presupuneau o finanțare adecvată: „Asta cere bani, să căutați și fonduri. Chestiile financiare totdeauna trebuiesc lămurite de acasă”¹⁰².

Frământările reprezentantului basarabean erau într-un totu justificat, dacă avem în vedere eforturile și jocul de interese din culisele diplomației internaționale. Mai mult, la 25 septembrie, așa-zisa Conferință politică rusească adresa Areopagului Păcii cel de al treilea său memoriu în favoarea intereselor rusești¹⁰³.

Printr-o telegramă trimisă Secretarului de Stat american, la 3 octombrie 1919, Polk, membru al Comisiei, descria ultimele evoluții de la Conferință, în privința intereselor românești. El susținea că francezii erau partinici cu România, pe care o numea „aliatul alintat” al francezilor și că aceștia nu aveau nici o intenție să ia în discuție problema Dobrogei, iar problema Transilvaniei fusese închisă fără nici o condiție. Era evident, aprecia Polk, faptul că românii intenționau să mențină toată Dobrogea, pentru a putea negocia la Conferință problema Basarabiei. Diplomatul american arăta că el a refuzat în mod categoric să discute acordarea vreunei părți din Basarabia, României, și aceasta din două motive. În primul rând, aprecia el, România beneficiase deja de prea multă considerație, comparativ cu atitudinea pe care aceasta o avea față de Conferință, iar în al doilea rând, se producea o foarte proastă impresie Rusiei, dacă se lua în discuție cedarea vreunui teritoriu care îi aparținuse. „Răbdarea mea a ajuns la culme în privința României, iar francezii nu au fost sinceri în această chestiune. Am spus întotdeauna că dacă ei considerau că România ar fi reprezentat un caz, ei puteau să discute acest lucru în Consiliul Suprem și nu să spună un lucru în Consiliu și un alt lucru românilor”, nota diplomatul american. Polk își continua considerațiile, estimând că dacă guvernele ar fi fost mai sincere în derularea tratatelor atât în fața Consiliului, cât și a Ligii Națiunilor, ar fi fost o șansă mai mare pentru obținerea unor succese în problemele politice

¹⁰² *Ibidem*, pp. 325–326

¹⁰³ Gheorghe I. Brătianu, *La Bessarabie...*, p. 97.

și financiare ale Europei. Respectivetele state aveau impresia că puteau câștiga dacă evitau discutarea problemelor în acele foruri. Polk își încheia relațiile subliniind că spiritul corectitudinii îl obliga să afirme că acea atitudine nu caracteriza pe toți oficialii, dar era atât de comună, încât ea să facă cele mai multe din negocieri, nesatisfăcătoare¹⁰⁴.

La sfârșitul lunii octombrie, fruntașul basarabean Daniel Ciugureanu pleca la Paris pentru a se adăuga eforturilor de impunere a drepturilor românești asupra Basarabiei¹⁰⁵. Acțiunea era salutară în contextul păienjenisului de interese vizibile, ori subterane. La 15 noiembrie, așa-zisa Conferință politică rusească înainta cel de al patrulea memoriu al său Conferinței de Pace¹⁰⁶.

Basarabeanul Ion Incuț, la acel moment ministru secretar de stat pentru Basarabia¹⁰⁷, în guvernul de la București, îl informa la 15 noiembrie pe Ion Pelivan despre rezultatul alegerilor parlamentare care se desfășuraseră în țară, în prima decadă a acelei luni. Pelivan era sfătuit să facă publicitate în mediile diplomatice ale Conferinței, atât pentru rezultatele alegerilor, cât și pentru semnificația acestor alegeri. Faptul că la alegeri se prezentaseră peste 77% dintre alegătorii înscriși pe liste¹⁰⁸, că a fost o veritabilă confruntare electorală în județele basarabene, că alegerile au fost absolut libere, că s-au confruntat și partide care au fost părtașe ale Rusiei, că pentru Partidul Țărănesc care a avut sloganul „Cu România” au votat 80% dintre alegătorii prezenți la alegeri, că la acest scrutin au participat toate naționalitățile, iar printre aleși au fost și reprezentanții acestora, evrei, germani, ucrainieni, bulgari, greci, găgăuzi demonstra că

¹⁰⁴ Ion Țurcanu, *op. cit.*, pp. 342–343.

¹⁰⁵ *Ibidem*, pp. 326–327.

¹⁰⁶ Gheorghe I. Brătianu, *La Bassarabie...*, p. 97.

¹⁰⁷ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I, 1918–1933, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 1143.

¹⁰⁸ În realitate, rata de participare la alegeri a fost de 72,30% (Ion Agrigoroaiei, *Unirea Basarabiei...*, p. 128). Ion Incuț nu terminase la acel moment calculele finale. Rezultatele sale erau estimative, fapt pe care îl preciza în scrisoare. După ce el dădea amănunte despre formula de calcul, nota: „Faceți voi socoteala aceasta mai exact. Eu n-am timp, plec peste 30 minute la Sinaia, în audiență la rege și nu vreau ca scrisoarea să întârzie” (Ion Țurcanu, *op. cit.*, p. 328).

aceste alegeri la care „a participat toată lumea” reprezentau, de fapt, un plebiscit pentru Basarabia¹⁰⁹.

Preocuparea pentru asigurarea unui loby al problematicii basarabene era evidentă. La 16 noiembrie, Pelivan era înștiințat de Pantelimon Halippa de faptul că „deputații și senatorii Basarabiei au votat o moțiune de aderare la actul Unirii Sfatului Țării, pe care o vom trimite pe cale oficială (prin ambasadori) Conferinței și vouă”¹¹⁰, reprezentanților României la Forumul Mondial.

Retragerea trupelor românești din Ungaria centrală, la sfârșitul lunii noiembrie, și mai ales semnarea la 10 decembrie 1919, de către România a Tratatelor cu Austria și cu Bulgaria, precum și a celui asupra minorităților, a determinat detensionarea relațiilor României cu marile puteri la Conferință. Aproape concomitent, ședința Consiliului Suprem din 11–13 decembrie, desfășurată la Londra, ajungea la concluzia că sprijinirea contrarevoluției ruse (a rușilor albi) era inutilă. Cei mari se pronunțau acum pentru a lăsa Rusia să se descurce singură. Cu toate acestea, ei considerau necesar constituirea unui „cordon sanitar” în jurul acesteia, pentru a evita răspândirea revoluției bolșevice, cordon din care să facă parte Polonia, România, statele baltice, eventual Cehoslovacia¹¹¹.

Ministrul secretar de stat Ion Inculeț interpreta foarte bine schimbările produse în atitudinea marilor puteri și considera că „acuma este momentul potrivit de luptă pentru recunoașterea Basarabiei”. Într-o scrisoare către Ion Pelivan, din data de 5 ianuarie 1920, el îi oferea acestuia, metodic, în 19 puncte, argumentele „pentru care trebuie începută cea mai vie propagandă și la Paris și la Londra, și în toată lumea mare”. Principalele argumente erau următoarele: politica aliaților față de Rusia dăduse faliment; îngrijorările Franței că Germania se putea alia cu Rusia erau întemeiate; aliații se puteau baza în lupta împotriva Germaniei pe statele mici din centrul Europei, precum Cehia, Polonia, dar mai ales pe România; aliații trebuiau să se gândească la o Românie care să fie organizată,

¹⁰⁹ Ion Țurcanu, *op. cit.*, p. 327.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 328.

¹¹¹ Lucian Leuștean, *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon, 1918–1920*, Iași, Polirom, 2002, p. 153.

puternică și de partea lor; înfrângerea trupelor lui Denikin și apropierea bolșevicilor de Nistru impunea ca aliații să grăbească recunoașterea unirii Basarabiei, fapt care ar consolida administrația românească în provincie; alegerile din noiembrie au constituit de fapt un plebiscit; parlamentul român a ratificat „cu mare însuflețire, în unanimitate” la 29 decembrie 1919, unirea Basarabiei, realizată la 27 martie 1918; în parlament au fost aleși prin vot universal ca reprezentanți ai provinciei, 90 de deputați și 35 de senatori și nu în ultimul rând, „un motiv moral: populația Basarabiei trebuia odată și odată să se liniștească, știind cui aparține”¹¹².

În aceste condiții, noul premier al României, Alexandru Vaida Voevod s-a hotărât să se deplaseze în Occident, pentru a susține mai bine interesele românești la Conferință. Aici, și mai ales în Marea Britanie, după actele din 10 decembrie, el se bucura de o mare popularitate. „Mai flexibil și mai pragmatic decât Ion I. C. Brătianu, Al. Vaida Voevod avea să dezamorseze criza din relațiile dintre București și Paris”¹¹³, premierul român bucurându-se în Occident de „o excelentă reputație”¹¹⁴. În prima etapă a călătoriei sale, Vaida Voevod s-a oprit la Paris (16–27 ianuarie). Atmosfera continua să fie însă defavorabilă României, marile puteri având încă rezerve față de intențiile guvernului de la București.

Problema recunoașterii unirii Basarabiei era amânată și datorită rezervelor americane de a se implica în delimitarea frontierelor ruse¹¹⁵. La 16 ianuarie 1920, premierul britanic Lloyd George a reușit să impună Consiliului Suprem hotărârea de ridicare a blocadei economice față de Rusia sovietică. Deși în mod formal nu era vorba de o recunoaștere oficială a regimului bolșevic, în mod implicit, această decizie reprezenta o recunoaștere *de facto*¹¹⁶.

La 20 ianuarie a avut loc o nouă reuniune a Consiliului Suprem al Conferinței. Prezent la această întrunire, Vaida Voevod a ridicat

¹¹² Ion Țurcanu, *op. cit.*, pp. 330–333.

¹¹³ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Ediția a IV-a revăzută și adăugită, București, Univers Enciclopedic, 2008, p. 303.

¹¹⁴ R. W. Seton Watson, *op. cit.*, p. 466.

¹¹⁵ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită...*, p. 27.

¹¹⁶ Lucian Leuștean, *op. cit.*, p. 154.

în fața reuniunii problema recunoașterii frontierelor orientale ale României. Premierii francez și englez, George Clemenceau și David Lloyd George, s-au pronunțat pentru condiționarea satisfacerii cererii premierului român de retragerea tuturor trupelor românești din Ungaria. Consiliul a acceptat ca principiu concluzia „Comisiei pentru Afacerile Române”, conform căruia teritoriul dintre Prut și Nistru „trebuie să aparțină României”, dar invocând situația din zonă a hotărât amânarea luării unei decizii, pentru o altă dată. După discuțiile purtate la Paris, Vaida a înțeles și mai bine necesitatea de a continua demersurile sale în capitala britanică și oportunitatea realizării unor acorduri cu statele vecine care să aibă la bază principiul integrității teritoriale a României¹¹⁷.

Astfel, pentru rezolvarea mai rapidă a problemei Basarabiei, guvernul român a considerat că se impuneau discuții directe cu reprezentanții guvernului sovietic. Pentru a nu surprinde Conferința, Al. Vaida Voevod l-a înștiințat pe premierul britanic despre intenția guvernului de la București. Primind avizul favorabil¹¹⁸, premierul român dădea la 31 ianuarie 1920, lui N. D. Ciotori instrucțiunile după care urma să se conducă în discuțiile cu reprezentantul sovietic M. M. Litvinov:

1. recunoașterea unirii Basarabiei;
2. restituirea tezaurului românesc¹¹⁹;
3. restituirea prizonierilor români din Rusia pe bază de reciprocitate;
4. neamestec în treburile interne;
5. abținerea de la orice propagandă dușmănoasă.

Se pare că și reprezentanții noii puteri ruse erau interesați de a ajunge la relații de normalitate cu România, căutând, astfel, la începutul anului 1920, să intre în dialog cu guvernul de la București. La 7 februarie, la Varșovia s-a produs un prim contact

¹¹⁷ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită...*, pp. 27–28; Vezi și Ion Țurcanu, *op. cit.*, p. 343.

¹¹⁸ Aurel Loghin, *Curs de istorie contemporană a României*, partea I, vol. I, 1918–1932, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1970, p. 94.

¹¹⁹ În timpul războiului, în 1916–1917, în mai multe transporturi tezaurul românesc a fost dus la Moscova pentru a fi ferit de germani. Vezi N. Dașcovici, *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional*, Iași, 1936, p. 281.

diplomatic al celor două părți. Aici, delegația română nu a avut autorizația de a discuta problema Basarabiei¹²⁰.

Discuțiile dintre Dimitrie Nicolae Ciotori, atașatul român la Londra și diplomatul Maksim Maksimovici Litvinov au avut loc în Danemarca, la Copenhaga între 9–14 februarie¹²¹. Pentru a nu primi acuzații din partea unor țări din Occident de orientare spre stânga, guvernul român a făcut cunoscut opiniei publice din țară și străinătate că la Copenhaga se va discuta problema repatrierii prizonierilor. În realitate, această problemă era minoră, ea constituind un simplu paravan în spatele căruia guvernul român dorea să afle dacă guvernul sovietic era dispus să recunoască granițele stabilite de Conferință, în privința României¹²². La întâlnirea din 9 februarie, M. M. Litvinov, reprezentantul comisiei sovietice „a admis”, el personal, dreptul Basarabiei de reunire și obligația sovietică de a restitui tezaurul¹²³.

Începutul discuțiilor directe erau promițătoare. La 21 februarie, guvernul sovietic comunica oficial că era dispus să încheie pacea cu România¹²⁴. Trei zile mai târziu, la 24 februarie, Cicerin, Comisarul poporului pentru Afacerile Externe, trimitea pe adresa lui Vaida, aflat în capitala britanică, o telegramă în care arăta: „guvernul sovietic rusesc e de părere că toate diferendele dintre cele două țări se pot aplană pe cale de negocieri pașnice și toate chestiunile teritoriale se vor rezolva în mod amical. De aceea, se adresează Comisarul poporului pentru afacerile străine către guvernul român cu o propunere formală de a începe tratativele de pace rugând să se indice locul și timpul pentru întâlnirea reprezentanților celor două state”¹²⁵.

La 3 martie, Vaida Voevod răspundea acestei cerințe¹²⁶. În telegrama sa, premierul român anunța că primește propunerile pentru deschiderea de noi tratative care „corespund intereselor

¹²⁰ Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, p. 171.

¹²¹ Aurel Loghin, *op. cit.*, p. 94.

¹²² Gh. I. Oancea, *Politica externă a României (noiembrie 1919–1922) Contribuții*, Teză de doctorat, Iași, 1972, p. 261.

¹²³ V. V. Tilea, *op. cit.*, p. 103.

¹²⁴ Gh. I. Oancea, *op. cit.*, p. 263.

¹²⁵ V. V. Tilea, *op. cit.*, p. 215.

¹²⁶ Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 177.

poporului român”, că este hotărât să întrețină relații „amicale cu toți vecinii” și că guvernul român promova politica „abținerii de la amestec în afacerile interne ale țării vecine”.

Primul ministru român mai preciza în telegrama sa că „România și-a desăvârșit unitatea națională, mulțumită sacrificiului armatei române și a întregului popor românesc. Această unitate a fost înmatriculată în noua Constituție a țării prin votul unanim al corpurilor legiuitoare, alese pe baza sufragiului universal secret”¹²⁷. De remarcat faptul că premierul român reușise să fie tranșant în privința drepturilor românești în Basarabia, care nu puteau astfel fi puse în discuție în cursul viitoarelor tratative cu vecinul de la Răsărit. Se producea fără îndoială un „dezgheț” în relațiile româno-ruse. Din păcate, aceasta nu s-a concretizat în nicio hotărâre în privința recunoașterii frontierei răsăritene a României.

Tot în ziua de 3 martie 1920, Alex. Vaida Voevod a avut o întrevedere cu Lloyd George. Cu această ocazie, premierul român îl informa pe Lloyd George că Litvinov recunoscuse, în nume personal, procesul desăvârșirii unității statale a României și-l ruga să informeze în acest sens Consiliul, pentru a da un caracter oficial recunoașterii granițelor postbelice ale României¹²⁸.

În seara aceleiași zile, Consiliul Suprem a luat în discuție situația Basarabiei, dorind să soluționeze această problemă rămasă în suspensie. S-a arătat că voința Basarabiei de a se uni cu România era pe deplin justificată din toate punctele de vedere, mai ales că Unirea „a fost proclamată de către reprezentanții Basarabiei”¹²⁹, fiind în acord perfect cu principiul central al Conferinței, cel național. Era vorba, în fond, de o recunoaștere în principiu a dreptului de unire a Basarabiei cu România. Acest moment a fost apreciat de Seton Watson astfel: „însă marele succes al lui Vaida a fost obținut la reuniunea Conferinței organizate la Londra, pe 3 martie, când puterile aliate au recunoscut fără rezerve Basarabia drept parte integrantă a României, în pofida revendicărilor avansate de Uniunea Sovietică”¹³⁰.

¹²⁷ V. V. Tilea, *op. cit.*, pp. 215–218.

¹²⁸ Gh. I. Oancea, *op. cit.*, p. 269.

¹²⁹ Const. Kirițescu, *op. cit.*, ediția a II-a, vol. III, pp. 534–535.

¹³⁰ R. W. Seton Watson, *op. cit.*, p. 466.

În numele Consiliului Suprem al Conferinței, David Lloyd George îl informa chiar în aceeași zi pe Alex. Vaida Voevod de această hotărâre a Consiliului Suprem¹³¹. Prin telegrama trimisă lui Vaida, i se comunica poziția oficială a Conferinței, precizându-i-se că în privința recunoașterii drepturilor României asupra Basarabiei „nu a putut fi găsită o soluție până în acel moment, pentru că ea făcea parte din problema românească în general” (aluzia directă fiind aceea a continuării prezenței trupelor române pe teritoriul ungar). Vina pentru această situație, preciza telegrama, revenea guvernului anterior, cel al lui Ion I. C. Brătianu, datorită atitudinii pe care acesta a adoptat-o față de Conferință. Problema Basarabiei, se preciza în document, putea fi rezolvată în ultimă instanță printr-o înțelegere directă între România și Rusia¹³².

La 9 martie 1920, Consiliul Suprem a înaintat o notă guvernului de la București prin care preciza faptul că „guvernele aliate consideră că..., în interesul României și al țărilor vecine, chestiunea basarabeană nu mai trebuie să rămână în suspensie. După ce au luat în considerație aspirațiile de ansamblu ale populației basarabene, caracterul moldovenesc al acestei provincii din punct de vedere geografic și etnografic, precum și argumentele economice și istorice, principalele puteri aliate se pronunță pentru aceste motive în favoarea reunirii Basarabiei cu România, care a fost formal proclamată de către reprezentanții Basarabiei; ele doresc de a încheia un tratat de recunoaștere a acestui fapt, îndată ce condițiile menționate vor fi executate (era vorba de retragerea tuturor trupelor române din Ungaria – n.n., Gh. C.). Ele socot că în această reunire interesele generale și particulare ale Basarabiei vor fi păzite, în special în ce privește raporturile cu vecinii, și că drepturile minorităților vor trebui să fie garantate în același fel, ca și în alte părți ale României”¹³³.

Aceasta era, fără îndoială, o hotărâre foarte importantă. După cum se observă, în această decizie erau repetate principiile care fuseseră acceptate și recomandate anterior de Comisia desemnată

¹³¹ V. V. Tilea, *op. cit.*, p. 219.

¹³² Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, p. 171.

¹³³ Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, pp. 177–178. (Constantin Kirițescu plasa această notă tot în data de 3 martie. Constantin Kirițescu, *op. cit.*, ediția 1989, p. 492.)

cu analiza problemelor românești, principii care au fost, de altfel, inserate de reprezentanții marilor puteri cu diferite alte ocazii. Într-o altă ordine de idei, această atitudine poate fi interpretată și ca răspuns față de eforturile și bunăvoința demonstrată de noua putere de la București, față de solicitudinile marilor puteri adresate guvernului român de a fi cooperant în rezolvarea problemelor litigioase din această parte a Europei, în acord cu viziunea marilor puteri. Concomitent trebuie avut în vedere și faptul că anglo-francezii s-au arătat dispuși să reglementeze problema Basarabiei, în pofida rezervelor americane, care legau această chestiune de obținerea consimțământului „unui guvern rus stabil și recunoscut pe plan internațional, fără a preciza dacă prin aceasta înțelegea pe cel sovietic aflat la putere *de facto*”¹³⁴. În altă ordine de idei, trebuie remarcat faptul că plecarea lui Wilson de la conducerea Statelor Unite și retragerea acestora de la forumul parizian nu au ușurat situația României la Conferință.

Vaida a sesizat faptul că după retragerea americanilor de la Conferință, englezii au preluat într-un fel rolul de prim dirijor al acesteia, considerent pentru care și-a propus o apropiere mai profundă de diplomația britanică. El a căutat să facă din relația cu Londra ceea ce realizase Ion I. C. Brătianu din relația sa cu Parisul. Astfel, în timpul primei sale etape londoneze (28 ianuarie–3 februarie), el l-a întâlnit pe David Lloyd George, a discutat cu diverși lideri englezi și a acționat pentru contracararea propagandei antiromânești. După întoarcerea la Paris (4–21 februarie), Vaida Voevod a revenit la Londra unde a participat la lucrările Conferinței de la sfârșitul lunii februarie și începutul lunii martie. Deși nu a participat efectiv la luarea deciziilor, el a putut sensibiliza opinia publică britanică, fapt care s-a concretizat, după cum am putut observa, în adoptarea de către Conferință a unei atitudini și chiar a unor hotărâri favorabile României. Concret, Alexandru Vaida Voevod a ajuns la realizarea unei înțelegeri tacite cu marile puteri, în sensul că România își va retrage toate trupele de pe teritoriul ungar, iar marile puteri vor recunoaște Unirea Basarabiei cu România. Este posibil ca apropierea accentuată a premierului român de Londra să fi jenat diplomația franceză și

¹³⁴ Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 177.

chiar unele cercuri politice de la București. În consecință, chiar în momentul în care Vaida Voievod se afla în capitala britanică, el a fost înlocuit de la conducerea guvernului, prin generalul Alexandru Averescu, funcția de Ministru de Externe revenindu-i lui Duiliu Zamfirescu (martie–iunie 1920) și apoi lui Take Ionescu¹³⁵.

Schimbarea lui Vaida Voievod, la 13 martie 1920, din funcția de prim ministru, a marcat concomitent o întrerupere pentru moment a relațiilor diplomatice directe cu sovieticii pe tema Basarabiei¹³⁶, dar eforturile diplomatice consacrate acestei probleme au continuat.

La Conferința internațională de la San Remo din Italia, 24–25 aprilie s-a abordat și problema granițelor statului român. Cu această ocazie, lordul George Nathaniel Curzon, șeful Foreign Office-ului a supus spre aprobarea Conferinței textul hotărârii Consiliului interaliat privind Basarabia, adoptat la 3 martie. Scopul acestui demers era acela de a se obține acordul Rusiei în această privință.

Izbucnirea la 25 aprilie a conflictului polono-rus a amânat adoptarea unei decizii și a complicat din nou situația din zonă. Guvernul polonez încerca să-i alunge pe bolșevici din Ucraina, sprijinind forțele generalului rus „alb” Petliura. Franța ar fi dorit ca statul român să se implice în acest conflict¹³⁷. Guvernul român condus de Alexandru Averescu nu s-a amestecat în acest conflict adoptând o neutralitate exemplară¹³⁸. El a răspuns cererilor de a participa la campania antisovietică din aprilie 1920, afirmând că „nu este dispusă să angajeze țara în astfel de aventuri”¹³⁹. Ion I. C. Brătianu confirma în ședința Parlamentului din 29 iunie

---

¹³⁵ Lucian Leuștean, *op. cit.*, pp. 164–165.

¹³⁶ A. Boldur, *op. cit.*, p. 513; Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 178.

¹³⁷ La începutul conflictului, polonezii au înregistrat victorii, ajungând la 7 mai, la Kiev, pentru ca apoi, o puternică contraofensivă să-i aducă pe bolșevici la 14 august, în apropiere de Varșovia. Intervenția trupelor franceze conduse de generalul Maxime Weygand a condus la încheierea păcii provizorii din 12 octombrie, la Riga. Pacea definitivă s-a încheiat în aceeași localitate, la 18 martie 1921, și a adus Poloniei anumite avantaje teritoriale în Bielorusia (Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 179.)

¹³⁸ *Ibidem*, p. 178.

¹³⁹ Gh. I. Oancea, *op. cit.*, pp. 257–258.

1922: „Noi de la început ne-am abținut de la tot felul de intervenții în afacerile interne ale Rusiei revoluționare. Am rămas astfel credincioși tradițiilor noastre”¹⁴⁰.

Făcându-se ecoul întregii opinii publice românești, presa din orașul Iași milita pentru continuarea eforturilor în vederea normalizării relațiilor cu Rusia sovietică. Ea a susținut politica inițiată de Vaida Voevod și a militat pentru continuarea acesteia de către succesorii lui¹⁴¹. Ea s-a pronunțat hotărât împotriva unei intervenții contra statului vecin, subliniind că „România are covârșitor de multe datorii de ordin intern”¹⁴², că un război împotriva sovieticilor nu era drept, că el era provocat și susținut de către occidentali care urmăreau atingerea propriilor lor interese. „Un război nou, arăta ziarul «Opinia», în sprijinul eroismului poetic și de multe ori secular al cavalerilor polonezi, ar fi folosit cu preferință furnizorilor armatei, proprietarilor de grâne înscriși în partide, militarilor ce nu și-au ajuns încă numărul cuvenit al galoanelor...”¹⁴³.

Consiliul Ambasadorilor Puterilor Aliate a decis să nu adopte tratatul de recunoaștere a unirii Basarabiei înainte ca România să semneze tratatul de pace cu Ungaria¹⁴⁴.

La Conferința Ambasadorilor din 19 iunie 1920, Hugh Wallance, ambasadorul SUA la Paris, a reafirmat poziția americană în privința Basarabiei, aceea că SUA nu agreau ideea de a se desprinde teritorii din cele care au aparținut statului rus înainte de începerea războiului mondial, fără consultarea/consimțământul acesteia. Din informarea pe care Wallance a făcut-o superiorilor săi despre această reuniune, aflăm faptul că încă de la întrunirea Comisiei pentru Afacerile româno-iugoslave din 14 aprilie 1920 s-a schițat un proiect de tratat între România și Principalele Puteri aliata și asociate (SUA, Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia) în privința recunoașterii unirii Basarabiei cu România. A doua zi, acest mesaj a fost transmis

---

¹⁴⁰ *Ibidem*.

¹⁴¹ *Politica față de Rusia*, în „Opinia”, 6 iulie 1920.

¹⁴² *Chestiunea cooperării cu Polonia*, în „Opinia”, 9 iunie 1920.

¹⁴³ *Ibidem*.

¹⁴⁴ Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 178.

ambasadei americane, și ulterior (dacă, nu chiar atunci), s-a transmis și schița acestui tratat, cu intenția precizării punctului de vedere american. Răspunsul oferit a fost acela că se așteptau instrucțiunile guvernului de la Washington, pentru precizarea acestei atitudini. Minuta diplomatului american care descria poziția adoptată de el la această reuniune refăcea în rezumat poziția pe care americanii au avut-o în această chestiune de-a lungul dezbaterilor la Conferința de Pace¹⁴⁵.

În vara anului 1920 s-au înregistrat noi încercări în direcția contactelor directe româno-sovietice pentru reglementarea divergențelor dintre cele două state. Astfel, la 6 august, guvernul sovietic a adresat guvernului român o notă prin care propunea convocarea unei conferințe pentru discutarea problemelor în litigiu¹⁴⁶. În aceeași lună, într-o convorbire oficială, Kameneev îi vorbea lui Ciotori despre necesitatea reluării discuțiilor româno-sovietice¹⁴⁷. Concomitent, ministrul plenipotențiar Gheorghe Filality primea instrucțiuni de la București de a discuta la Ravel, cu Litvinov, „programul unei viitoare conferințe româno-sovietice”. Condiția fundamentală era aceea că guvernul român „nu acceptă, în niciun caz și sub nicio formă, a pune în discuție desăvârșirea unității național-statale a României”¹⁴⁸.

Un rol important în finalizarea tratatului privind recunoașterea unirii Basarabiei i-a revenit în vara anului 1920, lui Nicolae Titulescu, care a depus stăruitoare eforturi în capitala Marii Britanii. Britanicii au insistat să obțină garanții asupra proprietăților lor din Basarabia și asigurări de respectare a drepturilor minorităților. Atunci când s-au convins că aceste cerințe erau îndeplinite, la 14 august, Ministerul de Externe englez îl desemna pe Lordul Derby, reprezentantul său la Paris, să convingă autoritățile franceze pentru semnarea imediată a

¹⁴⁵ Ion Țurcanu, *op. cit.*, pp. 343–344.

¹⁴⁶ Mircea Mușat, *Înfăptuirile maselor populare din România din anul 1918 și confirmarea lor pe plan internațional*, în „Anale de istorie”, nr. 2, 1976, p. 71.

¹⁴⁷ Gh. I. Oancea, *op. cit.*, p. 282.

¹⁴⁸ Despre această chestiune vezi și Alexandru Boldur, *La Bessarabie et les relations russo-roumaines. (La questionne bessarabenne et le droit international)*, Paris, Librairie Universitaire, 1927, pp. 87–96.

Tratatului privind unirea Basarabiei, întrucât doleanțele guvernului englez fuseseră satisfăcute¹⁴⁹.

La 20 august, Ministrul de Externe al României, Take Ionescu, ținea să îl asigure pe omologul său sovietic, Cicerin, de neutralitatea perfectă pe care statul român înțelegea să o adopte față de problemele interne ale statului vecin, precizând că „n-a existat niciodată în România nicio armată petliuristă, nici bande albe, nici organizații contrarevoluționare ruse. N-am permis niciodată niciun fel de recrutare în România și nici nu vom permite... Puteți fi deci sigur că nu veți fi niciodată atacați de armate sau bande pornite de pe teritoriul nostru”¹⁵⁰.

La 22 septembrie, la Varșovia, se derula o nouă întrunire a reprezentanților celor două părți. Sovieticii au lăsat să se înțeleagă faptul că ar fi fost dispuși să recunoască unirea Basarabiei cu România, în schimbul tezaurului românesc confiscat de Moscova. Reprezentanții guvernului român au refuzat acest compromis¹⁵¹.

La 8 octombrie 1920, Alexandru Averescu, primul ministru al României, i-a transmis lui Cicerin considerațiile sale în legătură cu o viitoare conferință româno-sovietică. Premierul român preciza cu această ocazie că România a intrat în războiul mondial în calitate de aliat al Rusiei, iar izbucnirea revoluției din anul 1917 nu a afectat relațiile dintre cele două state. Atunci când puterea a fost preluată de soviete, statul român a adoptat o poziție de desăvârșită neutralitate, iar acțiunile întreprinse la hotare după unirea Basarabiei cu România au avut scopul „să ne apere împotriva dezordinii ce s-ar fi putut produce pe teritoriul nostru, sau de a ne pune în gardă contra oricărei agresiuni din afară”. Demersul premierului român a rămas fără rezultate¹⁵².

Tratativele directe din anul 1920, între guvernul român și cel sovietic nu au condus la o înțelegere, pentru că părțile nu au renunțat la punctul lor de vedere. Guvernul român condiționa încheierea păcii de recunoașterea granițelor răsăritene, iar

¹⁴⁹ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită...*, p. 28.

¹⁵⁰ Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 178.

¹⁵¹ Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, p. 172.

¹⁵² Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 179.

guvernul sovietic condiționa rezolvarea celorlalte probleme de încheierea păcii¹⁵³. „Nu. Momentul n-a venit încă pentru o regulare a raporturilor ruso-române” – conchidea ceva mai târziu, presa prahoveană¹⁵⁴.

Conferința Ambasadorilor puterilor aliate s-a întrunit din nou la 8 octombrie pentru a lua în discuție semnarea tratatului de recunoaștere a unirii Basarabiei cu România. Din surse americane, aflăm faptul că se avansa data de 11 octombrie pentru semnarea acestui document. Hugh Wallance, ambasadorul american și-a manifestat reticența și de această dată. El a reluat ideea inoportunității desprinderii din statul rus a unor noi teritorii, invocând graba cu care se învedera luarea unor astfel de decizii care, după episodul intervenției poloneze nu ar fi făcut decât să încurajeze forțele bolșevice din Rusia, afirmând că: „din punctul meu de vedere consider că nu trebuie să ne grăbim și nu este momentul potrivit pentru a face aceasta”. Delegatul Marii Britanii a insistat pentru semnarea cât mai rapidă a acestui document. În orizontul apropiat se întrezărea posibilitatea sosirii delegației române pentru ceremonia semnării. Hugh Wallance și-a exprimat, în concluzie, speranța că atitudinea colegilor săi de conferință va fi aceea de a nu semna. Delegații italian și japonez au apreciat că era necesar să aștepte noi instrucțiuni de la guvernele lor¹⁵⁵.

La 27 octombrie, Conferința Ambasadorilor s-a întrunit din nou. Take Ionescu a avut obiecții în privința redactării Articolului 9 din Tratatul privind Basarabia. Diplomatul francez Jules Cambon nota că ministrul român „dorește ca problemele privind suveranitatea României, recunoscută de noi, cât și frontierele stabilite de noi să fie expres menționate, iar cum aceste cerințe lipsesc, să fie trecute în text”. Punctul de vedere al lui Hugh Wallance a fost exprimat tranșant: „Colegii mei sunt conștienți că eu nu voi semna acest tratat, dar încă o dată doresc să spun că eu sper că acesta nu va fi semnat... Doresc să repet din nou ceea ce am spus de mai multe ori, că acesta nu este un moment propice pentru a dezmembra Rusia. Eu cred că semnând tratatul nu veți face decât

¹⁵³ Gh. I. Oancea, *op. cit.*, p. 282.

¹⁵⁴ *Germania și raporturile ruso-române*, în „Lupta”, 16 martie 1921.

¹⁵⁵ Ion Țurcanu, *op. cit.*, pp. 344-345.

să întăriți cauza bolșevică și sper că orice ar produce o amânare va aduce avantaje, în pofida dorinței ardente a colegului meu britanic de a-și depune semnătura pe acest tratat”¹⁵⁶. Ședința s-a încheiat prin a se hotărî semnarea Tratatului privind unirea Basarabiei cu România a doua zi, 28 octombrie. Delegatul american și-a menținut rezervele guvernului său față de acest tratat. Istoricul Seton Watson făcea următoarele aprecieri vizavi de poziția marilor puteri în această chestiune: „Misterioasa atitudine pe care Conferința a arătat-o față de bolșevici reprezintă una din chestiunile încă inexplicabile ale perioadei. Nicăieri această atitudine nu este mai evidentă decât în negocierile cu România. Iar reversul medaliei a fost tentativa neconfirmată de a smulge României importante concesiuni industriale în beneficiul unui grup de finanțiști evreo-americani, cu amenințarea pierderii sprijinului Americii la Conferință”¹⁵⁷.

La 28 octombrie 1920, s-a semnat la Paris Tratatul referitor la unirea Basarabiei cu România, între România pe de o parte și Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia, pe de altă parte¹⁵⁸. În aceeași zi, ministrul de externe Take Ionescu, a semnat mai întâi așa-numitul Tratat al frontierelor, care prevedea recunoașterea granițelor comune între statele care dobândiseră teritoriile din fosta Austro-Ungarie. Acest tratat se încheiase la Sèvres, la 10 august 1920, între Marea Britanie, Franța, Italia, Japonia, pe de o parte și Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Polonia, România, pe de altă parte. Prin acest tratat România recunoștea frontierele sale cu Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Cehoslovacia și Polonia. Numai după oficializarea acestui act, Consiliul Ambasadorilor a încuviințat, de fapt, derularea ceremoniei de recunoaștere *de jure* a dreptului Basarabiei de a se uni cu România¹⁵⁹. Această atitudine a reprezentanților marilor puteri s-a manifestat în mod tacit, dar ea a reprezentat, în fond, o condiționalitate a semnării acestui tratat.

Tratatul privind Unirea Basarabiei a fost semnat de către Edward George Villiers, Lordul Derby și Andrew Fischer din partea

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 345.

¹⁵⁷ R. W. Seton Watson, *op. cit.*, p. 463.

¹⁵⁸ J. B. Duroselle, *op. cit.*, p. 44.

¹⁵⁹ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită...*, p. 28.

Marii Britanii, ministrul afacerilor externe Georges Leygues și diplomatul Jules Cambon din partea Franței, contele Lelio Bonin-Longare din partea Italiei și viconte Kikijiro Ishii din partea Japoniei, iar din partea României tratatul a fost semnat de Take Ionescu, Ministru de Externe și Dimitrie I. Ghica, ministru plenipotențiar.

În legătură cu semnarea acestui tratat sunt de făcut câteva precizări. Prima se referă la faptul că actul unirii Basarabiei a fost recunoscut și de dominiile britanice India, Noua Zeelandă și Africa de Sud, iar semnătura reprezentanților Marii Britanii cuprinde și poziția acestor dominii. Trebuie apoi reținut că acest act reprezintă unul dintre foarte puținele documente prin care Anglia și-a asumat obligații în sud-estul Europei. Marea Britanie a mai făcut acest lucru doar prin tratatele de pace semnate cu foștii inamici și prin Conferința ambasadurilor referitoare la Albania¹⁶⁰. În sfârșit, este de precizat faptul că reprezentantul Japoniei, viconte Ishii, a semnat acest tratat după două zile, la 30 octombrie 1920. El a lipsit de la ceremonia semnării din 28 octombrie, în acel moment el aflându-se la Bruxelles¹⁶¹.

În preambulul tratatului¹⁶² erau inserate considerentele care au constituit baza pe care s-a încheiat acest document: „din punct de vedere geografic, etnografic, istoric și economic unirea Basarabiei cu România este pe deplin justificată”, iar statul român putea oferi „garanții sigure de libertate și dreptate, fără deosebire de rasă, de religie sau de limbă” tuturor locuitorilor săi, așa cum se angajase semnând tratatul de protejare a minorităților din 10 decembrie 1919.

Articolul 1 preciza că: „Înaltele părți contractante declară că recunosc suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei, cuprins între frontiera actuală a României, Marea Neagră, cursul Nistrului de la vărsarea sa până la punctul unde este tăiat de vechiul hotar dintre Bucovina și Basarabia și acest vechi hotar”. Apoi, în articolul 2 se precizau modalitățile de stabilire a frontierei pe teren: „O comisie compusă din trei membri, dintre care unul va

¹⁶⁰ Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică...*, p. 24; Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, pp. 179–180.

¹⁶¹ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită...*, p. 29.

¹⁶² Vezi textul tratatului, N. Dașcovici, *op. cit.*, pp. 29–33.

fi numit de Principalele Puteri Aliate, unul de România și unul de Consiliul Societății Națiunilor pe seama Rusiei, va fi constituită în termen de 15 zile, cu începere de la punerea în vigoare a tratatului, spre a fixa pe teren noua linie de frontieră a României”. Prin articolul 3 se insera obligativitatea României de a asigura tuturor locuitorilor Basarabiei aceleași drepturi și libertăți ca tuturor locuitorilor Regatului României.

Articolul 4 stipula că „naționalitatea [cetățenia] română va fi dobândită în deplin drept, cu excluderea oricărei alteia, de către foștii supuși ai Rusiei, stabiliți pe teritoriul Basarabiei”. În baza articolelor 5 și 6, cetățenii Basarabiei aveau dreptul să opteze pentru o altă cetățenie decât cea română, în termen de doi ani de la punerea în aplicare a tratatului, fără a fi afectat dreptul patrimonial al optanților. Prin articolul 7, regimul gurii Chilia era supus jurisdicției Comisiei Europene a Dunării. Ca și în cazul tratatelor cu Austria și Ungaria, România se obliga să preia în mod proporțional o parte din datoria publică a Rusiei (art. 8).

În ultimul articol al tratatului (art. 9) se arată că „înaltele părți contractante vor invita Rusia să adere la Tratatul de pace, de îndată ce va exista un guvern rus recunoscut de ele. Ele își rezervă dreptul de a supune arbitrajului Consiliului Societății Națiunilor toate chestiunile care ar putea fi ridicate de guvernul rus cu privire la detaliile acestui tratat, fiind bine stabilit că frontierele definite de acest tratat, precum și suveranitatea României asupra teritoriilor pe care le cuprinde, nu vor putea fi puse în discuție”. Tratatul urma să fie ratificat de toate puterile semnatare, iar instrumentele de ratificare urmau să fie depuse la Paris¹⁶³.

Presa franceză puncta acest moment, ziarele „La Croix” și „Le Figaro” făcând mici comentarii asupra acestui eveniment. Informațiile oferite au fost aproximativ similare. În cuvinte puține se preciza momentul și locul semnării: „Ieri la ora patru, în Salonul Orologiului, la Ministerul Afacerilor Străine, a avut loc ceremonia de remitere oficială a Basarabiei către România”¹⁶⁴, și al oficialităților prezente la această festivitate: „Delegații

¹⁶³ *Ibidem*; Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, pp. 180–181.

¹⁶⁴ *L'attribution de la Bessarabie à la Roumanie*, în „La Croix”, le 29 octobre 1920.

Franței, ai Italiei, ai Marii Britanii și ai Japoniei pe de o parte, și cei ai României de cealaltă parte și-au depus semnătura lor pe convenția care poartă atribuirea Basarabiei României”¹⁶⁵.

Erau apoi date unele informații privind conținutul Tratatului, precizându-se limitele provinciei care se integra astfel, oficial, statului român: „era cuprinsă între frontierele actuale ale României, Marea Neagră, cursul Nistrului de la vărsarea sa până la punctul unde el este tăiat de vechea limită dintre Bucovina și Basarabia”. Ambele publicații, dar mai ales „La Croix”, insistau asupra prevederilor articolului 9, arătându-se că acest document „între altele stipulează că Rusia va fi invitată să participe la această convenție, în momentul în care un guvern rus va fi recunoscut de părțile contractante”. Părțile semnatare „își rezervau dreptul de a supune arbitrajului Societății Națiunilor toate chestiunile care ar putea să fie ridicate în viitor de guvernul rus, în privința detaliilor acestui tratat”. Se sublinia însă cu fermitate că, prin Tratat, „era stipulat că suveranitatea României asupra acestor teritorii nu va putea fi pusă în discuție”¹⁶⁶. „Le Figaro” concluziona succinta sa prezentare arătând, foarte corect că, de fapt, tratatul semnat la 28 octombrie 1920, „realiza voința exprimată la 27 martie 1918, de Adunarea Națională a Basarabiei”¹⁶⁷.

Redactarea și, de fapt, adăugarea articolului 9 la Tratat a cunoscut această formulare și în ideea că se va putea realiza în viitor o aderare și, implicit, o recunoaștere din partea Statelor Unite ale Americii¹⁶⁸. Proiecția și filosofia construcției acestui tratat s-au realizat în spiritul Pactului Societății Națiunilor¹⁶⁹.

Semnarea Tratatului de la Paris aducea sancționarea internațională a actului din 27 martie 1918. Concomitent cu recunoașterea suveranității României asupra Basarabiei, Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia își asumau, implicit, obligația de

¹⁶⁵ *Remise de la Bessarabie à la Roumanie*, în „Le Figaro”, le 29 octobre 1920.

¹⁶⁶ *L'attribution de la Bessarabie à la Roumanie*, în „La Croix”, le 29 octobre 1920.

¹⁶⁷ *Remise de la Bessarabie à la Roumanie*, în *loc. cit.*

¹⁶⁸ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită...*, pp. 28–29; Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, pp. 179–180.

¹⁶⁹ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită...*, p. 29.

a acorda „asistență României” în cazul vreunei încercări rusești de a reanexa Basarabia¹⁷⁰.

Rusia sovietică a protestat față de semnarea acestui Tratat la 1 noiembrie. Printr-o notă comună cu Ucraina, cele două state au declarat că nu recunosc valabilitatea vreunui act privitor la Basarabia, încheiat fără participarea lor¹⁷¹. Acest lucru nu însemna atingerea valabilității tratatului, ci el presupunea afectarea pe mai departe a relațiilor bilaterale româno-ruse,¹⁷² situație, evident dezavantajoasă în primul rând statului român. Atitudinea sovietică era în contradicție flagrantă cu propriile principii, înscrise în Declarația drepturilor popoarelor din 2/15 noiembrie 1917 care prevedea pentru popoarele din fostul Imperiu țarist libertatea de a-și proclama autodeterminarea până la separarea lor de stat.

Guvernul de la București a răspuns ferm și demn, prin Alexandru Averescu și Take Ionescu, la 10 noiembrie 1920 arătând ca „Unirea Basarabiei cu România este o chestiune definitiv rezolvată și guvernul român nu o pune sub semnul îndoielii. Chestiunile secundare referitoare la schimbarea de suveranitate și care au fost rezolvate prin zisa convenție sunt singurele hotărâri să precizeze relațiile între România și Rusia”¹⁷³.

Absența Rusiei de la Conferință a fost transformată într-un punct vulnerabil pentru Tratatul din 28 octombrie. Rusia a protestat și a continuat să ceară plebiscit¹⁷⁴. Absența semnăturii ei făcea ca frontiera româno-sovietică – cum se exprima un istoric străin – să „fie singura frontieră europeană a Rusiei care nu a fost stabilită printr-un acord liber fixat”¹⁷⁵. De aceea, Basarabia a devenit pentru sovietici un teritoriu „irident”¹⁷⁶. În viziunea guvernului de la Moscova, semnarea acestui tratat de către Italia aducea cu siguranță periclitarea raporturilor italo-ruse, iar semnătura Franței era interpretată ca „un act de ostilitate”¹⁷⁷.

¹⁷⁰ Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică...*, p. 24.

¹⁷¹ A. Boldur, *Istoria Basarabiei...*, p. 514.

¹⁷² Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, p. 173.

¹⁷³ Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 181.

¹⁷⁴ J. B. Duroselle, *op. cit.*, p. 44.

¹⁷⁵ *Ibidem*.

¹⁷⁶ *Ibidem*.

¹⁷⁷ *Germania și raporturile ruso-române*, în „Lupta”, 16 martie 1921.

Protestul Sovietelor nu a fost luat în considerare de către marile puteri. Acestea au așteptat o anumită perioadă, în ideea că guvernul de la Moscova ar putea avea o atitudine corectă, după care au hotărât ratificarea Tratatului. Amânarea a avut în vedere și o eventuală aderare a Statelor Unite la Tratat¹⁷⁸.

Tratatul de recunoaștere a unirii Basarabiei a fost supus votului Parlamentului român la 3 și 7 aprilie 1922, iar Legea de ratificare a Tratatului a fost promulgată prin Decretul regal nr. 1890 din 13 aprilie 1922, care a fost publicat în *Monitorul Oficial* nr. 100, din același an. Instrumentele de ratificare au fost depuse din partea statului român, conform prevederilor Tratatului, la Paris, la 19 mai 1922. În acest mod, din perspectiva românească, se îndeplinea întreaga procedură de recunoaștere internațională a unirii Basarabiei cu România¹⁷⁹.

Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920 a fost ratificat de Anglia, la 19 mai 1922, în aceeași zi în care îl ratifica și România. La 11 mai 1924, Tratatul a fost ratificat de Franța, iar la 7 martie 1927, a fost ratificat de Italia. Japonia nu l-a ratificat¹⁸⁰. Atitudinea Japoniei s-a datorat faptului că ea a semnat la 10 ianuarie 1925, o convenție cu Uniunea Sovietică în privința insulei Sahalin, prin care, conform unei clauze secrete, obținea unele avantaje economice privind pescuitul (și nu numai), în partea nordică a insulei, deținută de sovietici¹⁸¹. Prin acordul secret semnat, Japonia se angaja să nu ratifice Tratatul privind Basarabia¹⁸².

Prin depunerea primelor instrumente de ratificare la Paris, în anul 1922, Tratatul a intrat efectiv în vigoare. Statele Unite deși nu au aderat la Tratat, au recunoscut unirea Basarabiei cu România,

---

¹⁷⁸ Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 181.

¹⁷⁹ Horia Vladimir Ursu, *op. cit.*, pp. 172–173.

¹⁸⁰ C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1919–1920). Triumful principiului naționalităților*, Cluj-Napoca, Dacia, 1983, p. 402.

¹⁸¹ Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 181; Ion Bulei, *Românii în secolele XIX–XX. Emanciparea*, București, Litera Internațional, 2011, p. 199. Prin acest tratat asupra pescuitului se asigura câștigul a aproximativ 24 milioane de dolari de către 20.000 de pescari japonezi în apele sovietice. (Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 304).

¹⁸² A. Boldur, *Istoria Basarabiei...*, p. 514.

de facto, în anul 1933¹⁸³. Era vorba de o recunoaștere indirectă. La sugestia secretarului de stat, Cordell Hull, Basarabia a fost inclusă în cota de emigrație a României pentru SUA. Acest lucru însemna de fapt recunoașterea suveranității României asupra Basarabiei¹⁸⁴.

În dinamica finalizării procesului de recunoaștere internațională a unirii Basarabiei cu România prin semnarea Tratatului aferent, un rol important a revenit relațiilor personale pe care Alexandru Vaida Voevod le-a avut cu David Lloyd George. De aici a decurs, indirect, și întâietatea și impulsul pe care l-a dat Marea Britanie semnării și ratificării acestui Tratat, chiar dacă aceasta a condiționat semnarea Tratatului de asumarea de către statul român a unor chestiuni de principiu, ori de satisfacerea propriilor interese¹⁸⁵. Deși Marea Britanie a recunoscut unirea Basarabiei cu România, relațiilor ulterioare româno-britanice le-a lipsit „un suport militant și politic major”, fapt care le-a făcut să se concentreze prioritar doar pe chestiunile financiare și economice¹⁸⁶.

Neratificarea completă a Tratatului din 28 octombrie 1920, nu pune în discuție recunoașterea suveranității României asupra Basarabiei, care a fost realizată prin însăși semnarea acestui document. Ratificarea, arăta istoricul A. Boldur, privește doar consecințele recunoașterii suveranității României asupra Basarabiei. „Însă recunoașterea este un act care nu are neapărată nevoie de a fi integrată într-un text de tratat. E suficientă manifestarea dorinței de orice natură”. Or, în privința Tratatului din 28 octombrie, nu trebuie uitat că el nu a făcut altceva „decât să repete hotărârea Consiliului Suprem din 3 martie 1920 [...], recunoscută de guvernele aliate”¹⁸⁷. Florin Constantiniu estima că neratificarea de către Japonia a făcut Tratatul inoperant¹⁸⁸. Referindu-se la același aspect al neratificării Tratatului de către Japonia, Ion Bulei apreciază că acest lucru a făcut ca Tratatul să rămână fără valabilitate juridică de ansamblu. În această situație, Tratatul nu a

¹⁸³ Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 181.

¹⁸⁴ Florin Constantiniu, *op. cit.*, pp. 304–305.

¹⁸⁵ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită...*, p. 29.

¹⁸⁶ V. Fl. Dobrinescu, D. Tompea, *România la Conferințele de Pace...*, p. 165.

¹⁸⁷ A. Boldur, *Istoria Basarabiei...*, pp. 514–515.

¹⁸⁸ Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 304.

putut fi invocat juridic în anul 1940, când URSS a răpit României Basarabia și nordul Bucovinei, iar dacă această invocare s-ar fi putut face, „tot fără efect ar fi rămas”¹⁸⁹. Autorul basarabean Iulian Frunțașu susține cam aceleași idei afirmând că situația în care acest tratat „ar fi fost ratificat de Japonia, intrând astfel în vigoare, ar fi recunoscut dreptul României asupra Basarabiei”¹⁹⁰. Charles King interpreta absența ratificării Japoniei, în același sens al lipsei de valabilitate juridică a tratatului¹⁹¹. Principalele curențe ale tratatului au fost lipsa semnăturii URSS și a SUA, dar prin semnarea Pactului Briand-Kellog, consideră Iulian Frunțașu, URSS a recunoscut, implicit, imuabilitatea frontierei româno-sovietice¹⁹².

Basarabia a fost prima provincie care s-a unit cu Țara și ultima care a primit sancționarea internațională. Aceasta s-a întâmplat nu datorită unei ambiguități a situației ei, ci pentru că marile puteri au folosit Basarabia ca un mijloc de presiune și șantaj, în problema recunoașterii intereselor și granițelor românești în Transilvania, în Banat, în Dobrogea, în Bucovina, ori în industria petrolieră românească. Această atitudine s-a înscris în politica generală a marilor puteri de a subordona și controla politic micile state, de a se infiltra în economiile lor și de a câștiga noi piețe de desfacere. Pe de altă parte, Statele Unite ale Americii nu au dorit să-și compromită viitorul relațiilor sale cu o mare putere, din cauza unui stat mic precum România, deși cauza acesteia era justă și se subscria principiilor wilsoniene.

În disputa româno-sovietică în problema Basarabiei, dreptatea a fost în mod evident, de partea României. O reliefare a acestui fapt o constituie însuși Tratatul internațional din 28 octombrie 1920. Semnarea acestui Tratat aducea recunoașterea internațională a voinței acestei provincii, liber exprimată, de a se uni cu Patria mamă. Actul de la 28 octombrie 1920 înlătura raptul produs în 1812.

---

¹⁸⁹ Ion Bulei, *op. cit.*, p. 199.

¹⁹⁰ Iulian Frunțașu, *op. cit.*, p. 127.

¹⁹¹ Charles King, *Moldovenii, România, Rusia și politica culturală*, Chișinău, Arc, 2002, p. 38.

¹⁹² *Ibidem*.

ÎNCHEIERE

Conferința de Pace de la Paris-Versailles din anii 1919-1920 a reprezentat un moment foarte important al relațiilor internaționale. Ea a pus capăt Primului Război Mondial. Conferința a fost foarte bine pregătită, preparativele ei începând cu mult înainte de încheierea războiului¹. Ea a fost concertată de către marile puteri, dar a avut ca actori și reprezentanții celorlalte state. Istoria umanității nu a mai cunoscut până atunci o atât de mare concentrare diplomatică. Acest lucru a fost urmarea evenimentului care a generat-o, și el fără precedent în istoria mondială.

Rezultatele Conferinței au fost într-un totu remarcabile. Trei anacronice mari imperii au dispărut: Imperiul Austro-Ungar, Imperiul Țarist și Imperiul Otoman. Conferința a certificat acest fapt, fixând concomitent noile frontiere ale fostelor imperii și ale statelor care s-au constituit ori și-au reîntregit unitatea națională.

Opera Conferinței poate fi considerată astfel una de justiție istorică. Principiul care a stat la baza adoptării hotărârilor cele mai importante a fost cel al naționalității, al majorității naționale, al dreptului popoarelor de a se pronunța și a-și hotărî singure soarta. Triumful acestor principii a fost rezultatul evoluției impetuoase, oarecum romantice și idealiste a istoriei umanității din secolul al XIX-lea, secol al naționalităților. Din acest considerent, opera Conferinței poate fi percepută ca fiind una singulară, fără precedent și, din păcate, fără continuitate, dacă luăm în calcul modul în care s-a aranjat pacea după cel de al Doilea Război Mondial. La Paris, în anii 1919-1920, a triumfat forța dreptului, fapt rarism în „rundele” de împărțire a dreptății de către învingători de-a lungul timpului.

Conferința a adus satisfacții învingătorilor și nemulțumiri învinșilor. Existența unor state nemulțumite nu reprezintă un atentat la opera de justiție. Principal, după astfel de evenimente,

¹ În preparativele Conferinței, vizând recunoașterea intereselor naționale s-au angrenat și importanți factori cu responsabilitate în viața publică românească și aceasta încă din anul 1917. (Ion Bulei, *România în secolele XIX-XX. Emanciparea*, București, Litera Internațional, 2011, p. 197).

apar două categorii de state nemulțumite: cele care trebuie să plătească daune de război (reparații) și cele care pierd teritorii. Uneori, aceste categorii de nemulțumiri se cumulează. Principiul reparației daunelor este unul corect, imuabil în evoluția întregii umanități. În cazul despăgubirilor de război, această Conferință a introdus un element nou, principial corect, cel de preluare a unei părți din datoriile de despăgubire ale statelor învinse de către statele învingătoare care au primit teritorii. Astfel, acele state învingătoare cărora li s-au recunoscut drepturile asupra unor teritorii care au aparținut statelor învinse, așa cum a fost și cazul României, au preluat o parte din datoria respectivelor state, în raport cu mărimea teritoriului care le-a revenit. În ceea ce privește cea de a doua categorie a nemulțumirilor, aceea a statelor care au pierdut teritorii, trebuie precizat că acele state trebuie să accepte principiul adevărului și al dreptății, ca un efect al operei de justiție, chiar dacă acesta produce disconfort. Principial, respectivele state au beneficiat pe nedrept, prin abuz de acele avantaje, în urma unor acte de injustiție. Acum se restabilește dreptatea.

O critică adusă acestei Conferințe a fost aceea că s-au impus condiții de pace prea grele învinșilor și în special Germaniei, condiții care i-au apropiat pe cei învinși, iar rezultatul direct ar fi fost declanșarea celui de al Doilea Război Mondial. Nu împărtășim această viziune, cel puțin, în totalitate. Declanșarea celui de al Doilea Război Mondial a fost grăbită și cauzată de lipsa de fermitate și atitudinea conciliantă a comunității internaționale față de agesiivitatea ascendentă a Germaniei. Argumentul pe care îl aducem afirmației noastre este acela că pacea de după cel de al Doilea Război Mondial a impus condiții mult mai dure Germaniei, care au culminat cu împărțirea acesteia în două țări și divizarea capitalei acesteia în Berlinul de est, capitală a Republicii Democrate Germane și Berlinul occidental, aparținând Republicii Federale a Germaniei. Această divizare caricaturală a Germaniei și impunerea regimului comunist în toată Europa de Est nu au generat un nou război mondial, tocmai datorită voinței internaționale de a păstra hotărârile adoptate, chiar dacă acestea au fost abuzive și nedrepte.

Conferința de Pace de la Paris-Versailles din anii 1919-1920 a consfințit noua stare de lucruri a Europei postbelice. Ea nu a făcut

altceva decât să recunoască o realitate de fapt și să o sancționeze. Odată cu sancționarea noii stări de lucruri din Europa Centrală și de sud-est, s-au validat și actele anului 1918, care au realizat desăvârșirea unității naționale a României. Hotărârile în privința destinului poporului român au fost luate de reprezentanții acestuia, reuniți în adunări legal constituite, uneori, așa cum a fost cazul Transilvaniei, întărite prin mari adunări naționale cu caracter plebiscitar. La încheierea războiului mondial, România era, *de fapt și de drept*, un stat național unitar, care reunea teritoriile locuite majoritar dintotdeauna de români². Conferința a fost pusă astfel, în fața faptelor împlinite, „căci războiul, așa după cum remarca o personalitate implicată în lucrările Conferinței, a distrus Austro-Ungaria, ce avea în ea germenii prăbușirii. Din 1917, naționalitățile oprimite din Imperiul habsburgic și-au afirmat voința lor de a fi libere. În octombrie 1918, cu șase săptămâni înaintea armistițiului, ele și-au proclamat independența”³. Din aceste considerente, sarcinile Conferinței au fost ușurate pentru că „în realitate nu avea decât de fixat detaliile frontierelor”⁴.

În momentul deschiderii Conferinței de Pace, Austro-Ungaria nu era decât o simplă instituție care aparținea trecutului⁵. Teritoriul ei fusese împărțit prin voința popoarelor în nu mai puțin de șase state⁶ „care în ultimele săptămâni ale războiului, [...], și-au constituit guvernăminte proprii măturând fără respect și menajament tradițiile seculare”⁷. Situația era practic, principial, identică și pentru Imperiul țarist. Referindu-se la recunoașterea de către Conferință a aspirațiilor popoarelor din centrul și sud-estul continentului, un „actor” al evenimentelor remarca

² Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918–1940)*, coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 6.

³ André Tardieu, *La Paix*, Payot, Paris, 1921, p. 425. Vezi și Maurice Baumont, *La faillite de la paix, I, De Rothondes à Stresa (1918–1935)*, Quatrième édition revue et mise à jour, Paris, Presse Universitaires de France, 1960, p. 52.

⁴ Charles Seymour, House, *Ce qui se passé reèlement à Paris en 1919–1920*, Paris, Payot, 1923, p. 83.

⁵ *Ibidem*, p. 82.

⁶ Pierre Renouvin, *Histoire des relations internationales*, Tome septième, *Les crises du XX-e siècle, I, De 1914 à 1929*, Paris, Hachette, 1958, pp. 162–163.

⁷ Charles Seymour, House, *op. cit.*, p. 80.

pe bună dreptate că „pentru prima dată în istoria Europei s-a practicat o împărțire politică aproape naturală, o hartă stabilită după liberele aspirații și afinitățile spontane ale popoarelor”⁸. Conferința de Pace de la Paris–Versailles a răspuns chemărilor timpului. Ea a reprezentat „ora triumfului” pentru popoarele europene în general, dar mai ales „pentru «vechile minorități naționale» [...], care sub dominația rusă, germană, austro-ungară ce nu și-au pierdut conștiința individualității lor.”

Faptul că deciziile Conferinței s-au suprapus voinței popoarelor și evoluției firești a istoriei este demonstrat cu evidență de faptul că noua hartă politică a Europei postbelice a fost din punct de vedere al minorităților etnice „mult mai satisfăcătoare” decât cea din anul 1914. „Înainte războiului masa globală a populațiilor care protestau împotriva apartenenței la un stat, era de ordinul a 60.000.000 de oameni, adică 1/5 din populația totală; după intrarea în vigoare a tratatelor de pace ea s-a redus la aproximativ 30.000.000”¹⁰. Rezultatele sunt astfel, evidente.

„Se pretinde că această pace a «balcanizat» Europa. Realitatea este că după un astfel de război nu se putea decreta că cehii din Praga și polonezii din Varșovia”, ca și românii din Transilvania, am adăuga noi, „să se proclame austro-ungari, cum nu se puteau obliga saxonii din Dresda sau cetățenii din Hamburg să înceteze să-și spună germani”¹¹. Tratatul semnat la Paris în anii 1919–1920, reprezintă fără îndoială, sub raportul aspectelor naționale, un mare progres.¹²

Opinia publică românească a salutat cu satisfacție hotărârile Conferinței de Pace de la Paris–Versailles, care au ratificat înfăptuirea unirii din anul 1918. Presa, ca expresie a opiniei publice, a fost alături de delegația română care a activat la Paris în scopul recunoașterii drepturilor legitime ale României. Ea și-a exprimat

⁸ *Ibidem*, p. 134.

⁹ Pierre Renouvin, *op. cit.*, pp. 178–179.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ André Tardieu, *op. cit.*, pp. 472–473.

¹² Mircea Djuvara, *Principiile și spiritul ultimelor tratate de pace, în „Politica externă a României. 19 prelegeri publice organizate de Institutul Social Român”, p. 33.*

de fiecare dată dezacordul și nemulțumirea atunci când interesele naționale și însăși delegația română au fost neglijate ori tratate nedrept, neprincipial. Opinia publică românească a fost martora ajutorului și sacrificiului națiunii române pe câmpul de luptă, acordat nu numai propriei națiuni, ci și cauzei aliaților. Tocmai de aceea, România trebuia să fie tratată la Paris ca o aliată, așa cum marile puteri și-au luat angajamentul prin Tratatul din anul 1916.

În această bătălie, interesele românești au avut un sprijin consistent în opinia publică și presa franceză. Opiniile exprimate aici au fost, uneori, mai tranșante și mai acide decât cele exprimate în țară. Acest lucru capătă o semnificație deosebită. O opinie formulată în exterior aduce principial o distanțare și credibilitate suplimentară. Formularea acestora din direcția unei mari puteri învingătoare reprezintă un atu suplimentar. Aceste atitudini au confirmat în primul rând corectitudinea poziției delegației române, apoi au încurajat eforturile diplomației românești și, un alt aspect deloc neglijabil, ele au sensibilizat o parte a opiniei publice internaționale. În mod cert, factorii decizionali ai Conferinței nu puteau rămâne total imuni la reacțiile opiniei publice.

Atitudinea nedreaptă a marilor puteri față de România, și în general față de micile state, a stârnit uneori chiar reacția unor membri marcanți ai Conferinței. „Se vorbește cu dispreț, consemna André Tardieu, de Boemia, de Polonia, de Yugoslavia, de România Mare «aliați incomozi pe care a trebuit să-i purtăm pe brațe până la capăt». Nu s-a spus aceasta în timpul războiului, când au fost chemați să se bată cu noi, din moment ce nu le-am zis-o când au făcut războiul, cu atât mai mult nu o putem zice făcând pacea”¹³.

Opinia publică românească a făcut însă întotdeauna distincție între tratamentul nedrept aplicat delegației române la Conferință, între vexațiunile rezervate României, și prevederile juste în privința recunoașterii desăvârșirii statului național, cuprinse în Tratatul de Pace încheiate la Versailles, pe care le-a salutat cu bucurie. În acest sens, ziarul ieșean „Mișcarea”, făcându-se ecoul întregii opinii publice românești, consemna în articolul *Desființarea tratatului de la Versailles?*: „pentru noi Tratatul de la Versailles ca și cel de la St. Germain sunt criticabile

¹³ André Tardieu, *op. cit.*, pp. 472–473.

în ceea ce privește atitudinea aliaților față de statele mici. Nu înțelegem să aprobăm atotputernicia Aliaților, care prin nesocotirea drepturilor celorlalte popoare, amintește tirania autocrată a lui Metternich care a prezidat Congresul de la Viena din 1815¹⁴”.

Punând la bază principiul naționalității, Conferința a validat marele acte ale anului 1918. Conferința de Pace a recunoscut în mod succesiv desăvârșirea unității naționale a României încheiată la 1 Decembrie 1918. Aceste hotărâri acoperă, în parte, atitudinea marilor puteri față de România, deși aceasta nu poate fi totuși justificată și acceptată. Ca bilanț, bucuria a fost mai mare decât tristețea. La Conferința Păcii au fost validate totalitatea granițelor statului român. Desăvârșirea unității naționale a României și recunoașterea ei pe plan internațional constituie unul dintre cele mai de seamă momente din istoria poporului român. Acest fenomen a corespuns spiritului începutului secolului al XX-lea și s-a înscris într-un context mai general, central, sud-est european.

Delegația română prezentă la Paris pentru recunoașterea drepturilor neamului românesc a fost alcătuită din numeroase personalități, reprezentanți de marcă ai vieții publice românești. Cu toții și-au făcut datoria, contribuind cu puterile lor și de pe poziția pe care au avut-o fiecare la obținerea acestui succes. Un merit incontestabil l-a avut primul ministru al țării, I. I. C. Brătianu, în calitate de conducător al delegației. I. I. C. Brătianu a fost o personalitate cu totul remarcabilă, caracterizată prin patriotism, dârzenie, fermitate, principialitate, intransigență în apărarea intereselor naționale. Rezultatele obținute la Paris, consfințite în tratatele internaționale i se datorează în cea mai mare parte. Brătianu nu a cedat din demnitatea sa și a țării sale. Nu s-a intimidat în fața reprezentanților marilor puteri, dimpotrivă, el a incomodat, a obstrucționat ori împiedicat adoptarea unor hotărâri nedrepte plănuite de cei mari. Atitudinea sa rămâne un exemplu peren de ceea ce se poate numi interes național și dragoste de țară. Activitatea și atitudinea sa la Paris ar trebui să fie mai bine cunoscute de orice cetățean, și cu atât mai mult de către oricine se hotărăște să activeze sau să facă o carieră politică. „Poate nici o altă familie neîncoronată din Europa n-a exercitat

¹⁴ „Mișcarea”, 3 septembrie 1920.

vreodată asemenea impact asupra destinului nației precum acești Brătieni”, consemna istoricul american Sherman David Spector referindu-se implicit la activitatea lui I. I. C. Brătianu¹⁵.

După părăsirea Conferinței de către I. I. C. Brătianu, delegația română a fost reprezentată de Nicolae Mișu, continuator al principiilor brătieniste, iar la cumpăna anilor 1919–1920 de Alexandru Vaida Voevod, prim ministru cu merite remarcabile în finalizarea Tratatului cu Ungaria și în negocierea recunoașterii unirii Basarabiei. Între eforturile de susținere a intereselor românești trebuie reținute și cele ale distinșilor diplomați Nicolae Titulescu și Take Ionescu, chiar dacă acesta din urmă a avut o mare perioadă calitate neoficială. Un rol important în demersurile diplomatice ale acelei etape i-a revenit și lui Victor Antonescu, reprezentantul oficial al României la Paris. Membrii delegației române, reprezentanți în egală măsură „ai centrului”, de la București, ori ai provinciilor unite, au înscris o remarcabilă pagină, cu valoare de „model”¹⁶ în istoria diplomației românești. „Lupta diplomatică îndârjită” susținută de reprezentanții țării la Paris afirma istoricul Florin Constantiniu, „spulberă afirmațiile tendențioase despre crearea României Mari ca un fel de recompensă teritorială acordată de Antanta” față de serviciile aduse cauzei comune¹⁷.

Hotărârile privind România adoptate la Conferința de Pace de la Paris–Versailles din anii 1919–1920, au semnificația recunoașterii unui drept istoric. Tratatetele încheiate atunci au consfințit o realitate etnică și istorică. Simbolul transmis posterității este acela al eforturilor de consolidare a statului național unitar român și al demnității naționale.

---

¹⁵ Sherman David Spector, *România și Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui Ion I. C. Brătianu*, Iași, Institutul European, 1995, p. 3.

¹⁶ V. Fl. Dobrinescu, D. Tompea, *România la Conferințele de Pace (Paris: 1919–1920; 1946–1947). Un studiu comparativ*, Focșani, Neuron, 1996, p. 189.

¹⁷ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Ediția a IV-a revăzută și adăugită, București, Univers Enciclopedic, 2008, p. 301.

A N E X E

DOCUMENTE DIN PRESA PRAHOVEANĂ*

1. *Viitoarea pace*, în „Renașterea”, Anul I, 13 octombrie 1918.
2. *Chezășia păcii*, în „Renașterea”, Anul I, 26 octombrie 1918.
3. I. P., *Spre pace...*, în „Lanternă”, Anul I, 15 ianuarie 1919.
4. I. P., *Chestiunea Torontalului*, în „Lanternă”, Anul I, 28 ianuarie 1919.
5. Gyon, *Clemenceau*, în „Lanternă”, Anul I, 18 februarie 1919.
6. *Situația țării în afară*, în „Rezervistul”, Anul I, 24 februarie 1919.
7. *Ce-au furat nemții din România*, în „Rezervistul”, Anul I, 17 martie 1919.
8. *Clemenceau! Marele patriot care a pregătit victoria*, în „Rezervistul”, Anul I, 4 mai 1919, Ploiești.
9. *Marile manifestații în chestia Banatului*, în „Voința Prahovei”, Anul I, 5 iunie (23 mai) 1919.
10. Gyon, *Fragmente din suflet*, în „Lanternă”, Anul I, 9 iunie 1919.
11. Ad hoc, *În jurul păcii*, în „Lanternă”, Anul I, 16 iunie 1919.
12. D. Dimitrescu, *Ploiești 21 iunie 1919*, în „Îndreptarea Prahovei”, 23 iunie, 1919, Ploiești.
13. Myr, *Păreri*, în „Lanternă”, Anul I, 30 iunie 1919.
14. Ad hoc, *Vrem Dreptate!*, în „Lanternă”, Anul I, 14 iulie 1919.
15. Ion Papazopol, *Minoritățile*, în „Rezervistul”, Anul I, 29 iulie 1919.
16. Ad hoc, *Evenimentele*, în „Lanternă”, Anul I, 28 iulie 1919.
17. D. Dimitrescu, *Articolul 5 sau Drepturile minorităților confesionale*, în „Îndreptarea Prahovei”, 4 august 1919.
18. Ad hoc, *Zile de glorie*, în „Lanternă”, Anul I, 4 august 1919.
19. Ad hoc, *Trăiască armata*, în „Lanternă”, Anul I, 11 august 1919.
20. Ad hoc, *Aliații și România*, în „Lanternă”, Anul I, 1 septembrie 1919.

* Toate ziarele din care sunt extrase documentele au apărut la Ploiești. Acolo unde ștergerea cernelii de tipar a făcut ilizibile unele cuvinte, spațiile respective au fost marcate prin paranteze drepte. Am păstrat în general exprimarea și stilul epocii. Am intervenit numai acolo unde acestea difereau mult comparativ cu formele contemporane de exprimare.

1

VIITOAREA PACE

Germania și aliații săi au propus pacea Președintelui Statelor Unite și prin el aliaților acestuia, admitând drept bază a tratativelor programul expus de Președintele Wilson în mesajul său din 8 ianuarie și în discursul de la New York din ziua de 27 septembrie anul acesta. Astăzi se știe ce a răspuns Președintele Wilson dar nu se știe ce va urma, fiindcă el singur poate aprecia dacă interesele Americii de Nord sunt destul de satisfăcute până acum prin actualul război. Cu toții însă simțim că nici un om nu a dispus până acum pe pământ de o așa colosală putere și că orice ar năzui aliații săi, pacea și războiul sunt în mâinile sale, este acum singurul arbitru.

Dar lăsând pentru moment, deoparte tot ceea ce este pământesc în țelurile acestui războiu, Președintele Wilson se înfățișează ca un apostol trimis pe pământ pentru a îndeplini și zice omenirii: pace vouă tuturor. Președintele Wilson, în reala sa atotputernicie exprimă dorința în al 14-lea punct al programului său de la 8 ianuarie 1918. Trebuie să se constituiască o societate generală a națiunilor, în temeiul unor convenții formale, în scopul de a se garanta central independența politică și integritatea teritorială a statelor mari și mici. Acest deziderat umanitar cu înfățișarea unei păci eterne, deși formulat într-un stil clar, negustoresc, a dat totuși naștere la discuții.

Nepricepuții, cam de pretutindeni, au început a obiecta că Societatea Națiunilor este altceva decât Societatea Statelor, pentru că sunt state naționale și state poliglote [...], și că unul din semnele imediate ale dezvoltării imensei omeniri întregi, cel puțin a rasei albe este înfăptuirea principiului naționalităților, căci fără națiuni nu va exista niciodată un adevărat drept internațional, și nici o adevărată internațională [...]. Atunci, la 27 septembrie, Președintele Wilson și-a explicat gândirea într-un discurs rostit la New York unde a afirmat că „entuziasmul său pentru astfel de chestiuni devine din zi în zi mai irezistibil, iar țelurile naționale au trecut pe planul al doilea, deoarece locul acestora l-a luat țelul comun al omenirii luminate...”.

Desigur că Președintele Wilson, nu și-a închipuit că în lumea luminată, intră rasa galbenă sau întreaga rasă neagră [...], dar oricum, din aceasta se vede că Președintele Wilson se gândește mai mult la o pace [...].

Pacea viitoare, care va urma acestui în veci blestemat măcel omenesc va trebui, zice Președintele Wilson, „să acorde drepturi egale popoarelor participante. Va trebui ca orice interes particular al unei națiuni să nu fie considerat dacă este incompatibil cu interesul comun al tuturor. Va trebui ca în familia comună a Ligei popoarelor să nu existe convențiuni deosebite [...], iar boicotul economic sub orice formă să fie exclus, afară de cazul când se vor aplica pedepse economice unui stat prin excluderea lui de pe piața mondială, în scop de disciplină și control” deci adio națiuni [...], căci omenirea trece, prin zdrobitoarele efecte ale războiului mondial de-a dreptul în cosmopolitism. Este adevărat că din Programul Președintelui Wilson nu se vede dacă acest cosmopolitism va fi și politico-social, reiese însă limpede că va fi un cosmopolitism pur și simplu economic.

Totuși, Președintele Wilson nu nesocotește atât de tare principiul naționalităților, așa cum s-ar părea din discursul rostit la New York la 27 septembrie trecut, căci la punctul al IV-lea al programului său de pace, rostit în Congresul Statelor Unite la 8 ianuarie trecut D-sa zice că „O rectificare a frontierelor Italiei va trebui să se facă conform datelor lămurit perceptibile ale «principiului naționalităților»” iar relativ la diferitele popoare din Austro-Ungaria zice: „Dorim să le salvărdăm și să le asigurăm locul printre națiuni, trebuind să li se acorde, cât se poate de curând, posibilitatea unei dezvoltări autonome” și când vine vorba despre Turcia, Președintele zice că: „Va trebui să se garanteze națiunilor care se află sub dominațiunea turcească o siguranță absolută de existență și deplină posibilitate a unei dezvoltări autonome”.

Așadar Președintele Wilson în marele său simț de dreptate și doritor de a li se acorda drepturi egale popoarelor care vor participa la Liga popoarelor, acordă și Italiei o rectificare imediată de frontieră după principiul naționalităților, exprimă numai o dorință de autonomie, națiunilor din Austro-Ungaria și poruncește Turciei să acorde imediat autonomia națiunilor

supuse astăzi ei, garantând această autonomie, deci își rezervă dreptul de a interveni în caz de neîndeplinire.

Dar revenind la cele de mai sus, ne întrebăm, cine va pedepsi economicește și exclude de pe piața mondială – în scop de disciplină și control – pe statul nesubordonat orânduiriilor Ligei popoarelor? Asupra acestui punct Președintele Wilson este absolut lămurit și sincer. D-sa spune că: „Statele Unite sunt gata să ia asupra lor întreaga răspundere pentru menținerea acordurilor și tratatelor pe care se va baza pacea în viitor”. Așadar pacea viitoare este asigurată căci Liga popoarelor are de data aceasta un jandarm puternic și bogat [...], gata de a apuca de guler pe statul judecat ca nesupus, și a-l exclude din comerțul pieței mondiale, și probabil de a-i impune cheltuielile expediției – cheltuieli [...], așa că dacă Liga popoarelor se va înfăptui, omenirea are să fie liniștită, fericită, ca o imensă turmă ale cărei urme vor paște unde și cât va voi blândul păstor american.

Biata omenire se încântă mereu cam în același fel, după toate marile sale zguduiri. Cât sentimentalism nu s-a manifestat în Europa după sbuciumările perioadei napoleoniene. Chiar și suveranii Europei, sub impresia aceluși sentimentalism, s-au constituit într-o asociație numită „Sfânta Alianță” care se întrunea în fiecare an în câte un oraș și la 1818 întrunită fiind la Aise-la-Capelle a manifestat universului că „Hotărârea lor nestrămutată este de a nu se călăuzi în conduita lor, fie în administrația internă a statelor, fie în relațiile politice de la guvern la guvern, decât după preceptele sfintei religii a mântuitorului – precepte de dreptate, de caritate și pace” – s-au închinat apoi sfintei cruci după aceea au prefăcut crucea în mâner de sabie, cu care aceea ce se cucerește astăzi se pierde mâine iarăși prin cumplite suferințe și blestemat măcel omenesc. Pacea eternă s-ar putea, poate dobândi de omenire, fie chiar numai de cea luminată dacă Liga popoarelor ar putea înfăptui principiul naționalităților, stabili apoi un drept internațional în relațiile externe, adoptând o singură limbă în relațiile externe, o singură monedă, un singur institut de circulație – înfăptui libertatea absolută a comerțului și navigației, pe uscat și pe calea aeriană – împărțindu-se produsele pământului între națiuni după principiul diversității

de producție și aplicând cinstit și drept toate mijloacele de apropiere a lucrurilor de om, a omului de om, și a națiunilor între ele. Până atunci, și este departe până acolo, să nu vorbim de pacea eternă căci și din Sfintele Scripturi reiese că însuși Dumnezeu are puțină în sânul său și să ne mulțumim cu o pace epocală încheiată cu cât mai multă dreptate posibil pentru cei mici ca și pentru cei mari.

Sfârșit

(„Renașterea”, Anul I, 13 octombrie, 1918)

2

CHEZĂȘIA PĂCII

Oricât de sfânt lucru ar fi pacea, oricât de adânc ar dori-o azi omenirea toată, atât cea beligerantă cât și cea neutră, principalul nu este numai terminarea propriu zisă a războiului, dar și așezarea unui regim de dreptate între națiuni. Trebuie să se realizeze principiul național.

Marele învățământ al războiului este că e în interesul și individual și colectiv al oamenilor ca popoarele să nu se mai asuprească reciproc și să nu se mai împiedice unul pe altul în deplina desfășurare a aptitudinilor și destinelor lor. S-a păcătuțit mult sub acest raport, pretutindeni. E timpul să înceteze.

Va fi de două ori spre binele națiunilor, și deci spre binele omenirii întregi. Întâi că va duce la maximum de dezvoltare geniul și facultățile creatoare ale fiecărui neam în parte, deschizându-se astfel orizonturi mărețe culturii umane obștești, și că va înlătura cea mai de căpetenie cauză sau justificare morală a războaielor. Al doilea că, încetând încălcările naționale, țările vor putea trece cu o mai mare libertate de spirit la rezolvarea problemelor pur sociale, căutând să asigure, fiecare în parte și toate împreună, buna stare a celor mulți.

Antagonismele naționale câtă vreme sunt în ființă, sunt cele mai iritante. Din pricina lor chestiunile sociale trec pe planul al doilea și rămân departe de soluția ce li s-ar putea da până nu se

agradează și nu se înveninează. Tot din pricina lor războiul atârână mereu deasupra popoarelor a sabia lui Damocles, terorizându-le cu urmările și eventualitățile sale. Din toate sensibilitățile, sensibilitatea națională e cea mai vie, cea mai energică, cea mai imediată ca putere de a reacționa. Este aceea care se condensează mai repede, mai spontan decât toate celelalte la un loc. Cea mai mică atingere o pune în stare de vibrațiune. Nu există nedreptate care să fie resimțită atât de adânc și dureros ca nedreptatea națională. Se uită o jignire de ordin social chiar în momentul când interesele claselor în luptă sunt violent contradictorii. Nu se uită o jignire națională, chiar când e pricinuită de completă acalmie. Simțul social e un act de reflecție, simțul e un instinct, cel mai vioi și inflamabil dintre instincte. Interesul social e al meu, veghez asupra lui, îl dirijez eu pe el. Instinctul național e în mine, veghează el asupra mea, mă îndreaptă el pe mine cu neînvingătoare putere spre ținta sa, care e una, una și singură: Idealul.

Nu mai poate fi liniște în Europa, decât dacă va putea fiecare popor să-și croiască liber și în unitatea lui, destinele. Toate popoarele sunt coapte pentru noua stare de lucruri, toate au aceeași imperativă nevoie ca să nu se complacă și să nu se încetineze trecerea atât de necesară la noua formă a vieții naționale și a vieții dintre națiuni.

Liga națiunilor va fi urmarea firească a unei Europe reconciliate pe temeiul principiului național. De la sine vor lua loc în sânul ei toate statele îndată ce va fi încetat pentru atâtea popoare dureroasa antinomie de azi dintre interesul de stat și interesul de neam, antinomie care ieșită fiind dintr-o contradicție nu produce decât contradicții și echivoci, adevărat bulion de cultură pentru conflict de cultură, pentru conflicte armate. În nici un caz diferitele grupe plutocratice nu vor mai putea da o motivare națională războaielor, prin care ar mai voi pe viitor să rezolve litigiile lor economice și financiare și încercările lor de supremație. Și, va fi de ajuns să nu mai poată să-și ascundă politica lor egoistă sub albul veșmânt al ideii naționale, pentru ca nici lăcomia cea mai aprigă să nu le mai dea cutezanța să împingă la război.

Numai lucru pe jumătate să nu se facă. Chezășia păcii îndelungate, dacă nu eterne, stă în rezolvarea cât mai completă a chestiunilor naționale, în îndeplinirea cât mai largă a idealurilor naționale!

Numai popoare libere pot forma o omenire liberă.
(„Renașterea”, Anul I, 26 octombrie 1918)

3 SPRE PACE...

După patru ani de groaznic măcel, cel mai uriaș carnagiu pe care l-a cunoscut istoria omenirii, peste întreaga lume cumițită se apleacă astăzi măreață, triumfătoare, divină ramură de măslin.

Tricolorul românesc fâlfâie mândru pe pământurile descătușate de lanțurile robiei maghiare și țariste, prin care stăpânitorii tiranici voiseră să înnăbușe viața națională a poporului nostru rob.

Și apele care brăzdau hotarul cu pământurile smulse din trupul țării nu mai curg așa de repezi ca în trecut, ele și-au liniștit cursul, căci pe cele două maluri e aceeași libertate și fraternitate românească, e aceeași Românie Mare...

Același soare bogat luminos, va face să rodească holdele de pe întregul pământ românesc și va face să încolțească în sufletele înnăbușite (sic), elanul de foc al entuziasmului...

... Și departe, în metropola nobilii națiuni a mării revoluțiuni, sora noastră neolatină, acolo la Congresul general de pace, se pune temelie eternă a marelui edificiu național.

Iar călăii din fruntea hoardelor *omului-criminal*, de pe malurile Rinului, vor primi sancțiunea monstruoșităților lor odioase și răsplata pentru ruinele uriașe – pentru cari au lucrat patru ani fără nici un scrupul – și la căpătâiul cărora sunt săpate atâtea morminte timpurii...

I. P.
(„Lanternă”, Anul I, 15 ianuarie 1919)

CHESTIUNEA TORONTALULUI

După vijelia îngrozitoare care atâția ani de zile a zguduit în cele mai adânci fibre omenirea, – astăzi se pun bazele unei așezări, a întregii lumi!...

Congresul general de pace, care are loc în capitala Franței, orașul asupra căruia în tot decursul uriașului război dușmanii sălbatici au avut neîntrerupt ochii ațintiți – acest mare Areopag se străduiește pentru a aduce pacea atât de mult dorită între popoare. Și nu o pace vremelnică, ci o pace ideală care să dureze până la infinit, – ferind pe viitor Omenirea nevinovată de a mai sângera pe urma unor monștri care au tronat ca un («murmyloyn») în centru civilizației europene în timpul celui mai civilizat secol.

Din prinosul jertfelor, pe care le-a sacrificat această lume, omenirea întreagă voiește ca să fie pusă la adăpost de vreo nouă surpriză, spre a nu mai fi atacată mișelește, de a nu mai vedea în mijlocul ei uzinele ucigașe ale lui Krupp, făurind această uriașă cazarmă care a azvârlit în juru-i cele mai odioase jafuri și crime.

*

Și astăzi se statornicesc fruntariile statelor vechi sau noi, dezrobite de lanțurile care sângeraseră atâta vreme, aceasta pe baza auto-determinațiunii popoarelor, asistăm cu cel mai viu regret la discuțiile pe care le crează (sic) statul sârb în jurul unei părți din Banat, a districtului numit Torontalul.

Și dacă luăm în considerare statistica sârbească asupra acestui ținut, ajungem la următoarele cifre: românii împreună cu șvabii 252.715 suflete, față de 139.750 sârbi. Aceasta însă după cum am spus-o, dacă luăm de bună credință acest recensământ și deși este știut de toți că șvabii s-au declarat pentru alipirea necondiționată la noi.

O astfel de pretenție ca a sârbilor nejustificată cu nimic, nu poate fi decât un non-sens. Și dacă e vorba să răspundem unor astfel de atacuri, o putem spune fără a putea fi dezmințiți, că drepturile noastre naționale se extind și asupra văii Timocului,

unde elementul românesc predomină, unde se găsesc peste trei sute de mii de români.

De altfel dreptatea cauzei noastre a fost recunoscută și de reprezentanții Marilor Aliați la congresul de pace.

Ziarul «L'Echo de Paris», anunță cu certitudine, că sârbii vor trebui să evacueze în cel mai scurt timp Banatul. Primul redactor al acestui ziar dovedește într-un articol de fond, foarte documentat, drepturile indiscutabile ale României asupra Banatului și încheie spunând că Serbia, dacă se va gândi la viitorul său, va trebui să execute necondiționat sfaturile aliaților săi și să nu uite să le mulțumească lor.

Așadar concluzia este că sârbii ar trebui să înțeleagă că orice încercare de a crea astfel de disensiuni nu poate fi decât păgubitoare și interesului lor, cât și pentru bunul mers al negocierilor ce se urmează de mării noștri aliați.

I. P.

(„Lanternă”, Anul I, 28 ianuarie 1919)

5

CLEMENCEAU

A fost un trăsnit. Gestul anarhistului Cattin, care a năzuit să sfarme cu o bucată de metal, elanul și energia întrupate, a cutremurat fibrele neamului omenesc. Și un strigăt general de revoltă, s-a înălțat din cele trei colțuri ale pământului. E omul, cetățeanul, care are din toate ce avem noi, e firea noastră concentrată [...], ai năzuit Cattin să profanezi imaginea sfântă a noastră. Nu vreau să-i fac apologia, n-ar fi nici timp, nici locul, totuși această fire concentrată mi-apare ca un decor, mă obsedează și nu pot refuza peniței să-și ia zborul. El este simfonia energiei și luptei.

E beția entuziasmului suprem, simbolul înălțării prin cuvânt, căci mânuia tot așa de bine melodioasa limbă franceză ca și spada. E spiritul neamului său și energia Galo-Romană.

O viață de muncă. E doctor în medicină. S-a distins în timpul cât a practicat această carieră prin preciziunea științei sale și sângele rece cu care a executat-o.

Dar viața aceasta o părăsește. În el e stofă de conducător și masele cu firea lor complexă, cu farmecul tumultului lor l- atrag și-l cheamă. Și Clemenceau o urmează și-o înțelege. Îi pătrunde toate fâgașurile sufletului, toate slăbiciunile și tot farmecul, găsește poporul în el, un perfect cunoscător.

Timpuri de grea cumpănă au sosit, barbarii au pângărit altarul patriei frumoase. Champagne se zbućiumă sub copitele cailor năvălitori. Și Parisul, frumosul Paris, ascultă melancolic zăngănitul bățăilor la porțile sale. Franța o clipă se îngrijește, ea pare fantoma zilei rele de mâine. Voințele se îndoie și neîncrederea parcă începe să ia ființă... Și atunci apare Clemenceau. Electrizează masele. Curentul produce emoții puternice și Prusia suie calvarul spre Versailles. A fost de ajuns! Mâna lui de fier a zguduit pământul, a prăbușit ideile, visuri s-au coborât în nopțe și altele mai frumoase, mai omenesti au înviat. Latini te glorifică, Clemenceau! Și-a fost de ajuns gestul lui Cattin să țâșnească năprasnic acest noian de accente sincere. Din figurile ce s-au perindat în filmul istoric din genul latin sunteți voi care ne-ați reprezentat mai bine, ați redat toată căldura sufletului nostru. Voi sunteți, că sunteți trei: Cyrano de Bergerac, Paul Deraulide și Clemenceau.

Gyon

(„Lanternă”, Anul I, 18 februarie 1919)

6

SITUAȚIA ȚĂRII ÎN AFARĂ

Diferitele informațiuni – telegrame, publicate prin ziare, trebuie a ne pune pe gânduri, căci ele sunt neliniștitoare, atât cele din Transilvania, precum și din Basarabia și Bulgaria.

Ungurii au găsit putința de a organiza o armată destul de însemnată cu care sunt hotărâți a duce lupta contra românilor. Deocamdată se dau lupte de guerilă și de bande, care atacă, asasi-nează și jefuiesc populațiile românești.

Tendința est de a teroriza pe români, a-i nimici prin măcel și a împiedica realizarea unirii cu patria mamă.

Aceste lupte se vor transforma în acțiune mare, căci la Budapesta se pregătește o armată regulată de cel puțin 200.000 luptători, cu alte cuvinte de la atacul bandelor se va trece la lupta fățișă declarând chiar război.

De altă parte, ungurii luptă la Paris prin toate mijloacele ca să nu piardă Ardealul, ori măcar întreg Ardealul.

Să sperăm că principiile wilsoniene fiind în picioare, maghiarii nu vor putea obține nimic de la Conferința păcii.

Din Basarabia, ne vin știri cum că în Rusia și, mai ales, în Ucraina (sic) meridională s-a dus și continuă a se duce o campanie de presă contra României, încă din ziua în care armata română a trecut Prutul. Prin neadevăruri insinuante și cu injurii face cunoscut opiniei publice străine, că Basarabia a fost dată pradă despotismului barbar al poporului român. Vor, fie independență, fie autonomie, fie alipirea ei la teritoriul ucrainian. Toate partidele politice, au o notă comună în ce privește alipirea Basarabiei la România, diferă între ele sistemul de luptă, dar țelul este unul și același.

Primul partid care lucrează atât în afară, cât și înăuntru este cel bolșevic.

Are o organizație formidabilă la Odessa, este în legătură cu Moscova, Kievul și cu organizațiunile revoluționare din Basarabia – România.

Alături de acțiunea bolșevică a apărut o nouă organizație intitulată: Liga Odessei pentru eliberarea Basarabiei, care are pretenția să lupte în numele intelectualilor și al burgheziei orășenești din Basarabia.

Acestei organizațiuni i se dă tot concursul de autoritățile locale, se hotărâse și trimiterea unei delegațiuni la insula Prinkipo care să ceară „Dezrobirea Basarabiei”.

O altă organizațiune, de formațiune mai recentă, cu același scop este aceea în fruntea căreia se află d. Purischievici, naționalist rus. Aici sunt grupați mari proprietari, numeroși funcționari cum și din foștii conducători, toți din Basarabia și reprezentând curentul monarhist, leagă soarta Basarabiei de soarta Rusiei de mâine. Cauzele care au provocat aceste agitațiuni ale ucrainienilor în contra României pe chestiunea Basarabiei le explică „Epoca” astfel:

O primă cauză își are originea în politica perfidă a austro-germanilor.

În timpul în care puterile centrale consfințeau la București realipirea Basarabiei la statul Român, aceleași puteri centrale porneau și alimentau în Ucraina agitațiuni împotriva României, pe chestiunea Basarabiei. Schimbul de note din mai 1918 dintre guvernul român și guvernul hatmanului Skoropațki nu era altceva decât rezultatul intrigilor austro-germane. Astăzi încă, agenții austro-germani făcură ingerinți în Rusia contra noastră.

O altă cauză, care favorizează agitațiunile împotriva României, mai este starea de spirit de la orașe precum și mentalitatea populației rurale din Basarabia.

În ianuarie 1918 când a intervenit ocupațiunea română, bolșevismul trona la orașe, iar la sate, proprietățile jefuite și devastate, proprietarii omorâți, încât atât armata cât și autoritățile nu s-au bucurat de o prea frumoasă primire nici la orașe nici la sate. Nu le-a convenit când s-au luat măsuri de ordine și mai cu seamă să stârpească bolșevismul.

Cu toate măsurile luate, bolșevismul are încă numeroase rădăcini în interiorul Basarabiei.

O altă cauză care a provocat resentimente contra României este modul cum a fost înțeleasă guvernarea acestei provincii.

Ca conducători, s-au pus o serie de elemente care alimentaseră lupta de clasă, autori și semnatari ai faimosului program, manifest elaborat în mai 1917 în Chișinău, când se încerca constituirea republicii Basarabiei, ce urma să se alipească la federația republicii Rusiei.

Ca funcționari subalterni, nu s-a făcut o alegere minuțioasă, încât au contribuit și ei în o măsură destul de mare la crearea resentimentelor contra noastră.

Să sperăm că cei în drept vor lua măsurile necesare, cu o clipă mai înainte pentru a stârpi și preveni consecințele.

Din Bulgaria ne sosesc știri că și ei se pregătesc fie pe cale diplomatică fie pe aceea a organizării militare spre a-și câștiga cel puțin Cadrilaterul.

(„Rezervistul”, Anul I, 24 februarie 1919)

7

CE-AU FURAT NEMȚII DIN ROMÂNIA

După o statistică confidențială, nemții au transportat din România de la 1 decembrie 1916 până la 20 iunie 1918, în afară de cereale, petrol, lemne, sare etc. și de alimentele consumate în țară, următoarele cantități de alimente socotite în vagoane a 10.000 kg:

păsări – 1120 vagoane
porci – 9130 vagoane
carne conserve – 30 vagoane
untură – 20 vagoane
pește conservat – 64 vagoane
brânză – 53 vagoane
fructe proaspete – 432 vagoane
fructe uscate – 20 vagoane
fructe fabricate – 56 vagoane
marmeladă – 1484 vagoane
Sau 500 de trenuri formate din câte 25 vagoane

(„Rezervistul”, Anul I, 17 martie 1919)

8

CLEMENCEAU!

MARELE PATRIOT CARE A PREGĂTIT VICTORIA

A apărut de sub tipar la Paris, o carte a cărui titlu (sic) este Clemenceau.

Autorul, d-l Georges Lecomte arată viața, scrisul, vorba și opera lui. Acest om este o ființă genială, care, într-o lungă carieră a slujit patria sa ca foarte puțini la fel ca dânsul.

Dar Clemenceau a fost întotdeauna un mare patriot care de mult a avut viziunea marilor zile de astăzi.

Într-un discurs rostit la Amiens, în anul 1907, cu prilejul inaugurării monumentului lui René Yoblet, a spus aceste cuvinte:

Dacă este o țară care are dreptul la dragostea copiilor ei și care trebuie să-l obțină la întâiul zâmbet, aceea este Franța noastră de ieri și de astăzi, de mâine, Franța mândrilor noștri străbuni din totdeauna. Franța bunilor noștri soldați sprinteni și blânzi, pe care cel mai neîmpăcat dușman nu l-ar putea birui fără să-l admire; Franța marilor noștri meșteri ai gândirii; maestru al celei mai limpezi expresiuni a gândirii ce a fost vreodată; Franța lutiștilor noștri în toate domeniile în care se afirmă instinctul superior al unei rase, înaripate întotdeauna în căutarea unei supreme desăvârșiri a simplității, a lămuririi și a frumosului. Franța lucrătorilor noștri de toate treptele, cei cu atâta curaj stăruitor la muncă, cu atâta înțelepciune legați de căminul lor, întotdeauna dornici de a ști, întotdeauna cu grija de a deveni oameni mai subțiri, întotdeauna, gata, din instinct, pentru orice lucru nou și geloși cu pasiune de gloriile trecutului, întotdeauna gata de a uimi pe detractorii lor prin spontana ușurință a aventurilor către înălțimi ca și prin repede întoarcere la judecata rece; Franța marei renașteri umane făptuită prin puternica noastră sforțare a renoației revoluționare, în numele dreptului individului: Franța idealismului, în bătălie, prin care a sporit în chip strălucit tezaurul strămoșesc al întregii omeniri. Franța în sfârșit, a pământului nostru vrăjit, grădina planetei, care atrage și leagă de ea și pe cel mai nepăsător prin blândețea primirii, prin grația și farmecul al celui mai amabil decor, luăm de martori pe strămoșii și copiii noștri, care nu va fi tolerat ca această nobilă Franță, a căreia soartă ne fu încredințată în ceasuri groaznice, să sufere din partea unor mâini scelerate, o atingere ireparabilă.

O vom apăra, o vom păstra, o vom iubi, *silindu-ne să o luăm mai mare, mai înaltă, mai frumoasă încă, generațiunilor a căror sarcină va fi de a spori încă frumusețea.*

Elocvente, dar mai ales profetice cuvinte.

Marele Clemenceau, luptă o viață întreagă pentru ca să se pregătească ziua revanșei. Fie la guvern, fie în opoziție, el lucrează mereu în această direcțiune, el luptă stăruitor pentru ca alianța cu Anglia să devină o realitate, el susține în contra pacifiștilor și a lui Jaures serviciul militar de 3 ani, el se pune de-a curmezișul propagandei pentru dezarmarea care începe să prindă în multe cazărmi.

La toate ocaziile de câte ori a rostit o cuvântare, de câte ori a vorbit francezilor, o singură dată n-a uitat că este francez și că viața lui este consacrată Franței.

Georges Clemenceau a fost fericitul care, la adâncă lui bătrânețe a putut realiza visul unei vieți.

Brațele vâjnoase de care a vorbit în 1893, adică mâinile francezilor de toate păreriile politice s-au împreunat, au luat arma, au mers la graniță și au dat Franței izbânda.

Așa după cum a cerut la 15 iulie 1914 de la tribuna Senatului, câteva zile mai înainte de izbucnirea războiului.

„Noi agățați de ceea ce ne mai rămâne din Franța, nu voim, nu putem să mai suferim, odată ceea ce am suferit în trecut. Nu-i de ajuns să fim eroi: VREM SĂ FIM ÎNVINGĂTORI!”

(„Rezervistul”, Anul I, 4 mai 1919)

9

MARILE MANIFESTAȚII ÎN CHESTIA BANATULUI

Poporul român din întreaga Dacie de la Nistru, Marea Neagră, Dunăre la Tisa și Mureș s-a ridicat în sprijinul fraților care sunt amenințați a fi nedreptățiți, întreaga suflare românească protestează contra tendințelor de trunchiere a Banatului.

Duminica trecută iarăși în capitala țării ca și în Ploiești s-au făcut mari manifestații la care au participat zeci de mii de cetățeni ai României mari, care și-au arătat în mod hotărât și limpede voința de a nu renunța cu nici un preț la Banatul întreg, drept consființit nu numai prin tratate internaționale, dar și prin dreptul sângelui, al jertfelor și sacrificiile uriașe ale României, după cum au arătat toți oratorii la adunările naționale din București, Ploiești și în toate orașele din țară.

La măreața întrunire din sala Dacia, D. Simion Mândrescu a dat citire telegramelor trimise M. S. Regelui, d-lui Ionel Brătianu, reprezentantul României la Paris, Președintelui Republicii Franceze, d. Poincaré, președintelui senatului american și președintelui Camerei Comunale.

Iată textul telegramei adresată M. S. Regelui:

„Delegațiunei bănățene care s-a prezentat Măriei Voastre la Bechesciaba, pentru a Vă ruga să executați voința bănățenilor exprimată în marea adunare națională din Alba-Iulia, i-ați răspuns: «Fiți siguri că trăgând spada n-am tras-o numai să dezrobesc ținuturile ardeleni, ci și acele ținuturi care, prin glasul vostru, confirmă din nou voința lor de a fi unite cu România Mare».

În fața acestui răspuns, poporul român, cu toate că adânc zguduit de știrile sosite de la Congresul păci de la Versailles că ar fi fost vorba de împărțirea Banatului nostru spre a se da partea de S.V. Serbiei, adunat azi în mitinguri în capitale de județe din întreaga țară pentru a-și afirma drepturile sale asupra întregului Banat precum și hotărârea sa de a-l avea întreg și neștirbit, așteaptă cu încredere desfășurarea evenimentelor și vă asigură că orice măsură veți lua pentru a asigura României întregul Banat va fi ca și în trecut – alături Măriei Voastre, gata de orice jertfe”.

La Ploiești, Duminică, s-a ținut un mare miting pentru revendicarea integrală a Banatului, la care au luat parte mii de cetățeni din oraș și județ. Au vorbit d-nii: Sc. Orăscu, G. Dobrescu, foști senatori, preotul Chirică, președintele ligii culturale; Elvira Păteanu, profesoară, D. Glodeanu institutor, preot N. Vasilescu, Ion Cristescu, sindicalist, N. Prusan veterinar.

S-a aprobat în aclamațiuni a se trimite telegrame M. S. Regele, d-lui prim-ministru și *d-lui Clemenceau președinte al Conferinței Păcii, Paris*.

Cetățenii orașului Ploiești și județului Prahova, întruniți azi, 1 iunie, într-o întrunire publică pentru a afirma, cu tărie drepturile neștirbite ale României întregite asupra ținuturilor dintre Mureș, Tisa și Dunăre, vă exprimă sentimentele lor de recunoștință și vă roagă a judeca cu toată dreptatea cererile României.

Conștienți de drepturile de suveranitate exercitată de populația autohtonă latină asupra acestui ținut speră că principiile de drept ale ginților nu vor fi uitate pentru satisfacerea unor interese de natură secundară a sârbilor. Ei exprimă în același timp speranța că mersul firesc îndeplinit de marea voință latină dezvoltată între granițele dintre Nistru și Tisa nu va fi împiedicată în propășirea lui pentru binele civilizației omenеști europene.

Recunoscători la sacrificiile aduse de Franța și mării ei aliați, ei se închină cu pietate înaintea mormintelor eroilor săi și înaintea durerilor sutimilor de mii de orfani rămași pentru îndeplinirea drepturilor neamului românesc de la Nistru până la țărnul Tisei.

D-lui Ion I.C.Brătianu, Paris.

Cetățenii orașului Ploiești și ai județului Prahova afirmă cu energie dreptul neștirbit al neamului românesc asupra Banatului pe care istoria vitejiilor și suferințelor noastre trecute ni-l arată ca pe cel dintâi leagăn al românismului. Vă roagă să fiți interpretul umanității cetățenilor acestui oraș și district stăruind cu toată energia pentru ca dreptul nostru asupra acestui ținut întreg până la țărnul Tisei să nu fie știrbit. Conștienți că Franța și mării ei aliați nu vor da satisfacțiune unor interese nejustificate înaintea revendicării întemeiată pe dreptul ginților și trecutul nostru istoric, se prosternă [...], înaintea umbrelor eroice ale jertfei României.

(„Voința Prahovei”, Anul I, 5 iunie [23 mai] 1919)

10

FRAGMENTE DIN SUFLET

O clipă și vifornița a trecut. A fost de ajuns ca și sufletele noastre să fie iarăși tulburate și problema, nesfârșita problemă a zilei de mâine, să ne zbuciume firea și să ne smulgă liniștea unei clipe. Cadrilaterul, partea N-V a Maramureșului, Torontalul, trei fragmente din sufletul nostru, ni le cer astăzi aliații pentru a le hărăzi dușmanilor neamului. Și ele-s trecutul îndepărtat, îngropat deja, amintirea mormintelor strămoșești, sunt o parte din gloria străbună, din țărâna care le-a plămădit ființa. Și poftele dușmanilor noștri zboară neîncetat, iar la noi în cine știe ce bisericuță din Banat, umilul preot cu ȋtari albi, dar cu inima flacăară, cântă cântece de deznădejde și înalță rugă înspre Domnul. E ora răscoalei noastre, e ora strângerilor de inimă, vocea noastră spartă de măcel, tremură și cântă notele duioase ale doinei de vitejie. Al nostru e pământul!

În el este dorința unui neam întreg, țărâna strămoșilor noștri voi o cuprindeți!

Ne doare cumplit ca tovarășii noștri să ne ceară trup din trupul nostru, să-l dea pe mâini străine, să-l pângărească, se va veșteji, glia și voi iarăși pribegi fără țară, veți înfiripa mult trudită doină de jale, pe plaiurile voastre! Până în clipa însă când această nuntă monstruoasă va fi împlinită, nu vom deschide brațele spre a vă primi pe voi dușmanii pământului meu și dacă aceasta va trebui să fie, un muget adânc de taur rănit va răsună pe plaiurile noastre. Va fi un freamăt ce va zgudui meleagurile, Tisa va ieși din matca-i, Dunărea își va schimba cursul, vor alerga feciorii să-și apere pământul hărăzit lor de Dumnezeu, de strămoși și îl vor cuprinde în brațele lor de oțel și nu-i va da drumul nici când pergamentul pecetluit al Conferinței de pace va hotărî aceasta.

Slavă ție, Doamne! Avem un suflet și același sânge ne cutremură și vai de acela care nu-și cunoaște hotarul și vrea să-l arătăm noi, îl arătăm dar totdeauna cu spada, lăsând urme ce le consacră istoria.

Gyon

(„Lanterna”, Anul I, 9 iunie 1919)

11 ÎN JURUL PĂCII

Știrile recente care au sosit de la Paris fac dovada că consiliul celor patru în fața protestării rostită în numele micii națiuni, de primul delegat român în chestiunea dreptului minorităților, au înțeles că nu pot să-și mențină atitudinea lor de intransigență în disprețul chiar al propriului lor angajament luat față de noi: – tratatul de la 4 august 1916.

Principiile wilsoniene din declarațiile de 12 februarie 1918 în care se vorbea de aspirațiile naționale că vor fi satisfăcute în modul cel mai larg posibil și fără ca să se lase nici un element de discordie și de dușmănie care să amenințe iarăși pacea – se pare că astăzi nu-și găsesc nicidecum aplicarea la Conferința de Pace, a cărei concepție greșită a ridicat proteste unanime din partea celor mici.

Teritoriile care ni se contestă nouă astăzi de către acei cu care am fost tovarăși în troglodita tranșee în luptele homerice pentru

triumful sacru al umanității – a stârnit nemulțumirea obștească a întregului popor românesc.

Alipirea întregului Banat la România ne va aduce 300.000 de sârbi în schimbul celor 500.000 români care se găsesc în Serbia, în majoritate așezați pe Valea Timocului.

Și atunci – cum spunea ziaristul transilvănean G. Pop în „Gazette de Lausanne” – respectul minorităților naționale va fi o politică de opresiune dintr-o parte și din cealaltă. Serbia va fi obligată ca să respecte naționalitatea românilor săi, ca sârbii din România să beneficieze de același tratament, căci orice nedreptate dintr-o parte va provoca represalii din parte cealaltă. Această egalitate de tratament a minorităților naționale va fi cheia echilibrului intereselor reciproce; le va asigura armonia raporturilor dintre cele două state, evitând astfel orice posibilitate de conflict.

*

De asemenea, telegramele sosite vestesc că în chestia dezarmărilor care era impusă micilor state: – în fața atitudinii energice și hotărâte a d-lor Brătianu, Venizelos, Vesnici, Benes și Paderewski, s-a ajuns la o soluție favorabilă, admitându-se principiul limitării înarmărilor însă nu ca o imediată aplicare ci mai târziu când siguranța statelor mici mai ales, nu va mai fi expusă curentelor din afară.

După cum se vede intervenția energetică a primului nostru delegat la Conferința de Pace, care a lăsat să se întrevadă chiar că nu va semna o astfel de pace care în contradicție cu tratatul din august 1916, – a făcut ca cei patru să vadă că în nici un caz nu se poate impune cu forța semnarea unui tratat de pace, – care ar fi contrar aspirațiilor etnice ale poporului românesc – și ar deveni un simplu petic de hârtie.

Românii și-au făcut datoria în 1916 când și-au legat soarta lor de a aliaților.

Ei la Oituz și Mărășești au stăvilit cotropirea boșilor, dând zeilor războiului dornici de sânge fără vină, – o sută de mii de hoituri germane. Și astăzi mai trebuie a fi discutate revendicările noastre, asupra cărora numai trebuia să rămâie nici o umbră de discuție ?!

Nu! Aliații vor înțelege că cei patru vor să pecetluiască un verdict injust, care n-ar mai însemna nici de cum triumful desăvârșit al umanității, atât de mult trâmbițat de președintele Wilson.

Ad hoc

(„Lanterna”, Anul I, 16 iunie 1919)

12

PLOIEȘTI 21 IUNIE 1919

Evenimentele se precipită și atențiunea omenirii întregi este îndreptată spre Conferința de Pace. Cataclismul mondial dezlănțuit acum cinci ani se apropie de sfârșit. Prefacerile rezultate din acest conflict și interesând întreaga omenire par a-și fi găsit formula definitivă în proiectele elaborate de cei patru miniștri de externe ai Angliei, Statelor Unite, Franței, Italiei. Ce sarcină uriașă și câtă răspundere pe acești oameni meniți să schimbe fața lumii și să concentreze dorințele, aspirațiunile, drepturile și datoriile atâtor popoare. Nu cunoaștem exact principiile ce au servit drept călăuză acestor giganți pentru aducerea la bun sfârșit a operației lor uriașe. Cenzura a știut întotdeauna să țină opinia publică românească departe de aceste preocupări, căutând parcă înadins să arate ce distanță poate fi în fapt între votarea unor reforme, democratice, care presupun, priceperea și dreptul fiecăruia de a se interesa de treburile politice și realizarea în fapt a acestor teorii impuse de necesitățile vremurilor. Cunoaștem, însă, cel puțin în parte, atât cât s-a milostivit guvernul cu noi, rezultatele la care s-a ajuns cu privire la interesele românești dezbătute în areopagul din capitala Franței. Dacă aceste rezultate nu satisfac pe cei de la guvern și Delegația română din Paris, cu atât mai puțin ele pot satisface opinia publică, ce, deși gătită și împiedicată în manifestațiile ei exterioare, există, trăiește și, cu toate piedicile, reușește întotdeauna să-și impună sancțiunile.

Rezultatele acțiunii noastre diplomatice sunt, după spusele oficioaselor, satisfacerea numai în parte a dreptelor noastre aspirații naționale, și ceea ce este mai grav, atingerea chiar a unor drepturi

legitim dobândite încă de la neatârarea noastră, drepturi de care ne-am folosit întotdeauna spre cel mai mare bine al țării și al celor care au intrat în contact cu noi. Nu ni se dă însă nici o explicație asupra cauzelor și motivelor ce au dus Conferința de Pace la o astfel de soluție care, dacă se poate admite, în ipoteza când se elaborează statutul organic al unui stat nou născut cum sunt Polonia, și Statul Cehoslovac, pare însă în contradicție flagrantă cu precedentele internaționale și cu drepturile legitim dobândite, atunci când este vorba de un stat deja existent, care nu face decât să-și întindă suveranitatea asupra tuturor acelor care aveau dreptul immanent de a se folosi de această suveranitate, pe care el a păstrat-o neștirbită și la nevoie, chiar cu arma în mână. Situația României este cu totul specială și, deoarece nu admitem să existe, pentru aliați, motive preexistente hotărârilor de pace ca să ni se impună o soluție în contra drepturilor legitim dobândite, nu există pentru noi alte ipoteze de examinat decât acelea că, sau modul cum s-au desfășurat discuțiile cu privire la interesele noastre ne-au pus în stare de inferioritate față de celelalte părți interesate sau ipoteza mai greu de admis, că factorii personali privitori la situațiunea politică sau personală a reprezentanților noștri ne-au adus în impasul în care ne aflăm. Opinia publică așteaptă cu nerăbdare să i se aducă la cunoștință, în întregime, toate elementele de fapt ale problemei, pentru a-și da verdictul, care, în anumite împrejurări, va fi cu atât mai sever, cu cât ea a avut grijă, la timp, să-și spună cuvântul atunci când s-a discutat chestiunea constituirii reprezentanței noastre la Conferința de Pace.

D. Dimitrescu

(„Îndreptarea Prahovei”, 23 iunie 1919)

13 PĂRERI

Nu există un singur bun român care să nu aibă prezent în memoria sa agresiunea brutală a germanilor și a aliaților lor, a țintelor lor criminale, a atrocităților comise și a doliurilor și tuturor suferințelor ce aceștia au semănat pentru noi.

Unii dintre ei totuși orbiți de promisiuni, se desprind din grupul bunilor români și fac cauză comună cu acei ce vor să lege din nou legături cu foștii „socialiști” germani, cu care să înceapă „lupta de clasă” ca punct de plecare spre a ajunge la „dictatura universală a proletariatului” ca punct de sosire și termen final.

Marele public român a înțeles în fine unde vor să ajungă acești socialiști care, fără scrupul patriotic, întrețin și dezvoltă focul distrugător al răscoalei.

„Dictatura proletariatului” și-a dat roadele în Rusia unde dictează nu proletarul ci „burghezul” Lenin în tovărășia lui Troțki.

Avem destul probe să vedem ce convingeri „sincere” au avut socialiștii din toate părțile.

Mai întâi în Germania au fost de partea războiului din primul moment.

În Rusia apoi s-au dedat la bolșevism; iar în Franța, învingătoarea de astăzi, ei rămân nemișcați în fața nedreptăților ce se comit la conferința păcii de către „cei patru”.

Pentru ce ei nu protestează împotriva sacrilegiului ce se comite prin nerespectarea drepturilor micilor națiuni.

Unde sunt aceste drepturi? De ce ei nu protestează contra „capitalismului” care a acaparat întreaga Serbie și care caută să mărească cât mai mult teritoriul acestei țări, fie chiar comițând nedreptăți și daune în sarcina altora, numai spre a putea să exploateze cât mai intens acest capitalism.

Am fi prea naivi să credem că Banatul nostru a fost frânt în două și cedat Serbiei pe motivul că partea cedată este în majoritate sârbă, sau că numai din „simpatie” pentru suferințele „micii Serbii”.

Nu, Banatul nostru a fost rupt din inima noastră cu alte intenții și nu trebuie să mai mascăm lucrurile. Banatul a fost pur și simplu smuls românilor, care nu voiau să facă din țara lor o colonie a celor din Occident, care nu voiau ca România Mare să fie Mica Sclavă a franco-anglo-americanilor, și a fost dat Serbiei care să aibă cu ce garanta, având teritorii mai bogate – capitalurile apusului ce i-au inundat piețele, care au făcut din Mica Serbie o mare moșie, luată în exploatare.

În fața acestor acte de nedreptate de ce nu te „miști” socialistule? Pentru ce tolerezi ca dreptul unui popor întreg [...], și făcând răni adânci în sufletul altuia?

Sau aceasta nu intră în atribuțiunea ta, care nu dorești decât dreptul individului?

Să-ți spun de ce, ești fanfaron, ești laș!

Ești fanfaron pentru că promiți și miști principii de care nu ești convins și cauți numai să te afișezi prin „discursuri”. Și ești laș pentru că-ți dictează instinctul de conservare.

Fanfaronada îți șoptește veșnic la ureche, agită pe alții, aprinde focul, iar instinctul de conservare al hoitului tău îți dictează, dă-te în lături de la luptă.

Ai o scuză? Spui că ar fi o jertfă inutilă?

Ei bine, da! Jertfa în adevăr ar fi inutilă pentru tine însuși, nu pentru o cauză comună sfântă căci, dacă tu ai fi pierit în vârtoarea luptei, cine ar fi putut băga profit personal în locul tău.

Și acum înțelegem rostul socialiștilor francezi, înțelegem clar pentru ce stau nepăsători în fața hotărârilor nedrepte a „celor patru”. Dacă nimic nu-i atinge pe ei personal, în folosul cui și-ar risca „pielea”?

Ei sunt francezi înainte de a fi socialiști și rămân cu idei de vișători, dar cu sufletul șovinist.

Socialiștii noștri n-au nici cel puțin mângâierea de a fi români, căci unul singur n-a protestat sau n-a manifestat contra nedreptății ce ni s-a comis de către „cei patru”. Cuvântul magic de „lupta de clasă” sau „dictatura universală a proletariatului” îi obsedează și nu mai văd suferința țării lor, care-i hrănește la sânul ei și le tolerează nebuniile lor copilărești.

Myr

(„Lanterna”, Anul I, 30 iunie 1919)

14

VREM DREPTATE !

Uriășele evenimente mondiale au târât cu ele în tranșeele troglodite și neamul românesc care a intervenit cu forța și autoritatea lui europeană pentru triumful libertății și al onoarei.

Prin desfășurarea pe câmpiile bătăliilor a avântului războinic impetuos, românii au câștigat cu jertfe fără de număr triumful umanității.

Și astăzi Conferința generală a păcii care a venit să consfințească tratatul general al înfrățirii popoarelor a fost chemată să asigure și noile noastre frontiere și să consfințească în analele istoriei lumii România Mare, făurită prin eforturile și sacrificiile eroilor de la Jiu, Neajlov, Oituz și Mărășești.

Care nu ne-a fost însă decepția când am văzut cu ochii plini de lacrimi că România nouă și Mare, România unui popor de 14 milioane de ostași, care a purtat pe umeri atâtea secole lanțurile teroarei și care așteaptă să semneze un pergament etern de onoare și de dreptate, astăzi este pusă la Conferința păcii în fața unei nedreptăți strigătoare la cer.

Știrbirea suveranității naționale, nesocotirea revendicărilor noastre teritoriale și robirea economică, iată în trei linii generale condițiile stipulate în hrisovul de pace pe care ni se propune să-l semnăm.

Greșelile Consiliului de patru nu-și găsesc nici un fel de explicație ori cât am căuta să găsim cauzele adânci ale acestei atitudini de ostilitate vădită. Căci a pune astfel de condițiuni aproape umilitoare unui aliat credincios, care a intrat de bună voie în lupta uriașă pentru triumful umanității, care a urcat drumul calvarului sângerând din mii de răni, suferind toate umilințele unuia din cei mai înverșunați dintre adversari, acesta s-o califice fiecare cum va voi, noi însă îi zicem: ingraturitate.

Ceea ce ne surprinde însă pe toți este faptul că atitudinea Consiliului de patru nu corespunde nici atitudinii presei și nici simțămintelor opiniei publice din țările aliate.

Astfel d. Pené d'Arail publică în ziarul francez «Le Gauloise» un articol foarte vehement la adresa celor care sunt chemați astăzi să decidă de soarta lumii. „Nu cu vorbe, – spune d-sa, – se va achita Conferința păcii față de un popor care și-a mărturisit simpatia către Franța cu atâta curaj și cu atâta fidelitate. A venit momentul ca să recunoaștem din tot sufletul serviciile pe care România ni le-a adus, înfruntând toate lipsurile, toate suferințele și toate sacrificiile pe care o națiune este capabilă să le suporte când se simte părăsită.

„Dacă Conferința ar fi lăsat mâna liberă generalilor noștri, suntem siguri că România în clipa actuală, ar fi fost la adăpostul pericolului care o amenință [...].

Apoi continuând, d-sa spune că aliații au nesocotit chiar propriile interese când s-a neglijat a se încuraja mișcătoarea însuflețire a românilor în favoarea lor.

Prin hotărârea de a se suspenda operațiile armatelor românești contra Ungariei, Consiliul de patru a comis o greșeală de neiertat și care a compromis situația incomparabilă pe care Franța și-o câștigase în România prin strălucirea geniului său intelectual și prestigiului gloriei sale seculare.

Și termină astfel:

«Astăzi depinde numai de deciziunile ce vom lua ca să ne mai putem recâștiga încrederea celor mai credincioși aliați ai noștri din Orient.

Să nu trecem dar cu vederea această ocazie neașteptată care ni se oferă, de a ne asigura în cetatea Balkanilor poziția de o valoare neprețuită pe viitor».

*

Din toate colțurile hotarelor noastre firești se ridică astăzi un singur glas: Vrem dreptate!

Sângele viteaz și generos vărsat pe altarul patriei cere astăzi realizarea integrală a aspirațiilor noastre etnice.

Gândul nostru se întoarce cu evlavie către morții glorioși, – eroii căzuți cu cinste pe câmpurile de luptă, ei care sunt de drept făuritorii noilor hotare a Marii României.

Lor le datorăm izbânda deplină a românismului, către ei se cuvine să ne plecăm gândul cu recunoștință și pietate. Totuși noi încă avem încredere în chemarea noastră, – în destinul ce ni s-a hărăzit, – căci vitalitatea rasei noastre este atât de viguros înzestrată pentru izbândă și nu credem că aliații vor menține deciziunile Consiliului celor patru, nesocotind astfel dreptatea sfintei noastre cauze.

Ad hoc

(„Lanternă”, Anul I, 14 iulie 1919)

15 MINORITĂȚILE

Desigur că pe teritoriul hotărât al unei națiuni determinate, se poate pretinde într-un moment dat ca toți locuitorii să trăiască într-o cât mai mare egalitate de drepturi, și într-o cât mai egală oblăduire și administrare a persoanelor și bunurilor lor.

Evenimente mari duc, în mod neîndoios la satisfacerea cât mai pronunțată a unor dezidente de ordin general care din dezbaterea opiniei publice trece de-a dreptul în alcătuiri legislative cu caracter de [...], egalizare.

Din războiul cel mare ne-am ales cu trei „legiuiri” de felul celor mai sus pomenite, de o egală valoare din punct de vedere al încercării de egalizarea drepturilor mulțumirii românești, legea împrumutării, reforma electorală a votului universal și împământarea străinilor.

Desigur că vor veni alte munci ulterioare cu un și mai pronunțat limbaj de egalizare.

Dar dintr-un teritoriu determinat se poate pretinde egalitatea cât mai mare, cât mai perfectă între locuitorii aceluiași teritoriu, de bună seamă însă că este inadmisibil ca unii locuitori străini de majoritatea nației, în afară de drepturile ce le sunt acordate prin legile țării unde trăiesc, să fie protejuiți și de o altă autoritate externă oricare ar fi și oricum s-ar numi ea, pentru ca pe temeiul unor ficțiuni înălțate la rang de principii, fără reciprocitate și brutal să te trezești că străinul este mai avantajat decât naționalul țării.

Aceasta nu se poate pentru că:

1) Se știrbește suveranitatea statului și i se poate prevedea sfărâmarea.

2) Străinul din minorități are dreptul să plece ibi ubi bene.

Ion Papazopol
(„Rezervistul”, Anul I, 21 iulie 1919)

16 EVENIMENTELE

Furia dementă a fiarelor tiranice nu s-a potolit încă... Lanurile fertile dezrobite, mormintele eroilor pe care au crescut florile biruinței, astăzi stau din nou sub amenințarea vulturilor negri care caută iarăși carne fragedă și sânge proaspăt... Comunicatele care ne sosesc, vorbesc de lupte extrem de violente care se dau dealungul Tisei:

Frontul de Vest: Ungurii au atacat cu înverșunare posturile noastre de acoperire pe întreg frontul Tisei. Lupte crâncene sunt în curs la Tymar, Rakamaz, Tisa, Dob, Tisa Doda, Szabolcs, Tisa Ezar, Gura Crișului, Mindszent. Și în legătură cu aceste atacuri ale ungarilor, ziarul vienez: „Neues Wiener Tagblatt”, scrie următoarele: Guvernul ungar al sfaturilor, a hotărât o ofensivă în contra României. Această deciziune a fost luată după cererea lui Bella Kuhn în cursul unei conferințe a comisarilor poporului, care toți au aprobat punctul său de vedere. Comandantul suprem Boehm fiind de altă părere și-a depus comandamentul. Noi nu știm ce comentarii am putea să mai facem asupra acestei atitudini ungurești, când pe de-o parte delegații unguri se plimbă ca într-o vilegiatură la Saint-Germain așteptând să li se remită ultimele clauze ale tratatului de pace și pe de altă parte armatele lor nu respectă deloc condițiile armistițiului continuând cu înverșunare luptele cu trupele noastre. Firește că știrile acestea care ne sosesc prin chiar comunicatul oficial, subliniază și mai mult greșelile Conferinței păcii. După greșeala aliaților de a admite discuțiuni cu sovietul bolșevic a lui Bella Kuhn, vin astăzi atacurile mișelești ale maghiarilor contra armatelor românești. Și în timp ce clauzele militare ale tratatului de pace limitează armatei austriece la 30.000 oameni, în care ar intra ofițeri și trupa, în timp ce aliații au dat asigurări delegaților noștri la Conferință că nu vom mai avea de ce să ne temem din partea ungarilor, întru cât întreaga lor armată ar fi fost demobilizată, iată că încă odată mai mult, desfășurarea evenimentelor a venit să confirme greșelile celor mari...

Așa dar! Cu toate sacrificiile noastre pe care astăzi suntem iarăși nevoiți să le adăugăm celor dinainte, temeinicia drepturilor

românești nu pare încă nici acum a fi recunoscută de cei care dispun astăzi la Conferința păcii de soarta noastră. În legătură cu situația de astăzi, ziarul belgian: „La Nation belge” scrie: Românii n-au sfârșit nici astăzi războiul. Deși mor de foame și n-au de nici unele, ei continuă să se bată și contra bolșevicilor ruși și contra ungarilor; fără să se plângă, fără să facă paradă de suferințele lor. Trădată odată de ruși, România s-a ridicat de data asta ca și o lupoaică ce și-ar apăra puii, gata să se răzbune, gata să-și arate până la sfârșit fidelitatea sa către aliați. Și un alt ziar francez: „La France” după ce vorbește de nedreptățile făcute la Conferința României căreia i s-a răpit jumătate din Banat, adică cea mai frumoasă și cea mai bogată din provinciile pe care o revendică, după ce protestează cu energie contra sfatului ce ni s-a dat de a ceda Bulgariei învinse o parte din Dobrogea sudică și după ce vorbește de încercarea de a ni se știrbi suveranitatea națională prin controlul principalelor state asupra soartei minorităților etnice [...], zisul ziar încheie astfel: În fața acestor lucruri, se înțelege de la sine că d. Brătianu nu poate să-și ia răspunderea unui asemenea tratat, nici ca om politic, nici ca șef de partid, nici ca șef de guvern.

În fața acestor evenimente guvernul nostru și-a hotărât definitiv atitudinea lui față de Conferința păcii. Astfel a și fost trimis la Paris un curier diplomatic care duce acolo ultima noastră protestare împotriva tratatului de pace.

Care va fi acum noua atitudine a celor de la Conferința păcii, nu putem ști. Ceea ce știm însă, e că-n țara lui Bella Kuhn a fost întronată teroarea. Miile de greviști cer pretutindeni pâine. Toate orașele fostei monarhii habsburgice sunt în fierbere, nimeni nu mai știe ce vrea.

Dar dacă ieri aliații noștri nu ne-au lăsat să punem ordine acolo unde nebunia a cuprins pe cei ce voiau să dicteze pacea lumii, astăzi noi chiar contra dorinței celor de la Paris, vom și cu mâna pe armă și cu gândul fierbinte la Dumnezeu să ducem lupta pentru cinstea steagului nostru, dezrobind pământul nostru strămoșesc pe care vrem să-l avem în hotarele lui firești.

Ad hoc

(„Lanterna”, Anul I, 28 iulie 1919)

ARTICOLUL 5 SAU DREPTURILE MINORITĂȚILOR CONFESIONALE

Constituția actuală are două dispozițiuni relative la credințele religioase ale locuitorilor după teritoriul României; art. 5: Românii se bucură de libertatea conștiinței etc. și art. 21 care dispune: «Libertatea conștiinței este absolută. Libertatea tuturor cultelor este garantată, întru-cât însă celebranții lor nu aduc o atingere a ordinii publice sau bunelor moravuri».

Din punct de vedere al faptelor și-al dispozițiunilor legale în ființă, protecțiunea minorităților confesionale este un non sens, pentru următoarele două considerațiuni. Până în prezent chiar de la data constituțiunii noastre, nu este la cunoștința mea vreo plângere a celor interesați – în special evreii că ar fi fost împiedicați vreodată de a-și exercita cultul în toată libertatea. Acolo unde nu există vexațiune, nu este prin urmare necesitate de măsuri ocrotitoare. Dacă acel de o religie alta decât cea ortodoxă aparține unui alt neam, adică face parte din acele popoare cari, deși neromâni, vor fi alipite României cu noile teritorii, i se va aplica dispozițiunile din art. 5 al tratatului cu Austria relativ la drepturile minorităților etnice, și, fiind ocrotit de aceste garanții, numai este nevoie de garanție suplimentară pentru faptul că el este de o altă religie, protestantă, mozaică, catolică etc.

Această pretinsă protecție a drepturilor minorităților confesionale, are deci la bază o altă cauză decât aceea izvorâtă dintr-o necesitate confesională sau dintr-o jignire a sentimentului religios.

Prin această pretinsă ocrotire Conferința păcii are în realitate de scop să rezolve chestiunea evreiască din România Mică.

Cu privire la această chestiune, măsura este iarăși inutilă, și, fiind inutilă, nu-i rămâne decât caracterul profund vexatoriu al unei intervenții străine în afacerile interne de data aceasta ale României Mari.

În ce privește, situația cetățenească a evreilor băștinași, care după vechile așezăminte românești, nu aveau exercițiunile drepturilor politice, ea a fost rezolvată prin legea relativă la declararea

de cetățenie și de supușenie română ca fiecare evreu din România, are dreptul să facă, pentru a fi considerat drept cetățean român. Aceasta ca o consecință logică a faptului că evreii din teritoriile alipite – care aveau acolo drepturi politice – trebuind a fi considerați ca cetățeni ai statului român, cu drepturi politice, complete, nu se puteau admite în fapt ca să se facă o deosebire între ei și cei băștinași din vechea Românie, în defavoarea acestora din urmă. Era deci pentru noi o necesitate socială și de stat ca să se rezolve această chestiune din propria noastră inițiativă, ceea ce am și făcut. În tratatul de pace, se pot insera clauze prin care România, să-și ia angajamentul a desăvârși complet această operă, dacă ea reprezintă imperfecțiuni, având semnatarii garanția iscăliturii statului român a României Mari.

De aici însă până la faptul instituirii unui control permanent al altora asupra vieții noastre de stat, asupra relațiilor de toate zilele dintre cetățenii de confesiuni diferite este un abis și această măsură nu se poate justifica prin nici o altă considerațiune, decât prin aceea că cei de confesiune mozaică înțeleg să se pună deasupra masei întregi a poporului român și această confesiune să creeze în lume un fel de tribunal care să fie arbitrul întregii vieți sociale așezată pe temeliile clădite pe rezultatele războiului. Pretențiune atât de extraordinară și cu consecințe atât de funeste pentru libera dezvoltare a poporului în viitor, încât, după o matură chibzuință, și față cu pericolele ce se întrevăd, nu știu dacă însăși susținătorii din umbră ai acestor teorii, nu vor fi siliți să renunțe la pretențiunile lor.

D. Dimitrescu

(„Îndreptarea Prahovei”, 4 august 1919)

18 ZILE DE GLORIE

După marile bătălii de la Oituz, Mărăști și Mărășești consfințite prin completa înfrângere a hoardelor lui Mackensen, astăzi descendenții aceluiași legionar roman, au arătat același devotament și abnegație.

Atacați mișelește, în contradicție cu dispozițiile armistițiului de pace, de către armatele roșii ale comunistului Bella Kuhn – ostașii noștri glorioși au făcut zid în fața avalanșei dușmane punând stavilă înaintării lor și trecând impetuoși la atac, i-au aruncat peste apele Tisei, și hotărâți de a distruge pentru totdeauna izvorul de lacrimi și sânge au înaintat pe întregul front spre reședința acelor care de atâția ani au organizat măcelurile îngrozitoare în fața cărora omenirea a avut să sângereze din mii de răni.

Acolo la Budapesta faldurile tricolorului românesc vor fâlfâi biruitoare, iar fanfarele ostașilor noștri vor cânta marșul funebru care va rămâne sumbru și tragic, ultimul cântec, dedicat celor ce nu mai sunt. Acei care și-au călcat cuvântul, acei care au voit să sfideze umanitatea cu nesfârșitul lor cortegiu de crime, acei care au aruncat ruina și jaful pretutindeni vor trebui să fie pedepsiți fără nici un sentiment de milă.

Și după ritmul prelung al fanfarei de înmormântare cu ecouri tulburi și dureroase, văzduhul va tremura iar acordurile armonioase ale cântecelor de biruință, biruința umanității asupra forței oarbe.

Armatele lui Bella Kuhn au început la 20 iulie o viguroasă ofensivă contra Românilor, cu șapte divizii de infanterie și mai multe detașamente de cavalerie, în total vreo nouă divizii. În cursul luptelor din primele zile avantposturile române au fost forțate a se retrage câțiva kilometri, ungurii reușind să treacă Tisa în mai multe puncte în regiunea Szolnock. În sectorul de nord, extrem de violente atacuri ungurești au fost respinse cu mari pierderi. Sosind rezerve de trupe după un contraatac violent o divizie a noastră formată în majoritate din regimente de vânători, au reluat Hodmetzo-Vasarhely. În aceste lupte maghiarii au lăsat pe teren 4000 de morți.

Luptele s-au succedat tot mai crâncene și înfrângând rezistența ungarilor, armatele noastre au trecut Tisa punând stăpânire pe aproape întreg malul drept, iar o coloană înaintează spre Budapesta.

Știrile sosite până în prezent spun că ele sunt numai la câțiva km de orașul în care ostașii noștri ar fi pătruns încă de mult dacă consiliul suprem interaliat nu s-ar fi opus.

Și întreaga presă franceză este unanimă în a recunoaște că toată această acțiune a ungarilor se datorește numai greșelii aliaților care au interzis românilor înaintarea spre Budapesta dând mai multă crezare bolșevicilor lui Bella Kuhn, cu care au găsit chiar că trebuie să stea să discute la un moment dat.

Astfel „L’Echo de Paris” scrie: „...Ar trebui ca Consiliul suprem interaliat să înțeleagă că îndrăzneala din ce în ce mai mare a lui Bella Kuhn, nu este decât consecința bunăvoinței cu care prea mult ne-am purtat față de ei și că a sosit momentul, pentru a vorbi cu Wilson de-a întrebuița forța până la exagerare!”...

*

De aceea azi. Gândul nostru se îndreaptă către soldații și ofițerii care în luptele sângeroase, cu jertfe mari au știut să pună stavilă puhoiului sălbatic de hiene care vreau să pătrundă iarăși pe pământul nostru dezrobit și le trimitem prinosul respectului nostru, iar pe mormintele eroilor care au căzut pe câmpul de onoare să vărsăm o lacrimă fierbinte și să le zicem:

Sit vobis terra levis!...

Ad hoc

(„Lanterna”, Anul I, 4 august 1919)

19 TRĂIASCĂ ARMATA

Oricât de mari ar fi fost eforturile neamului românesc, – care în 1916 a intrat de bună voie în lupta pe care umanitatea a dus-o împotriva forței oarbe – totuși biruința noastră nu ar fi fost câștigată dacă n-am fi avut o armată bine disciplinată și bine organizată. Armata este aceea care în luptele glorioase de la Jiu, Neajlov, Mărăști, Mărășești și acum la Tisa a semănat atâta sânge viteaz și atâta glorie, care a stârnit admirația puternicilor noștri aliați din apusul Europei.

Basarabiei, Bucovinei și Ardealului ea le-a dat tot sprijinul ce li se putea da, ajutându-le ca să ne putem contopi cu toții în hotarele noastre firești.

Suferința, martirul, temnițele și torturile maghiare s-au prăbușit în fața eroismului „invincibilei noastre armate”.

Apărarea militară a patriei noastre în conformația vechiului regat se putea face foarte greu, ca să nu zicem că era chiar imposibilă.

Astăzi însă ostașii Marelui Ferdinand I în lupte eroice reconstituind hotarele străvechi de la Nistru și până la Tisa, de la Dunăre la Mare și în Nordul Bucovinei, ei au făurit vechea cetate uriașă care este o fortăreață inexpugnabilă.

Pe lângă înfăptuirea visului nostru milenar, armata noastră a contribuit și ea, la triumful onoarei și izbânda libertății.

Forța vitală a rasei noastre atât de bine înzestrată și calitățile morale ale poporului nostru, vor crea energii noi și puternice voințe țării. E o imposibilitate ca acum prin întregirea hotarelor noastre să nu se nască și o forță care să creeze și să organizeze.

Noi oameni, personalități puternice, individualități care să creeze, vor apare pe orizontul nostru istoric...

Să avem încredere – în chemarea noastră, în destinul care și în trecut ne-a purtat de grijă, căci în viitor vom fi înzestrați cu oameni de care vom avea nevoie.

Iar noi se cade să ne plecăm gândul și genunchii cu pietate și recunoștință către ostașii căzuți ieri la Mărăști și Mărășești și astăzi la Tisa – care au adus izbânda deplină a unității trupesti și sufletești a românismului, punând capăt pericolului bolșevist al trupelor roșii ale comunistului Bella Kuhn și într-un singur glas să strigăm:

Trăiască armata !

Ad hoc

(„Lanterna”, Anul I, 11 august 1919)

20 ALIAȚII ȘI ROMÂNIA

Atitudinea celor de la Conferința păcii de a nesocoti justele revendicări românești – pare a se menține încă, cu toate marile jertfe avute în luptele pentru dărâmarea zidului bolșevic de

la Budapesta, – care au pus capăt nebuniei ce primejduia chiar pacea generală a Europei.

Această linie de conduită pe care aliații o păstrează fără nici o oscilare, nesocotind drepturile învingătorilor și favorizând pe învinși, nu-și poate găsi nici un fel de justificare.

O astfel de politică de slăbiciune, o astfel de părtinire, șovăire și conciliațiune față de unguri a contribuit mult la mărirea focarului bolșevist de la Pesta care se încuibase adânc în toate straturile populare amenințând să infecteze atmosfera statelor vecine.

Lacrimi multe și sânge fără nici o vină a[u] curs iarăși în fața furtunii bolșevicilor unguri și din nou ostașul Român a învins puhoiul ucigaș ducând mai departe faima gloriei nepieritoare a eroilor de la Mărășești...

*

Presa franceză este unanimă, – cum a spus-o în repetate ori, – în a protesta împotriva încălcării angajamentelor pe care aliații și le-au luat față de noi atunci când intervenția noastră în conflagrația europeană a salvat frontul de vest, – în schimb lăsând pradă călăilor austro-germani două treimi din ogorul pe care strămoșii ni l-au lăsat neatins.

Astfel: „La Liberte”, scrie:

„Sub pretextul că protejează minoritățile etnice și religioase, Antanta vrea să impuie României un tratat a cărui aplicare i-ar știrbi suveranitatea națională. Guvernul român însă nu va scăpa ocazia să accentueze refuzul său de a accepta această tutelă intolerabilă. Aliații nedispunând acolo de trupe, afară de escortele generalilor lor, ei nu-și vor putea impune voința. Armata română rămâne singură stăpână pe situație...”

„Figaro” ocupându-se de atitudinea Consiliului suprem față de România spunea:

„... Cititorii se vor mira desigur împreună cu noi că cei „cinci” în ultima lor manifestare față de România au găsit necesar să păstreze un stil care se dovedise stângaci cu patru zile mai înainte și care a devenit ceva mai mult sau dacă voiți ceva mai puțin.

E neplăcut ca un consiliu care se împodobește cu titlul suprem să adopte un ton care n-are nimic suprem într-nsul și care pare mai degrabă inspirat de un oarecare amor propriu ofensat și de vreo susceptibilitate zadarnică.

Ne găsim în fața inamicilor de o parte și a prietenilor noștri români de alta. Aceasta se uită și mai mult...

Se uită că ridicarea de material de război, de cale ferată și de agricultură – de către români în Ungaria nu este decât exercitarea unui drept de reluare. Pentru ce atunci Conferința îi interzice să porceadă la această operațiune?"

De asemenea spune „Figaro” că dacă bolșevismul s-a putut stabili câțva timp la Budapesta, cauza e că Antanta a fixat de mai multe ori românilor linii de ocupație foarte nepotrivite care lăsau maghiarilor posibilități de acțiune și de agitații de care s-au grăbit să profite.

Se uită iarăși că ungurii au rupt cei dintâi armistițiul atacând liniile românești după ce au săvârșit tot felul de atrocități contra populației latine, căreia i-a ocupat câțva timp teritoriul, conform hotărârii regretabile a Conferinței...

*

Acestea fiind sentimentele opiniei publice și presei franceze față de noi, ne întrebăm atunci: Cei „cinci” ce anume reprezintă? Sunt expresia voinței cui și dacă ei mai pot să hotărască în modul cel mai echitabil destinele tovarășilor latinii din estul Europei care au zguduit avalanșa bolșevică, punând ordine acolo unde nebunia ziselor „gărzi roșii” săvârșea cele mai înfiorătoare monstruozități?!

Așteptăm să vedem finalul acestei urâte comedii din care nu pot trage foloase decât tot acei care până ieri s-au străduit să îngenunche umanitatea.

Ad hoc

(„Lanterna”, Anul I, 1 septembrie 1919)

DOCUMENTE DIN PRESA FRANCEZĂ*

1. Raymond Recouly, *Les revendications de la Roumanie*, „Le Figaro”, 2 février 1919.
2. Denys Cochin, de l'Académie française, *Entre Alliés. Pour la Roumanie*, „Le Figaro”, 15 juin 1919.
3. *Pas de crise roumaine*, „Le Figaro”, 23 juin 1919.
4. *Après la signature. Au Conseil Suprême*, „Le Figaro”, 3 juillet 1919.
5. *Dernière heure. Départ de M. Bratiano*, „Le Figaro”, 3 juillet 1919.
6. *Dans les Balkans. Crise ministérielle en Roumanie*, „Le Temps”, 3 juillet 1919.
7. *Le Départ de M. Bratiano*, „Le Figaro”, 4 juillet 1919.
8. *Le Conseil suprême des alliés. La question de Bessarabie*, „Le Temps”, 4 juillet 1919.
9. *La crise ministérielle en Roumanie*, „Le Figaro”, 5 juillet 1919.
10. *Dans les Balkans. Le général Franchait d'Esperay à Arad*, „Le Temps”, 5 juillet 1919.
11. *Dans les Balkans. Les bolcheviques offrent la Bessarabie aux Roumains*, „Le Temps”, 7 juillet 1919.
12. *Dans les Balkans. Les attaques magyares contre les Roumains*, „Le Temps”, 8 juillet 1919.
13. *Les notes à la Roumanie*, „Le Figaro”, 13 août 1919.
14. Denys Cochin, *Pour la Roumanie*, „Le Figaro”, 21 août 1919.
15. *Les requisitions roumaines. Bucarest, 25 août*, „Le Figaro”, 26 août 1919.
16. *Le plebiscite dans le Banat*, „Le Figaro”, 26 août 1919.
17. *La Roumanie et les Alliés*, „Le Figaro”, 28 août 1919.
18. Robert de Flers, *Les Alliés et la Roumanie: 27 août 1916–27 août 1919*, „Le Figaro”, 29 août 1919.
19. *Lénine demande la paix à la Roumanie*, „Le Figaro”, 29 août 1919.
20. *La Roumanie et les traités. Une question de souveraineté nationale*, „Le Figaro”, 4 septembre 1919.
21. *Envoi d'un mandataire des Alliés*, „Le Figaro”, 4 septembre 1919.

---

* Acolo unde ștergerea cernelii de tipar a făcut ilizibile unele cuvinte, spațiile respective au fost marcate prin paranteze drepte. Am păstrat în general exprimarea și stilul epocii. Am intervenit numai acolo unde acestea difereau mult comparativ cu formele contemporane de exprimare.

22. Raymond Recouly, *La conférence et les roumains*, „Le Figaro”, 5 septembre 1919.
23. *La loyauté roumaine*, „Le Figaro”, 11 septembre 1919.
24. Maxime Girarde, *La signature du Traité*, „Le Figaro”, 11 septembre 1919.
25. *Au tour des traités. La Roumanie et le traité avec l’Autriche*, „Le Figaro”, 25 septembre 1919.
26. *Un note à la Roumanie*, „Le Figaro”, 4 novembre 1919.
27. *Les Alliés et la Roumanie. L’ultimatum du 24 novembre sera publié demain*, „La Presse de Paris”, 30 novembre 1919.
28. *Les messages du roi Ferdinand*, „Le Temps”, 1 décembre 1919.
29. *L’ultimatum à la Roumanie*, „Le Figaro”, 2 décembre 1919.
30. *Autour des traités. La Roumanie et le Conseil suprême*, „Le Figaro”, 4 décembre 1919.
31. *Les modifications au traité des minorités*, „Le Figaro”, 5 décembre 1919.
32. *La Roumanie et le traité autrichien*, „Le Figaro”, 8 décembre 1919.
33. *Le réponse de la Hongrie*, „Le Figaro”, 8 décembre 1919.
34. *Le Cabinet roumain. Bucarest, 9 décembre*, „Le Figaro”, 10 décembre 1919.
35. *La signature roumaine*, „Le Figaro”, 10 décembre 1919.
35. H. G., *La signature roumaine*, „Le Figaro”, 11 décembre 1919.
37. *La signature de la paix avec la Hongrie*, „La Croix”, 4 juin 1920.
38. *Le règlement de la paix. La signature de la paix avec la Hongrie*, „Le Temps”, 4 juin 1920.
39. Fernand Rigny, *Le Traité de Trianon*, „Le Figaro”, 5 juin 1920.
40. *En Hongrie. L’accueil fait au traité. Budapest, 4 juin*, „Le Figaro”, 5 juin 1920.
41. Stephane Lauxanne (?), *Liquidation. Le traité avec la Hongrie est signé. De 24 millions d’habitants elle est réduite à 8 millions*, „Le Matin”, 5 juin 1920.
42. *Dernières nouvelles. Le règlement de la paix. Signature de la traité de paix avec la Hongrie*, „Le Temps”, 5 juin 1920.
43. *Le règlement de la paix. Signature de la paix avec la Hongrie*, „Le Temps”, 6 juin 1920.
44. *La journée*, „La Croix”, 6–7 juin 1920.
45. *Paris, le 28 octobre 1920. La journée*, „La Croix”, 29 octobre 1920.

46. *L'attribution de la Bessarabie à la Roumanie*, „La Croix”, 29 octobre 1920.

47. *Remise de la Bessarabie à la Roumanie*, „Le Figaro”, 29 octobre 1920.

1

LES REVENDICATIONS DE LA ROUMANIE

M. Bratiano, président du Conseil roumain a exposé, hier, a la Conférence, avec une chaleur éloquente et une abondance d'arguments qui ont fait, m'assure-t-on bonne impression sur son auditoire, les revendications de la Roumanie. Il a basé ses demandes sur les promesses formelles faites par l'Entente à son pays au moment de son entrée en guerre et sur des raisons ethnographiques.

En ce qui concerne le Banat on sait sur quoi porte le différend qui sépare Serbes et Roumains. Le Banat prétendent ceux-ci, outre que le traité de 1916 leur en reconnaît explicitement la possession, constitue et a toujours constitué un tout qui ne saurait être divisé. Le Danube, d'autre part, qui est une frontière très forte, forme une limite tout indiquée. Et, enfin, les Roumains y sont en majorité.

Les Serbes objectent à cela que le traité de 1916, sur lequel ils n'ont pas été consultés et qui ne leur a point été communiqué est pour eux comme s'il n'était pas ; que si, dans l'ensemble du Banat, les Roumains sont effectivement plus nombreux que les Serbes, l'un des deux comités en litige, celui de Torontal, compte deux fois et demi plus de Serbes que de Roumains; qu'enfin, il est pour eux d'un intérêt primordial de ne pas laisser un nouvel occupant prendre pied sur l'autre rive du Danube, juste en face de Belgrade, leur capitale.

Ces prétentions, on le voit, paraissent tout à fait contradictoires. Les deux thèses se heurtent nettement. Mais, ainsi que je le disais hier, il est impossible, étant donné l'importance de cet héritage, un peu inespéré pour les uns comme pour les autres, que les héritiers ne finissent pas par se mettre d'accord. S'ils n'y parvenaient point d'eux-mêmes, la Conférence aurait à les départager, par l'organisation d'un plébiscite, en tenant compte avant tout des désirs des habitants.

Les Roumains demandent la Transylvanie ainsi que les autres territoires hongrois ou leurs compatriotes sont en majorité. La frontière qu'ils revendiquent suit, d'une manière générale, la Theiss jusque vers les Carpathes. Leurs troupes n'occupent, à l'heure actuelle, qu'une partie de ces territoires. Ils voudraient que les Alliés leur permettent de les occuper en totalité. Ils se plaignent en effet que dans certaines grandes villes, à Arad notamment, les Hongrois, furieux de sentir le pays à la veille de leur échapper, font ce qu'ils peuvent pour y développer la propagande bolchevique.

Après la Transylvanie, ils revendiquent la Bukovine, ou ici encore, la supériorité numérique est, pour eux. La Bessarabie, enfin, à la suite de la Révolution russe, s'est librement donnée à la Roumanie. On sait que cette province, peuplée en majorité de Roumains, avait été autrefois rattachée à la Moldavie et que les Roumains se sont toujours plaints avec amertume qu'elle leur ait été injustement ravie par les Russes, après la guerre de 1877.

Telles sont en gros ces revendications roumaines dont l'importance apparaît à tous les yeux. La Roumanie doublera, ou presque, son territoire et sa population.

Les Alliés ont tout intérêt à ce qu'il se constitue dans cette Europe orientale, par ailleurs si agitée, si bouillonnante et si chaotique, une nation aussi forte, aussi florissante que possible et qui représente là un principe d'ordre et de tranquillité.

L'Europe a besoin avant tout de paix et de pain. Or, la Roumanie était, avant la guerre, un des greniers de l'Europe. Elle le redeviendra très prochainement.

N'oublions pas, enfin, qu'il n'est pas de pays au monde où les sympathies pour la France soient plus ardentes et plus sincères; un pays plus étroitement lié au nôtre par une infinité de liens matériels et moraux. Notre influence, qui était déjà considérable, ne fera que s'y développer, et c'est pourquoi cet agrandissement de la Roumanie, en même temps qu'il sert l'intérêt de la paix et de l'ordre, sert dans une égale mesure les intérêts français !

Raymond Racouly

(*"Le Figaro"*, 2 février 1919)

2

ENTRE ALLIES POUR LA ROUMANIE

Quand, en 1915, confiants en l'avenir après la victoire de la Marne, mais voyant se prolonger l'horreur de la guerre, nous vîmes arriver à Paris M. Diamandi, député roumain, et M. le professeur Cantacuzene, ce fut une joie et une espérance.

Invités à des réunions par mon éminent confrère de l'Institut Lacour-Gayet, ils ne cachaient pas leur ardent désir d'entraîner leur patrie à la suite des Alliés. Ils rappelaient leur origine latine et en étaient fiers. Les siècles d'oppression musulmane n'avaient point effacé, chez ces descendants des colons de la Rome antique, les caractères de la race, pas plus qu'ils ne l'avaient fait chez les Grecs. Les invasions fréquentes ne les avaient pas découragés. „Mon père, me disait un jour M. Bratiano, demandait à son grand-père pourquoi il avait bâti la maison familiale si petite. – Elle est assez grande, répondit le vieillard ayant toute chance d'être détruite par des envahisseurs avant vingt ans.” Il répondait comme Socrate, mais pour d'autres raisons.

Notre hôte me disait aussi: „Nous sommes Latins de langage, au point de pouvoir soutenir une conversation avec des [...]. L'ancien esprit de notre race a été réveillé par la visite des Français émigrés du temps de votre Révolution et devenus chez nous précepteurs, secrétaires, régisseurs. Sous Napoléon Ier, le passage du général Sebastiani, allant à Constantinople, laissa une profonde impression. Votre guerre de Crimée devint le signal de notre indépendance. Le traité de Paris, en 1856, constitua les principautés danubiennes en Etat moderne. Après 1866, la Roumanie, union de la Moldavie et de la Valachie, ne tenait plus à l'empire turc que par le paiement d'un tribut. Les enfants de nos meilleures familles allaient, depuis trente ans déjà, faire leurs études en France.”

En effet, ceux d'entre nous qui ont suivi avant 1870 les cours de Louis-Le Grand ou de Bonaparte se souviennent de camarades Roumains, assez nombreux, et des couronnes remportées au concours général par l'élève Lahovary. „Nous sommes, me disait un député roumain, des Latins de votre espèce, étant formés

plus encore à l'école de Racine et de Voltaire qu'à celle de Virgile et de Cicéron".

La nouvelle nation prit parti pour les Russes quand, en 1870, ils firent la guerre à la Turquie. Le grand duc Nicolas, père du généralissime de 1915, ne réclamait d'abord que le libre passage: il implora du secours quand ses troupes trouvèrent un rude obstacle devant Plevna; le secours fut vaillamment fourni par les Roumains, dont la petite armée se couvrit de gloire. Mais les promesses faites alors ne furent pas tenues. La Roumanie avait lieu de compter sur un agrandissement. Le traité de Berlin ne lui offrit qu'un échange: la Dobroudja concédée à la place de la Bessarabie qui lui appartenait et lui fut reprise. Inquiète et justement mecontente, elle accepta une alliance – mais purement défensive – avec l'Allemagne.

*

**

C'est cette alliance que l'Allemagne, changeant les rôles, voulait faire tourner à son propre profit en 1915. Comme les Russes l'avaient fait au temps de Plevna, les Allemands appelaient impérieusement à leur aide la nation à laquelle ils avaient promis leur protection!

L'effet fut contraire à ce qu'ils attendaient. Sans se départir encore de la neutralité, la Roumanie savait marquer ses préférences. Elle offrait libre cours par le Danube aux vivres et aux munitions envoyés de Russie chez les Serbes. Mais elle refusait le passage aux munitions allemandes expédiées aux Turcs.

Enfin, en août 1916, après un traité d'alliance et une convention militaire, la guerre fut déclarée à l'ennemi commun.

Les promesses faites par la Roumanie ont été noblement tenues et les services rendus considérables. Les divisions prélevées par l'ennemi sur ses différents fronts ou sur ses réserves accoururent plus nombreuses que nos états-majors l'avaient prévu. De notre cote, le concours promis en munitions, avions, artillerie lourde arriva en retard. La distance était longue, les routes détournées, la position centrale à l'avantage de l'ennemi.

Il s'approcha de Bucarest, par l'est, franchissant le col de la Tour Rouge; Mackensen arriva par le Sud, venant de Bulgarie; et la capitale, attaquée de deux parts, fut perdue. Mais, après une retraite héroïque, les Roumains, auxquels de nombreux officiers Français, leurs compagnons d'armes, ont rendu un éclatant témoignage, arrêtaient la marche en avant des Allemands.

Quelques mois se passèrent; les divisions se reformèrent avec l'aide dévouée et les conseils de la mission française; l'armement fut complété. En juillet 1917, l'armée roumaine se remettait en marche avec les plus belles chances de succès, quand le général russe Tcherbatcheff reçut de Kerenski l'ordre d'avoir à faire défection. Désespéré, il voulait passer outre; mais les soviets militaires avaient reçu avant lui la fatale dépêche.

Une nouvelle catastrophe fondit alors sur le vaillant peuple. Cependant, à Maracesti, une seconde fois, l'armée arrêta nettement la contre-offensive de Mackensen. Les soldats du roi Ferdinand portaient les casques bleus, envoyés de chez nous. Et les voyant si braves, les Allemands s'écriaient: „Ce sont des Français !”

*

**

Après la paix de Brest-Litovsk et l'occupation de l'Ukraine par les Allemands, la résistance de la Roumanie, entourée de toutes parts, devint impossible.

Le ministère Marghiloman, imposé par l'Allemagne, remplaça et mit en accusation le ministère patriote de M. Bratiano. Des élections s'étaient faites, – dans quelles conditions? On le devine. Et la nouvelle Chambre accepta un traité de paix au bas duquel le roi Ferdinand ne voulut jamais apposer sa signature.

Ces mauvais temps sont passés. La Bessarabie à l'Est, la Bukovine au Nord, à l'Ouest la Transylvanie jusqu'à Debreczen et Szegedin, pays peuplés de Roumains en majorité ou ayant appartenu à l'ancienne principauté de Moldavie, vont être unies au royaume. Ses deux bras étendus, l'un vers la Pologne, l'autre vers la Hongrie, ne suffiront pas à enserrer les provinces conquises.

Sa forme était celle d'une besace: elle va se dessiner sur la carte d'Europe comme une vaste circonférence.

Le Banat de Temesvar est compris dans ses limites nouvelles; et la Serbie a aussi des vues, au moins sur la partie voisine de Belgrad. Des conventions militaires, et sans doute aussi des avantages territoriaux, aux dépens de la province bulgare de Vidin, pourront, il faut l'espérer, mettre les deux parties d'accord, et satisfaire les Serbes, dont les alliés se garderont bien de négliger les droits.

Mais ce n'est pas seulement la reconnaissance, c'est le souci de l'équilibre et de la paix future qui les portera à vouloir l'existence d'une grande et puissante Roumanie.

Par les frontières communes de la Galicie et de la Bukovine, la Roumanie et la Pologne, soudées l'une à l'autre, vont former une nouvelle Mittel Europa dévouée à la cause et aux idées des Alliés. Tout contraire à la Mittel Europa d'avant 1914, qui ne contenait que des menaces de guerre, cette nouvelle union, formée par la volonté des peuples et secondée par nos victoires, apportera à l'ensemble de l'Europe des assurances de paix, d'ordre et de liberté.

Denys Cochin,
de l'Académie française
(„Le Figaro”, 15 juin 1919)

3

PAS DE CRISE ROUMAINE

Des informations reçues de Zurich annonçaient, hier, que le gouvernement Bratiano serait virtuellement démissionnaire à la suite de manifestation organisées par le parti ouvrier et par le parti conservateur démocrate. A la délégation roumaine on déclare que cette nouvelle est inexacte. D'après les derniers renseignements, les agitations des travailleurs ont complètement cessé. Le cabinet n'est nullement menacé à cause de sa politique intérieure.

Par contre, certaines difficultés relevant du domaine de la politique extérieure pourraient empêcher le cabinet actuel de conserver la pouvoir. On se rappelle que M. Bratiano, après avoir fait, par écrit, ses réserves à la Conférence au sujet de la protection des minorités ethniques par les quatre grandes puissances, a consulté à ce sujet ses collègues de Bucarest. Aucune décision n'a été encore prise.

(„Le Figaro”, 23 juin 1919)

4

APRES LA SIGNATURE Au Conseil Suprême

[...]

Le Conseil Suprême s'est réuni hier. M. Clémenceau n'y assistait pas. Il était remplacé par M. Tardieu.

La **question de Bessarabie** a occupé presque toute la séance. M. Maklacoï, ambassadeur de Russie, a été entendu d'abord. Il a préconisé une consultation des populations intéressées. Sans s'opposer formellement à cette solution, M. Bratiano, que l'on a entendue ensuite, semble peu favorable au plébiscite qu'il juge superflu, les populations ayant déjà fait connaître leur sentiment. Le Conseil n'a pris encore aucune décision.

(„Le Figaro”, 3 juillet 1919)

5

DERNIERE HEURE Départ de M. Bratiano

M. Bratiano, président du Conseil roumain et premier délégué de la Roumanie à la Conférence de Paix, est parti hier soir, à neuf heures, par le Simplon Express, à la destination de Bucarest.

(„Le Figaro”, 3 juillet 1919)

6
DANS LES BALKANS
Crise ministérielle en Roumanie

M. Bratiano président du Conseil roumain quittera aujourd'hui, mercredi, Paris pour Bucarest.

On peut considérer maintenant que la crise ministérielle roumaine est vraiment ouverte.

(„Le Temps”, 3 juillet 1919)

7
LE DEPART DE M. BRATIANO

Autant par les opinions recueillies dans l'entourage du président du Conseil roumain que par la note que M. Antonesco, ministre de Roumanie à Paris a communiquée à la presse il est aisé de dégager les motifs auxquels obéit M. Bratiano en abandonnant le pouvoir.

Les conditions du traité de paix avec l'Autriche, l'insécurité des frontières tracées, l'obligation faite à la Roumanie d'accepter par avance des stipulations encore indéterminées, en ce qui concerne les prérogatives des minorités et le régime économique, ne permettant guère à M. Bratiano, signataire du traité de 1916, de prendre la responsabilité du nouveau régime politique et territorial qu'on veut appliquer à la Roumanie.

Nous ignorons encore si le roi Ferdinand acceptera la démission de son ministre. La solution de la crise n'apparaît pas comme facile, en ce moment surtout où il n'y a pas de Parlement en Roumanie.

(„Le Figaro”, 4 juillet 1919)

LE CONSEIL SUPREME DES ALLIES

[...]

Le Conseil Suprême des alliés s'est réuni hier après-midi à 3 heure 30 au ministère des Affaire étrangères.

Il a attendu d'abord un expose dé M. Bratiano et de M. Maklacof sur la Bessarabie.

[...]

La question de Bessarabie

Le Conseil Suprême des alliés s'est [...], hier a écouté l'exposé de deux thèse [...], au sujet de la province de Bessarabie.

Cette province qui compte 72% des Roumains et qui après avoir été roumaine jusqu'a 1812, à été russe de 1812 à 1856, partiellement roumaine de 1856 à 1878, est russe de 1878 est revendiquée par la Roumanie.

La thèse ruse exposée hier par M. Maklacof entendu pour la première fois par la Conférence, est que l'acte d'union voté par le Sfatul Tarei, assemblée nationale de la Bessarabie, ne sourait pas des [...] reconnu comme valables, et qu'il est nécessaire d'initier ultérieurement un plébiscite en Bessarabie pour savoir la volonté réelle des populations.

La thèse roumaine exposée par M. Bratiano est au contraire que la consultation populaire qui a eu lieu sont [...], et justifient le rétablissement immédiat et définitif de la Bessarabie à la Roumanie. Le point de vue roumain a été également exposé par M. Mishu.

Le Conseil à également entendu un exposé général de la question fait par M. André Tardieu. Il [...], ultérieurement sur le fond du problème.

On communique à ce sujet [...].

Concernant les informations données par certains journaux, M. Bratiano, président du Conseil roumain n'a jamais été entendu pendant la Conférence [...], avec M. Maklacof et Krupensky partisans de l'union de la Bessarabie à la Russie. Aux suggestions

qui lui avaient été fait à ce sujet M. Bratiano avait répondu que chef d'un gouvernement allié et première délégué d'une puissance [...], il ne lui a pas possible de discuter avec de personnalités sans [...].

(„Le Temps”, 4 juillet 1919)

9

LA CRISE MINISTERIELLE EN ROUMANIE

Nous avons indiqué hier les raisons pour lesquelles M. Bratiano était allé offrir sa démission au roi Ferdinand. Nous avons laissé entendre en même temps que si le Roi acceptait, ainsi qu'il est probable, cette démission, la crise serait difficile à résoudre.

D'après les renseignements que nous avons recueillis hier, il semble que le futur ministère sera avant tout un ministère de concentration. Aucune personnalité de tout premier plan n'en ferait sans doute partie. Il s'agirait plutôt de revenir des [...], volonté, apportent aux diverses groupes politiques, de façon à fournir un cabinet au manière très large, qui achèverait à régler au mieux des intérêts roumains; les questions extérieures encore pendantes et [...], ensuite aux élections. Mais comme les élections ne peuvent naturellement pas avoir lieu [...], que les nouveaux territoires destinés à former la grande Roumanie ne sont pas encore exactement et définitivement délimités.

(„Le Figaro”, 5 juillet 1919)

10

DANS LES BALKANS

Le général Franchait d'Esperay à Arad

Le général Franchait d'Esperay commandant des troupes alliés d'Orient a visité Arad pour remettre aux Roumains cette ville. Le général a été reçu par la population qui a acclamé la France. Il a

refusé de recevoir le maire magyar qui voudrait parler au nom du gouvernement magyar et il a déclaré qu'Arad est à la Roumanie.

Cette mesure qui donne satisfaction aux revendications roumaines est saluée par la presse roumaine avec satisfaction

(„Le Temps”, 5 juillet 1919)

11

DANS LES BALKANS

Les bolcheviques offrent la Bessarabie aux Roumains

Une délégation bolchevique s'est rendu auprès de général roumain commandant le front sur le Dnister pour proposer de la part de Lénine une paix honorable garantissant à la Roumanie la possession intégrale de la Bessarabie. La Roumanie devrait s'engager par contre de ne pas accorder d'appui aux Ukrainiens et aux partisans de [...].

(„Le Temps”, 7 juillet 1919)

12

DANS LES BALKANS

Les attaques magyares contre les Roumains

On [...], de Bucarest à la date de 4 juillet.

La nouvelle attaque hongroise contre les troupes roumaines était [...] par l'état major roumain. Ils savaient que Bella Kuhn n'avait retiré ses troupes de Slovaquie que pour les jeter contre l'armée roumaine et c'est la raison [...], la retrait ordonné par la Conférence de Paris, ce qui l'ont obligé à abandonner.

[...]

Le 28 mai dernier, à Oradea Mare, l'évêque catholique hongrois de comité [...], avait exprimé au Roi de la Roumanie la reconnaissance que ses compatriotes [...] pour l'armée roumaine qui les avait sauvés des violences bolchéviques.

L'opinion des autorités militaires et du gouvernement roumain est que le retrait des troupes roumaines jusqu'à la limite fixée par la Conférence de Paris [...].

(„Le Temps”, 8 juillet 1919)

13 LES NOTES A LA ROUMANIE

Le Conseil suprême avait adressé, la semaine dernière, trois notes au gouvernement roumain. La troisième, lancée le 8 août, était ainsi conçue:

La Conférence de la paix n'a, jusqu'ici, reçu aucune réponse directe du gouvernement roumain. Elle apprend que les généraux roumains refusent d'exécuter les instructions des généraux alliés, et qu'ils ont empêché la publication du télégramme adressé par le président de la Conférence au gouvernement hongrois. Ils autorisent également leurs soldats à piller la propriété privée, réquisitionnent et envoient en Roumanie du bétail et du matériel roulant, et soumettent Budapest à un blocus qui n'est pas nécessaire et affame la ville. Ils détruisent les voies ferrées, en particulier celle qui relie Budapest à Vienne, et, en fait, violent la décision de la Conférence, le droit des puissances alliées et associées, et aussi les lois élémentaires de l'humanité.

Le Conseil suprême apprend en même temps que le gouvernement socialiste hongrois a été renversé par un coup d'Etat, que ses membres ont été arrêtés et qu'il a été remplacé par un autre gouvernement ayant à sa tête l'archiduc Joseph.

La Conférence est obligée de croire que le gouvernement roumain est résolu à [...], la Conférence et à se séparer des puissances alliées et associées. Si la Conférence se trompait sur ce point, elle demande au gouvernement roumain de lui prouver son erreur immédiatement, non pas des paroles, mais par des actes qui démontrèrent publiquement que la Roumanie accepte et est prête à exécuter de bonne foi la politique décidée par la Conférence.

On remarquera le ton particulièrement acerbe de ce document diplomatique. Nous serions fort surpris qu'il fut d'initiative française et nous eussions préféré qu'il eut été remis à M. Bratiano par un autre représentant que celui de la France.

Il n'y a pas lieu de s'étonner en revanche, après avoir lu cette note, que le gouvernement roumain ne fasse pas grande diligence pour y répondre. Sans doute entend-il apporter dans le choix des termes dont il se servira plus de mesure que ne s'est soucié d'en mettre dans la lettre émanée de la Conférence le diplomate qui fut chargé de la rédiger.

Si le Conseil suprême, pour des raisons qui, d'ailleurs n'apparaissent ni bien claires ni bien probantes, estimait nécessaire de présenter à la Roumanie [...], certaines observations du moins était-on en droit d'espérer qu'il le ferait d'une façon plus amicale.

*

**

C'est parmi les Américains que la Roumanie avait trouvé ses plus sévères censeurs. On se rappelle qu'aussitôt connue la nouvelle de l'armistice signé par le commandement roumain, les délégués des Etats-Unis avaient menacé d'interrompre le ravitaillement de la Hongrie comme s'ils craignaient que les Roumains n'en profitassent.

Leur attitude s'est fort heureusement modifiée depuis deux ou trois jours. La presse américaine a adopté un ton beaucoup plus amical, et revient à une appréciation plus juste et plus équitable des événements. On assure que, dans la journée d'hier, cette tendance s'est encore accentuée dans les milieux diplomatiques.

Pour nous, nous demeurons convaincus qu'il n'y avait au fond de tout cela qu'un malentendu, qu'un peu de bonne volonté de part et d'autre doit aisément dissiper.

(„Le Figaro”, 13 août 1919)

14 POUR LA ROUMANIE

S'il est un soldat dont la gloire approche de celle du soldat français, c'est le soldat roumain.

En l'été de 1917, 250.000 Roumains, 700.000 Russes étaient armés pour combattre l'Autriche. Sur l'ordre du Kerensky, les 700.000 Russes firent défection et se mirent à propager l'indiscipline et le désordre. Contre l'attaque formidable, contre le détestable exemple, l'armée roumaine tint bon: le général Grigorescu refusa de la reporter en arrière comme le prescrivaient ses instructions, et, dans un effort héroïque, arrêta l'avance allemande.

"La récente victoire sur la Theiss est la deuxième victoire du soldat roumain contre le bolchevisme" disait, le 18 août, avec juste raison, la *Gazette de Lausanne*, qui a toujours fidèlement défendu la cause de l'Entente.

L'armée de Bela Kun comptait 180.000 hommes, d'après le rapport de la mission américaine; le désarmement des troupes de Mackensen les avait équipées; la campagne contre les Tchéco-Slovaques montrait qu'ils n'étaient pas sans valeur.

Ils sont vaincus. Budapest accueille les Roumains comme des libérateurs. C'est le coup le plus sensible porté au bolchevisme, depuis la naissance de cette anarchie sauvage, et d'invention.

Que devons-nous donc penser, nous, de cette victoire? Quelle peut-être l'attitude des Alliés vis-à-vis de l'allié roumain si fidèle pendant les années terribles, et qui persiste avec tant d'intelligence et de courage à servir, dans la nouvelle Europe, la cause de l'ordre et de la liberté?

Aimons-nous mieux voir renaître à Budapest, avec l'archiduc Joseph, l'esprit magyar, l'esprit aristocratique et allemand des Tisza et des Andrassy?

Avons-nous secondé les Roumains autant que le méritaient leurs intentions et les services rendus? Je ne crois pas, malheureusement, que nous puissions nous accorder ce témoignage.

Sachons reconnaître, par exemple, que la Conférence, prétendant imposer des lois en faveur des minorités, a inutilement

et injustement blessé nos alliés. Ces lois les obligent à respecter les usages des Juifs, à entretenir pour eux des écoles. „Nous n'avons aucune pensée de tyrannie, me disait un éminent ministre roumain. Mais nous sommes un peuple libre et prétendons être maîtres chez nous.”

Il avait raison. Je faisais, en l'entendant, un retour sur nous-mêmes.

J'ai passé une bonne partie de ma carrière à réclamer pour les catholiques, en France, justement ce que la conférence impose ailleurs. Les catholiques paient l'impôt de l'argent et l'impôt du sang. Cependant, il n'est point de budget pour les écoles où la religion est enseignée; point de liberté pour les maîtres qui portent l'habit religieux. J'ai vu un docteur ès sciences, agrégé de l'Université, chassé de sa classe parce qu'il était Frère Mariste et qu'il ne lui plaisait pas de renier la vocation de sa jeunesse; il mourut de chagrin.

J'ai vu de jeunes prêtres, après le long travail que comporte le concours de l'agrégation universitaire, écartés au dernier moment de ce concours, parce qu'ils portaient l'habit des prêtres. Et l'an d'après, ils étaient soldats! J'ai vu le P. Scheil, présenté à l'unanimité par l'Institut et le corps des professeurs pour une chaire au Collège de France, et refusée par le ministre!

J'ai le ferme espoir que la République française victorieuse effacera ces mauvaises traces de luttes intestines, et accordera une égale liberté aux Français qui tous, d'un même élan, ont également servi. Je l'espère; mais j'affirme ici que si des étrangers, même alliés, même amis, se mêlaient de nous imposer l'abrogation de ces lois iniques, ma protestation s'élèverait à côté de celle de M. Combes! Je dirais comme la femme de Sganarelle; „Et s'il me plaît d'être battue?”

J'ai horreur de la tyrannie, mais encore plus horreur de l'intervention étrangère. Combattons les mauvaises lois de toutes nos forces; mais entre nous. Ces opérations-là, comme disent les chimistes, se font en vase close.

Ces pensées me venaient à l'esprit en entendant M. Bratiano parler des vues de la Conférence sur les lois des minorités.

Respectons la liberté d'un peuple qui en fait un grand et noble usage. Et comptons sur lui pour l'avenir de l'Europe.

L'Autriche pouvait tenir un rôle important dans l'équilibre de l'Europe moderne. L'empereur François-Joseph et ses conseillers ont préféré le rôle de serviteurs de l'Allemagne et conduit leur empire à la ruine. Une puissante Roumanie et une puissante Pologne, entre la Mer Noire et la Baltique, assureront un nouvel équilibre. Le peuple français a toujours été l'ami dévoué de la Pologne. Je crois qu'il aura maintenant de grandes raisons de faire des vœux pour la Roumanie.

Denys Cochin,

de l'Académie française
(„Le Figaro”, 21 août 1919)

15 LES REQUISITIONS ROUMAINES Bucarest, 25 août

Pour mieux comprendre les raisons qui ont obligé le gouvernement roumain à procéder à des réquisitions en Hongrie, il convient de rappeler les déclarations faites par le comité Czernin, le 2 avril 1918:

„J'ai obtenu de la Roumanie sur la récolte de l'année passée plus de 70.000 tonnes des céréales. Le surplus de la nouvelle récolte, qui sera partagé entre nous et l'Allemagne, va nous procurer probablement encore 40.000 tonnes de céréales, légumes et fourrage. La Roumanie nous cède 300.000 moutons et 100.000 porcs qui seront livrés maintenant.

On ne doit pas perdre de vue que ces contributions ont été imposées après le traité de Bucarest, alors que, depuis un an et demi déjà les puissances centrales avaient vidè la Roumanie de ses moyens de transports, de son cheptel, de ses denrées alimentaires, de ses meubles, de toutes les machines et installations industrielles, en un mot de tout ce qui était transportable”.

La déclaration du comte Czernin montre dans quelles proportions l'Autriche-Hongrie profitait de la situation.

On doit aussi se rappeler que les convois de l'armée de Mackensen lors de la débâcle des empires centraux ont versé leur butin dans la région de la Hongrie, aujourd'hui occupée par les troupes roumaines. Ce que la Roumanie demande aujourd'hui n'est qu'une minime partie de ce qui lui a été enlevé.

(„Le Figaro”, 26 août 1919)

16

LE PLEBISCITE DANS LE BANAT

Le Bureau de presse roumain communique les dépêches suivantes:

Bucarest, [...] août

Le Bureau de presse de Belgrade ayant publié un communiqué par lequel il déclare que le gouvernement serbe veut proposer à la Conférence de la Paix un plébiscite de la population de Banat entier pour décider du sort définitif de cette province. Il est bon dans l'intérêt des relations amiables de la Serbie et de la Roumanie de rappeler que le gouvernement roumain n'a pas toujours été favorable à cette manière de procéder, qui [...], l'intégrité de Banat et qu'à Bucarest on voit dans une telle intention de Belgrade, une heureuse solution.

(„Le Figaro”, 26 août 1919)

17

LA ROUMANIE ET LES ALLIES

Des assassins vous ont dévalisé, dépouillé: vous mourez de faim et de froids. Par suite d'heureuses circonstances tout à fait imprévues, vous échappez à la mort, vous arrêtez vos voleurs encore nantis de leur boulin, et vous voulez reprendre vos habits et [...], bourse.

- N'y touchez pas, crie la justice. Il faut attendre que les criminels soient régulièrement jugés, le procès fini, l'arrêt enregistré, les frais d'instance liquidés...

- Mais ce que je reprends m'a été volé. C'est mon bien. J'en ai besoin.

- N'importe, c'est le gage de la justice: il faut le laisser au greffe, attendre le règlement définitif.

- Jusqu'à quand?

- La fin des siècles, s'il le faut. Mais les principes sont là qui sont éternels. Si vous les méconnaissez, tant pis pour vous. Nous fermons pour vous notre prétoire. Vous vous débrouillerez tout seuls...

Tel est, traduit en langage vulgaire, et transporté du diplomatique dans le judiciaire, le dialogue qui se poursuit entre la Conférence et la Roumanie.

Nous avons résumé hier le télégramme du 23 août adressé par le Conseil suprême des Alliés au gouvernement de Bucarest.

En voici le texte :

Télégramme du Président de la Conférence de la paix au gouvernement roumain à Bucarest.

La Conférence de la Paix a reçu des indications dont il semble malheureusement impossible de contester la véracité, indiquant que les forces roumaines en Hongrie continuent systématiquement à saisir et à enlever les biens hongrois.

Etant donné la correspondance échangée récemment entre la Conférence de la paix et le gouvernement roumain, sauf dans l'hypothèse que le gouvernement roumain ignore les principes acceptés de réparation.

Le gouvernement roumain, en raison de sa participation dans les travaux de la Conférence de la Paix et comme un des signataires du traité de paix avec l'Allemagne; ne devrait cependant pas ignorer le soin qu'ont apporté les puissances alliées et associées à établir un plan rationnel de réparation. Si le principe que le dédommagement pour les pertes subies avait dû dépendre seulement de facteurs tels que la proximité des biens ennemis ou du résultat d'une concurrence entre les Etats alliés pour se rendre maîtres de ces biens,

des injustices flagrantes et des désaccords sérieux en auraient été le résultat inévitable. Aussi le traité avec l'Allemagne, dont la Roumanie est une partie contractante, a consacré certains principes fondamentaux de réparations, principalement les suivants:

1. Tous les Etats ennemis sont solidaires et, dans ce but, leurs actifs sont mis en commun dans l'intérêt de toutes les puissances.

2. Il est établi un système de comptabilité tel que tous les Etats intéressés participent au fond commun proportionnellement au montant de leurs réclamations approuvées.

3. Une commission centrale de réparation qui fonctionnera comme le représentant exclusif des Puissances alliées et associées sera chargée de procéder au récolement à la distribution à titre de réparation des actifs ennemis.

L'action de forces roumaines, à laquelle il a été fait allusion plus haut, ne peut être considérée que comme un manquement à ce principe de solidarité, en ce sens qu'elle implique l'appropriation, par la Roumanie, et cela, pour son usage personnel, de bien ennemis, qui constituent en réalité le gage commun de tous les Alliés. Les actes ci-dessus visés contreviennent également au principe agréé que la Commission des réparations doit agir comme le représentant exclusif des Puissances alliées et associées, dans le récolement à titre de réparation des biens ennemis.

A cet égard, l'attitude de la Roumanie n'est pas compatible avec celle d'un Etat qui a le désir et l'espoir de profiter des clauses de réparation des traités de paix conclus qu'à conclure.

Bien plus, le gouvernement de la Roumanie ne peut pas ignorer le fait que M. Antonesco, son plénipotentiaire à la Conférence de la Paix, accepta, à la date de 27 juin, et sous réserve de l'approbation de son gouvernement, le principe d'une contribution de la Roumanie dans les dépenses de libération des peuples et des territoires ennemis qu'elle acquerrait. Cette contribution étant compensée ou en balançant le montant avec les premiers réclamations de la Roumanie pour réparation.

Le gouvernement roumain ne peut pas ignorer, non plus, qu'il a été stipulé à ce moment qu'aucun nouveau paiement, au titre de réparation, ne pourra être fait tant que les autres Etats, à qui il est dû réparation, n'auront pas reçu leur part proportionnelle.

C'est en se basant sur cet accord que les autres Puissances alliées et associées ont consenti à ne pas se prévaloir de leurs droits d'imposer une échelle d'indemnité basée sur les ressources considérables que la Roumanie doit acquérir de l'ennemi.

Les récents actes de la Roumanie, sauf rétractation de sa part, ne peuvent être considérés que comme le renoncement, par ce gouvernement, à l'accord de 27 juin; ce renoncement redonnerait aux Puissances alliées et associées leur entière liberté d'action en ce qui concerne l'imposition d'une hypothèque pour réparation sur tous les territoires de l'ancienne Monarchie austro-hongroise que le gouvernement de la Roumanie peut espérer recevoir.

Les autres conséquences possibles de la ligne de conduite que la Roumanie paraît avoir adoptée soit si sérieuses et seraient un tel danger à la restauration équitable de l'Europe, que les Puissances alliées et associées se sentiraient contraintes si la nécessité les y pousse à adopter une ligne de conduite beaucoup plus ferme, afin d'éviter ces conséquences. Il est bien évident que si le principe des réparations devait dégénérer dans une appropriation individuelle et une concurrence entre les différentes puissances intéressées, il en résulterait certainement des injustices, il se créerait des appétits, et, dans [...], la confusion produits par ces actions désordonnées, ou bien [...], qu'il serait impossible d'exiger [...], le maximum de réparations.

Néanmoins les Puissances alliées et associées ne peuvent pas croire que le gouvernement roumain voudrait créer un tel danger et les obliger à faire disparaître ce danger. En conséquence, la Conférence de la Paix attend que le gouvernement roumain lui fournisse immédiatement et sans équivoque, la déclaration suivante:

1. Le gouvernement roumain reconnaît le principe que les biens des Etats ennemis constituent une sécurité commune pour toutes les Puissances alliées et associées.

2. Il reconnaît la Commission des réparations comme le représentant exclusif, pour le reculement à titre de réparation des biens ennemis.

3. Les actifs hongrois reçus par la Roumanie, depuis l'armistice du 3 novembre 1918, feront l'objet de la part du gouvernement roumain, d'une prise en charge détaillée, et seront mis à la

disposition de la Commission des réparations ou de l'organe intérimaire que la Conférence de la Paix pourrait désigner en attendant le statut définitif de cette commission. *La Roumanie ne conservera le droit de disposer que des biens pouvant être identifiés actuellement, comme anciennes propriétés roumaines qui [...], été prises par l'ennemi et [...], d'accord avec la Commission des réparations.*

4. Toutes nouvelles expéditions des biens hongrois en Roumanie cesseront immédiatement, à moins qu'elles n'aient l'accord de la Conférence de la Paix ou de ses représentants.

5. Le gouvernement roumain ratifiera l'accord de 27 juin, signé par M. Antonesco et ci-dessus visé.

La Conférence de la Paix autorise les généraux alliés à Budapest à désigner des agents qui représenteront la Conférence de la Paix dans toute la procédure pouvant être envisagée.

Il semble bien que les choses paraissent tout de même être l'objet d'un règlement plus équitable. Tout ce qui ne peut « être actuellement identifié » mais dont la Roumanie a l'urgent besoin, ne pourrait-il être considéré comme une provision, une avance dont tiendrait compte la Commission de reculement et répartition chargée de la distribution ultérieure des actifs ennemis ?

(„Le Figaro”, 28 août 1919)

18

LES ALLIÉS ET LA ROUMANIE. 27 AOÛT 1916–27 AOÛT 1919

27 août 1916–27 août 1919: rapprochement mélancolique.

Le 27 août 1916, à 10H30 du matin, au Palais de Cotroceni, voisin de Bucarest, se réunit le Conseil de Couronne. A 2H, la mobilisation générale est décidée. A 5H, des sous-officiers parcourent les voies publiques en proclamant à pleins poumons le texte du décret. Une foule immense, enthousiaste, illuminée, emplît la rue. Des cortèges se forment, ayant à leur tête deux drapeaux fraternellement tricolores, le drapeau roumain et le drapeau français. Deux cris jaillissent de toutes les poitrines: „*Vive la Roumanie!*”, „*Vive la*

France ! Le soir même, dans la nuit claire, les petits soldats bleus du roi Ferdinand se glissent dans les forêts de sapins des Carpates, et dégringolent allègrement à travers les rochers, sous les balles hongroises, vers leur frères de Transylvanie qui, depuis mille ans, les attendent le cœur résolu et l'âme confiante. Le Kaiser déclare son cousin le roi Ferdinand félon à la cause germanique, et affirme qu'avant deux mois, il sera détrôné et pendu.

Falkenhayn et Mackensen télégraphient à Berlin: „Que faire?” Guillaume répond à Falkenhayn: „Retournez à Broussiloff et envahissez l'Olténie”. Guillaume répond à Mackensen: „Abandonnez l'offensive du Sud et marchez sur Turtucaia”. Une puissante concentration austro-allemande à laquelle doivent coopérer des troupes rappelées en toute hâte du front de Verdun, de la Somme, de la Galicie, et de la Volhynie, est décidée et, sur l'heure, entre en voie d'exécution. Les canons, les avions, la cavalerie hongroise, abandonnent la route de Salonique et rebroussement chemin vers le Danube. L'armée russe est dégagée. La Roumanie est menacée sous toutes ses frontières.

Le 27 août 1919, les journaux français reçoivent communication d'une note du Conseil suprême des Alliés à la Roumanie – note qui affecte le ton d'un véritable ultimatum. Le gouvernement de Bucarest est sommé de se rétracter. Il est menacé d'être rejeté hors de l'Entente s'il ne se soumet pas purement et simplement à toutes les volontés des Cinq. Les gens de bon sens estiment tout d'abord que c'est une erreur, que les hongrois ayant été nos ennemis et les Roumains nos alliés, il y a eu confusion et que ladite note était destinée non pas à la Roumanie mais à la Hongrie.

Ils se renseignent aussitôt, les naïfs gens de bon sens, et ils apprennent non seulement que la fameuse note est parfaitement exacte mais encore qu'elle a été suivie d'une autre communication encore plus comminatoire. Cinq messieurs habillés comme vous et moi ont rédigé ces documents autour d'une table recouverte d'un tapis vert, par une température modérée et dans des conditions normales de confort et de jugement. Nous savons même que Mr. Balfour déploya pour aggraver ces télégrammes une activité sportive de premier ordre, et que la délégation américaine l'appuya avec une remarquable vigueur.

Le résultat est triste, douloureux même pour tous ceux qui se souviennent – et qui espèrent – et qui veulent la France chaque jour plus belle et plus grande, non seulement en elle-même mais aussi dans le cœur des autres.

27 août 1916 – 27 août 1919: le Conseil suprême n'a tout de même pas eu de chance de tomber sur cette date là.

*

**

Si on lit et relit attentivement la note du Conseil suprême, on demeure confondu d'abord de son ton tracassier qui semble plus digne d'avoués de Province subtils dans l'art de la chicane que de représentants des grandes puissances et ensuite des ignorances de fait et des lapsus de raisonnement sur quoi se fondé ce document pour le moins inattendu.

La note, si on en dégage l'essentiel, reproche durement aux Roumains de continuer à „saisir et enlever les biens hongrois, sans le consentement de la Commission centrale de réparations”. En agissant ainsi, la „Roumanie manque aux principes de la solidarité entre alliés, et s'approprie pour son usage personnel des biens ennemis qui constituent en réalité le gage commun de tous”. D'ailleurs, la Roumanie a reconnu et accepté formellement en eux-mêmes et dans toutes leurs conséquences ces principes en signant un accord complet avec la Conférence le 27 juin dernier.

Il faut tout d'abord remarquer – et il est incroyable que la note du Conseil suprême n'en fasse même pas mention – que depuis l'accord du 27 juin, un fait s'est produit qui a complètement modifié la situation en contraignant les roumains à jouer un rôle de premier plan et à consentir d'importants sacrifices à la cause commune.

Les Hongrois, sur l'ordre de Bela Kun, avec une vigueur et un ensemble révélant, un plan d'offensive concerté, ont attaqué le 20 juillet dernier les troupes roumaines d'occupation, de telle sorte que celles-ci, pour en finir avec l'anarchie nationaliste des Magyars, ont dû entreprendre une véritable expédition. On en connaît les résultats: l'écrasement du bolchevisme hongrois qui

s'apprêtait à tendre la main au bolchevisme russe, et espérait y parvenir sans risque à la faveur de la grève générale des cheminots décrétée pour le 21 juillet. La rapidité et le sang froid avec lesquels furent menées les opérations militaires réduisirent à néant un danger qui pouvait être redoutable pour l'Europe toute entière. La note des gouvernements alliés en date du 26 juillet reconnu la légitimité et même la nécessité de cette intervention. Mais ce qu'elle ne dit pas, c'est que cette intervention eut été inutile si la Conférence avait autorisé les Roumains au printemps dernier, ainsi qu'ils l'avaient demandé, à avancer en Hongrie avec le concours, réclamé également par eux, de quelques unités françaises et anglaises.

Les opérations qui se déroulèrent du 20 au 30 juillet dernier et dont les Roumains supportèrent seuls tout le poids n'étant pas prévues dans l'accord du 27 juin, devaient, semble-t-il, en équité, donner aux vainqueurs de Bela Kun des droits nouveaux que cet arrangement ne pouvait envisager.

Ce sont ces droits, dont les Roumains ont usé, en Hongrie, depuis trois semaines, en y procédant aux reprises de leur matériel, de leurs céréales et de leurs bestiaux. Le Conseil supérieur se plaint qu'ils aient agi avec hâte et excès et sans attendre les décisions de la Commission des Réparations. Mais leur était-il humainement possible d'accepter les [...], et les décisions d'un commission qui agit avec le rythme infiniment lent du temps de paix, tandis que la Roumanie, elle, est encore, et tout seule, en guerre? Est-ce qu'au lendemain, de la victoire de la Marne nous avons attendu les décisions d'une commission pour nous emparer du matériel allemand qui était tombée à notre merci? Qui donc nous le reprocherait?

Le plus grand tort de ces messieurs de la Conférence est de discuter et de décider dans un cabinet du Quai d'Orsay en ne se référant qu'à des principes, à des textes et à des documents diplomatiques. Il y a à cote des dossiers les nécessités de la vie – qui est toujours la plus forte – et qui ne peut pas plus s'accommoder du désordre de l'anarchie que de l'ordre chimérique des doctrines abstraites et maladroitement appliquées. Temporiser, argumenter, formuler, déduire, tout cela est bel et bien. Mais la

faim ne tempore pas. Or voyez ce qui se passe en Transylvanie, en Valachie ou en Olténie. Le paysan pour travailler a besoin de ses bœufs. Les Hongrois les ont pris. La récolte actuelle est l'une des plus belles, de des dernières années. Mais où sont les batteuses? Les Hongrois les ont prises. Il faut donc se contenter du fléau à bras. Soit, on s'en contentera. Après ce dur labeur, le grain est mis en sac. Maintenant, il faut le porter à la gare. Où sont les chevaux et les «carouttza»? Les Hongrois s'en emparés. N'importe, on passera outre, en se servant des quelques bêtes de trait qui restent et qui mourront à la besogne. Voici le grain à la gare. Mais où sont les wagons et les locomotives qui le conduira jusqu'au débouche où il pourra être utilement vendu? Ces locomotives et ces wagons sont à Budapest, à Breslau, à Vienne, ailleurs, chez l'ennemi. Et lorsque les Roumains retrouvent tous ces véhicules de leur activité, tous ces moyens de travail et d'existence, lorsqu'ils les retrouvent, après avoir versé le sang de leur soldats, vous voulez qu'ils se résignent à attendre les interminables discussions des commissions de récolement, de réparations et de distributions? Mais c'est contre le bon sens et contre l'humanité. Lorsque M. Balfour ou M. Hoover sortent de leur séances, sans doute laborieuses et ennuyeuses, – je ne doute pas qu'elles le soient – ils sont assurés de trouver, sur une table bien servie leurs œufs au bacon et leurs steaks bien saignants. Oui, mais, pendant ce temps, les paysans roumains, eux, crèvent de faim.

Si l'on estime qu'une telle affirmation est exagérée, – on peut aisément se convaincre de son exactitude. Nous possédons les statistiques de tout ce que les Empires centraux ont réquisitionné et volé en Roumanie du 1er décembre 1916 au 10 octobre 1918.

Jetez un coup d'œil sur ces chiffres: 644.500 wagons, chargés chacun de dix tonnes de blé, de maïs, d'orge, d'avoine, de légumes secs, de fourrage, de graines oléagineuses; 3.000.000 d'hectolitres de vin, 550.000 hectolitres d'eau de vie, 600.000 chevaux, 1.000.000 de vaches et de bœufs, 1.400.000 moutons, 400.000 veaux etc.

Comment pourrait-on, après un aussi effroyable pillage, reprocher à ceux qui l'ont subi d'avoir eu peut-être certains jours, et dans certains endroits, la main un peu lourde, alors, encore une

fois, qu'ils sont en état de guerre et que nous les regardons, nous, du rivage de la Paix? Comment surtout n'a-t-on pas senti la disproportion qu'il y avait entre les petits griefs que l'on pouvait avoir contre les troupes roumaines qui venaient de rendre à l'Entente un service considérable, en montrant comment il convenait de traiter le bolchevisme, et ces notes diplomatiques aussi agressives qu'arbitraires et dont le but semble être moins de convaincre et de concilier, que d'humilier et de dominer.

Peut-être le Conseil suprême estimera-t-il, maintenant que la température s'est un peu adoucie, qu'il ferait bien de suivre son exemple.

*

**

Au bénéfice de qui s'exerce la sollicitude des Cinq Messieurs suprêmes? Sans doute au bénéfice matériel des Alliés que MM. Hoover et Balfour ne négligent en aucune occasion, sans tenir toujours assez compte du dommage moral, mais aussi au bénéfice des Hongrois. J'ai essayé en plusieurs articles de montrer la responsabilité formidable des Magyars dans la déclaration de guerre, mais je n'ai pas pu encore indiquer avec quelle haine [...], et quelle violence [...], ils ont poursuivi les peuples de l'Entente. Leur presse, qui a dépassé en abjection la presse allemande est là pour en témoigner. En voici quelques échantillons dont la lecture sera peut-être agréable aux membres de la Conférence.

«Si cette guerre doit décider où l'on trouve l'âme la plus bestiale, c'est dès maintenant un fait établi, on la trouve à Paris» (*Az Ujsag*, 2 septembre 1914). – «Les Français, les Anglais et les Russes, n'ont en commun que la décadence spirituelle et l'infamie morale» (*Pester Lloyd*, 10 septembre 1914). – «L'association des puissances de l'Entente est fondée sur le vol et le profit» (*Pester Lloyd*, 29 septembre 1914). – «L'Entente est une alliance de bandits» (*Pester Lloyd*, 18 mars 1915). – «L'alliance avec les peuples noirs a rendu les Français aussi civilisés que les Niams-Niams» (*Pester Lloyd*, 11 août 1915). – «La pensée de vouloir prendre la revanche de 1870 n'est qu'une hystérie malade»

(*Pester Lloyd*, 12 septembre 1914). – «Le soldat français part à la guerre comme un lâche. Ce n'est pas à sa patrie que va sa pensée mais à l'argent qui ne sera pas à lui... Personne ne croit plus aujourd'hui au courage et à la culture du peuple français... Nous regrettons que l'honneur français soit tombé si bas...» (*Az Ujsag*, 18 septembre 1914). Lorsque des journaux aussi populaires que le *Pester Lloyd* ou l'*Az Ujsag* osent prendre un ton pareil et qu'ils le conservent pendant des années c'est qu'ils le savent profondément d'accord avec le sentiment public. Et voilà les gens auxquels nous avons manifesté, depuis un demi-siècle, une constante sympathie parce qu'ils nous semblait démocratique de cautionner la Hongrie soi-disant libérale contre la tyrannie des Habsbourg. Il est vrai que notre bienveillance ne fut point du tout spontanée et que nous ne nous mêlâmes de la ressentir qu'à l'exemple des Anglais.

Comment les Magyars ont-ils remercié l'Angleterre de son extraordinaire bonté à leur égard? Fort male en vérité. Le *Pester Lloyd* du 19 septembre 1914 n'hésite pas à déclarer: « Que veut dire le mot *anglais* ? – Anglais, c'est le contraire de la générosité et du courage. – Anglais, c'est l'esprit mercantile qui s'abreuve de sang. – Anglais, c'est l'incompétence musicale. – Anglais, c'est la question posée devant toute œuvre d'art!» «Combien avez-vous payé cela? – Anglais, c'est la diplomatie en embuscade. C'est la lâcheté dans la conduite de la guerre. Anglais, c'est tout ce qui se passe de malhonnête, de déloyal et de perfide».

Les autres peuples de l'Entente ne sont pas plus épargnés; ils le regretteraient d'ailleurs. L'Amérique est le pays du vol, de la spéculation et de la tartuferie. L'Italie est le pays classique du «Ringe sale», et «son infamie est profonde comme l'Océan et haute comme les Alpes». Quant aux Belges «ils ont l'âme brutale; ils sont grossiers, serviles, curieux et calomnieux. De leur conversation s'exhale une odeur d'excréments. Leurs vices mêmes, leur frivolité et leur esprit païen sont des imitations; ils les ont pris aux Français» (*Az Ujsag*, 5 septembre 1915).

La presse magyare n'injurie pas, moins ignoblement les individus que les nations: «Ce que Poincaré fait, ou plutôt dit, n'est plus de la politique, mais de l'épilepsie.» (*Az Ujsag*, 19 mai

1916). Le *Pester Lloyd* du 27 mars 1915 accuse expressément de vénalité M. Clemenceau qui, après cinquante années de vie publique, est pauvre et l'a toujours été. «Les discours de M. Asquith donnent envie de vomir». «Bonar Lawest, sans conteste, l'homme le plus répugnant du monde entier.» «Lloyd George, c'est le mensonge». Sir Edward Grey est «le plus grand malfaiteur de l'humanité».

Quant à M Wilson, c'est «la potre de la haine éternelle, avec la figure d'un monstre aux crocs meurtriers, ricanant, avec son regard froid comme la glace». Je ne sais pas si M. Hoover connaît ce petit instantané de son Président, mais je me permets de le lui signaler.

*

**

Il semble que nous pourrions nous rendre plus exactement compte de ce que nous devons de rigueur aux Hongrois et de bienveillance aux Roumains. Il semble que nous pourrions nous souvenir avec plus de justice des services rendus aux heures décisives et avec plus de piété du sang répandu en commun.

Le général Lafont – une volonté, une énergie, une bonté – disait, quelques instants avant de rendre le dernier soupir, en Moldavie : «C'est dur pour un soldat de mourir loin des siens – les siens, c'étaient sa famille et l'armée, – mais, tout de même, mourir pour la France en Roumanie, ce sera peut-être, plus tard, un tout petit quelque chose de plus dans l'amitié des deux pays.» Et bien non, mon général, vous vous trompiez. On est en train de nous gâcher tout cela. Mais n'importe. Il y a quand même des sympathies et des affections impérissables parce qu'elles échappent au jugement des individus qui passent et qu'elles tiennent du fond mystérieux des races qui demeurent.

Robert de Flers
(„Le Figaro”, 29 août 1919)

19

LENINE DEMANDE LA PAIX A LA ROUMANIE

La *National Zeitung* apprend de Bucarest qu'une délégation bolchevique envoyée par Lénine est arrivée à Kichenef pour demander la paix au gouvernement roumain.

La démarche de Lénine coïncide avec l'annonce d'une offensive roumaine contre les bolchevistes qui est sur le point de se déclancher.

Berlin, 28 août
(„Le Figaro”, 29 août 1919)

20

LA ROUMANIE ET LES TRAITES Une question de souveraineté nationale

Suivant une dépêche que publie l'*Agence Radio*, le Conseil des ministres de Roumanie aurait décidé de ne pas signer le traité avec l'Autriche et de donner sa démission le jour même de la signature de la paix.

La presse entière, même celle de l'opposition trouve le refus de signer justifié.

L'un des motifs de l'abstention projetée de la Roumanie est que le statut de la Ligue des nations, partie intégrante du traité, renferme des clauses inconciliables avec la souveraineté de l'Etat roumain.

Il s'agit d'abord de la protection des minorités ethniques, non seulement de celles qui vont être agrégées à la nouvelle Roumanie, mais de celles qui se trouvent au sein de l'ancien royaume. Ces dernières, comprenant surtout des Israélites récemment nationalisés, seraient placées comme les autres sous la protection de la Société de Nations. La Roumanie devrait donc accepter un régime exceptionnel, qui n'a été imposé à aucun autre Etat. Elle voit une atteinte à sa souveraineté dans l'obligation qu'on lui fait de signer un traité qui prépare une législation non encore définie. Elle se plaint que la protection

accordée à ses nationaux israélites place ceux-ci dans une situation privilégiée par rapport aux autres citoyens.

Le gouvernement de Bucarest voit encore un atteinte aux droits de souveraineté dans les exigences du traité relatives à la politique commerciale roumaine. Il ne peut admettre la limitation du droit de la Roumanie à conclure des engagements commerciaux par l'obligation de les faire approuver, ni qu'on lui conteste la liberté de réglementer, en entière indépendance le tarif des chemins de fer roumains.

Une autre difficulté résulte de la façon dont la Conférence essaie de régler la question de la Dobroudja. La délégation américaine demande que la Roumanie cède à la Bulgarie le district de Dobritch, abandonné par celle-ci par le traité de 1913. On fait observer dans les milieux roumaine qu'il est sans précédent que l'on ait révisé les frontières d'un Etat allié, telles quelles existaient avant la guerre, au profit d'un Etat ennemi. On ajoute que s'il est exact qu'il existe dans le district de Dobritch une population en majorité non roumaine, le district de Vidin, au nord-ouest de la Bulgarie, est, en revanche, peuplé de 120.000 Roumains, que la Roumanie s'est néanmoins abstenue de revendiquer pour elle-même.

Les résistances roumaines se fondent donc en partie sur le droit parce que la question est placée sur ce terrain. Mais légitimement elles tendent aussi à protéger des intérêts matériels de la plus haute importance pour le développement de la richesse nationale.

(„Le Figaro”, 4 septembre 1919)

21

ENVOI D'UN MANDATAIRE DES ALLIES

Le Conseil suprême des Alliés éprouve parait-il, quelque surprise de n'avoir encore reçu aucune réponse de la Roumanie à la note qui lui a été adressée.

Différents éventualités ont été envisagées en particulier celle de l'envoi en Roumanie d'un mandataire extraordinaire chargé de

faire connaître à Bucarest quel est dans la matière, le point de vue de l'Entente. Aucune décision n'a d'ailleurs été prise à ce sujet.

Mais il ne paraît pas possible – au cas où cet envoi serait décidé – que le mandataire soit de nationalité française. Les relations toutes particulières de la France et de la Roumanie, la confraternité d'armes affirmée sur les champs de bataille et scellée par tant d'épreuves subies en commun, imposeront au Conseil suprême la désignation d'un représentant d'une autre nationalité.

(„Le Figaro”, 4 septembre 1919)

22

LA CONFERENCE ET LES ROUMAINS

Le gouvernement roumain a-t-il reçu les très nombreux radiotélégrammes dont le Conseil suprême des Alliés la bombardé tous ces jours derniers? Les radiotélégrammes ont bien été expédiés. Mais il n'est point certain qu'ils soient *tous* parvenus à destination et, dans ce cas, comment s'étonner que M. Bratiano n'y ait pas répondu?

Quoi qu'il en soit, la *voie des airs* ayant cessé d'être sûre, le Conseil suprême de Paris vient de choisir la *voie de terre* pour communiquer avec Bucarest. Il a décidé l'envoi en Roumanie d'un mandataire chargé d'exposer au gouvernement roumain les désirs des grandes puissances. Son choix s'est porté sur un haut fonctionnaire du *Foreign Office*, sir George Russel Clerk, qui a été nommé ces jours derniers ministre d'Angleterre auprès de la République Tchèque.

Sir George, dont la carrière s'est fait en Abyssinie, à Constantinople, au ministère des affaires étrangères à Londres, devient maintenant le porte-parole *temporaire* de l'Entente auprès de nos amis roumains. Que va-t-il leur dire au juste et quel est exactement l'objet de sa mission, dont le caractère délicat n'a pas besoin d'être souligné? Nous souhaitons ardemment, dans l'intérêt commun de tous les Alliés sans exception, qu'il apporte aux Roumains non point des objurgations et des menaces (on ne les a déjà que trop prodiguées) mais des éclaircissements. Les

Roumains sont nos amis, nous avons, eux et nous, combattu et souffert pour la même cause. Nous devons les traiter en amis. Ce que la Conférence de Paris a, par moments, un peu trop oublié.

A quoi riment ces communications et ces radios d'un ton volontairement comminatoire ? Ce n'est pas ainsi qu'on discute et qu'on négocie entre alliés. Ne serait-il pas infiniment plus simple et plus sage de renoncer, une fois pour toutes, à ces dialogues, ou plutôt à ces *monologues* aériens, et de leur substituer des conversations plus tranquilles et plus calmes, qui se tiendraient soit à Paris, soit à Bucarest ?

Nous avons, nous Français, qui possédons en Roumanie une situation de tous points privilégiée, un intérêt des plus considérables à ce que, pareille substitution s'opère au plus tôt. Quand il s'agit d'une question européenne au premier chef, concernant un pays comme la Roumanie, auquel nous attachent de si puissants liens, c'est l'opinion de la France, la plus grande puissance européenne, qui devrait prévaloir. Nous avons le droit et le devoir de faire tout le possible et même l'impossible, pour qu'aucune cause de friction ne subsiste entre les Roumains et nous.

Or, il ne semble pas que cette obligation se soit jusqu'ici imposée avec suffisamment de force à notre gouvernement.

Alors que le *Conseil des Quatre* préparait la paix avec l'Autriche, c'est à peine si les Roumains, comme d'ailleurs les Serbes et les Tcheco-Slovaques furent informés des stipulations projetées. Ils y étaient pourtant les premiers intéressés.

Je me trouvais, par hasard, chez M. Bratiano, quand son secrétaire vint lui remettre un exemplaire du traité, dont il devait être deux jours plus tarde donné connaissance aux envoyés de l'Autriche, à Saint-Germain.

Il ne me cacha pas son désappointement, son mécontentement et, franchement, il y avait de quoi ne pas être content. «J'ai eu peine, me dit-il, le temps matériel de lire ces quelques centaines de pages qui touchent à tant de questions difficiles et complexes, dont la plupart ont un intérêt vital pour mon pays. Comment voulez-vous que je me prononce la-dessus à tête reposée?»

Et le chef du gouvernement roumain me signala aussi tôt la clause concernant *la protection des minorités ethniques*. Il me fit voir brièvement tous les inconvénients, tous les périls. Non

seulement elle porte atteinte aux droits souverains d'un Etat libre, mais encore, sous couleur de protéger des allogènes, elle risque de perpétuer le désordre et d'encourager les rebellions.

«Jamais je n'accepterai une clause pareille, me déclarait fermement M. Bratiano.»

Si l'on en croit les derniers télégrammes, il serait en train de tenir sa parole, puisque son ministère s'apprête, nous dit-on, à refuser sa signature au traité et à démissionner !

Raymond Recouly
(„Le Figaro”, 5 septembre 1919)

23 LA LOYAUTE ROUMAINE

La Bureau de presse roumain nous communique la note suivante:
Une campagne de fausses nouvelles à lieu actuellement contre la Roumanie, et l'on a fait circuler le bruit de pour-parlers de paix séparé avec la Hongrie.

Le démenti le plus catégorique est donné à ces informations, qui sont en contradiction avec tout le passé de loyauté et de dévouement de la politique roumaine à l'égard des Alliés.

(„Le Figaro”, 11 septembre 1919)

24 LA SIGNATURE DU TRAITE

[...]

Les sièges des délégués roumains et yugo-slaves demeurent inoccupés, les deux délégations ayant persisté dans leur volonté de ne pas signer.

[...]

Maxime Girarde
(„Le Figaro”, 11 septembre 1919)

25
AU TOUR DES TRAITES
La Roumanie et le traité avec l'Autriche

La Roumanie aurait proposé aux puissances de l'Entente, en ce qui concerne la protection des minorités, la rédaction suivante :

«La Roumanie accorde à toutes les minorités de langue et de religion qui habitent à l'intérieur de ses nouvelles frontières des droits égaux à ceux appartenant aux autres citoyens roumains.»

«En outre, la Roumanie déclare accepter d'une manière générale toutes les dispositions que tous les Etats faisant partie de la Ligue des nations admettront sur leur propre territoire en cette matière.»

Rappelons que ce principe de réciprocité n'a pas été accepté par le Conseil suprême et a été une des raisons du refus de la Roumanie de signer le traité avec l'Autriche.

(„Le Figaro”, 25 septembre 1919)

26
UN NOTE A LA ROUMANIE

Réuni hier matin sous la présidence de M. Pichon, le Conseil suprême a décidé d'envoyer une nouvelle note au gouvernement roumain pour lui marquer, sur un ton de mauvaise humeur pareil à celui des notes précédentes, sa surprise de n'avoir pas encore reçu de réponse à la première de l'Entente, datée du 12 octobre.

Voici le texte du télégramme envoyé dès hier soir, par M. Stephen Pichon au ministre de France à Bucarest, pour lui faire connaître la décision du Conseil suprême.

Le Conseil suprême a décidé de charger les ministres alliés à Bucarest de notifier ensemble, *sans aucun délai*, au gouvernement roumain qu'il a été très mal impressionné de voir le général Coanda spécialement envoyé à Paris par le nouveau ministre roumain, arriver sans avoir la réponse de la Roumanie à la dernière communication des Puissances, sous le prétexte que le

ministre d'Italie n'avait pas fait la démarche en même temps que la France, l'Angleterre et les Etats-Unis.

Le Conseil suprême exprime le désir formel d'obtenir, dans le délai le plus court, une réponse nette et positive du gouvernement roumain sur tous les points en discussion; la situation en Hongrie exigeant des décisions prochaines pour le rétablissement d'une situation normale nécessaire à la sécurité de l'Europe Centrale, les principales puissances alliées et associées ne peuvent admettre la prolongation des négociations dilatoires par la Roumanie sur les trois questions posées le 12 octobre dernier.

Je vous prie de faire cette communication au nom de la Conférence, collectivement avec vos collègues qui n'auront pas besoin d'attendre d'instructions spéciales de leurs gouvernements, en raison d'urgence.

Rappelons quel était l'objet de la note du 12 octobre, note adressée à la Roumanie au lendemain du retour de sir George Clerk, envoyé par l'Entente en qualité de haut commissaire près le gouvernement roumain.

Dans cette note, le Conseil suprême, après avoir exprimé sa satisfaction d'apprendre que le gouvernement roumain demeurerait «pour l'avenir comme dans le passé, foncièrement attaché à l'alliance», s'expliquait «avec une absolue franchise sur les trois questions à propos desquelles existaient des divergences entre la Roumanie et ses alliées».

La première question était celle des frontières territoriales. Sur ce point, le Conseil suprême déclarait qu'il lui était impossible de modifier en quoi que ce fût sa décision, dont le caractère devait être considéré comme définitif. La Roumanie avait demandé les deux rives de la rivière Mares et la fixation de la frontière à vingt kilomètres au delà du chemin de fer Sznatmararad.

La deuxième question visait la protection des minorités. Le Conseil suprême se montrait unanime à considérer que le principe qui assure cette protection est essentiel et de nature à réduire les possibilités de nouvelles guerres.

Estimant qu'il n'y avait rien là qui pût porter atteinte à la souveraineté de la Roumanie, il demandait au gouvernement de se déclarer prêt à signer sans réserves le traité avec l'Autriche,

après quoi le Conseil serait très heureux d'examiner d'accord avec la Roumanie, les modalités d'application de ce principe.

Restait la question hongroise, question double, d'ailleurs. En ce qui concerne les réquisitions, des divergences d'interprétation s'étaient produites entre le gouvernement roumain et les Alliés, sur les termes de l'accord versant au fond commun de réparation tous les approvisionnements ayant fait l'objet de réquisition. Le Conseil suprême, pour mettre un terme à ces divergences, proposait l'envoi à Budapest d'une sous-commission interalliée de la commission des réparations. Une autre organisation interalliée, mais où la Roumanie serait également représentée, serait chargée de réprimer les infractions commises par des fonctionnaires roumains aux ordres de leur gouvernement, touchant ces réquisitions.

Le Conseil suprême exprimait enfin l'espoir que la Roumanie se trouverait d'accord avec les Alliés dans leur attitude à l'égard du gouvernement de M. Friedrich et que la Roumanie livrera immédiatement, selon sa promesse, les armes destinées à la police et à la gendarmerie hongroises, ce qui permettrait aux troupes roumaines d'évacuer les territoires hongrois.

(„Le Figaro”, 4 novembre 1919)

27

LES ALLIES ET LA ROUMANIE

L'ultimatum de 24 novembre sera publié demain

Saisi de communications provenant de Bucarest, le Conseil suprême des Alliés a examiné, ce matin, des difficultés existent entre la Roumanie et les puissances alliées et associées, ainsi que la situation intérieure de la Roumanie, telle qu'elle apparaît d'après les déclarations faites par certaines de parti.

Le Conseil suprême a pris la décision de publier demain le texte de l'ultimatum remis le 24 novembre au gouvernement roumain.

L'examen de la question roumaine sera poursuivi ultérieurement.

(„Le Temps” – Edition du soir, „La Presse de Paris”, 30 novembre 1919)

28

LES MESSAGES DU ROI FERDINAND*

La question de la Roumanie est entrée hier dans une phase décisive. Résumons, ce qu'on peut savoir et ce qu'on doit espérer.

Après l'ultimatum du Conseil suprême émis en 24 novembre à Bucarest, le roi de Roumanie décide d'adresser un message aux trois chefs d'Etats qui sont ses alliées le mois d'août 1916: la président de la République française, le roi de l'Angleterre et le roi d'Italie. Ce message a été envoyé télégraphique sans fil – le seul moyen de communication rapide qui existe entre les Alliées et la Roumanie après treize mois d'armistice – et il est parvenu avant-hier à Paris.

Le texte n'est pas nous connu. Disons simplement que toute le monde [...]. Le roi Ferdinand a rappelé la part que la Roumanie a eue à la guerre, il se plaint du traitement que son pays a subi pendant les négociations de paix et il prie les chefs d'Etats, d'intervenir en faveur de la Roumanie auprès de leurs gouvernements.

Il suffit de se représenter la situation intérieure de la Roumanie pour comprendre sous les secours [...], interprétation officielle les raisons qui ont déterminé le roi à initier cette démarche.

Le nouveau Parlement roumain ne peut pas délibérer en régulièrement, car la vérification des mandats n'est pas

---

* În această perioadă se desfășura o grevă a tipografilor. Toate ziarurile (titlurile) din Paris apăreau într-o singură publicație („La Presee de Paris”), fiecărui ziar revenindu-i câte o coloană. Acest articol reprezenta articolul de fond al ziarului „Le Temps”, primul și cel mai mare din toate cele trei articole inserate de publicație.

achéevée. Or, l'ultimatum du Conseil suprême exige une réponse avant mercredi. Il va donc d'abord que le conseil de ministres donne cette réponse de sa propre autorité, sans être couverte par Chambres [...].

Mais le conseil des ministres à son tour n'est guère [...], composé que des militaires et des fonctionnaires. C'est un cabinet sans couleur politique et sans appui parlementaire dont la seule raison était de présider impartialement aux élections. On croyait que le roi pourrait former, aussitôt après le scrutin, un ministère parlementaire qui souscrirait aux conditions d'ultimatum. On comptait que M. Maniu, chef du principal groupe transylvain, aiderait à résoudre aussi la crise. On s'operoit maintenant que M. Maniu proteste aussi contre les exigences des Alliés. Le cabinet actuel reste donc provisoirement aux affaires; mais n'étant pas on couvert par la Chambre, il est couvert par le roi.

Le roi de Roumanie se trouve dans une position où sa responsabilité personnelle est engagée. Comment s'étonner qu'il prenne personnellement la parole, d'Antante plus que la l'enteur des communications ne lui pas permis de savoir qu'on préparait à Paris une solution plus acceptable?

Hier matin, le Conseil suprême s'est accupé du message royal et l'on a pu constater que sa première impression ne se traduit pas une mesure d'apaisement: après la séance on a appris en effet que l'ultimatum à la Roumanie allait être publié. Dans la journée, cependant, il fut résolu de différer cette publication qui eut été contraire à une promesse précédente. C'est un acte de sagesse qu'on souriait trop approuver.

Espérons que la sagesse continuera à prévaloir. Le moment actuel serait vraiment mal choisi pour offenser un Etat allié et pour créer un conflit de plus en Europe.

Il faudrait attendre, au moins que le traité de Versailles soit ratifié par les Etat Unis.

(„Le Temps”, 1 décembre 1919)

29

L'ULTIMATUM A LA ROUMANIE

Le roi Ferdinand vient d'adresser un appel au Président de la République, au roi d'Italie et au roi d'Angleterre, leur représentant la situation de la Roumanie dont le Parlement est à peine constitué. A la suite de cette intervention du souverain, il a été décidé que l'ultimatum adressé à la Roumanie et fixant au 2 décembre le dernier délai pour l'acceptation du traité de Saint-Germain ne serait pas rendu public.

(„Le Figaro”, 2 décembre 1919)

30

AUTOUR DES TRAITES

La Roumanie et le Conseil Suprême

Le Conseil suprême a accordé au gouvernement roumain un nouveau délai de six jours, partant du mardi 2 décembre au lundi 8 décembre, pour faire connaître sa réponse aux questions posées par le Conseil suprême et qui sont l'acceptation des frontières fixées par le Conseil suprême, la signature du traité de paix avec l'Autriche et du traité des minorités, le règlement de la situation en Hongrie.

Si la façon de donner importe autant que ce qu'on donne, il faut reconnaître que la manière dont le délai est accordé n'est pas de nature à provoquer une vive gratitude de la part de la Roumanie. La note énuméra d'un ton revêché et avec une sorte de lassitude agressive «les efforts patients» du Conseil et les «retards singuliers» de la réponse :

Si le Conseil suprême, dit la note s'en était tenu à sa notification formelle, il aurait dû, en présence de la réponse suspensive venue de Bucarest, rompre les relations avec la Roumanie, puisque, malgré d'incessantes demandes, elle n'a rien consenti depuis de longs mois.

Toutefois, désireux de témoigner d'une manière incontestable et de manifester l'extrême regret qu'il aurait à voire la Roumanie

se séparer des Alliés. Le Conseil suprême a décidé d'accorder un nouveau et dernier délai de six jours à la Roumanie. Ce délai partira du mardi 2 décembre et expirera le lundi 8 décembre: Il espère qu'une attitude si bienveillante sera appréciée à sa valeur à Bucarest par le nouveau gouvernement, dont la décision témoignera définitivement de l'orientation politique de la Roumanie et de son respect ou de son dédain pour les décisions de la Conférence de la paix.

On ne saurait agir avec moins de bonne grâce.

Le Conseil suprême étant, cependant, en possession d'une note du gouvernement roumain qui expliquait par la crise ministérielle et les difficultés auxquelles se heurte le pays, l'impossibilité de donner au Conseil une réponse complète et définitive.

(„Le Figaro”, 4 décembre 1919)

31

LES MODIFICATIONS AU TRAITE DES MINORITES

Le Conseil suprême a paru disposé à envisager, comme il l'avait fait pressentir dans une précédente note, certaines modifications qui pourraient être apportées au traité destiné à protéger les minorités sur le territoire de l'Etat roumain.

On considère notamment qu'il serait possible de supprimer, dans le préambule, l'allusion aux engagements que le traité de Berlin aurait imposés à la Roumanie et que celle-ci n'aurait pas remplis. On pourrait aussi introduire une formule qui constaterait que le traité a été rédigé d'un commun accord par les grandes puissances et par la Roumanie, et non pas imposé à la Roumanie par les grandes puissances.

Il serait question également de remplacer les dispositions qui visent nommément les israélites par une stipulation nouvelle, aux termes de laquelle les principales puissances prendraient acte du décret-loi par lequel le gouvernement roumain a proclamé, le 22 mai 1919, que ses ressortissants israélites ont des droits absolument égaux à ceux de ses autres nationaux.

Il est douteux que de telles concessions soient de nature à satisfaire la Roumanie pour qui les articles concernant les minorités ont une importance si considérable.

Peut-être le gouvernement roumain se décidera-t-il, la mort dans l'âme, à signer ce traité avec les modifications de forme qui sont proposées. A vrai dire on doit le souhaiter afin que soient évitées les mesures coercitives dont le Conseil suprême a menacé la Roumanie en cas de refus, mesures qui enchanteraient nos ennemis. Mais il n'est pas nécessaire d'être prophète pour prédire qu'à brève échéance le Conseil reconnaîtra la faute qu'il a commise en imposant à une nation libre l'obligation d'accorder aux membres des minorités ethniques et religieuses, des droits supérieurs à ceux dont jouissent les nationaux roumains. Il est nécessaire, un fois de plus, de dégager la responsabilité de la France dans cette malheureuse affaire et de témoigner hautement à la Roumanie les regrets qu'éprouve l'opinion publique française à voir une nation qui lui est chère, subir de douloureuses injustices.

(„Le Figaro”, 5 décembre 1919)

32

LA ROUMANIE ET LA TRAITE AUTRICHIEN

Un télégramme reçu hier soir de Bucarest annonce que le nouveau ministère, sous la présidence du M. Vaida Voievod est constitué. M. Vaida Voievod a déclaré que la Roumanie signerait le traité autrichien. Mais il est à supposer que les délégués, avant d'apposer leur signature feront des réserves sur certains points.

(„Le Figaro”, 8 décembre 1919)

33

LE REPOSE DE LA HONGRIE

Le président du gouvernement hongrois vient déclarer à M. Clemenceau deux télégrammes en réponse à l'initiative d'envoyer des délégués à la Conférence de la Paix.

Dans le premier, le gouvernement hongrois déclare vouloir donner suite aussi vite que possible à cette invitation.

Dans un second télégramme, le gouvernement hongrois demande au Conseil Suprême d'ordonner que les troupes d'occupation et en particulier les troupes roumaines se retirent sur une ligne de démarcation à fixer par ce même Conseil.

(„Le Figaro”, 8 décembre 1919)

34

LE CABINET ROUMAIN

Bucarest, 9 décembre

Le nouveau cabinet est ainsi formé:

M. Alexandru Vaida, ministre président et ministre des affaires étrangères; le général Averescu, ministre de l'intérieur, le général Raceanu, ministre de la guerre; M. Aurel Vaida, ministre de finances et ministre intérimaire du commerce.

(„Le Figaro”, 10 décembre 1919)

35

LA SIGNATURE ROUMAINE

C'est hier, à minuit qu'expirait le délai imposé à la Roumanie pour adhérer aux traités avec l'Autriche et la Bulgarie.

Dans l'après-midi, une démarche avait été faite au ministère des affaires étrangères par le général Coanda, délégué roumain à la Conférence, qui avait reçu les instructions de son gouvernement.

Le général Coanda, a communiqué à la Conférence un note au mémorandum de son gouvernement, déclarant que la Roumanie signera le traité de Saint-Germain et le traité bulgare.

En ce qui concerne le traité des ministres, le gouvernement roumain, sur l'invitation qui a été faite, va envoyer des délégués qui seront chargés de négocier les textes des modifications proposées par le Conseil suprême.

On sait que ces modifications sont de deux sortes. Par la première, qui enlève aux articles du traité le caractère si déplaisant qu'ils revêtu, l'injonction se transforme en un accord. C'est d'accord avec le Conseil suprême et non en obéissant aux volontés du dit Conseil, que la Roumanie acceptera certaines obligations vis-à-vis des minorités.

Par la seconde modification, le Conseil, au lieu *d'imposer* (subl. în text – n.n., Gh.C.) à la Roumanie l'égalité des citoyens israélites, reconnaît et prend acte que cette égalité est d'ores et déjà un fait acquis dans le royaume.

Une adresse à la Chambre française

M. Vaida Voievod a été élu président de la Chambre à une grande majorité. Sur sa proposition, l'adresse suivante a été télégraphiée à la Chambre française.

Le Parlement roumain constitué sur la base du suffrage universel par les représentants de l'ancien Royaume et ces des provinces unies pour toujours désormais à la mère-patrie, en ce premier jour de sa constitution, se fait un vrai devoir d'adresser son salut à la noble France.

Les élus de notre peuple roumain, de la Royaume-Uni expriment à cette occasion aussi, leur sentiment de vive gratitude à la grande nation qui a été le champion par excellence de la liberté du monde. Ils se rendent compte qu'une fraternité d'armes inoubliable a cimenté à jamais sur les champs de bataille la tradition séculaire de fraternité de nos nations.

Ils se rappelaient que dans la lutte difficile livrée pour l'intégrité de son unité et de sa souveraineté nationale, la race roumaine a toujours eu le puissant appui de la nation française. Entièrement consciente de la durabilité d'une alliance consacrée

dans les jours les plus solennels de notre histoire, les représentants de la Roumanie vous prient, monsieur le président de bien vouloir transmettre leur salut chaleureux au Parlement et à la nation française.

(„Le Figaro”, 10 décembre 1919)

36

LA SIGNATURE ROUMAIN

Le général Coanda, chef de la délégation roumaine, a signé hier soir, à six heures, les divers actes internationaux qui constituent l'accession de la Roumanie au traité et aux arrangements annexes de Saint-Germain, et au traité de Neuilly.

Contrairement à la nouvelle donnée avant-hier, il ne paraît pas que le gouvernement roumain ait été sollicité d'envoyer des délégués dont le rôle, eut été de se mettre d'accord avec le Conseil suprême sur le texte des modifications qui ont été apportées au traité, dit des minorités, le texte avait été sans doute approuvé d'avance par le gouvernement roumain, puisque le traité modifié, après avoir été signé, avant leur départ, par les délégués américains, l'a été hier par le général Coanda et les représentants des grandes puissances.

Quelques réserves que l'on puisse et doive faire au sujet de ce traité des minorités, réserves que nous avons exposées à diverses reprises et que ne sauraient disparaître du fait que certaines modifications ont adouci la forme plutôt que le fond même du traité, il faut se féliciter hautement de voir enfin close une discussion entre alliés qui n'avait que trop duré. Une diplomatie plus souple, d'un côté, de l'autre, une compréhension plus exacte des réalités, un langage moins acerbe, des concessions moins tardives eussent peut-être suffi à éviter un dissentiment, que nos ennemis auraient voulu transformer en conflit.

Si, de la signature d'un contrat qui ne leur donne certes point entière satisfaction, les Roumains devaient conserver quelque amertume, qu'ils se souviennent du moins de la spontanéité, de

l'unanimité avec lesquelles l'opinion publique française n'a cessé de les soutenir dans la juste revendication de leurs droits et de la souveraineté de leur pays.

H.G.

(„Le Figaro”, 11 décembre 1919)

37

LA SIGNATURE DE LA PAIX AVEC LA HONGRIE

C'est demain vendredi, à 4h 30 que sera signé au Grand Trianon le traité de paix avec la Hongrie. Accompagnés du colonel Henry, les plénipotentiaires hongrois qui [...], l'hôtel de [...] en automobiles pour se rendre dans la galerie ou seront apposées les signatures. Les voitures des officiels et celles des invités prendront l'avenue de Saint-Claude, le Boulevard de la Reine et l'allée du Grand Trianon puis viendront se garer à Trianon sous Bois. Celles des invites iront à gauche du Grand Trianon.

Pendant la durée de la cérémonie, le perron qui donne sur le jardin près de la galerie ne sera pas accessible aux invites, les Trianon seront fermés au public, un barrage sera étalé au point terminus des tramways. Le service d'ordre sera assuré par une compagnie du génie, un peloton de sous-officiers décorés rendra les honneurs; il n'y aura pas de musique.

Ajoutons que les jets d'eau du parterre et du jardin du roi fouiront pendant la cérémonie.

(„La Croix”, 4 juin 1920)

38

LE REGLEMENT DE LA PAIX

La signature de la paix avec la Hongrie

M. [Auguste Bernard] ministre du travail et de la prévoyance sociale et M. Alfred Brasche Lazar envoyé extraordinaire et ministre plénipotentiaire désignés par le gouvernement hongrois

pour signer demain le traité de la paix, sont arrivés ce matin à 8h50, à la gare de l'est. Reçus par le colonel Henry de la mission militaire française, ils ont été conduits en automobile à Versailles, à l'hôtel des [...], ou ils sont arrivés à 10 heures ½.

Le traité de paix avec l'Hongrie sera signé demain, à quatre heures de l'après-midi, dans la galerie de Grande Trianon-sous-Bois.

M. [...] placé au centre de la table [...]. A droite [...] les délégués hongrois. Aux extrémités [...] la presse française et étrangère. Le service d'ordre sera assuré [...].

(„Le Temps”, 4 juin 1920)

39

LE TRAITE DE TRIANON

Le traité de paix entre les puissances alliées et associées et la Hongrie a été signé hier. Il porte le nom de „traité de Trianon”. Est il besoin de rappeler [que] c'est le quatrième instrument diplomatique consacrant la victoire de l'Entente, et que ses trois aînés sont: le traité de Versailles, conclu avec l'Allemagne le 28 juin 1919; celui de Saint-Germain, qui règle le sort de l'Autriche, et celui de Neuilly, qui rétablit la paix avec la Bulgarie.

Reste un cinquième traité, à signer avec la Turquie., il s'appellera, semblait-il: traité de Maisons [...].

*

**

Le temps n'était pas beau; il n'était pas plus très mauvais. On le trouvait agréable, quoique un peu frisquet. Pas de soleil – ou si peu – pas de poussière, une brise légère faisant frissonner les feuilles du bois magnifique, une impression de calme, de silence, de recueillement.

Lorsque, à quatre heures, les voitures des invités et les automobiles des diplomates commençant à arriver par l'avenue du Grand Trianon, il n'y a pas beaucoup de monde, mais il n'y a pas très peu. Quelques centaines des curieux se posant devant la grille ou s'échelonnent le long de l'allée, facilement maintenu par un service d'ordre aussi rigoureux que poli.

Autour du château, au centre duquel flottent les couleurs nationales, un bataillon du 1er génie monte une garde discrète. Dans le parc aux délicieux ombrages, les jets d'eau s'élancent à une hauteur modérée.

Un piquet d'honneur est rangé à gauche du perron, sans drapeaux, ni musique, ni clairons, ni tambours. Il est fourni par le même régiment de génie et est commandé par un capitaine. Près de la double file de [...], d'assez nombreux photographes, guettant les descentes d'auto, et quelques journaliste, carnet et crayon à la main.

Rien ne trouble la tranquillité douce de ces lieux de délices, si ce n'est le murmure lointain des eaux, et les ordres à donner à voix presque basse par le commandant du piquet d'honneur: „Garde a vous! Présentez armes !... Repassez, armes! Repas!...”

Cela se répète non sans monotonie, pendant que les invités, mélanges aux plénipotentiaires, montant les marches du perron par un groupe de sous-officiers décorés.

Voici S. M. le roi de Grèce, alerte et souriant, en jaquette et chapeau melon, la [...], et les gants de daim à la main ; voici le prince d'Udine, qui suit de près les membres de la délégation italienne; voici les maréchaux Foch et Petain, et enfin M. Millerand qui, tête nue, parcourt deux fois le front d'honneur.

*

**

Dans la grande galerie aux murs blancs sculptés, aux vastes fenêtres, aux beaux peints représentant les jardins de Versailles, la table en fer à cheval a été dressée. En face de celle-ci, une ravissante petite table Louise XV supporte le texte du traité, sur lequel les sceaux de tous les plénipotentiaires sont déjà apposés.

La salle est loin d'être bondée. M. Millerand entre discrètement, distribue quelques poignée de main et prend place au centre de la table. Les plénipotentiaires occupent immédiatement leurs sièges.

*

**

Partie à 4 heures 15, en automobiles, de l'hôtel des [...], les plénipotentiaires hongrois, accompagnés du colonel Henri, arrivent au château dix minutes après.

Le comte Apponyi ayant remis ses pouvoirs dans l'intervalle de la remise des conditions de paix et de la signature du traité, ce sont M. Auguste [Bernard] ministre de travail et de la prévoyance sociale, et Alfred Brasche-Lazar ministre plénipotentiaire qui représentent la Hongrie.

Il est exactement quatre heures et demie quand les huissiers, les annonce à haute voix dans la grande galerie. Toute l'assistance se lève. Ils s'inclinent simplement et occupent les sièges qui leurs sont réservés à l'extrémité droite de la table.

D'une voix calme mais bien timbrée, M. Millerand qui est resté d'abord, prononce les paroles suivantes: „Voici le texte sur lequel l'accord s'est fait entre les Puissances Alliées et la Hongrie. Je certifie que le texte qui va d'être signé est identique à celui qui a été remis le 6 mai aux délégués hongrois comme aux autres délégués. J'invite Messieurs les Plénipotentiaires hongrois à vouloir bien apposer leur signature sur le traité”.

Précèdes de M. de Fouquières, directeur du protocole, les deux délégués se rendront à la table du milieu appasant d'une main tranquille leurs signature sur le traité. Puis les plénipotentiaires de l'Entente défilent.

Cela dure exactement dix minutes, pendant lesquelles on entendait voler une mouche.

Le président du Conseil rompt ce silence pour déclarer que la séance est terminée. Tout le monde se lève. Les Hongrois s'inclinent à nouveau et se retirent, ni gais, ni tristes. On leur rend les honneurs et ils remontent dans leurs automobiles, qui filent aussitôt.

M. Millerand offre un thé aux membres des délégations alliées, puis chacun regagne Paris tranquillement, silencieusement, discrètement.

La brise est tombée, les feuilles du parc ne bruissent plus... on dirait qu'elles craignent de tomber la mélancolie de ce lieu de recueillement.

Fernand Rigny
(„Le Figaro”, 5 juin 1920)

40

EN HONGRIE

L'accueil fait au traité Budapest, 4 juin

Au debut de la séance de l'Assamblé nationale le president, M. Rakoszky, a déclaré :

„Le traité de la paix qui va être signé n'appotrera pas la paix éternelle promise, mais sèmera la discorde et des germes de nouveaux conflits entre les peuples.

Nous croyons en la providence divine, en la vitalité de notre nation et en notre propre énergie.

Nous crions aux territoires détachés après un vie commune millénaire :

«Nous nous séparons, mais pas pour toujours».

La seance a été levée en signe de deuil.

(„Le Figaro”, 5 juin 1920)

41

LIQUIDATION

Le traité avec la Hongrie est signé

De 24 millions d'habitants elle est réduite à 8 millions

Hier, sur le coup de quatre heures et demi, petite operation de justice au Grande Trianon du Versailles. Les alliés assemblés [...], à l'Hongrie au sens des proportions et de la réalité...

Ce ne sera pas en effet une des moindres stupéfactions de l'histoire que de constater que, pendant plus d'un demi-siècle, cinq ou six millions des Magyars avaient pu associer leur domination sur un vingtième de millions d'autres hommes, d'autres races. Pareille anomalie n'est explicable au [...], que lorsque la domination est libérale et intelligente: celle des Magyars n'a été jamais, que brutale et stupide. La Hongrie a toujours régné par l'oppression. Ca suffisance n'avait d'égale que son insuffisance. Elle a voulu la guerre plus encore peut-être que l'Autriche. Elle l'a fait avec coller, avec haine. Elle l'a perdu. Hier était le jour du payement.

Payement dur, mais juste. Il libère 5 millions de Slovaques, 8 millions des Iugo-Slaves, 2 millions et demi des Roumains, d'autres encore. De 24 millions d'habitants, la Hongrie sera réduite à 8 millions. Des 335.000 kilomètres carrés, elle sera ramenée à 100.000 environs – exactement la [...], hongroise sauf toutes les annexions périphériques, Slovaquie, Croatie, Transylvanie, qu'elle avait ajoutées par la force à son territoire.

La séance de liquidation a duré exactement dix-sept minutes.

A 4h.30 dans la lumineuse et charmante galerie du Grand Trianon, autour d'une table au fer à cheval couvert d'un tapis mandore, M. Millerand entoure de M. Hugh Wallance, de lord Derby, du comte B[...] Laugare et de tous les autres délégués alliés et associés avaient pris place. Sur un fauteuil large, dans un embrasure des fenêtres, on se montrait une jeune si élégante silhouette, celle du roi du Grèce.

Dans un autre embrasure, où se montrait une autre silhouette – vigoureux et énergique, [...], – celle du général Français d'Esperait.

Monssieurs les plénipotentiaires de Hongrie, annonça le doyen des [...], du ministère des Affaires étrangères. [...], plénipotentiaires firent leur apparition: c'étaient M. Auguste Bernard ministre du travail de Hongrie et M. Alfred de Brasche Lazar, envoyé extraordinaire, suivis de trois ou quatre secrétaires ou attache, tous fort correctement vêtus de redingotes [...], portants des gants gris-perle et ayant l'air étonnamment jeunes.

Des qu'ils se furent assis, M. Millerand se leva.

-Voici, dit-il, de sa voix nette et métallique, le texte qu'il a été [...], entre les puissances alliées et associées et la République de Hongrie, le traité de paix. Je certifie que le texte qui se trouve sur cette table est entièrement conforme au texte qui a été remis le 8 mai. J'invite les plénipotentiaires de Hongrie à vouloir bien y apposer leurs signatures.

Précédés de M. de Fouquières les Hongrois s'approchent sans gêne et sans morgue de la table où reposait [...] l'instrument diplomatique et y apposent leurs signatures. Les délégués alliés, M. Hugh Wallance, en tête, représentant l'Amérique, suivirent. Quand le défilé fut terminé M. Millerand se leva à nouveau:

– Le traité est signé, annonce-t-il simplement. La séance est levée.

La sortie eut lieu dans le calme et l'ordre le plus absolu. La service était d'ailleurs parfaitement organisé. C'est peu de chose qu'un service d'ordre, mais c'est souvent un symbole. Sous le règne précédant, il était généralement [...], et incohérent. Sous le gouvernement de M. Millerand, il est habituellement précis et [...]. Hier c'était un modèle. M. le préfet [...], est un maître de cérémonies parfait.

Sous les grands arbres du parc que domine les rayons d'un doux soleil, les plénipotentiaires de Hongrie regagnèrent leurs voitures et leur escorte. Ils s'en allèrent toujours corrects, simples, dignes mais certainement [mal ?] résignés de songer que la Hongrois ne comprendrait plus désormais que des Hongrois.

Stephane L[...]
(„Le Matin”, 5 juin 1920)

42

DERNIERES NOUVELLES

Le règlement de la paix Signature de la traite de paix avec la Hongrie

C'est cet après-midi à 4h 1/2, dans la galerie du Grand Trianon à Versailles, que sera signé le traité de paix avec la Hongrie [...]

(„Le Temps”, 5 juin 1920)

43

LE REGLEMENT DE LA PAIX

Signature de la paix avec la Hongrie

La signature du traité de paix avec la Hongrie dans la galerie du Grand Trianon à Versailles, a eu lieu hier [de fapt cu două zile în urmă – n.n., Gh.C.] conformément au cérémonial indiqué. Parmi les invités on remarqué le Roi de Grèce, le maréchal Foch, le prince d' Udine.

En ouvrant la séance M. Millerand a prononcé les paroles suivantes: [...].

Précédés par M. de [...], directeur de protocole, les deux plénipotentiaires hongrois, M. M. [...], s'avançant jusqu'à la table sur laquelle a été déposé le traité et y apposent leur signature.

Les délégués de l'Entente signaient ensuite. Et M. Millerand déclare la séance levée.

A l'Assemblée nationale hongroise

Ou [...], de Budapest qu'hier à l'ouverture de la Séance a l'Assemblée Nationale, le président M. [...], a fait la déclaration suivante: [...].

Une déclaration des délégués hongrois

La Chicago Tribune dit qu'immédiatement après la signature du traité de Trianon, le président de la délégation hongroise a lui fait la déclaration suivante:

„Nous avons signé le traité de paix qu'on nous [...], bien que nous le considérons [...] inacceptable du point de vue politique, militaire, ethnographique et technique. Nous l'avons cependant signé [...]”.

Les puissances alliées [...].

(„Le Temps”, 6 juin 1920)

44 LA JOURNÉE

[...]

Le traité de la paix signé par la délégation hongroise ramène la population de la nouvelle république de 24 millions à 8 (?) millions d'habitants et son territoire de 335.000 kilomètres carres à 100.000 environ.

(„La Croix”, 6-7 juin 1920)

45

PARIS, LE 28 OCTOBRE 1920. LA JOURNEE

[...]

Aujourd'hui jeudi a eu lieu officiellement, au salon de l'Horloge, la remise de la Bessarabie à la Roumanie

(„La Croix”, 29 octobre 1920)

46

L'ATTRIBUTION DE LA BESSARABIE A LA ROUMANIE

Aujourd'hui au ministère des Affaires Etrangères a eu lieu, dans le salon de l'Horloge, la cérémonie de la remise officielle de la Bessarabie à la Roumanie. Les délégués de la France, de l'Italie, de la Grande Bretagne et du Japon d'une part, et ceux de la Roumanie de l'autre, ont apposé leur signature sur la convention qui porte l'attribution de la Bessarabie à la Roumanie. Elle est comprise entre la frontière actuelle de la Roumanie, la mer Noire, le cours du Dnister, depuis son embouchure jusqu'au point où il est coupée par l'ancienne limite entre la Bucovine et la Bessarabie. La convention, en outre stipule que la Russie sera invitée à participer à cette convention dès qu'un gouvernement russe sera reconnu par les parties contractantes. Celles-ci se réservant également le droit de soumettre à l'arbitrage de la Société des Nations toutes les questions qui pourraient à l'avenir être soulevées par le gouvernement russe, en ce qui concerne la question de détail du traité. Il est stipulé que la souveraineté de la Roumanie sur ces territoires ne pourra être remise en question.

(„La Croix”, le 29 octobre 1920)

REMISE DE LA BESSARABIE A LA ROUMANIE

Hier à quatre heures, dans le Salon d'Horloge, au ministère des Affaires Etrangères, a eu lieu la cérémonie de la remise officielle de la Bessarabie à la Roumanie.

La convention stipule que la Russie sera invitée à adhérer à l'Instrument diplomatique qui restitue la Bessarabie à la Roumanie, lorsqu'il existera „un gouvernement russe constitué, reconnu par les parties contractantes.

M. Georges Leygues, président du Conseil, a apposé sa signature sur cet accord, qui réalise le voeu exprimé le 27 mars 1918 par l'Assemblée nationale de Bessarabie.

(„Le Figaro”, 29 octobre 1920)

BIBLIOGRAFIE

I. IZVOARE

Arhiva Bibliotecii Naționale București

Fond Saint-Georges, 1919–1920.

Fond Victor Antonescu, 1919.

Fond Take Ionescu, 1919–1922.

Presa franceză

„La Croix”, 1920.

„Le Figaro”, 1919–1920.

„Le Matin”, 1920.

„La Presse de Paris”, 1919.

“Le Temps”, 1919–1920.

Presa prahoveană

„Invalidul român”, 1923.

„Izbânda”, 1918.

„Îndreptarea Prahovei”, 1919.

„Lanterna”, 1919.

„Lumina”, 1918.

„Lupta”, 1921.

„Renașterea”, 1918.

„Rezervistul”, 1919.

„Virtutea”, 1919.

„Voința Prahovei”, 1919, 1922.

„Mișcarea”, 1919.

Presa ieșeană

„Opinia”, 1919–1920.

„Timpul”, 1921.

Memorii. Documente

Clemenceau, George, *Măreția și amărăciunea unei victorii (Memorii)*, București, Cartea Românească.

Dașcovici, N., *Interesele și drepturile României în textele de drept internațional*, Iași, 1936.

Noua Constituție votată de Adunarea Națională Constituantă în ședințele din 26 și 27 martie 1923, București, Librăria Nouă, f.a.

Traite de Paix entre les Puissance Allies et L'Autriche. Protocole et Declaration. Signes a Saint-Germain en Laye a 10 septembre 1919, Bucarest, 1920.

Tratat de pace între Puterile Aliate și Asociate și Bulgaria și Protocol, semnate la Neuilly sur Seine la 27 noiembrie 1919, București, Imprimeria Statului, 1920.

Tratatul de pace între puterile aliate și asociate și Ungaria. Protocol și declarațiune, din 4 iunie 1920 (Trianon), București, Imprimeria statului, 1920.

Madgearu, Virgil, M., *Pentru pace și democrație*, Cuvântare ținută în Adunarea Deputaților în zilele de 19–20 decembrie 1920, București, Imprimeria Statului, 1920.

Titulescu, Nicolae, *Discursuri*, București, Editura Științifică, 1967.

II. LUCRĂRI GENERALE

Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VI, *Românii între Europa clasică și Europa Luminilor*, București, Editura Enciclopedică, 2002.

Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VII, tom. II, *De la Independență la Marea Unire*, (1878–1918), coordonator Gheorghe Platon, București, Editura Enciclopedică, 2003.

Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918–1940)*, coordonator Ioan Scurtu, Editura Enciclopedică, București, 2003.

Academia Română, *Marea Unire din 1918 în context european*, coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, 2003.

Abrudeanu, Rusu, Ion, *România și războiul mondial. Contribuțiuni la studiul istoriei războiului nostru*, București, Editura Librăriei Socec, 1921.

*** *Afirmarea statelor naționale independente unitare din centrul și sud-estul Europei 1921–1923*, București, Editura Academiei, 1979.

Agrigoroaiei, I., Rusu, D. D., *Istoria românilor. Epoca contemporană*, Chișinău–Galați, 1992.

Agrigoroaiei, Ion, *Unirea Basarabiei cu România în presa vremii. Un studiu de caz: ziarul „Mișcarea” (Iași, 1918)*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza” Iași, 1999.

Agrigoroaiei, Ion, *România interbelică*, vol. I, Iași, Editura Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2001, p. 42.

Agrigoroaiei, Ion, *Opinie publică și stare de spirit în vremea Războiului de Întregire națională și a Marii Uniri*, Iași, Editura Fundației Axis, 2004.

Agrigoroaiei, Ion, *Basarabia de la Unire la integrare*, Chișinău, Cartdidact, 2007.

Agrigoroaiei, Ion, *Unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului*, în „Marea Unire din 1918 în context european” coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, 2003.

Antonescu, Mihai, *Convorbiri pentru pregătirea păcii*, în „Magazin istoric”, Serie nouă, iunie 1993.

Arhire, Teodor, Dan, *Românii timoceri în prima jumătate a secolului XX*, București, Centrul de Studii pentru Resurse Românești, 2008.

Atanasiu, Victor; Iordache, Anastasie; Iosa, Mircea; Oprea, Ion, M.; Oprea, Paul, *România în primul război mondial*, București, Editura Militară, 1979.

Baumont, Maurice, *La faillite de la paix, I, De Rothondes à Stresa (1918–1935)*, Quatrième édition revue et mise à jour, Paris, Presse Universitaires de France, 1960.

Boldur, Alexandru, *La Bessarabie et les relations russo-roumaines. (La question bessarabenne et le droit international)*, Paris, Librairie Universitaire, 1927.

Boldur, A., *Istoria Basarabiei*, București, Editura Victor Frunză, 1992.

Bold, Emilian; Ciupercă, Ion, *Europa în derivă (1918–1940)*, Iași, Casa editorială Demiurg, 2001.

Brătianu, Gheorghe, I., *La Bessarabie, droits nationaux et historique*, Bucharest, Edition Semne, 1995.

Bulei, Ion, *Românii în secolele XIX-XX. Emanciparea*, București, Litera Internațional, 2011.

Buzatu, Gh., *A History of Romanian Oil*, I, Bucharest, Mica Valahie, 2004.

Buzatu, Gh., *Problema petrolului românesc la Conferința Păcii de la Paris din anul 1919*, Iași, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol», VII, 1970.

Calcan, Gheorghe, Moșoiu, Cantemir, *Profesorul și senatorul Aurelian Moșoiu, o personalitate a lumii prahovene*, Ploiești, Printeuro, 2003.

Calcan, Gheorghe, *Generalul Traian Moșoiu în epocă și în posteritate*, Ploiești, Editura Universității Petrol-Gaze, 2006.

Calcan, Gheorghe, *Aromânii despre ei înșiși*, „Citadela”, Revista de cultură, an III, nr. 13–16 (16–19), Cerașu, Prahova, 1998.

Calcan, Gheorghe, Mateev, Veran, *Intercultural, Intersocial and Intereconomic Relations between the Bulgarian Community and the Wallachian One, Romanian Speaking, from the Timoc Valley, Bulgaria*, Ploiești, Buletinul Universității Petrol-Gaze, Seria Științe Socio Umane și Juridice, Vol. LX, nr. 2, 2008.

Calcan, Gheorghe; *La destruction de l'industrie petroliere roumaine pendant la Premiere Guerre mondiale*, „Le petrole et la guerre, Oil and War”, Conference organized by CNRS and Total Cy on February 11th and 12th, 2010 in Paris (France), P. I. E., Peter Lang, Bruxelles- Bonn- Berlin-Frankfurt an Main-New York- Oxford-Wien, Brussels, 2012.

Campus, Eliza, *La Roumanie rentre en guerre*, în „Revue roumaine d'Histoire”, Editura Academiei, nr. VI, 1971.

Campus, Eliza, *Ideea federală în perioada interbelică*, București, Editura Academiei Române, 1993.

Cernovodeanu, Paul, *Basarabia, drama unei provincii istorice românești în context politic internațional, 1806–1920*, București, Albatros, 1993.

Ciachir, Nicolae, *Din istoria Bucovinei, 1775–1944*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993.

Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Ediția a IV-a revăzută și adăugită, București, Univers Enciclopedic, 2008.

Djuvara, Neagu, *O istorie a românilor povestită celor tineri*, Ediția a II-a revăzută, București, Humanitas, 2000.

Dobrinescu, Valeriu, Florin, *Raporturile româno-engleze, 1919–1940*, „Institutul de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol», Iași, 1979, manuscris.

Drăghicescu, Dumitru, *Marea Unire a Românilor cu România, 1918. Banatul și Transilvania, Bucovina și Basarabia*, București, Albatros, 2001.

Dreyfus, F. G.; Jaurcin, A.; Thibault, P.; Milza, P.; *Istoria Universală*, vol 3, *Evoluția lumii contemporane*, București, Univers Enciclopedic Gold, 2009.

Duroselle, B. J., *Historie diplomatique de 1919 a nos jour*, Troisième edition, Daloz, 1974.

Economu, Radu, *Unirea Bucovinei 1918*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994.

Florescu, Gh. I., *Desăvârșirea unității naționale, expresie a voinței întregului popor român*, în „Carpica”, XI, 1979.

Florescu, Gh. I., *1 Decembrie în dezbaterile Parlamentului român (1918–1938)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, Iași, nr. XVII, 1980.

Fruntașu, Iulian, *O istorie etnopolitică a Basarabiei, 1812–2002*, Chișinău, Cartier, 2002.

Georgescu, Maria, *România în anii primei conflagrații mondiale*, în Academia Română, „Marea Unire din 1918 în context internațional”, coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, 2003.

Georgescu, Maria, *România, Franța și securitatea europeană în anii '20: speranțe și iluzii*, București, Editura Militară, 2004.

Ghibu, Onisifor, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, București, Semne, 1997.

Giurescu, Constantin, C.; Giurescu, Dinu, C.; *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri și până astăzi*, Albatros.

Gociman, A., *La frontiere occidentale de la Roumanie vue par les auteurs hongroises*, București, Imprimeria Națională, 1938.

Histoire de la Hongrie des origines a nos jours, sous la direction de Ervin Pamlevy, Budapest, Editions Corvina, 1974.

Hristov, Emil; Calcan, Gheorghe, *Forms of Organization and Traditional Administrative Evolution of the Romanian Speaking Wallachian Community from the Timoc Valley, Bulgaria*, în „Buletinul Universității Petrol-Gaze Ploiești”, Seria Științe Socio Umane și Juridice, Vol. LX, nr. 2, 2008.

Iorga, Nicolae, *Istoria Românilor*, vol. X, București, 1939.

Jouvenel, Renaud de, *Vingt années d'erreurs politiques*, Paris, Edition Hier et aujourd'hui, 1947.

Lehrer, Milton, G., *Ardealul pământ românesc (Problema Ardealului văzută de un american)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

Leuștean, Lucian, *România și Ungaria în cadrul „noii Europe” (1920–1923)*, Iași, Polirom, 2003.

Livezeanu, Irina, *Cultural Politics in Greater Romania. Regionalism, Nation Building & National Struggle, 1918–1930*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1995.

Loghin, Aurel, *Curs de istorie contemporană a României, partea I, 1918–1933*, Universitatea „Al. I. Cuza” Iași, 1970.

King, Charles, *Moldovenii, România, Rusia și politica culturală*, Chișinău, Arc, 2002.

Kirițescu, Const., *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916–1919*, Ediția a II-a, vol. 1–3, București, Editura Casei Școalelor, Atelierele „Cartea Românească”.

Kirițescu, Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916–1919*, vol. II, București, Text stabilit de Costin Kirițescu, Mircea N. Popa și Lucia Popa, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

Meitani, Radu, *Istoria politică a raporturilor dintre state de la 1856 la 1930*, București, 1943.

Mehedinți, S., *Ce este Transilvania?*, în „Revista istorică română”, vol. X, 1940.

Mușat, Mircea; Ardeleanu, Ion, *Viața politică în România, 1918–1921*, Ediția a II-a completă, București, Editura Politică, 1976.

Mușat, Mircea; Ardeleanu, Ion, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

Mușat, Mircea; Ardeleanu, Ion, *România după Marea Unire, vol. II, partea I, 1918–1933*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

Negoită, Călin, *Țara uitată. Cadrilaterul în timpul administrației românești, 1913–1940*, Craiova, Editura Fundației Scrisul Românesc, 2008.

Nistor, Ion, *Istoria Bucovinei*, București, Humanitas, 1991.

Nistor, Ion, *Istoria Basarabiei*, Chișinău, Cartea Moldovenească, 1991.

Oțetea, Andrei, *Istoria poporului român*, București, Editura Științifică, 1970.

Pascu, Ștefan, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj-Napoca, 1968.

Petrinca, Petre, *Românii din Bulgaria*, în „Piatra de hotar”, Arad, An III, 1936, nr. II, III, IV, VII, VIII–IX.

Popa, Mircea, N., *Primul război mondial 1914–1918*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

Popescu, Paul, D., *Take Ionescu al nostru*, [Editura Rotary Club Ploiești, 2008].

Regina Maria a României, *Capitole târzii din viața mea, Memorii redescoperite*, București, Alfa, 2007.

Renouvin, Pierre, *Histoire des relations internationales, Tome septième, Les crises du XX-e siècle, I, De 1914 à 1929*, Paris, Hachette, 1958.

Sbârnă, Gheorghe, *Românii și proiectele federale interbelice*, București, Sylvi, 2002.

Seișanu, Romulus, *Take Ionescu. Viața și opera sa*, București, Editura ziarului „Universul”, 1930.

Scurtu, Ioan, *Ion I. C. Brătianu*, București, Museion, 1992.

Scurtu, Ioan, *Viața politică din România, 1918–1944*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996.

Scurtu, Ioan, *Monarhia în România. 1866–1947*, Danubius, 1991.

Scurtu, Ioan, Buzatu, Gheorghe, *Istoria Românilor în secolul XX*, București, Paideia, 1999.

Suveică, Svetlana, *Basarabia în primul deceniu interbelic (1918 – 1928): modernizare prin reforme*, Chișinău, Pontos, 2010.

Șandru, D.; Saizu, I., *Unele aspecte privind relațiile româno-bulgare în anii 1920–1926*, în „Studii și cercetări științifice”, București, Editura Academiei, an XIV, Fasc. I, 1963.

Șorban, Raul, *Fantasma imperiului ungar și Casa Europei... Maghiarimea în doctrina ungarismului*, București, Globus, 1990.

Titulescu, Nicolae, *Discursuri*, București, Editura Științifică, 1967.

Țurcanu, Ion, *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări. 1918*. Chișinău, Tipografia Centrală, 1998.

Țurlea, Petre, *Români și unguri 1940–2011*, Ploiești, Karta Graphic, 2011.

Ursu, Vladimir, Horia, *Din istoria relațiilor internaționale ale României. 1900–1920*, Editura Universității din București, 2010.

Vianu, Alexandru; Zorin, Zamfir; Bușe, Constantin, *Relații internaționale în acte și documente. 1917–1939*, Centrul de multiplicare al Universității București, 1971.

Watson, R. W. Seton, *O istorie a Românilor din perioada romană până la desăvârșirea unității naționale*, Muzeul Brăilei, Brăila, Istros, 2009.

Xeni, C., *Take Ionescu 1852–1922*, Ediția a III-a, Editura Universul, f.a.

III. LUCRĂRI SPECIALE

Agrigoroaiei, I., Calcan, G., Strugariu, M., *Atitudinea marilor puteri față de România la Conferința de pace de la Paris, reflectată în presa ieșeană (1919–1920)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, VIII, 1981, Iași, Editura Academiei.

Agrigoroaiei, I., Calcan, G., Strugariu, M., *Unirea din 1918 și presa din orașul Iași*, în „Cercetări istorice”, (Serie nouă), Iași, Muzeul de Istorie al Moldovei, IX–X, 1978–1979.

Bold, Emilian, *De la Versailles la Lausanne, (1919–1932). Activitatea diplomației românești în problema reparațiilor de război (Contribuții)*, Iași, Junimea, 1976.

Botoran, C., Calafeteanu, I., Campus, E., Moisuc, V., *România și Conferința de Pace de la Paris (1918–1920). Triumful principiului naționalităților*, Cluj-Napoca, Dacia, 1983.

Brătianu, Gheorghe, I., *Ațiunea politică și militară a României în 1919, în lumina corespondenței diplomatice a lui I. C. Brătianu*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Cartea Românească, 1940.

Buzatu, Gheorghe, Dobrinescu, Valeriu, Florin, Dumitrescu, Horia, (coordonatori), *România și Conferința de Pace de la Paris (1919–1920)*, Focșani, Empro, 1999.

Calcan, Gheorghe, Agrigoroaiei, Ion, *România și Conferința de Pace de la Paris, 1919–1920. Studii și documente*, Ploiești, Prahova, 2001.

Calcan, Gheorghe, *Opinii franceze despre recunoașterea internațională a Unirii Basarabiei cu România*, în „1918 Un vis împlinit”, Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2008.

Calcan, Gheorghe, *90 years from the Neuilly sur Seine Peace Treaty with Bulgaria from november 29th 1919. Reverberations in that time French Press*, The 33rd Annual Congress of the American Romanian Academy of Arts and Sciences (ARA), Alma Mater University of Sibiu, Romania, June 2–7, 2009, Proceedings, vol. III, Politechnic International Press, Montreal, Quebec, 2009.

Campus, Eliza, *Din politica externă a României 1913–1947*, București, 1981.

Campus, Eliza, *Recunoașterea pe plan internațional a desăvârșirii unității statale a României*, în „Studii”, tom. XXI, nr. 6, 1968.

Câteva considerațiuni asupra Conferinței de la Paris, București, 1919.

Djuvara, Mircea, *Trebuie oare să semnăm tratatul cu Austria?*, București, Imprimeriile „Independența”, 1919.

Djuvara, Mircea, *Principiile și spiritul ultimelor tratate de pace*, în „Politica externă a României. 19 prelegeri publice organizate de Institutul Social Român”, f.a.

Dobrinescu, Valeriu, Florin, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919–1923)*, Iași, Institutul European, 1993.

Dobrinescu, V. Fl., Tompea, D., *România la Conferințele de Pace (Paris: 1919–1920; 1946–1947)*, Un studiu comparativ, Focșani, Neuron, 1996.

Dobrinescu, Valeriu, Florin, *România și Ungaria de la Trianon la Paris 1920–1947, Bătălia diplomatică pentru Transilvania*, București, Viitorul Românesc, 1996.

Dobrinescu, Valeriu, Florin, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia 1918–1940*, Iași, Moldova, 1991.

Florescu, Gh. I., *Sistemul tratatelor de pace de la Paris și realitățile politice românești, 1919–1920*, în „Carpica”, nr. IX, 1977.

Florescu, Gh. I., *Opinia publică românească și dosarul Versailles-ului la ora răspunsurilor* (manuscris).

Fotino Nicolae, Calafeteanu, I., *La consecration internationale de la grande union*, în „Revue roumaine d'histoire”, Editura Academiei, nr. 4, 1978.

Hacman, Serghei, *Procesele de autodeterminare națională din Bucovina, în toamna anului 1918*, în „1918. Sfârșit și început de epocă; Korszakveg-korszakkezdet; The End and the Beginning of an Era”, Zalău, Lekton, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare-Zalău, 1998.

House, Seymour, Charles, *Ce qui se passa reèlement à Paris en 1918–1919*, Paris, Payot, 1923.

Leuștean, Lucian, *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon, 1918–1920*, Iași, Polirom, 2002.

Lupaș, Ion, *Trianonul în lumina istoriei*, în „Piatră de hotar”, an III, nr. 1, 15 ianuarie 1936.

Lupu, N., *Noi și sârbii*, Colecția Actualități, Cultura Națională, f.a.

Magos, Gyorgy, *Tratativele franco-maghiare din 1920*, în „Studii”, an IX, 1956, nr. 5.

Maior, Liviu, *Alexandru Vaida-Voevod in Paris: His Relations with the U. S. Delegation at the Peace Conference (1919)*, în „Transylvanian Review”, Cluj, nr. 4, 2008.

Maniu, Iuliu, *Problema minorităților în „Politica externă a României, 19 prelegeri publice organizate de Institutul Social Român*”, 1925.

Marescotti, Aldrovandi, L., *Guerre diplomatique, 1914–1918*, Paris, Gallimard.

Moisuc, Viorica, *Tratatul de la Trianon – consacrare internațională a legitimității unirii Transilvaniei cu România*, în „Anale de istorie”, an XXII, nr. 3, 1976.

Moisuc, Viorica, *România la Conferința de Pace de la Paris*, în „Marea Unire din 1918 în context european” coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, 2003.

Moșoiu, Traian, *Ocuparea Budapestei, în legătură cu operațiunile militare în Ardeal*, f.a.

Mureșanu, Camil, *Recunoașterea oficială pe plan internațional a înfăptuirii unității naționale a României*, în „Marea Unire din 1918 în context european”, coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, 2003.

Mușat, Mircea, *Înfăptuirile maselor populare din România din anul 1918 și confirmarea lor pe plan internațional*, în „Anale de istorie”, an XXII, nr. 2, 1976.

Oancea, Gh. I., *Politica externă a României (noiembrie 1919–1920). Contribuții*, Teză de doctorat, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1979.

Oprea Ion, M., *Les rapports entre les grandes puissances et la Roumanie a la Conference de la paix de Paris*, în „Revue roumaine d'histoire”, nr. 2, București, Editura Academiei, 1981.

Rangheț, Boris, *Relațiile româno-americe în perioada primului război mondial (1916–1920)*, Cluj-Napoca, Dacia, 1975.

România la Conferința de Pace de la Paris (1919–1920), Documente diplomatice, volumul I, 1 decembrie 1918–28 iunie 1919, Ministerul Afacerilor Externe, Direcția Arhivelor Diplomatice, Institutul de Istorie „N. Iorga”, București, Liga Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, ediție de Dumitru Preda, Ioan Chiper, Alexandru Ghișa, București, Semne, 2010.

Rotaru, Marina, *The visit of Queen Mary of Romania to Paris and London during the 1919–1920 Peace Conference*, Buletinul Universității Petrol-Gaze Ploiești, Seria Științe Socio-Umane și Juridice, Vol. LVIII, nr. 2/2006.

Serbescu, S., *Tratatul de pace cu Ungaria*, în „Idea Europeană”, 13 iunie, 4 iulie 1920.

Spector, Sherman, David, *România și Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui Ion I. C. Brătianu*, Iași, Institutul European, 1995.

Tardieu, Andre, *La paix*, Paris, Payot, 1921.

Tilea, V. V., *Acțiunea diplomatică a României, nov. 1919 – mart. 1920*, Sibiu, Tipografia poporului, 1925.

Unc, Gheorghe; Zaharescu, Vladimir, *Din cronica relațiilor româno-ungare în anii 1918–1920*, în „Anale de istorie”, anul XXVII, nr. 4/1981.